NICULAE TH. IONNIȚIU

ISTORIA EDITURII ROMÂNEȘTI

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ BUCUREȘTI

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ISTORIA EDITURII ROMÂNEȘTI

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

NICOLAE TH. IONNIȚIU

ISTORIA EDITURII ROMÂNEȘTI

Donația
Dan Grigorescu
2024 19

Editura „CARTEA ROMÂNEASCĂ“ București

https://biblioteca-digitala.ro

DIN ACEASTĂ LUCRARE S'AU TIPĂRIT
NUMAI 660 EXEMPLARE PE HÂRTIE SIMILI
JAPON NUMEROTATE DE LA 1—660.

Nr. 631

https://biblioteca-digitala.ro

CUVANT INAINTE.

In scurtele popasuri pe cari mi le-a dăruit munca zi de zi, era firesc ca preocupările mele să se îndrepte spre desfăşurarea vieţii editoriale româneşti dealungul câtorva secole şi, mai cu osebire, în răstimpul ultimelor opt sau nouă decenii când editura românească a cunoscut un avânt mai sporit cu fiecare an nou.

Faptul de a fi urmaş al unui editor, — faţă de care veneraţia fiului nu înseamnă, pentru el, o piedică în a afirma destoinicia părintelui deschizător de drumuri în această spinoasă viaţă editorială, — a fost, desigur, un îndemn lăuntric dela care a pornit iniţiativa acestei lucrări.

In câteva lucrări anterioare, — ca, de pildă, *„Călăuza practică a librarului"*, *„Despre carte şi slujitorii ei"* sau în cuprinsul diferitelor articole răzleţe apărute în grăbite pagini de revistă sau ziar, — am încercat ca, pe temeiul unei experienţe ce se deapănă dealungul anilor şi deceniilor, să desprind, pentru colegii mei mai tineri, — editori şi librari, — învăţăminte vrednice de luat în seamă, îndrumări nu mai puţin vrednice de reţinut. Din binevoitoarea atenţie cu care aceste lucrări au fost întâmpinate de către acei cărora li s'au adresat, am putut desprinde îndreptăţita curiozitate a unor breslaşi cari, din nefericire, nu se pot mândri cu o tradiţie prea îndepărtată, căci librarul român, — şi aceasta nu e vina lui, — nu poate revendica, pe un Urich Gering dătător de viaţă librăriei, sau pe un Antoine Vérard întemeetor de editură în a doua jumătate a secolu-

https://biblioteca-digitala.ro

lui XV așa cum o pot face librarii și editorii francezi [1]) sau pe un Johann Fust și Peter Schöffer librari germani din aceiași epocă.[2]) Editura și librăria românească își au rădăcini înfipte doar de optzeci-nouăzeci de ani. Nici un secol. Vom trebui, însă, să recunoaștem, — spre justificata laudă a acestor breslași ai cărții românești, — că, numai în acest scurt răstimp s'a străbătut un drum de care avem dreptul să ne socotim mândri.

* * *

Mărturisesc că lucrarea de față nu-și avea scopul de îndrumare. Era mai mult, pentru autorul ei, un mijloc de refugiu odihnitor, o dreaptă răsplată la capătul unei zile, o modalitate strict egoistă de bucurie dăruită sie-și, și, mai presus de orice, prilej de spovedanie a unei recunoștințe pentru o ramură de activitate dela care dacă el a primit uneori amărăciuni, — întotdeauna ușor uitate și mai ușor iertate, — s'a bucurat, totodată, de mari și neașteptate satisfacții.

* * *

Din cercetările diverselor bibliografii, a monografiilor, a manuscriselor ca și a documentelor și cataloagelor pe cari le-am putut găsi, în primul rând, la Academia Română și în diferite biblioteci particulare, am încercat să dau o clasificare a acestei vieți editoriale românești.

Îndrăznesc să cred că nu-i greșită împărțirea ei în trei mari perioade, — și anume :

Editura religioasă și editura populară dinainte de 1800,

1) Urich Gering, de origină elvețiană, a fost întemeietorul primei librării și tipografii pariziene în sec. XV-lea, cam pe la 1470, iar Antoine Vérard a fost marele editor al aceleași epoci având două prăvălii, una pe podul dela Notre Dame iar alta în Palatul de Justiție în vestita Galerie du Palais.

2) Johann Fust (1400—1466) a fost asociatul lui Gutenberg și librarul care a vândut și răspândit cărțile tipărite de asociatul său. A murit la Paris de ciumă în 1466, iar Peter Schöffer a fost ginerele și continuatorul afacerii sale.

https://biblioteca-digitala.ro

în preajma lui 1800 şi în primele decenii ale secolului XIX.

Apoi, ceeace am numi *Editura propagandistică şi culturală*, perioadă cuprinsă între 1830—1860, care închide, în ea, frământările unui neam dornic de dobândire a desăvârşitei libertăţi şi în care sunt oglindite strădaniile şi năzuinţele unui Gheorghe Asachi, Mihail Kogălniceanu, Ion Eliade Rădulescu şi C. A. Rosetti.

Şi, *Editura din preajma lui 1860 până azi*, perioada pe care am caracterizat-o *comercială*, când editura fără să înceteze de a fi o funcţie de stat sau un mijloc de luptă politică se integrează, totodată, în ritmul vieţii economice, devenind o ramură de activitate comercială.

* * *

Pentru fiecare din aceste perioade am fost silit să cercetez izvoare pentru cari se impuneau metode diferite, să fac apel la referinţe şi la lucrări ai căror autori au dreptul la gratitudinea mea. Se cuvine să menţionez, în primul rând, folosul nespus de preţios pe care îl dau lucrările lui N. Iorga, Sextil Puşcariu, V. A. Urechiă, Gh. Adamescu, Georgescu-Tistu, alături de acelea pe cari le notez în bibliografia volumului.

In măsura înaintării în cercetările întreprinse am încercat bucuria descoperirei unor fapte încă necercetate sau parţial cercetate, să dau de lumini noui în această ramură de activitate asupra cărora s'au aruncat, uneori, priviri puţin grăbite.

Pentru ultima perioadă, unele elemente lipsind, am făcut apel la amintirile multor cărturari, librari şi anticari bătrâni ale căror aduceri aminte se vor dovedi nespus de preţioase, şi cari mi-au îngăduit să dau un tablou al începuturilor editurii comerciale. Imi fac o plăcută datorie să le adresez mulţumirile mele.

De asemenea, trebue să-mi exprim toată recunoştinţa, colegului meu M. Toneghin dela „Cartea Românească", mulţumită străduinţei căruia lucrarea de faţă a căpătat o înfăţişare grafică atât de îngrijită.

https://biblioteca-digitala.ro

* * *

Nu am pretenția de a fi dat o istorie completă a editurii românești. S'ar fi putut să-mi scape unele manifestări, unele aspecte sau unele încercări. Nădăjduesc că, în acest caz, trecerea anilor să aducă acele corectări necesare — în ipoteza că ele se vor dovedi folositoare, — și mai nădăjduesc că bunăvoința cercetătorilor de mai târziu să poată aduce atât corectările voite cât și completările ce se vor ivi.

Acestora le mulțumesc anticipat și mulțumesc, nu mai puțin, acelora cari, răsfoind aceste pagini, vor vedea, în cuprinsul lor, nu numai fapte de istorie ci și dezvăluirea unui suflet căruia editura i-a dat trainice bucurii ce i-au dat îndemnul să-i închine aproape o jumătate de veac năzuințele. Năzuințe îndreptate spre cât mai marea ei desăvârșire.

NIC. TH. IONNIȚIU

https://biblioteca-digitala.ro

I.

INCEPUTURI

Nu se poate vorbi de un început de viaţă editorială fără să pomenim de acea epocă, — pe care o vedem cuprinsă înaintea anului 1500, — şi care se caracterizează printr'o circulaţie, desigur restrânsă, a manuscriselor. Dacă, însă, am voi să dăm o definiţie a editurii prin aceea că ea înfăţişează o activitate închinată nevoii obşteşti de cunoaştere, e firesc să vedem în această trudnică muncă a copierilor de scrieri şi a răspândirii lor în cercurile interesate ale epocii, o îndeletnicire strict editorială.

Cercetările istoricilor noştri, — şi e locul să amintim mai cu osebire lucrările lui V. A. Urechiă, N. Iorga, Sextil Puşcariu, — au făcut dovada că mânăstirile, — în anii premergători lui 1500, — erau adevărate focare de cultură. Preocupările erau, firește, îndreptate exclusiv spre viaţa religioasă iar învăţământul, — în măsura în care se putea vorbi de o instituţie şcolară, — era aplecat doar asupra cărţilor sfinte.

Intr'adevăr, pe lângă mânăstiri înfloreau acele şcoli mânăstireşti în cari viitorii cărturari se puteau iniţia în arta scrierii frumoase şi a copierii cărţilor sfinte.

Sunt şcoli mânăstireşti ca, de pildă, aceea dela Suceava înălţată de Alexandru cel Bun la rang de şcoală domnească şi care, pusă sub cârmuirea lui Grigore

https://biblioteca-digitala.ro

Ţamblac, a cunoscut o strălucire ce a fost socotită vrednică de preţuirea istoriei. Sau, — în Moldova, — şcoala din satul Rădăşeni unde a învăţat Ştefan Tomşa.

In mânăstiri şi în aceste şcoli mânăstireşti se copiau, — în zeci şi sute de exemplare menite răspândirii, — cărţi sfinte împodobite cu iniţiale artistic desenate, cu vignete şi miniaturi în cari meşteşugul se întrecea cu

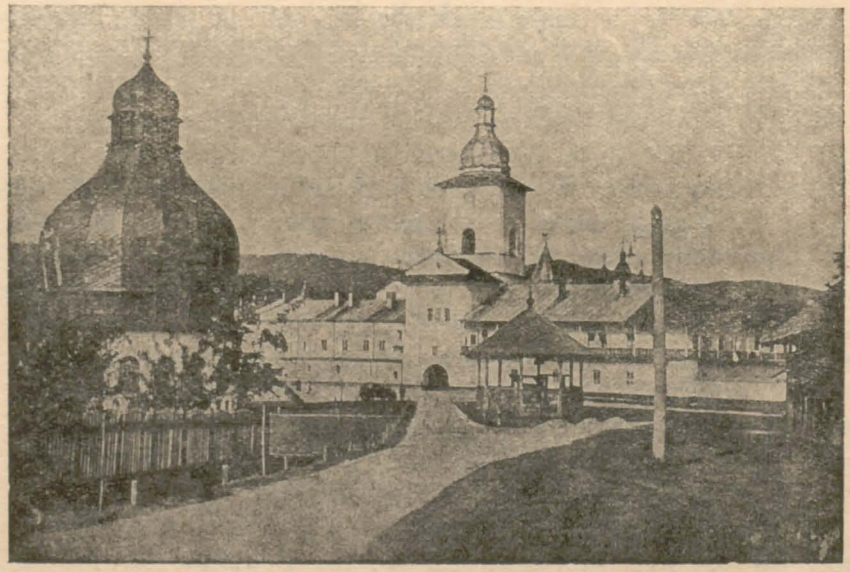

Mânăstirea Neamţu,
după G. Cartojan, Istoria literaturii vechii româneşti.

arta. La aceasta se mai adaugă legăturile în scoarţe din metal preţios.

S'au păstrat numele unora din aceşti vestiţi copişti ai vremii, — ca de pildă, călugărul Gavril, — 1436 şi 1443, — în 1461 smeritul Atanasie, sau călugărul Paladie din Neamţ „care fereca în argint scoarţele manuscriselor"[1]).

1) *Sextil Puşcariu:* Istoria literaturii române (epoca veche), Sibiu, 1930, pag. 15.

https://biblioteca-digitala.ro

Vestite întocmiri mânăstireşti de acest fel se găseau la Homor, Voroneţ şi Putna, — unde se copiau cărţile sfinte. Aşa, de pildă, este *Evangheliarul* lui Popa

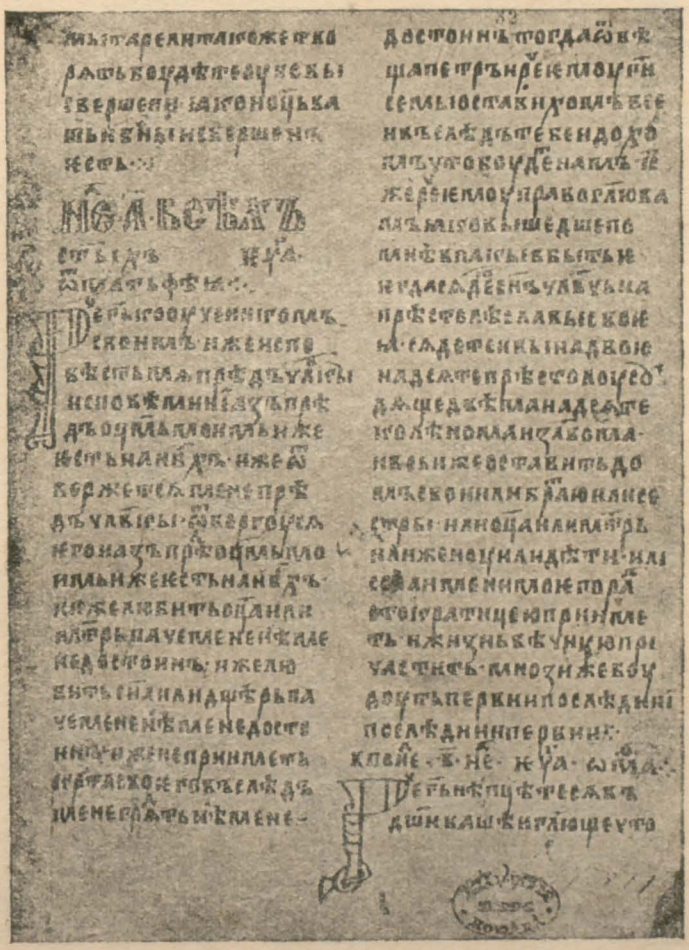

Evanghelie slavonească din sec. XIII-lea.
Colecţia Bibliotecii Academiei Române.

Nicodim scris între anii 1404 şi 1405 sau *Evanghelia slavo-greacă* copiată, în 1429, la Mânăstirea Neamţu-

https://biblioteca-digitala.ro

lui, iar ca lucrare originală, — din acestea fiind puţine, — se citează acel *Panegiric în slava Sfântului Ioan cel*

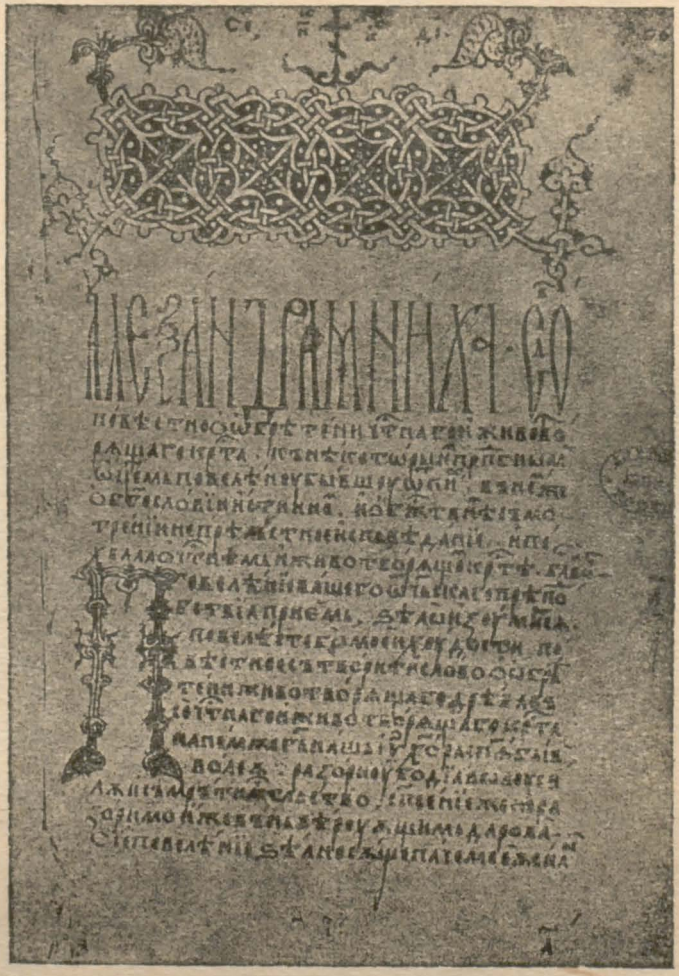

Viaţa Sf. Grigore cel nou de Grigore Ţamblac.
Manuscris din sec. XV-lea.
Colecţia Bibliotecii Academiei Române.

Nou al călugărului Grigore Ţamblac scris între 1400 şi 1401.

https://biblioteca-digitala.ro

D. Ion I. Nistor într'o comunicare făcută la Academia Română[1]) a arătat dealtminteri, pe temeiul documentelor şi cercetărilor făcute, că, înainte de a se inventa tiparul, copierea manuscriptelor era singurul mijloc de răspândire a cărţilor, arătând, totodată, că, în mânăstirile şi bisericile din Bucovina se păstrează bogate colecţii de cărţi rituale scrise cu mâna, cărţi cari sunt còpii caligrafiate şi uneori frumos ilustrate de pe izvoade slavone mai vechi cari, la rândul lor, nu erau decât traduceri după originalele greceşti.

Cu privire la începuturile şi desvoltarea cărţii în Ardeal se cuvine să pomenim afirmaţia D-lui Prof. Dr. Ioachim Crăciun, din care aflăm că Ardealul ar fi patria celor dintâi cărţi-manuscrise la Români. Astfel *Evangheliarul* călugărului Nicodim (1405) socotită a fi cea mai veche carte „n'a fost scrisă la Tismana în Oltenia, ci la Prislop, în Transilvania".

Pentru dovedirea adevărului cuprins în această afirmaţie D-l Prof. Dr. Ioachim Crăciun se referă la o notă aflătoare la sfârşitul Evangheliarului şi care glăsueşte astfel: *„Această sfântă Evanghelie a scris'o Popa Nicodim în ţara Ungurească în al şeaselea an al persecuţiunei sale, iar dela începutul lumei 6913".*

Şi tot D-sa mai adaogă faptul că Nicodim a fost ctitorul mânăstirei Prislopului[2]).

Mărginindu-ne truda doar la stricta însemnare a vieţei editoriale din trecutul nostru până azi, nu voim să intrăm în domeniul rezervat istoricilor de specialitate, cărora le lăsăm în grijă discuţia referitoare la această notă socotită revelatoare şi la afirmaţia rostită pe temeiul ei.

Desigur că nimeni nu se îndoeşte de strălucita contribuţie adusă de Ardeal pe tărâmul cărţii. Şi amintim,

1) Şedinţa din 4 Decembrie 1942.

2) Conferinţă rostită la microfonul românesc în ziua de 15 Iunie 1943. intitulată: *Iniţiative Transilvane în trecutul României:* „Cartea românească".

https://biblioteca-digitala.ro

tot după D-l Prof. Dr. Ioachim Crăciun, că cea dintâiu carte tipărită în limba românească, a eşit de sub teascurile transilvane, în 1544, la Sibiu.

E vorba de un *„Catehism românesc"* din care nu mai există nici un exemplar, nici chiar în biblioteca mânăstirii din Blaj, unde l-a văzut Timoteiu Cipariu în 1838, şi de a cărui existenţă „pomenesc patru mărturii cât se poate de serioase".

* * *

Primele decenii ale veacului al XVI-lea au cunoscut o strălucire datorită, desigur, Domnitorului cărturar Neagoe Basarab. Acele *„Învăţături ale bunului şi credinciosului Domn al Ţării româneşti, Neagoe Basarab Voevod către fiul său Teodosie Voevod"*, atribuite Domnului Muntean, fac dovada unei activităţi scriitoriceşti puţin obişnuită în acea vreme, mai ales când era vorba de un Domnitor.

Neagoe Basarab

Acest manuscris, — în slavoneşte, limba literară a timpului, — deşi nu se află la noi, nu e mai puţin adevărat că, întreg cuprinsul lui, e atribuit lui Neagoe Basarab deşi unii eruditi, ca Demostene Russo, se îndoesc de acest lucru, în timp ce, într'un studiu datorit lui St. Romansky se pledează prima teză.

Stăruim asupra acestor *„Învăţături"* ale lui Neagoe Basarab pentrucă ele înfăţişează o operă de compilaţie doveditoare a unor lecturi de proporţii mai vaste. In orice caz, dintr'un punct de vedere pe care-l numim editorial, *„Învăţăturile"* ar reprezenta o serie de traduceri adaptate la nevoile autorului, din scrierile religioase, filosofice şi distractive ale timpului, — *„Cartea*

https://biblioteca-digitala.ro

Regilor", „*Panegiricul în slava lui Constantin şi al Elenei*", „*Fiziologul*", „*Cuvântările lui Ioan Gură de Aur*", „*Alexandria*", „*Dioptra*" şi altele.

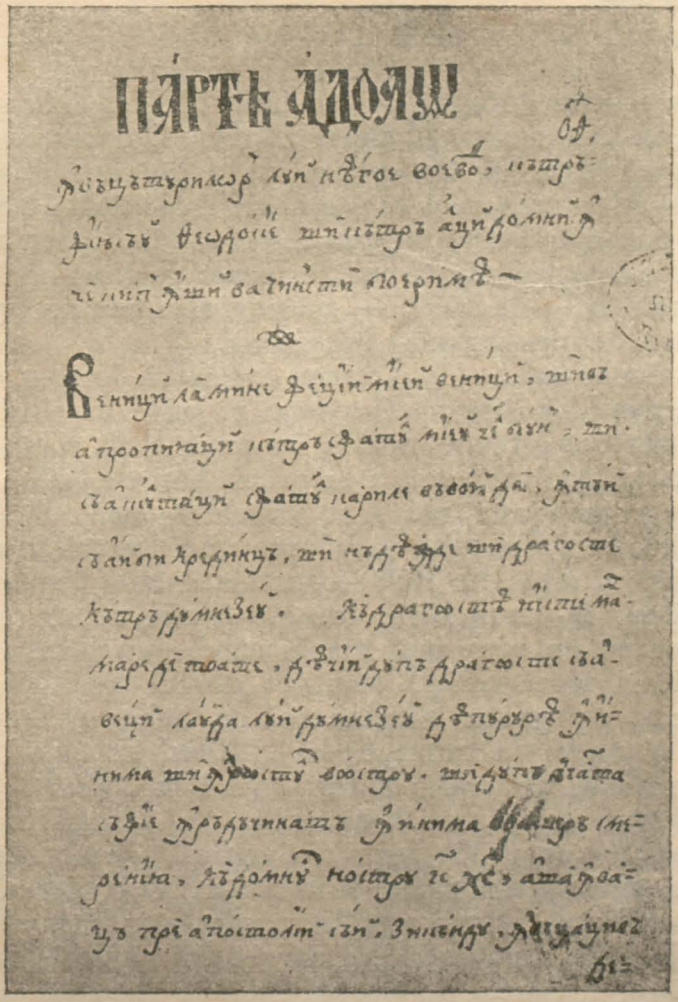

Invăţăturile lui Neagoe Basarab.
Colecţia Bibliotecii Academiei Române.

Sunt aceste preocupări cari îndreptăţesc aşezarea

https://biblioteca-digitala.ro

lui Neagoe Basarab printre cei dintâi Domni literaţi. Tot sub Neagoe Basarab apare *Evanghelia* tipărită de călugărul Macarie despre care vom mai avea prilejul să vorbim.

* * *

Dar acest început al veacului XVI-lea înseamnă şi apariţia tiparului în ţările româneşti. E drept că marea descoperire a lui Gutenberg nu a pătruns de îndată nici în Muntenia, nici în Moldova. Ardealul a cunoscut, însă, aproape dintru început, binefacerile tiparului. Braşovul a fost cel dintâi centru locuit de Români în care s'a instalat — în 1533, — o tipografie pentru tipărirea cărţilor de propagandă religioasă.

Enumărând, — în ordinea instalării lor, — oraşele ardeleneşti cu tipografii aduse şi puse în slujba editării cărţilor vremii, notăm cu anul 1550, Clujul care în sus pomenitului an, a introdus literele latine. Tipografia românească n'a fost instalată, însă, decât abia în 1703. In Alba Iulia instalarea unei tipografii are loc în 1566 şi abia în 1639 e instalată una românească; în Sibiu, în anul 1575, iar tipografie românească aproape cu un veac mai târziu când s'au putut face şi tipărituri româneşti,[1]) cam tot atunci când s'a putut aduce o tipografie românească în Sebeşul Săsesc, în 1683 şi unde s'a putut tipări *„Sicriul de Aur"*. In Orăştie, însă, tipografia a fost adusă în 1582.[2])

Centre adevărate româneşti, din pricini lesne de înţeles, nu au putut instala tipografii decât mult mai târziu, abia spre mijlocul secolului al XVIII-lea. O pildă de asemenea centru românesc oferă, în primul rând, Blajul, unde tipografia nu a fost adusă decât în 1746 de către G. Şincai, Episcopul Samuil Micu Clain şi Mi-

1) In această tipografie românească instalată la Sibiu s'a tipărit — în 1696, — *Ceaslovul*.

2) Unde s'au tipărit cele două cărţi din *„Palia"* de Diaconul Şerban, fiul Diaconului Coresi.

https://biblioteca-digitala.ro

politul Ioan Bob, iar Petru Maior a fost director al tipografiei.

* * *

In ţările româneşti, — în Muntenia şi Moldova, — tiparul a ajuns mult mai târziu. O întârziere de un secol faţă de Ardeal. Să recunoaştem, totuşi, că această întârziere a fost recâştigată oarecum prin sforţările făcute mai cu osebire de Domnii respectivi ai Munteniei şi Moldovei, cârmuitori în aceeaşi vreme şi însufleţiţi de o egală dragoste pentru destinele cărturăreşti. Sub Matei Basarab, în Muntenia şi Vasile Lupu în Moldova, cu două veacuri şi mai bine înaintea Unirei, pare că în obştea culturală se deşteaptă conştiinţa unei comunităţi de gândire românească.

Faptul explică dece, prin străduinţele cheltuite în acest început al veacului al XVII-lea, limba românească ia conştiinţă de sine şi încearcă să înlocuiască, izbutind lesne, limba slavonă în cărţile sortite circulaţiei.

Vorbim, desigur de tiparul în înţelesul oarecum mai larg al cuvântului, pentrucă sub o formă rudimentară el a fost cunoscut şi înainte în ţările româneşti, — mai ales în Muntenia, mulţumită călugărului sârb Macarie.

Faptul se petrece cam în primii ani ai secolului XVI-lea. Din cercetările făcute, aşa cum observă istoricul ardelean D-l Sextil Puşcariu[1]), invenţia tiparului nu a pătruns în Muntenia venind direct din Apus. Ea ne-a venit pe căi ocolite, — mai exact din Veneţia după ce făcu un ocol la Cetinie. Se cuvine să stăruim asupra acelui călugăr sârb, Macarie, care după ce îşi făcu, — pela sfârşitul veacului al XV-lea, ucenicia în meseria tipografică la Veneţia şi după ce a tipărit cu slovă adusă din Veneţia, la Cetinie, cele dintâi cărţi slavoneşti cunoscute în acea vreme, fu izgonit şi re-

1) *Sextil Puşcariu:* Istoria literaturii Române (epoca veche), Sibiu 1930, pag. 48 şi urm.

https://biblioteca-digitala.ro

fugiat în Muntenia, „aducând cu sine sacul cu buchi" tipăreşte, în primul rând, un *liturghier* purtând stema Domnului muntean, Domn fiind Radu cel Mare iar în fruntea Bisericii aflându-se călugărul Maxim. Urmaşul lui Radu cel Mare, Mihnea, prieten al catolicilor şi duşman al călugărilor sileşte pe Macarie să-şi înceteze activitatea ca să nu şi-o poată reîncepe decât după înălţarea la Domnie a lui Vlad cel Tânăr. In 1510 tipăreşte *Octoihul* ca, doi ani mai târziu, — sub domnia lui Neagoe Basarab, în 1512, să scoată o *Evanghelie* întreagă, tipărită în condiţiuni luxoase, colorată, pe pergament.

Trei decenii mai târziu, Dimitrie Logofătul Liubavici, — alt călugăr sârb, — tipăreşte la Târgovişte mai multe cărţi. Printre acestea, un *Molitvelnic,* în 1545, şi un *Praxiu* în 1547, ca, zece ani mai târziu, să ajungă în fruntea tipografiei din Târgovişte Diaconul Coresi şi unde, în 1558, — având zece ucenici, — termină tipărirea unui *Triod-Penticostar.*

In Moldova, sub Despot Vodă, însă, — după ce fusese vorba să se întemeeze, în 1562, — o tipografie, — lucru ce fusese zădărnicit, — această artă nouă a tipăriturilor a întârziat, aşa cum am spus, cu un secol.

* * *

In Muntenia, cum vedem, apare sub oblăduirea lui Matei Basarab o mai îmbelşugată activitate tipografi-ceascâ, — deci editorială.

Intr'adevăr, Domnul Muntean instalează, în 1634, cea dintâi tipografie la Mânăstirea Govora având drept conducător şi „meşter în culegerea buchilor" pe egumenul Meletie Macedoneanul care a avut meritul nu numai de a fi fost ceeace azi am numi un animator dar a izbutit să formeze o adevărată pleiadă de tipografi cari îi vor continua opera începută. Aşa, de pildă Melhisedec, dascălul Popa Dobre şi monahul Şte-

https://biblioteca-digitala.ro

fan stau în fruntea acestor discipoli ai lui Meletie Macedoneanul.

Prima carte scoasă la iveală de Meletie, în tipografia instalată de Matei Basarab la Govora a fost, *Psaltirea slavonă* în 1637 iar după câţiva ani în 1640 *Pravila cea Mică*.

Matei Basarab

Când tipografia dela Govora fu mutată la Mânăstirea Sft. Nicolae, elevii lui Meletie, — Melhisedec şi monahul Ştefan, au tipărit, în 1642, *Învăţături peste toate zilele sau Cazaniile*" şi *„Cuvântări bisericeşti*".

In 1645 această tipografie e mutată, din nou, la Mânăstirea Dealului unde se tipăreşte *„Cazania*" sau *„Evanghelia cu învăţături*", în zilele Mitropolitului Teofil şi din porunca lui Matei Voevod". Această Cazanie a fost completată după aceea ce fusese tipărită la Govora şi după aceea a lui Varlam apărută cu doi ani înainte, în 1643, la tipografia dela Mânăstirea Trei Erarhi din Iaşi.

Tot aci se mai tipăreşte, în slavoneşte, *„Triodul*". Apariţia acestei cărţi ar reprezenta un semn al unei încercări de răspândire a cărţilor din Muntenia în afara hotarelor. Un export am spune în zilele noastre. Intr'adevăr, această carte, — *Triodul* — tipărită „din porunca şi pe cheltuiala Doamnei Elena" soţia lui Matei Basarab, era sortită să fie trimisă în Serbia, Bulgaria şi Polonia.

In 1652, însă, tipografia e iarăş mutată. De data aceasta la Târgovişte, adică în locul de reşedinţă a Mitropolitului — totodată şi reşedinţa de vară a Domnului. Aci apare *Pravila cea mare a Sfinţilor Apostoli* sau *Indreptarea Legii* întocmită de Mitropolitul Ştefan.

Dacă, prin urmare, am face o trecere în revistă a

https://biblioteca-digitala.ro

acestei tipografii — dela instalarea în Govora, trecerea ei prin Mânăstirile Sft. Nicolae, Mânăstirea Dealului şi statornicirea ei la Târgovişte, vedem că, pentru acea vreme, activitatea desfăşurată a fost bogată şi-i dă dreptul să însemneze un moment important în istoria editurii noastre religioase.

* * *

In legătură cu tipografia din Târgovişte mai adăugăm că, mutată fiind în Bucureşti, oraş devenit capitala ţării, la Mitropolie, în acest an, e tipărită ultima carte care a mai apărut în Târgovişte, — „în tipografia luminatului Domn Io Mathei Voevod Basarab". Această carte e o *„Târnosanie"* pre limbă proastă rumâneşte, cu totu typiculu şi învăţătura ei, totu osârdia şi cheltuiala Mitropolitului Ştefan".

Odată mutată la Bucureşti, prima carte tipărită la Mitropolie a fost o tălmăcire, — după cartea lui Galiatovsky, — având titlul: *„Cheia Înţelesului,* — scoasă pre limbă rumânească cu oserdiia Prea Sfinţitului Kyr Varlaam Mitropolitul Ungro-Vlahiei în zilele Prea-luminatului Domn: Io Şerban Voevod şi s'au typărit întâi în Mitropolia Bucureştilor, anii Domnului 1678".

Mutarea la Mitropolia Bucureştilor a tipografiei din Târgovişte coincide cu o adevărată organizare editorială. Pe lângă secţia cărţilor bisericeşti, mai exista şi o secţie grecească în care apar nu numai cărţi bisericeşti în această limbă ci şi cărţi de polemică religioasă ca, de pildă, acel *„Manual în contra schismei Papistaşilor"* şi, în plus, o secţie arabă pentru tipărirea acelor „cărţi de suflet folositoare la cetăţenii Antiohiei". Se remarcă, deci un adevărat export de cărţi, îndrumat spre Antiohia, cu scopul unei propagande religioase pentru folosul arabilor ortodoxi.

Această tipografie editoare dobândeşte un asemenea renume încât ei îi revine meritul de a fi trimis o tipo-

https://biblioteca-digitala.ro

Pogribania — Târgoviște 1650.
Colecția Bibliotecii Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

grafie întreagă în Siria, la Alep, o altă tipografie în Georgia, la Tiflis, unde s'au tipărit cărţi purtând chiar stema domnească a Ţării Româneşti.

E un export asupra rentabilităţii căruia se cuvine să facem îndreptăţite rezerve, ştiut fiind în ce condiţiuni — după cum ne informează Ionnescu-Gion — se trimiteau în aceste centre ale Patriarhilor, darurile Domnilor, mitropoliţilor şi boerilor români. (Alături de pungile cu galbeni, cu daruri şi comori găsite, egumenii greci — aceşti procurişti ai patriarhilor — au găsit mijlocul să-şi îmbogăţească uneori stăpânii şi cu lucruri mai mult lumeşti decât divine, cum e în cazul nostru şi teascuri de tipografie).

* * *

In alte părţi din Muntenia, se vede, cu câteva decenii mai târziu, înflorind ca să spunem aşa, o adevărată industrie grafică având, bineînţeles, acelaş caracter religios şi de propagandă religioasă.

In Bucureşti, la Mitropolie, — în 1676 — se tipăreşte de către Mitropolitul Varlaam, sub Domnia lui Şerban Cantacuzino, *„Cluciul"* sau *„Cheia Invăţăturii"* şi, — fapt vrednic de reţinut, — tot în această tipografie apare *Biblia* fraţilor Şerban şi Radu Greceanu, în afara altor cărţi religioase.

Despre tipografia aşezată la Mitropolie în Bucureşti ştim că ea exista chiar în primul an de Domnie a lui Şerban Cantacuzino. Ea era întemeiată „de iznoavă", de către Mitropolitul Varlaam. Aici apare în 1678 tălmăcirea din ruseşte a unor învăţături bisericeşti cu „mărturii pentru Sf. Scriptură", întitulate *„Cheia Înţelesului"*. De abia în 1680, 1682 şi 1683 apar celelalte trei lucrări bisericeşti despre cari am mai vorbit: *Liturghia Sfinţilor Vasile, Grigore şi Ioan, Evanghelia* şi *Apostolul.*

La Buzău, episcop fiind Mitrofan, se instalează, —

https://biblioteca-digitala.ro

în 1694 — deasemeni o tipografie ce a desfăşurat o activitate editorială prin publicarea unei bogate literaturi religioase.

Sub Mitropoliţii Teodosie şi, mai ales, sub Antim Ivireanul, — cu sprijinul Domnilor Şerban Cantacuzino şi Constantin Brâncoveanu, — se tipăriră, în Mânăstirea Snagovului, nu numai cărţi religioase pentru credincioşii Munteniei dar şi pentru Românii de dincolo de hotare, ca şi pentru propaganda ortodoxă din Antiohia. Vedem o nouă încercare de export de cărţi, în care un istoric s'ar putea să vadă semnul unei puternice mişcări având centrul în Muntenia, devreme ce în această tipografie dela Mânăstirea Snagovului, — pe care în 1705 Antim Ivireanul o va muta la R.-Vâlcea, — s'au putut tipări şi cărţi religioase în greceşte şi arăbeşte „din îndemnul lui Athanasie, Patriarhul Ierusalimului".

* * *

In ţara Moldovei apar, din 1632, primele teascuri. Petru Movilă, de origină românească, mitropolit al Kievului, — dărueşte în acest an o tipografie lui Vasile Lupu care, — în 1640, — o instalează la Iaşi în Mânăstirea Trei-Erarhi, mitropolit al Moldovei fiind Varlaam Moţoc.

Prima tipăritură ieşită de sub teascurile tipografiei dela Trei Erarhi, — a fost decretul sinodal al lui Partenie. Aceasta se petrece în Decembrie 1642 după care urmează, în 1643, cea dintâi carte moldovenească, *Cazania lui Varlaam*. E interesant de notat că şeful acestei tipografii, Sofronie Pociaţchi era şi director al şcoalei înfiinţate de Vasile Lupu[1]).

Cea dintâi lucrare a acestei tipografii a fost *Cazania lui Varlaam*, — în 1643, — despre care am pomenit căci a slujit drept model aceleia tipărite la Mânăstirea

1) *C. C. Giurescu:* Ist. Românilor vol. III, partea I, pag. 104.

https://biblioteca-digitala.ro

Cartea Românească a lui Varlaam — 1643.
Coperta şi titlul cărţii.
Colecţia Bibliotecii Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

Dealului, în Muntenia, de către Matei Basarab. Lucrători tipografi ai acestei lucrări fiind ieromonahul Aftanasie şi monahul Dionisie.

Tipografia nu dăinui mult. Până în anul 1673, când a fost distrusă în urma tulburărilor de pe vremea lui Petriceicu Vodă. Nu a putut fi refăcută decât în 1679 sub domnia lui George Duca Vodă şi prin sârguinţa Mitropolitului Dosoftei care instalează, la Mitropolia din Iaşi o tipografie dăruită de Mitropolitul Ioachim al Moscovei.[1])

In această tipografie, rod al ostenelilor lui Dosoftei, s'au putut tipări, — *în româneşte,* — *Liturghia* şi alte cărţi bisericeşti.

In Ardeal, — în această primă jumătate a secolului al XVII-lea, — un mare merit sub raportul cultural şi editorial, îl are Gheorghe Rakoczy[2]). Intr'adevăr în 1639, sub Rakoczy, — organizator al tipografiei curţii, ce fusese întemeiată cam cu optzeci de ani înainte, — Ghenadie, Mitropolit al Ardealului, aduce din Muntenia la Braşov, litere chirilice asemănătoare celor folosite pentru *Pravila dela Govora.* El aduce, totdeodată, şi pe meşterul tipograf, Popa Dobre. Incepu, astfel, la Alba Iulia, tipărirea de cărţi româneşti. Cea dintâi carte, eşită de sub teascuri, a fost un *Zbornic româno-slav.*

Aceeaşi tipografie după ce a fost probabil ascunsă

---

1) Dosoftei izbutind, în 1676, să se facă din nou Mitropolit se pune în legătură cu Ţarul Teodor Alexievici rugându-l să autorize pe mitropolitul Ioachim al Moscovei că acesta să-i dăruiască o tipografie cu toate uneltele trebuincioase (v. *Sextil Puşcariu,* op. cit.).

2) Gheorghe Rakoczy (1591—1643), face parte din vestita familie maghiară pe care istoria o semnalează încă din veacul al X-lea. Fiu al lui Sigismund Rakoczy, a isbutit să fie — în 1630 — ales de Dietă, prinţ al Transilvaniei, în care calitate a jucat rolul cunoscut în istoria Românilor de dincolo de Carpaţi. Sub influenţa soţiei sale Sofia Lorantffy, calvinistă fanatică, Gheorghe Rakoczy, a devenit el însuşi un zelos luptător protestant, încercând să aducă pe Români la convertire.
In această lumină se cuvine văzută activitatea tipografică şi editorială dela Alba-Iulia încurajată de Gheorghe Rakoczy.

https://biblioteca-digitala.ro

în timpul unor tulburări o vedem din nou, instalată în 1683, — nu însă la Alba Iulia, ci la Sebeșul Săsesc.

In ce privește cărțile „racoțiene" din sec. XVII-lea, numite astfel după numele lui Rakoczy, care a înființat tipografia dela Alba Iulia, D-l Prof. Dr. Ioachim Crăciun în conferința amintită afirmă că lui Gheorghe Rakoczy, i se atribue un rol pe care nu l-a avut — această tipografie fiind opera Mitropolitului Ghenadie al Transilvaniei, care s'a bucurat pentru acest lucru de sprijinul lui Mateiu Basarab, meritul lui Rakoczy, nefiind decât acela de a fi dat aprobarea înființării acestei tipografii și de a fi dat bani pentru tipărirea doar a unei singure cărții : *Noul testament* (1648) din cele șapte cărți apărute la Alba Iulia în răstimpul dela 1639—1656.

* * *

Nu putem trece cu vederea, — ca anexă a acestui început de artă grafică, — și celalt auxiliar deopotrivă de prețios al unei activități editoriale. Hârtia a reprezentat, de bună seamă, și atunci, o problemă ce trebuia să fie rezolvată.

Din cercetările făcute, e sigur că hârtia nu era adusă numai din Ardeal.

Hârtia necesară cărților era într'adevăr adusă, până la începutul secolului al XVII-lea, dela Sașii ardeleni. Dar se mai știe că Ieremia, — după cum ne informează *Istoria Comerțului românesc* a lui N. Iorga, — își aducea, în 1605, dela Liov, „hârtie de scris cărți". Iar Vasile Lupu, care-și ajută negustorii cu scrisori la domnii cei mari din vecinătate, dădu toată îngrijirea acestei părți însemnate a negoțului țării sale, deși relațiile cu Ardealul fură mult mai strânse, grație prieteniei personale cu Gheorghe Rakoczy.[1])

Intr'adevăr, în Ardeal, luase ființă și se dezvolta

1) *N. Iorga.* Istoria Comerțului Românesc (epoca veche), pag. 284.

https://biblioteca-digitala.ro

o industrie a hârtiei care alimenta nevoile Moldovei şi Munteniei.

In această privinţă o lucrare a lui Viktor Thiel — Geschichte der Papiererzeugung im Donauraum, — ne dă preţioase informaţii.

Citǎm din această lucrare.

„Honter întemeiă la 1533 în Kronstadt (Braşov) o tiparniţă şi probabil că tot el a stăruit la întemeierea unei fabrici de hârtie. In 1545 Hannes Früh din Braunschweig (care era poreclit Polonul, pentrucă, după cum se bănuieşte, ar fi venit în ţară prin Polonia) cumpără dela ginerele său Hannes Rummel, pentru 25 fiorini, o bucată de pământ în josul podului din Weidenbach (lângă Braşov) unde clădeşte o fabrică de hârtie. Ca filigran fu folosită stema oraşului, pe care o şi găsim în 1545, în hrisoavele Braşovului.

Filigranul hârtiei fabricată la Braşov

La Sibiu înfiinţarea unei fabrici de hârtie fu plănuită încă în anul 1555. Consiliul comunal al oraşului avansă în acest scop fabricantului de hârtie Jörg 150 fiorini. Totuşi, nu se ajunse la înfăptuirea proectului. O altă sumă, de astădată de 650 fiorini, fu pusă în 1573 de către Consiliul comunal la dispoziţia lui Michael Birthalmer, care întemeiază o fabrică de hârtie pe malul râului Zood în apropiere de comuna Tâlmaciu, 19 km. la sud de Sibiu. In anul următor întreprinderea fu preluată de fabricantul de hârtie Georg Berger din Reutlingen. In 1588 o cumpără Merten Rewel şi Walter Widman. In acest timp (1584) şi Clujul avea fabrica lui proprie de hârtie."

In ţările româneşti această industrie a hârtiei nu apare decât mai târziu.

Citim în istoria Comerţului Românesc a lui N. Iorga că cea dintâi fabrică de hârtie e datorită lui Scarlat Vodă Ghica. „Hartughia", — (de unde: hardughie) —

https://biblioteca-digitala.ro

funcţiona la Fundeni, moşia lui Dumitraşcu Racoviţă. Alexandru Vodă Ipsilanti făcu a doua fabrică de hârtie în satul Batiştea din Prahova, pe apa Leutei, „meşteşug de fala ţării şi foarte trebuincios, atât politic cu trebuinţa scrisorilor, cât şi Bisericii, cu tipăritul cărţilor", întrebuinţându-se „cârpiturile ce se află pe la norod". Nicolae şi Iane Lazari aveau conducerea. O prăvălie desfăcea la Bucureşti produsul.[1])

Dealtminteri, cu mult înainte, problema fabricării hârtiei a preocupat pe un Matei Basarab. După cum ne informează D-l C. C. Giurescu în a sa *Istorie a Românilor* Domnul Muntean sprijini înfiinţarea unei fabrici de hârtie ce intră în cadrul unui adevărat plan de industrializare a ţării: exploatarea minelor de aramă şi fier, o fabrică de sticlă.

„In ce priveşte fabrica de hârtie, — ne spune D-l C. C. Giurescu, — ea a fost terminată, se pare, în 1644; exista sigur în 1646; un document din acest an, Aprilie 4 (st. v.) ne îngăduie să deducem că era situată pe Valea Oltului, în regiunea Călimăneştilor, poate chiar în Călimăneşti; ca materie primă se întrebuinţau cârpe; locuitorii satelor erau obligaţi, printre alte dări, şi la aceasta a „cârpei". Hârtia fabricată era de bună calitate — ni s'au păstrat documente scrise pe atare hârtie; avea ca marcă Stema Ţării Româneşti, „acvila cruciată.[2])

* * *

In desvoltarea învăţământului, la noi, credem că vom putea de asemeni desprinde şi câteva fire ale acestui început de viaţă editorială. E firesc ca, atunci când rosteşti cuvântul învăţământ gândul să fugă la carte, — implicit, la acea nevoie de statornicire a slovei, — fie dacă ea a fost săpată în piatră, desenată pe nisip sau,

1) *N. Iorga:* Istoria Comerţului Românesc (epoca mai nouă), pag. 111 şi *V. A. Urechiă:* Istoria Românilor, I, pag. 95 şi urm.

2) *C. C. Giurescu:* Istoria Românilor, vol. III, partea I-a, pag. 77.

https://biblioteca-digitala.ro

mai târziu, pe pergamentul sortit să fie păstrat de vreme.

Vechimea şcoalei la Români constituie încă o problemă. Am pomenit în paginile precedente, de acea şcoală domnească întemeiată, — la Suceava — la începutul veacului al XV-lea de Alexandru cel Bun şi despre care vorbeşte Alexandru Haşdeu. Existenţa acestei şcoli N. Iorga o contestă pe temeiuri asupra cărora nu stăruim.

Nu e, însă, mai puţin adevărat că încă din vechi timpuri a existat o şcoală românească, un învăţământ ce fiinţa „nu în legătură cu urmărirea pe căi teoretice a adevărului, ci cu nevoile adânci, neapărate, ale societăţii care, în vremuri normale, creiază şcoala şi-i determină caracterul".[1])

Tot, însă, istoricul nostru N. Iorga ne lămureşte că acest învăţământ era „o necesitate impusă de creşterea clerului înalt, de producerea unor călugări învăţaţi, caligrafi şi pictori, de iniţierea Domnilor şi boierilor şi de deprinderea profesională a scriitorilor de diplome", — un învăţământ „legat de limba slavonă a statului şi de pravoslavnicia Bisericii".[2])

In aceste cuvinte găsim, credem definiţia învăţământului de început la noi şi în lumina lor ne putem da seama de strădaniile, pe care am putea să le numim editoriale, ale epocii.

Dacă nu întâlnim nici o carte, ca să-i putem spune didactică, nu e mai puţin adevărat că ceeace era obligatoriu de învăţat de către Domni, boeri şi dregători se făcea prin călugări, — „călugăraşul de casă" — şi scopul era doar înţelegerea slavoniei documentelor la cari acei boeri „erau martori sau chiar ispravnici".

La aceşti călugări se adaugă şi unii învăţători, —

---

1) *N. Iorga:* Istoria Invăţământului românesc. Ed. Casa Şcoalelor. Buc. 1928, pag. 6.

2) *N. Iorga:* Op. cit.

https://biblioteca-digitala.ro

ca, de pildă, pisarul Toader Popovici, Ion dascălul, pisarul Coste sau Ifrim dascălul, — având aceeaș menire ca și cei dintâi.

Toate aceste sisteme de învățământ le vedem cristalizate, apoi, în tradițiile mânăstirilor, în acele școli mânăstirești unde se va putea învăța cu oarecare metodă, slavona, caligrafia, pictura, muzica, — unde, mai ales, vor fi date la iveală acele manuscrise atât de frumoase, atât de artistic împodobite și legate în metal prețios, — și unde va înflori școala de „diaci" sortiți să-și închine știința dobândită pentru cărțile domnești.

Rezultatul acestor osteneli cheltuite în mânăstiri sunt toate acele manuscrise pe cari ne îngăduim să le privim drept precursoare ale editurii la noi, neînțelegând, desigur, să vedem în carte doar expresia tiparului modern.

* * *

Aceleași forme școlare dăinuesc și în secolele următoare, păstrând același caracter religios și, din punct de vedere editorial, lucrările apărute se mențin în cadrul celor pomenite în paginile precedente. Adică cele menționate în perioada până la apariția pe meleagurile noastre a tiparului și în primele timpuri după instalarea celor dintâi tipografii.

Vedem, însă, că însuși cuprinsul manuscriselor cari se copiau în mânăstiri ca și al primelor lucrări eșite din teascuri, definesc caracterul acestei vieți editoriale. Un caracter strict religios și această epocă înțelegem s'o închidem în capitolul pe care-l numim al editurii pur religioase.

https://biblioteca-digitala.ro

Liturghier, 1508

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

II.

SPRE CEA DINTÂIU TIPĂRITURĂ ROMÂNEASCĂ.

Acest caracter religios e păstrat şi mai târziu. Cum limba slavonă era limba bisericii, era firesc ca ea, singură, să fie folosită nu numai în acte de ordin public dar şi în literatură ştiut fiind că ea era mănuită de cărturarii timpului, — adică de călugări mai ales, — cari urmaseră şcoala de slavonie. Intrebuinţarea limbei române nu aparţinea deci decât celor cari nu ştiau slavoneşte. Folosirea ei, la început, a fost, prin urmare, un semn de incultură. Aceasta ar fi concluzia pe care ne-ar îndemna s'o scoatem D-l Sextil Puşcariu în a sa Istorie a literaturii române, — (epoca veche).

E meritul propagandei husite care, străbătând până la noi, a determinat acest fenomen: limba românească ia conştiinţă de sine şi nu va mai trece mult ca ea să-şi câştige definitiv drepturile.

N. Iorga mai face dovada că acestei propagande a husitismului printre Români se datoresc cele dintâi traduceri de cărţi sfinte în limba română.

„Faptul că Husiţii propagau legea sfântă în limba fiecărui neam, — ne spune D-l Sextil Puşcariu, — e de mare însemnătate. Cât de binevenită le va fi fost această inovaţie, mai ales Românilor ardeleni, preoţilor acelora cari trebuiau să facă slujba în limba slavonă, având

https://biblioteca-digitala.ro

ei înșiși o cultură slavonă atât de primitivă, încât abia puteau ceti textul biblic fără să-l priceapă bine! Cât de binevenită le va fi fost credincioșilor care aveau pentru întâia dată prilejul să înțeleagă cuvântul mântuitor".[1])

Acestei inovații ce, pentru dezvoltarea limbei românești în cărțile sfinte ca și în cele profane de mai târziu ia proporții de revoluție dându-i caracterul unui moment de răscruce, i se datoresc, desigur, realizări traduse fie în manuscrise, fie prin mijlocirea tiparului.

Cea mai veche traducere în românește, desigur din slavonește, — ce ni s'a păstrat e acel manuscris cuprinzând *„Faptele apostolilor"*, *„Codicele voronețean"*, — apoi, *„Psaltirea"*[2]), *„Evanghelia"*.

Încep să apară cărți în tălmăcire românească și în alte centre ale Ardealului, — toate având același scop de răspândire cât mai largă printre Românii de dincolo de munți dar și de trimitere celor din țara Românească. Apar la Cluj, — în 1551, — *„Geneza"* și *„Exodul"*, — iar, mai târziu, — în 1582, — *„Palia"* la Orăștie.

Toate acestea având caracterul religios.

* * *

Inițiativa pornită pe acest drum, era firesc să nu se oprească doar la tălmăcirile în românește a cărților sfinte și a textelor biblice.

Vedem apărând și alte traduceri având legături cu biserica, — de pildă predici, — dar și cărți populare cum ar fi *„Floarea Darurilor"* care nu a fost păstrată, dar de a cărei existență aflăm dintr'o mărturie

---

1) v. *Sextil Pușcariu:* Istoria literaturii române (epoca veche), pag. 65—66.

2) Care, în tălmăcirea românească, păstrată în mai multe exemplare, ia numele după locul unde s'au găsit sau după cei ce le-au avut: *„Psaltirea voronețeană"*, *„Hurmuzachi"*, *„Scheiană"*. Sextil Pușcariu: op. cit. pag. 70.

https://biblioteca-digitala.ro

găsită într'un manuscris rusesc din veacul al XVIII-lea, în care se spune că a fost tradusă în 1592 „din limba italiană în valahă sau bogdănească de către Gherman Vlahul" — şi care va apare, într'o tălmăcire din greceşte, către sfârşitul veacului al XVII-lea într'o tălmăcire datorită ieromonahului Filoftei Sfântogoreţul dela Sft. Munte.

In orice caz, avem dreptul să vedem în acest fapt semnul apariţiei celor dintâi traduceri în româneşte dintr'o limbă apuseană, — semn premergător al apariţiei acelor traduceri în număr din ce în ce mai mare ivite în secolele următoare.

* * *

Şi pentrucă ne aflăm pe calea asemuirilor, — a corespondenţelor, în câmpul cărţii, dintre îndeletnicirile trecute şi cele prezente nu ne putem opri să vedem în diaconul Coresi străbunul colportajului, devreme ce acest cărturar, primind îndemnul Saşilor dela Braşov — cari dispuneau în acest oraş de o tipografie şi de o fabrică de hârtie, — s'a mutat, împreună cu unul din ucenicii lui, Oprea Logofătul, în acest loc continuând o operă editorială sortită să fie trimisă în Ţara Românească. Cu ajutorul lui Coresi, Saşii din Braşov izbutesc acest negoţ şi vedem, de data aceasta, un caracter comercial dat unei întreprinderi tipografice de editură a cărţilor bisericeşti.

E drept că, în Ardeal, unde propaganda pentru credinţa lui Luther şi Calvin pătrunsese adânc în rândul Germanilor şi Ungurilor cari încercau să câştige, alături de ei, şi pe Românî, apare cea dintâi carte în româneşte datorit tălmăcirii unui sas. E vorba de un *Catehism* tipărit la Sibiu iar tălmăcitorul e Philippus Pictor (Philipp Maler).

Astfel, apar la Braşov, — sub îngrijirea lui Coresi,— cărţi cari se răspândesc în Ţara Românească. Apare, —

https://biblioteca-digitala.ro

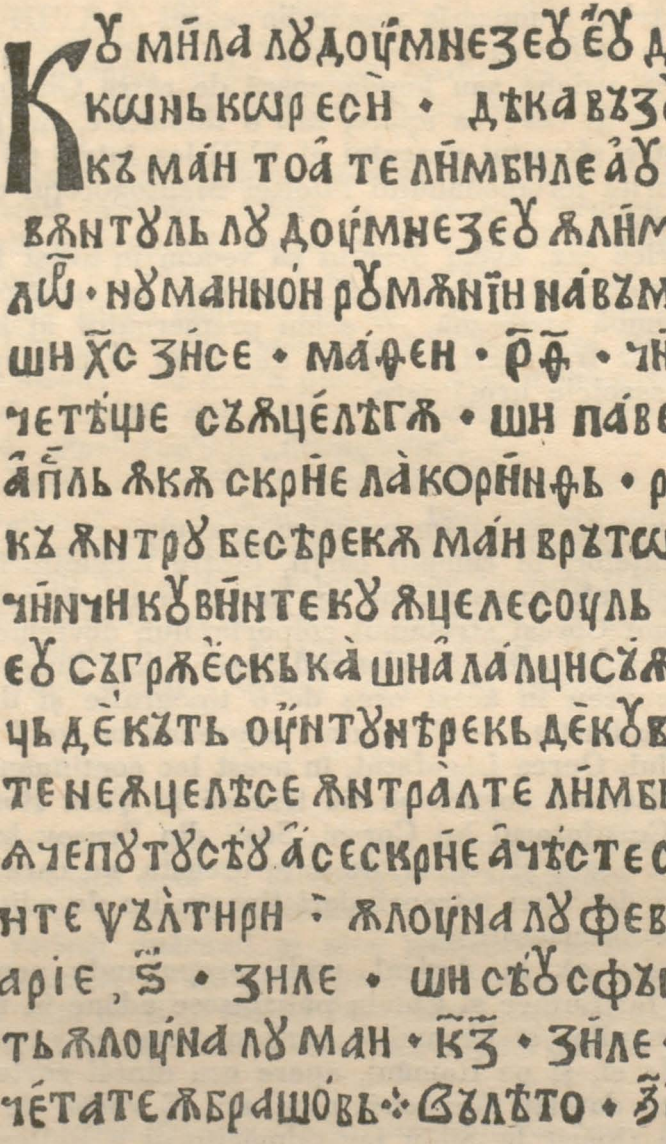

Epilogul Psaltirii Românești a lui Coresi.
Colecția Bibliotecii Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

în 1567, — un *Octoih*, — în 1562 o *Evanghelie* iar în 1563 un *Apostol*. Toate acestea încă în slavoneşte.

Dar, în 1559, — dată ce trebue reţinută, — apare, totuşi, în această tipografie braşoveană condusă de Coresi *cea dintâi carte în românește* întitulată *„Intrebarea creştinească"* ca, după doi ani să apară, — la 30 Ianuarie 1561, — tot în româneşte, *„Evangheliarul"*.

In epilogul acestui *Evangheliar* editorul, — Hanăş Beagner arată că „a scris" — adică a editat sfintele cărţi în limba română „să fie popilor româneşti să înţeleagă" citându-se cuvintele apostolului Pavel către Corinteni: „în sfânta besearecă mai bine e a grăi orici cuvinte cu înţeles decât zeace mii de cuvinte neînţelease, în limbă striină".

Experienţa s'a dovedit curând nespus de rodnică. La 1563 apare *Praxilul („Lucrul apostolesc")*, apoi *„Pravila Sfinţilor Apostoli"* iar, în 1577, — în slovă română, — *Psaltirea*, — aceasta din urmă cuprinzând un epilog într'o românească pe bună dreptate impresionantă.

Din acest epilog[1]) se vede limpede rolul lui Coresi în dobândirea drepturilor fireşti ale limbei româneşti şi în promovarea ei în prerogative literare.

Dacă ţinem seama şi de faptul că diaconului Coresi i se contestă calitatea de traducător acordându-i-se doar meritul de a fi *tipărit* şi *răspândit* cărţile ce urmau să apară sub îngrijirea lui, editorul român de azi are dreptul să vadă în el nu numai acela care „a contribuit la stabilirea unei limbi literare româneşti", ci să-l privească drept precursorul editurii româneşti aşa cum de pildă, gazetarul francez de azi vede în Théophraste Renaudot întemeetorul ziaristicei franceze.

---

1) „Cu mila lui Dumnezeu, eu, diacon Coresi, deaca văzuiu că mai toate limbile au cuvântul lui Dumnezeu în limba lor, numai noi Românii n'avăm... derept, aceaia, fraţii miei, preuţilor, scrisu-v'am aceste Psaltiri cu otveat, de-amù scos deu psâltirea sârbească pre limbă rumânească, să vă fie de înţelegătură".

https://biblioteca-digitala.ro

Se cuvine să stăruim asupra urmărilor acestui fapt al înscăunării limbii românești în literatura timpului. Dacă apariția celei dintâi cărți în românește înfățișează pentru istoriograful literar un moment de mare însemnătate, pentru editorul român el reprezintă croirea unui drum nou spre apariția unei literaturi de traduceri al căror ecou s'a prelungit până'n zilele noastre.

Intr'adevăr, se știe că printre manuscrisele slavone cari circulau la noi în timpul lui Coresi erau și multe altele cuprinzând cărți populare. Când a început traducerea, în românește, a cărților sfinte, gustul public s'a trezit și a început o adevărată serie de traduceri dintre cari multe, modernizate, le vom întâlni, sub titluri variate, circulând la sate sau chiar la începutul dezvoltărei librăriei românești, în prima jumătate și chiar până la sfârșitul veacului trecut. E acea literatură „profană și de imaginație" cum au fost numite acele *cărți mincinoase* cari, după cât se pare, au fost traduse cel dintâi, — diversele legende izvorîte din biblie, ca, de pildă, *„Adam și Eva* sau *Moartea lui Avram"*, — literatura apocaliptică ca, de pildă, *„Apocalipsul Apostolului Pavel"* acest izvor de inspirație pentru *Divina Comedie* a lui Dante, *„Apocalipsul Maicii Domnului"* sau *Apocalipsul lui Ioan,* — acea literatură apocrifă ca *„Epistolia Domnului nostru Isus Christos"*, precum și legendele hagiografice ca, de pildă, *„Viața Sfântului Sisoe"*, *„Viața Sfântului Alexie"* și, mai ales, acele cărți populare al căror prototip ar fi *„Albinușa"* sau descrieri de fapte vitejești cum ar fi *Alexandria,* carte ce va cunoaște până'n zilele noastre ceea ce am numi azi un succes de librărie.

* * *

Drumuri noui au fost astfel deschise. Orizonturi luminoase se ivesc în tot veacul al XVII-lea până'n pri-

https://biblioteca-digitala.ro

mele două decenii ale veacului al XVIII-lea. Se vor cheltui strădanii ce vor izbuti să ducă mai departe cuceririle dobândite prin truda unui Coresi şi acelea cari au constituit urmările imediate ale acestor cuceriri.

Stema Basarabilor din Pravila dela Govora 1640.

https://biblioteca-digitala.ro

III.

O EPOCĂ INFLORITOARE.

Secolul al XVII-lea îşi vesteşte începutul prin biruinţa definitivă a limbei româneşti aflătoare, pe câmpul literar, în competiţiune cu cea slavonă. Cărţi, în româneşte, apar în număr din ce în ce mai sporit, în paguba celor în slavoneşte.

E epoca de înflorire deschisă, în Muntenia, de Matei Basarab şi, în Moldova, de Vasile Lupu, — epoca pe care o vedem cuprinsă respectiv între anii 1632—1654 pentru cel dintâi, — între 1634—1653 pentru cel de al doilea.

Şi menţionăm producerea unui fenomen vrednic de reţinut. Literatura timpului, atât religioasă dar, mai ales, cea profană nu o mai vedem refugiată doar în mânăstiri. Ea trece dincolo de zidurile acestor locaşuri ca să se dezvolte mulţumită nouilor tipografii instalate din grija domnitorilor şi a multor boeri cărturari.

E epoca ce se prelungeşte şi după Matei Basarab şi Vasile Lupu ca să-şi adeverească semnificaţia sub urmaşii lor, — sub Şerban Cantacuzino şi Constantin Brâncoveanu în Muntenia, — sub marele învăţat Dimitrie Cantemir în Moldova.

E epoca boerilor cărturari, a unui Udrişte Năsturel, Cantacuzino Stolnicul şi Radu Popescu în Muntenia, —

https://biblioteca-digitala.ro

a lui Grigore Ureche, Miron şi Nicolae Costin, Spătarul Milescu şi Ion Neculce în Moldova.

E aceeaş epocă în care păstoreau un Varlaam şi Dosoftei în Moldova, — Ştefan, Teodosie, Antim şi Damaschin în Muntenia, — Coresi, Simeon Ştefan şi Sava Brancovici în Ardeal.

* * *

Evenimentul de seamă al momentului e, desigur, această trecere a literaturii din preocupările mânăstireşti în preocupările laicilor.

Şi nu mai puţin vrednic de reţinut e faptul reinstalării tipografiilor în diferite centre muntene la început, — moldovene mai în urmă, sub oblăduirea Domnilor.

Privind aceste fapte ca editori dornici să însemne evenimentele petrecute pe tărâmul literar, facem o enumerare a cărţilor mai de seamă apărute în această epocă ocolind consideraţii critice, istorice sau de istoriografie literară.

Pravila dela Govora, apărută în 1640, din porunca lui Matei Basarab, carte cu caracter juridic, cuprinzând anumite cărţi de legi, — ca, şase ani mai târziu, în 1646, — să apară, în Moldova, altă lucrare juridică de proporţii mai mari, „scoasă din cărţi elineşti şi latineşti", datorită lui Eustratie Logofătul. E vorba de *Pravila lui Vasile Lupu* („Pravilele împărăteşti") în care S. Longinescu vede „unul din cele dintâi coduri din Europa în limba naţională".

* * *

Dacă încep să apară, cum vedem, cărţi juridice, nu înseamnă că literatura bisericească e înlăturată sau numai diminuată. Dacă într'un răstimp de patru decenii, — între 1680—1720, — apar în Muntenia optspre-

https://biblioteca-digitala.ro

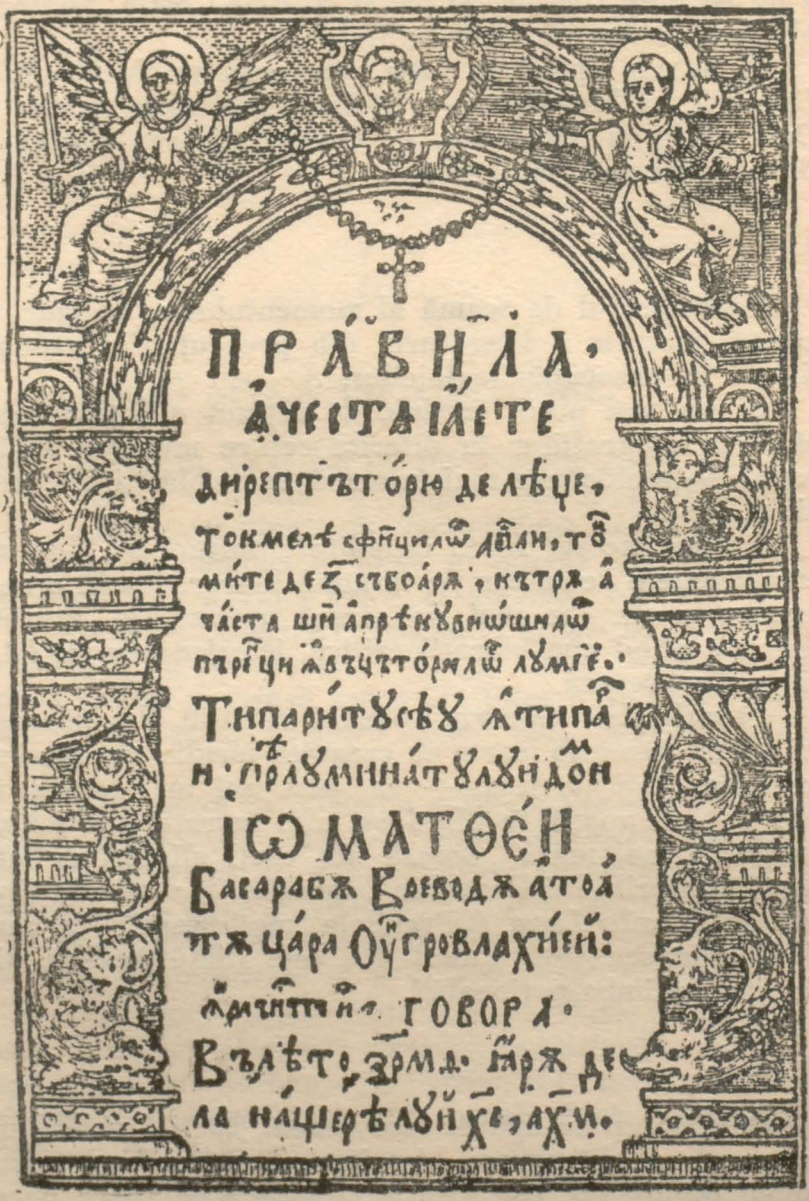

Pravila dela Govora 1640.
Colecția Bibliotecii Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

zece scrieri slavo-române de acest fel, Biserica însăşi încearcă să se împotrivească limbei slavone. Dovadă a acestei înfruntări între limba slavonă apărată cu îndârjire de un conservatorism clerical şi limba română care încearcă victorios să-şi cucerească locul, o avem în cărţile apărute — în prefaţa lui Udrişte Năsturel la Cazania din 1642 de pildă, acelaş Udrişte Năsturel, cumnat al lui Matei Basarab, care a tradus în româneşte *„Evanghelia învăţătoare"*, *„Viaţa Sfintei Caterina"*, şi romanul *„Varlaam şi Ioasaf"*.

Vasile Lupu

In Moldova, — la Iaşi, — în tipografia dela Trei Erarhi, apar sub protecţia lui Vasile Lupu, în afara *Pravilei* acele *„Şapte Taine"*, tipărită în 1644, — după ce, cu un an înainte, în 1643, apăruse acea *„Carte românească de învăţătură"* a Mitropolitului Varlaam, care cu trei ani mai târziu, — în 1647, — tipăreşte *„Răspunsul la Catehismul calvinesc din 1640"* semnalat Mitropolitului Moldovei de către Udrişte Năsturel, — o activitate bogată pe care urmaşul lui, Mitropolitul Dosoftei, o va continua.

* * *

Ea va fi continuată cu atâta strălucire încât, pe bună dreptate, s'a putut spune că „a contribuit mai mult ca oricare alt scriitor bisericesc din secolul al XVII-lea la stabilirea definitivă a graiului strămoşesc în biserică".

Mitropoliului Dosoftei i se datoreşte Psaltirea în versuri această lucrare literară de proporţii atât de vaste apărută în 1673, cuprinzând peste 8600 de versuri.

Ideea de a traduce şi tipări psalmii în versuri chiar

https://biblioteca-digitala.ro

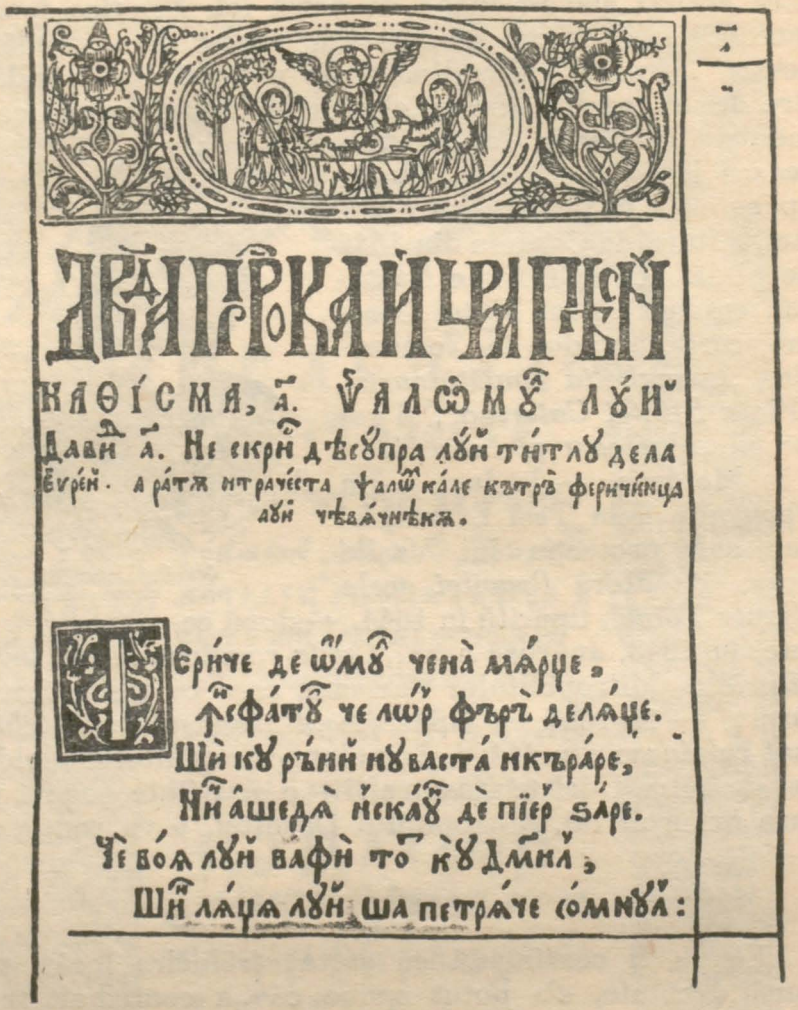

ДВИПРЕКАЙЧИПЄЙ

КАѲІСМА, А. ЎАЛСѠМЎ ЛЎЙ

Давн А. Не єкрн дѣєўпра лўй тнтлў дела
Єўрєй. арать нтрачєста ѱалѡкале катрѣ фірничица
лўй чєвачнєкѫ.

Єрнче дєѡмѫ чєнѣ мара,
ѯефатѫ чє лѡр фърѣ дєлаце.
Шй кўрънй нўвастѣ нкъраре,
Нй ашедѣ йскаў дє пїер Sаре.
Чє воа лўй вафй то кўдмнл,
Шй лаца лўй ша петраче сомнўл:

Psaltirea în versuri a lui Dosoftei 1673.
Colecția Bibliotecii Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

dacă nu e originală — ştiut fiind că poetul francez Clément Marot a versificat, cu un secol înainte, psalmii şi că însuşi Calvin versificase câţiva psalmi, — dovedeşte o aplecare spre un început de literatură care, fireşte, înfăţişează un moment în evoluţia cărţii româneşti.

Mitropolitul Dosoftei

Iar după nouă ani, — în 1682, — apare deasemeni acea mare lucrare, *„Viaţa şi petrecerea sfinţilor"* care va sluji drept model şi izvor de inspiraţie în multe lucrări de acest fel ce vor urma.

Se cuvine deci să notăm acest fapt: prin Mitropolitul Dosoftei e întărită caracteristica editorială a acestei epoci. Ea nu e numai religioasă, — tinzând, ca şi prin lucrările anterioare apărute sub protecţia lui Matei Basarab şi Vasile Lupu, să fie şi culturală.

Din Viaţa şi petrecerea Sfinţilor de Dosoftei.

https://biblioteca-digitala.ro

IV.

DOMNI ŞI BOERI,

CĂRTURARI, TIPOGRAFI ŞI EDITORI

Am spus că suntem în epoca lui Şerban Cantacuzino şi a lui Constantin Brâncoveanu, a lui Dimitrie Cantemir, — a lui Udrişte Năsturel, Cantacuzino Stolnicul şi Radu Popescu, — a lui Grigore Ureche, Miron şi Nicolae Costin, a lui Ion Neculce şi a Spătarului Milescu, — a Mitropoliţilor Varlaam şi Dosoftei, — a lui Teodosie, Antim şi Damaschin, — a lui Coresi, Simeon Ştefan şi Sava Brancovici.

Nume ce stăruie nu numai în pagini de istorie literară, sau de istorie pur şi simplu, — ci, mai ales, în această epocă de prefaceri şi de renaştere culturală, în analele vieţii editoriale care începe să-şi definească un contur. Limba română străbătând din ce în ce mai mult în biserici, firesc e ca şi literatura religioasă şi cărţile bisericeşti apărând în româneşte, să pătrundă în cercuri din ce în ce mai largi şi să cucerească locuri. Prin această circulaţie a cărţilor dealungul ţinuturilor româneşti, obştea românească, oriunde se va găsi, ia conştiinţă de sine. Când un Udrişte Năsturel comunică Mitropolitului Varlaam cuprinsul catehismului calvinesc sortit să facă o primejdioasă propagandă printre Români sau atunci când o carte trecea dintr'o provincie în alta şi când s'a ajuns la acea *„naţionalizare"* a limbei literare, firesc e să vedem, în acest lucru, semnul frământărilor vestitoare ale Unirei.

https://biblioteca-digitala.ro

Apar, — sub Şerban Cantacuzino, — rând pe rând, sub îngrijirea marelui Mitropolit Teodosie, — acel care a putut fi numit „unul din cei dintâi ctitori ai limbei româneşti în biserică" — *Liturghia,* în 1680, — *Evanghelia* şi *Apostolul,* ambele în 1682, — ca această activitate editorială să culmineze, — în 1688, — cu *Biblia* întreagă. Cu acea Biblie, apărută la Bucureşti în condiţii strălucite pentru acea vreme în tălmăcirea boerilor din jurul Domnului şi „cu îndemnarea dumnealui Constantin Brâncoveanu, marele logofăt", — adică a Domnului de mai târziu. E vorba de aceeaş Biblie a cărei traducere fusese începută înainte de Milescu.

Şerban Cantacuzino

Dacă ţinem seama de mijloacele tehnice pe cari le aveau la îndemână tiparniţele vremii, trebuie să considerăm tipărirea Bibliei dela 1688 drept una din cele mai de seamă lucrări tipografice, mai ales că ea a fost făcută în zece luni, din Noembrie 1687 până în Septembrie 1688, depăşind puterea acelor timpuri. Trebuie subliniat că ea cuprindea 946 pagini în format folio-mare, pe două coloane cu caractere din cele mai mici.

Suirea pe tron a lui Constantin Brâncoveanu este, din punct de vedere editorial, un eveniment de mare însemnătate. Când, — în 1701, — se tipăreşte la Snagov, *Liturghierul greco-arab.* Patriarhul Atanasie a putut scrie în prefaţa acestui liturghier, vorbind de Constantin Brâncoveanu, că „a făcut şcoli greceşti, slavoneşti şi româneşti şi *tipografie pentru toate aceste limbi*".

Se cuvin pomenite, — deasemeni sub titlul însemnătăţii lor editoriale, — acele *„Almanace"* alcătuite de Ion Românul, „plecata slugă a lui Brâncoveanu" după vestitele „Foglietti novelli" atât de răspândite în Italia

https://biblioteca-digitala.ro

ДОУМНЕЗЕЙАСКА СКРИПТУРЪ ВЕКЮ ШИ НОАЛЪ · ФАЧЕРЪ

КАП. А.

а Дентру ѫчепут ау фъкут Дмнезъу черюл ши
в пъмѫнтул. Iаръ пъмѫнтул
ера невъзут ши нетокмит .
г Ши ѫтунерек връх дѣсупра пре
сте чел фъръ де фундъ, ши духул
луй Думнезъу съ пурта дѣсупра
д апей. Ши зисе Дмнезъу съ съ
е факъ луминъ, ши съ фъку луминъ. Ши
възу Дмнезъу лумина къ ѩсте бунъ, ши осе
би Дмнезъу ѫтре мижлокул луминий, ши ѫтре
ѕ мижлокул ѫтунерекулуй. Ши нуми Дмнезъу
лумина зиоа, ши ѫтунерекул нуми ноапте,
ши съ фъку сарь, ши съ фъку димеацъ, зи
з уна. Ши зисе Дмнезъу, факъсе ѫтъритуръ
ѫмижлокул апей, ши съ фие осебитоаре
ѫтре апъ ши ѫтре апъ, ши съ фъку аша .
и Ши фъку Думнезъу ѫтъритура, ши осеби Ду
мнезъу ѫтре мижлокул апей каре ера супт ѫтъ
ритуръ, ши ѫтре мижлокул апей че ера
ѳ дѣсупра ѫтъритурий. Ши нуми Дмнезъу
ѫтъритура, чер, ши възу Дмнезъу къ ѩсте
бине, ши съ фъку сарь, ши съ фъку диме
і нѣцъ зи адоа. Ши зисе Думнезъу адунесе
апа че ѩ десуптъ чер, ѫтро адунаре, ши
съ съ ивѣскъ оускатул, ши съ фъку аша,
ши съ адунъ апа че ѩ десуптъ чер ла адунъриле
аі ей, ши съ ивй оускатул. Ши нуми Дум
незъу оускатул пъмѫнт, ши адунъриле апе
лор нуми мъри, ши възу Думнезъу къ ѩсте
ві бине. Ши зисе Думнезъу, ръсаръ пъмѫн
тул буруянъ де ѩрбъ, съмънътоаре съмѫн
цъ дупъ фѣлиушь, ши дупъ асемънареш, ши
лѣмнъ родиторю фъкѫндъ роадъ, кърул съ
мѫнца луй ѫтрѫнсул дупъ фѣлиушь пре пъ
гі мѫнт, ши фу аша. Ши скоасе пъмѫн
тул буруянъ де ѩрбъ съмънътоаре съмѫнцъ
дупре фѣлю ши дупре асемънаре, ши лѣмнъ ро
дитори каре фаче роадъ, кърул съмѫнца луй
ѫтрѫнсул, дупре нѣм пре пъмѫнт, ши

ѫтъритура черюлуй спре луминаре пъмѫнту
луй, ка съ осебѣскъ ѫтре мижлокул зилий,
ши ѫтре мижлокул нопций, ши съ фие ѫсѣм
не, ши ѫвремй, ши ѫзиле, ши ѫ ани .
Ши съ фие спре луминаре ѫтру ѫтъритура че еі
рюлуй, ка съ луминѣзе пре пъмѫнт, ши
съ фъку аша. Ши фъку Дмнезъу чей дой ѕі
луминъторй, луминъторюл чел маре, спре
стъпѫнирѣ зилий, ши луминъторюл чел мик,
спре стъпѫнирѣ нопций, ши стѣлеле. Ши зі
пусе пре дѫншiй Дмнезъу ѫтру ѫтъритура че
рюлуй, ка съ луминѣзе пре пъмѫнт. Ши съ иі
стъпѫнѣскъ зилий ши нопцiй. Ши съ осе к
бѣскъ ѫтре мижлокул луминий, ши ѫтре ми
жлокул ѫтунерекулуй, ши възу Дмнезъу къ
ѩсте бине. Ши съ фъку сарь, ши съ фъ ка
ку димеацъ зи а патра. Ши зисе Думне кв
зъу, скоацъ апеле тѫрѫтоаре де суфлете вий,
ши збурътоаре збурѫндъ асупра пъмѫнтулуй,
спре ѫтъритура черюлуй, ши съ фъку аша .
Ши фъку Дмнезъу китошiй чей марй, ши тоат кг
суфлетул вителор тѫрѫтоаре, каре ау скоас
апеле дупъ фѣлуриле лор, ши тоат збурътоо
рюл че збоаръ дупъ фѣлиуш, ши възу Дмнезъу
кум ѩсте бун. Ши ле благови Дмнезъу зи кд
кѫндъ, крѣшцеци, ши въ ѫмулциць, ши ум
плѣци апеле ѫмърй, ши збурътоареле мулцѣ
скъсе асупра пъмѫнтулуй. Ши съ фъку ке
сарь, ши съ фъку димеацъ, зи а чинчѣ .
Ши зисе Дмнезъу, съ скоацъ пъмѫнтул су кѕ
флеть вiу дупъ фѣлиуш, ку патру пичоаре, ши
тѫрѫтоаре, ши жиганiй пъмѫнтулуй дупъ
фѣлиуш, ши съ фъку аша. Ши фъку Дум кз
незъу хiареле пъмѫнтулуй дупъ фѣлиушь,
ши добитоачеле дупъ фѣлиул лор, ши тоате
тѫрѫтоареле пъмѫнтулуй дупъ фѣлиуш, ши
възу Дмнезъу къ ѩсте бине. Ши зисе ки
Дмнезъу съ фачем ом дупъ кипул ностру, ши
дупъ асемънаре, ши съ стъпѫнѣскъ пештилор
мърiй, ши пасерилор черюлуй, ши добитоаче

Prima pagină a Bibliei lui Şerban Cantacuzino apărută în 1688.
Colecţia Autorului.

https://biblioteca-digitala.ro

Evanghelia lui Ștefan Rareș

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

veacului al XVII-lea. Aduse, la curtea lui Brâncoveanu, probabil de unul din cărturarii italieni aflători pe lângă Domn, — un Anton Maria Del Chiaro, secretarul lui Brâncoveanu, un Vita Pilutio care a ajuns chiar episcop la Bacău ori chiar de stolnicul Cantacuzino care studiase la Padova şi se bucura atât de preţuirea lui Brâncoveanu.

Un tablou al mişcării culturale şi editoriale sub Constantin Brâncoveanu, — nepot al învăţatului stolnic Constantin Cantacuzino, care i-a fost şi tutore, şi continuator al operei lui Şerban Cantacuzino, — ni-l dă D-l C. C. Giurescu: „In vremea lui, se tipăresc zeci de cărţi, nu numai bisericeşti, dar şi de altă natură, nu numai pentru nevoile noastre dar şi pentru lumea greacă şi orientală. La un moment dat, în 1701, funcţionează simultan trei tipografii: la Bucureşti, la Snagov şi la Buzău. Domnul e înconjurat de cărturari, clerici şi mireni; i se dedică numeroase lucrări; numărul şcoalelor sporeşte; o vie activitate culturală domneşte în timpul stăpânirii lui".[1])

Constantin Brâncoveanu

* * *

Dar această lucrare a *„Almanacelor"*, — tălmăciri după cum am spus din italiană, — pare să fi deschis drumul unor noui traduceri. Dacă până către mijlocul veacului al XVII-lea izvorul de inspiraţie se găsea în texte slavone, — iată că vedem către sfârşitul acestui secol o mişcare de traduceri şi din textele greceşti. Logofătul Eustratie scoate pravilele traducând din această limbă şi chiar Biblia apărută la Bucureşti, în

1) *C. C. Giurescu:* op. cit. pag. 179.

https://biblioteca-digitala.ro

1688, sub Constantin Brâncoveanu, despre care am vorbit, tot din greceşte a fost tradusă.

O numărătoare a cărţilor apărute ne arată că, între anii 1680—1720 activitatea editorială a fost îmbelşugată şi în direcţia tipăririi chiar a cărţilor greceşti[1]).

Intr'adevăr, numai în Muntenia ies de sub teascuri 76 cărţi dintre cari 35 cărţi româneşti şi 38 cărţi greceşti. Deci acestea din urmă într'o proporţie mai mare depăşind cu trei unităţi numărul cărţilor româneşti apărute. La acestea adăugându-se şi o carte greco-romană şi două greco-arabe.

E începutul introducerii culturii umaniste la noi ce va avea urmări în viaţa editorială de mai târziu.

* * *

Drept urmare a contactului cu Ungurii, cu Polonii, cu viaţa apuseană, prin venirea meşterilor sau cărturarilor aduşi de un Brâncoveanu, de pildă, sau prin trimiterea în străinătate a tineretului boeresc aceste traduceri se vor ivi încetul cu încetul.

In acest capitol al traducerilor timpului, se cuvine să amintim de apariţia, în româneşte, a unor cărţi populare şi scrieri istorice cari circulau. E traducerea, — în 1655, — a *Vieţii lui Nifon,* adică viaţa Patriarhului Nifon ale cărui moaşte au fost aduse de Neagoe la Mănăstirea Dealului, acea *Floarea Darurilor* care nu-i decât o reeditare, — tălmăcire nouă de data aceasta din greceşte — a *„Albinuşei"* (sau „Alghinuşei") despre care am mai vorbit[2]) sau alt exemplu de traducere, *Războiul Troadei.*[3])

In aceeaşi ordine de idei pomenim şi romanul creştin tradus de Udrişte Năsturel intitulat *Varlaam şi*

1) *Sextil Puşcariu:* op. cit. p. 104.
2) Traducător fiind Ieromonahul Filoftei Sfântogoreţul.
3) Traducători fiind Grigore Dascălul Buză şi Pătraşcu Danovici.

https://biblioteca-digitala.ro

Ioasaf, viaţa lui Ioasaf nefiind decât viaţa lui Budha, adaptată la creştinism, iar Varlaam convertitorul la noua credinţă ce se arată mântuitoare.

Sunt cărţi din cari se vor inspira scriitorii de mai târziu. Insuşi Anton Pan se pare că-şi tipărea cărţile lui populare însuşindu-şi cuprinsul celor cari circulau în această epocă, — toate aceste cărţi fiind traduceri din cărţile populare ale timpului. In rândul acestora intră *„Pildele filosofeşti"* apărute la Târgovişte în 1713 şi, mai ales, vestita *Alexandria,* tipărită cu un an mai târziu, în 1714, şi care va fi cartea de căpătâi a unui tineret de cultură din veacul următor, — cartea ce va fi citită cu o plăcere egală aceleia pe care tinerii din secolul al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea o gustau în lectura lui Robinson Crusoe.

* * *

Apar, totodată, acele scrieri originale cari constituesc, — în afara traducerilor de scrieri bisericeşti şi profane, — temeiurile în virtutea cărora avem dreptul să socotim această epocă un strălucit punct de plecare pentru literatura românească.

Nicolae Mavrocordat

La curtea Domnilor se ivesc acei scriitori aflători în slujba curţii cari vor servi drept istorici ai timpului dar, în acelaş timp, şi de a ridica în slavă pe acela în slujba căruia se găsesc, — ca, de pildă, un Nicolae Costin şi Axintie Uricariul la Curtea lui Nicolae Mavrocordat.

E semnul emancipării literaturii de sub autoritatea bisericii, ea începând să fie şi privilegiul cărturarilor laici aflători în afara zidurilor mânăstireşti.

https://biblioteca-digitala.ro

In Moldova, acel „letopiseţ moldovenesc”[1]) care a slujit drept izvor şi a fost continuat de vornicul Grigore Ureche, lucrare ce nu s'a păstrat — apoi, între 1654—1660, letopiseţul lui Simeon, care a putut fi păstrat, — letopiseţ continuat de Miron Costin şi de fiul său Nicolae Costin, — cronici continuate de Axintie Uricariul urmaşul lui Nicolae Costin, la Curtea lui Nicolae Mavrocordat, sau Marele Vistier Constantin Văcărescul, ori marele logofăt Nicolae Ruset aflători la aceeaş curte.

Miron Costin

In Muntenia, — unde, după cum glăsuesc anumite mărturii, — fiecare boer îşi însemna evenimentele timpului. Exemplu de aceste însemnări ar fi *Cronica Buzeştilor* sau *Letopiseţul de pe timpul Domniei lui Şerban Cantacuzino* datorit logofătului Stoica Ludescu.

Se cuvine să adăugăm, în aceeaş ordine de idei, mişcarea asemănătoare din Ardeal, cu *Cronica Bisericii Sfântului Nicolae,* document preţios din 1633, datorit lui Popa Vasile şi care „e însemnată nu numai prin valoarea ei istorică ci şi prin faptul că este întâia cronică valabilă scrisă în româneşte”. (Sext. Puşcariu).

* * *

E, însă, seria acestor cărturari cari au dat la iveală un număr de lucrări ce constituesc, desigur, acel luminos punct de plecare a limbii româneşti în drumul ei de cucerire a drepturilor fireşti în literatură.

In fruntea acestora îşi au locul boerii cu ştiinţă de carte cum sunt fraţii Şerban şi Radu Greceanu, tradu-

1) Atribuit Logofătului Eustratie.

https://biblioteca-digitala.ro

cătorii *„Bibliei"*, autori în 1691 ai *„Mărgăritarelor"*, — ai lucrării *„Pravoslavnica mărturisire"* şi *„Evanghelia greco-romană"*,[1]) ca şi acel Constantin Văcărescul, mare vistiernic la curtea lui Nicolae Mavrocordat, cel dintâi scriitor din această ilustră familie.

Dar, mai presus de toţi, stăruie numele Spătarului Milescu a cărui viaţă tumultoasă, de bogată aventură, îl aşează ca scriitor şi om în rândul marilor temperamente ale epocii nu numai dela noi ci şi în afara hotarelor româneşti. Elev la „şcoala cea mare" din Constantinopol, student al Universităţii din Padova, mare spătar sub Gheorghe Ghica, trimis ca diplomat de acesta la Inalta Poartă, disgraţiat apoi de urmaşul lui Vasile Lupu, osândit chiar să i se taie sgârciul nasului, pribeag dealungul Europei, refugiat la Berlin şi primit la curtea marelui Elector Friedrich Wilhelm, scriitor în latineşte la Stockholm, şi recunoscut cărturar chiar în Franţa la curtea Regelui Soare unde îl vedem în 1667, apoi în Rusia şi călător în China, ca moartea să-l surprindă în Rusia în calitate de traducător al Ţarului şi unde a stat treizeci şi opt de ani, murind în vârstă de 72 de ani,[2]) — era firesc ca această viaţă de autentic cărturar mistuit de spiritul de aventură să se resfrângă în realizări scriitoriceşti. Mărturii stau acele lucrări pe care le enumărăm:

„Istoria despre sfânta icoană a prea sfintei noastre stăpâne Născătoare de Dumnezeu" scrisă la mânăstirea Neamţu, în 1655, *„Carte cu multe întrebări foarte de folos pentru multe trebi ale credinţei noastre"*, traducere din greceşte făcută în 1661.

La Stockholm, unde e trimis de Domnul Gheorghe Ştefan aflător în exil, scrie în latineşte cărţi lămuritoare asupra ortodoxismului, iar la Paris unde e deasemeni trimis de prinţul pribeag, scrie acea lucrare,

1) Primele, în colaborare, — ultimele două scrise separat.
2) S'a născut în Iunie 1636; a murit în 1708.

https://biblioteca-digitala.ro

în greceşte şi latineşte, — singura pe care el a putut-o vedea tipărită, — intitulată *„Enchiridion sive Stella Orientalis Occidentali splendens, id est sensus ecclesiae orientalis scilicet graecae, de transubstantione Domini aliisque controversiis, a Nicolae Spadario Moldovalaccone, barone ac olim generali Wallachiae conscriptum Holmiae mense Februarii.*[1])

Iar în Rusia, unde şi-a petrecut cei mai mulţi ani ai vieţii sale, — ca traducător oficial al ţarului, — plecând în misiune şi în China, scrie o *Descriere a Chinei* şi un *Jurnal de Călătorie* precum şi acele scrisori de nespusă valoare istorică pe cari le adresa Ţarului.

După toate acestea, în calitatea sa oficială de traducător, scrie acele compilaţii erudite ca: *„Arithmologion"* carte de profeţii, *Chresmologion"* carte de explicaţii a oracolelor, *„Cele 7 minuni ale lumii"*, o *„Carte a ieroglifelor"* un *„Dicţionar rusesc-latinesc-grecesc"*.

Stolnicul C. Cantacuzino

* * *

Pe aceeaşi linie de boeri cărturari, cu o viaţă însă mai puţin plină, putem aşeza, cum am spus pe Miron Costin al cărui nume se leagă de *Letopiseţul Ţării Moldovei, dela Aron Vodă* şi de acea încercare de istorie a Românilor, *Cronica ţării Moldovei şi Munteniei,* descrierea unei epoci care, la cererea Regelui polon e prefăcută şi ia titlul de *„Descriere a ţării moldoveneşti şi munteneşti"* sfârşindu-se cu acea scriere întitulată *„Car-*

1) Manual Steaua Orientului strălucind în Occident, adică felul cum înţelege biserica orientală ortodoxă dogma transsubstanţierii Domnului şi despre alte controverse, de Nicolae Milescu Spătarul Moldo-Valah şi odinioară general al Valahiei, scris la Stockholm în luna Februarie.

https://biblioteca-digitala.ro

tea pentru descălecatul dintâi al ţării Moldovei şi Neamului moldovenesc" — carte scrisă în româneşte, mai exact „în graiu moldovenesc".

Nu mai puţin e înscris numele Stolnicului Constantin Cantacuzino cu a sa *Istorie a Ţării Româneşti,* — a lui Nicolae Costin prin continuarea operei părintelui său şi prin lucrarea sa *Ceasornicul Domnilor,* — şi Ion Neculce cu *Letopiseţul* său, Grigore Ureche, cu *Cronica* sa.

Dar, deasupra tuturor, istoria îşi îngăduie pe bună dreptate să aşeze pe acel mare Domn cărturar Dimitrie Cantemir care, prin numărul volumelor tipărite în urma ostenelilor lui, solicită editorului român, o atenţie particulară mai cu osebire prin numărul volumelor răspândite şi dincolo de graniţele ţărilor româneşti.

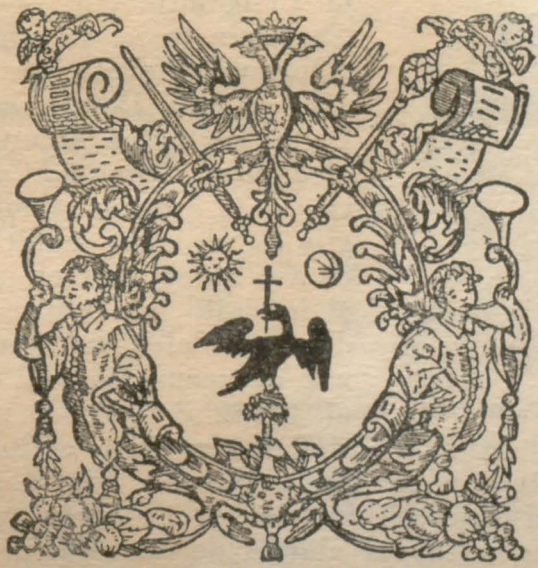

Stema lui Şerban Cantacuzino în Liturghierul dela 1680.

https://biblioteca-digitala.ro

V.

UN PRINŢ AL CĂRŢII.

Contimporan al lui Constantin Brâncoveanu a cărui ură împotriva Domnului Moldovei stăruie şi în scris, — fie că se suise pe tron, fie că-l înlocuia, ca să spunem aşa, fratele său Antioh, fie că era numai pretendent la domnie în anii săi de refugiu la Constantinopol, — Dimitrie Cantemir trece, în preţuirea românească dincolo de judecarea doar a unei Domnii sau a unui Domn deţinător al unei vremelnice puteri. Dimitrie Cantemir intră — în cronica vremii, — desigur ca un mare ambiţios, dornic de a-şi cuceri un tron izbit de ura şi intrigile lui Brâncoveanu, — dar, mai ales, ca unul din cei mai de seamă oameni de cultură ai timpului — mai mult: model de credinţă, cultură şi erudiţie dobândite la înalta şcoală din Constantinopol în anii tinereţii lui dar şi în cursul pribegiilor lui, la Constantinopol alături de dascălul său Ieremia Cacavela, de un Effendi Saadi, filosof şi matematician, de Iacomin filologul, — sau mai târziu, alături de Petru

Dimitrie Cantemir

https://biblioteca-digitala.ro

cel Mare în calitatea ce i se acordase nu numai de simplu curtean, dar şi de diplomat şi consilier al Ţarului.

Cunoscător al culturii umaniste şi emerit orientalist totodată, autor de studii preţuite de învăţaţii timpului, acestea toate au adus lui Cantemir numirea de către Impăratul Germaniei ca Principe al Imperiului Roman şi marea cinste de a fi ales — în 11 Iulie 1714, — membru al Academiei din Berlin.

* * *

In scurta lui viaţă, — s'a născut în 26 Octombrie 1674 şi a murit în 21 August 1723, — el a putut scrie, în anii maturităţii şi chiar în copilărie, o seamă de lucrări, lăsând în urma lui o operă cu adevărat măreaţă. Intr'adevăr, din copilăria lui au rămas câteva încercări filosofice scrise în latineşte şi la vârsta de numai 24 de ani, — în 1698, — apare la tipografia din Iaşi o adevărată lucrare filosofică închinată fratelui său Antioh. E vorba de: *„Divanul sau gâlceava înţeleptului cu lumea sau Giudeţul sufletului cu trupul"* tratând veşnica problemă a dualismului, problema sufletului şi trupului, arătând în acel antagonism superioritatea celui dintâi asupra celui din urmă.

Urmăm, — în ordine cronologică, — seria lucrărilor lui Dimitrie Cantemir.

In 1705, — deci în vârstă de 31 de ani, — termină a sa *Istorie ieroglifică.*

Din nenorocire, toate lucrările lui Dimitrie Cantemir cu excepţia celor dintâi mai sus pomenite, au apărut în Rusia în timpul pribegiei sale la curtea lui Petru cel Mare. Aici a putut da la iveală între 1715—1716, — rod al însemnărilor din timpul auritei sale captivităţi din Constantinopol şi după alegerea sa ca membru al Academiei din Berlin, — acea *„Istorie pentru creşterea*

https://biblioteca-digitala.ro

și descreșterea curții aliomănești".[1]) carte ce apăru, — în 1743, — deci douăzeci de ani după moartea sa, —

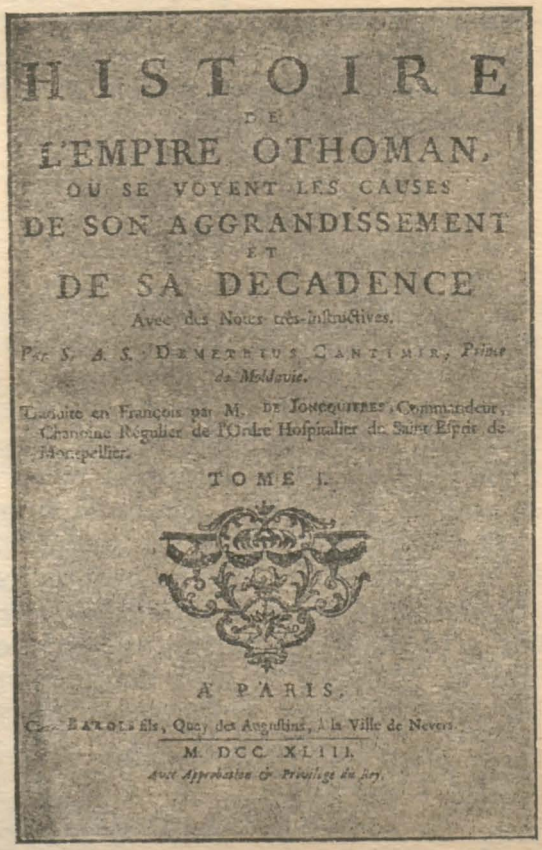
HISTOIRE
DE
L'EMPIRE OTHOMAN,
OU SE VOYENT LES CAUSES
DE SON AGGRANDISSEMENT
ET
DE SA DECADENCE
Avec des Notes très-instructives.
Par S. A. S. DEMETRIUS CANTIMIR, Prince de Moldavie.
Traduite en François par M. DE JONCQUIERES, Commandeur, Chanoine Régulier de l'Ordre Hospitalier du Saint Esprit de Montpellier.
TOME I.
A PARIS,
M. DCC. XLIII.
Avec Approbation & Privilege du Roy.

Titlul ediției franceze a Istoriei Imperiului Otoman al lui Dimitrie Cantemir. Colecția Bibliotecii Academiei Române.

1) Traducere dată de însuși Cantemir în românește titlului operei lui scrisă în latinește: „*Historia incrementorum atque decrementorum aulae othomanicae*".

https://biblioteca-digitala.ro

în traducere franceză[1]) și care a reprezentat, îndelungă vreme, unicul izvor pentru studiul împărăției otomane. Dar, de cea mai mare însemnătate pentru noi e că, prin această operă vorbindu-se și de țările române — pe cari Dimitrie Cantemir le dorea unite după cum se vede din îndârjita lui luptă cu Brâncoveanu, — ele pot fi cunoscute în acest chip de lumea apuseană.

Faima acestei opere determină și traducerea ei în limba germană după o traducere din englezește făcută de Tindal la porunca Reginei Angliei, apărută cu doi ani mai târziu decât cea franceză.[2])

„Sistema religiei mahomedane" care a fost scrisă, tot în Rusia, și în latinește,[3]) a fost tradusă și în ruseşte și în bulgărește cum tot în latinește scrie *Descriptio Moldaviae* ce, de-asemeni, apare în traducere germană la Hamburg, în 1769 iar în ruseşte abia în 1789 și în greceşte în 1819. Visul autorului de a traduce în românește nu l-a putut realiza. Dimitrie Cantemir dăduse și titlul în românește al acestei opere: *„Cartea hotărîrei Moldovei"* sau *„Geografia Moldovei"*.

La toate acestea se adaugă acele două studii monografice de istorie românească — o biografie a părintelui său: *„Vita Constantini Cantemyri"* și acel quasi pamflet împotriva Brâncovenilor, încercare de justificare a politicei sale.

1) Coperta poartă următorul titlu: Histoire de l'Empire othoman où se voyent les causes de son aggrandissement et de sa décadence, avec des notes très instructives par S. A. S. Demetrius Cantemir, Prince de Moldavie. Traduite en françois par M. de Jonquières, Commandeur Chanoine Régulier de l'Ordre Hospitalier du Saint Esprit de Montpellier. — A Paris, chez Barois fils, Quay des Augustins, à la Ville de Nevers. — MDCCXLIII Avec Approbation et Privilège du Roy.

2) *Geschichte des osmanischen Reichs nach seinem Anwachse und Abnehmen, beschrieben von Demetrie Kantemir, ehemaligem Fürsten in Moldau.* Nebst den Bildern der türkischen Kaiser, die ursprünglich von den Gemälden in dem Seraj durch des Sultans Hofmaler sind abgenommen worden. Aus dem Englischen übersetzt. Hamburg, bey Christian Herold, 1745.

3) Lucrare ce i-a fost cerută de Petru cel Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

Скриптоаре Молдовеи де
Димитріе Кантимір Домнул еи.
Каре акум ынтжю сау типъріт ын зилеле Бине Крединчосулуи ши де Хс юбиторюлуи Домнулуи ностру ІѠАНН САНДУЛ СТУРЗА ВОЕВѠДА
Ку благословеніа Пре Ѡсфинцитулуи Архіепископ ши Митрополит Кирі Кирі Веніамін. а Мол:
Пе време Пре кувіошілор Старецъ а сфинтелор Монастирій Нямцулуй ши Секулуй.
Кир Доментіан.
Ын сфинта Монастирі Нямцула ла анул 1825. Август ын 19.

Geografia Moldovei de Dimitrie Cantemir 1825.
Colecţia Bibliotecii Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

Cum am spus, dacă din punct de vedere românesc, editura noastră nu s'a putut bucura de covârşitoarea personalitate a cărturarului Domn Moldovean, cele mai multe din cărţile sale fiind scrise şi tipărite în Rusia, nu e mai puţin adevărat că prin această operă de literat şi de erudit, datorită unui român, dorinţa cercetării, pasiunea scrisului şi nevoia tipărirei se încetăţeneşte şi la noi, în ţările româneşti, aflătoare, precum vedem, în drum spre cucerirea progresului, — pe drumul izbutirii.

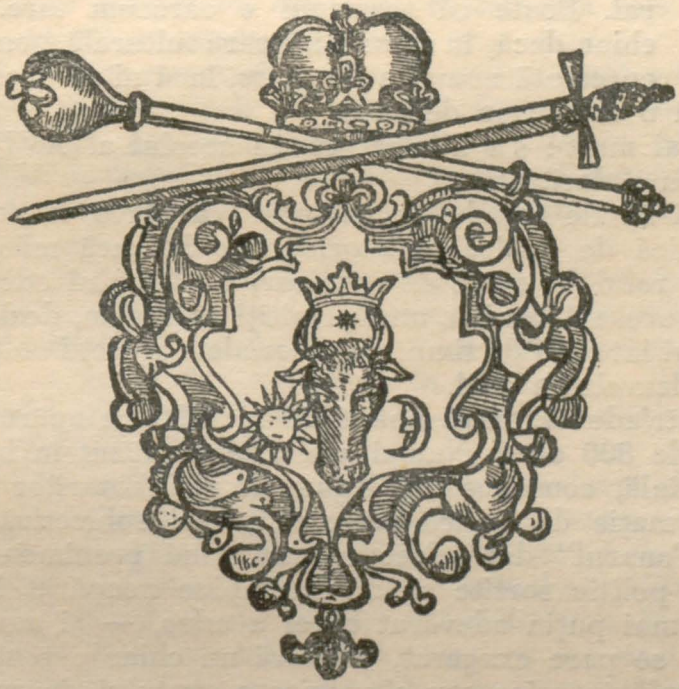

Stema Moldovei din Psaltirea în versuri.

https://biblioteca-digitala.ro

VI.

1720—1820

UN VEAC DE ŞOSELUIRE EDITORIALĂ.

Epoca aşa numită fanariotă înfăţişează, pentru istoriografii literari, un răstimp de regres cultural. Poate că termenul e oarecum tare. Dar chiar dacă, în această mişcare culturală, pomenita epocă reprezintă numai o stagnare, încă ni se pare exagerată o asemenea definire.

Mai mult: s'a afirmat că, în secolul al XVIII-lea, cultura a decăzut.

Să ne fie îngăduit a nu intra, ca parte, în această polemică de critică şi istoriografie literară mărginindu-ne rolul la acela de cronicari ai faptului editorial. Şi, în această lumină, am fi ispitiţi să vedem, dealungul acestui interval de timp, nu o decădere a vieţii culturale ci o dezvoltare a ei.

Intr'adevăr, între anii 1720 şi 1820 au apărut mai bine de 300 cărţi. Numai acest lucru, văzut în lumina editorială, constitue un argument mai hotărîtor decât o afirmaţie de critică personală, deci subiectivă.

„Fanarul" dacă face să intervină evenimente de ordin politic sortite să nu întâmpine neapărat lauda, nu e mai puţin adevărat că el a adus, — şi cuvântul nu ni se pare exagerat, — dacă nu chiar o renaştere culturală în orice caz o sporire a gustului de cultură. Pilda cea mai strălucită o dau înşişi Domnii. Un Nicolae

https://biblioteca-digitala.ro

Mavrocordat, aidoma lui Neagoe Basarab, scrie, și el, *„Învățături"* pentru fiul său Constantin și o serie de scrieri ale sale și le publică în Germania, — la Lipsca, — și la Londra.

* * *

E epoca în care se înfruntă câteva limbi și mai multe influențe deopotrivă de puternice. Din această înfruntare, firește că nu cultura a fost păgubită. Cultura elenă, în primul rând, își cere dreptul de promovare în gustul public ca, mai târziu, să se suprapună acestei culturi o influență italiană și franceză care, firește, aduce un nou avânt spre culturalizare. Prezența la curtea domnească sau la curțile boerilor a atâtor profesori aduși fie din Orient, fie din Apus e încă un factor de contact cu diferitele culturi din cari obștea românească se poate împărtăși.

Astfel, putem vedea că nu întreaga viață culturală se refugiază exclusiv în biserică. Firește, o literatură bisericească pură sau în legătură cu biserica mai continuă să se dezvolte în mânăstiri și în școli mânăstirești. Dar, în afara acestor lăcașuri o mișcare strict literară se desprinde.

E adevărat că, în acest răstimp, pot fi tipărite traducerile lui Damaschin iar episcopul de Râmnic Chesarie, urmaș al lui Antim, traduce din grecește și începe, — în 1776, — publicarea unei opere de vaste proporții cuprinzând 12 volume, folosind viețile Sfinților. E vorba de *„Minea"*.

In Moldova, un Iacov Putneanul, un Iacov Stamati și, mai cu osebire, un Vartolomeu Măzăreanu scrie, pe lângă o *„Istorie a Mânăstirei Putna"*, un *„Letopiseț al Moldovei"*, *„Domnia lui Ștefan Voevod cel Viteaz"* și diferite „condici" ale câtorva mânăstiri din Bucovina.

Inflorește deci, înlăuntrul bisericei, o literatură istorică, diferită de preocupările strict religioase de până acum.

https://biblioteca-digitala.ro

Acelaș lucru îl putem observa și în Ardeal, unde un fapt nou stârnește discuții aprinse și dă naștere unei literaturi de polemică bisericească. E vorba de unirea cu Roma a unora dintre Românii de peste munți, — lucru împotriva căruia s'au ridicat Românii din Ardealul de sud cari se aflau în legătură mai strânsă cu țările românești. Astfel, protopopul bisericii Sft. Nicolae din Brașov — Radu Tempea, — scrie o *„Istorie a Sft. Biserici a Scheailor Brașovului"*, — lucrare ce a fost continuată de Radu Duma, — și o altă lucrare, tot împotriva acestei uniri a Românilor apare sub titlul *„Plângerea Sft. Mânăstiri a Silvașului din Eparhia Hațegului, din Prislop"*.

* * *

Dar, paralel cu aceste lucrări de istorie, se cuvine să semnalăm și acele coduri, — scrise în grecește, — ale lui Ipsilanti și Caragea cari constituesc un început de legislație și ne îngăduim să încadrăm aceste lucrări într'un compartiment pe care-l numim juridic.

Constantin Mavrocordat

Pe de altă parte, oameni de cultură, în afara bisericii, luând pildă dela Domn desigur, încep să scrie o serie de lucrări a căror însemnătate istorică e subliniată sau anulată de specialiștii textelor istorice. Pe noi, însă, ca editori, interesându-ne doar faptul în sine, pomenim numele unui Vasile Buhăescul care scrie *Istoriile țării Românești și a țării Moldovei* din porunca Domnului Moldovei Constantin Mavrocordat. Stolnicul Ienache copia la sfârșitul sec. al XVIII-lea un letopiseț, *dela domnia întâi și până la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat V. V.*"

https://biblioteca-digitala.ro

E seria de apologeţi aflători în jurul Domnului cari fac din aceste însemnări prilej de linguşire, — dar nu e mai puţin adevărat că aceste îndeletniciri dau naştere unei întregi literaturi.

Printre alte merite recunoscute de istoricii lui Constantin Mavrocordat e şi acela că văzând că nu existau destule cărţi de slujbă bisericească în româneşte le aduce din Muntenia. Infiinţă apoi, tipografii nu numai la Mitropolie, dar şi la episcopii. In 1742, la tipografia din Iaşi, apăru *Hrisovul Domnesc pentru locuitorii de pe moşiile mânăstireşti.* Aceasta a fost prima tipăritură eşită din aceste teascuri. In 1743, apare *Psaltirea* şi o serie întreagă de cărţi pentru slujba bisericească. La tipografia înfiinţată din porunca lui Constantin Mavrovrocordat, apare, în 1744, un *Catavasier* iar, după un an, în 1745, un *Ceaslov* şi o Liturghie a *Sfântului Ioan Gură de Aur.*

Tot în Moldova, boerul Ioan Canta,[1]) scrie deasemeni pagini de istorie iar un alt boer, Gh. Şuţu, scrie, — în 1762, — o *„Condică ce are întru sine obiceiuri vechi şi nouă a prea înalţilor Domni".*

In Muntenia întâlnim numele Stolnicului Dumitrache, a cneazului Mihai Cantacuzino care scrie, deasemeni, o *Istorie a Ţării Româneşti* dela 1215—1774, al cărei manuscris se află, azi, la Academia Română şi mai ales numele lui Dionisie Eclesiarhul.

Desigur, nu toate acestea pot vedea lumina tiparului. Aflătoare sub formă de manuscrise, ca editori ele tot ne interesează prin tendinţa lor firească de a fi cândva publicate.

* * *

Un fapt nou se iveşte în cuprinsul acestui secol. Tocmai prin contactul cu diversele culturi, prin cunoştinţele dobândite în şcolile ce iau naştere, prin comerţul

1) Prescurtare din Cantacuzino.

https://biblioteca-digitala.ro

cu autorii greci şi latini pe cari îi vedem străbătând în formele de învăţământ ale epocei, gustul public se ascute. Incepe să fie gustat versul. Legenda *Adam şi Eva* apare în versuri iar în 1720 Theodor Corbea, luând pildă dela Dosoftei, versifică *Psaltirea.*

Plăcerea de a ceti versul, — atât de ajutător pentru răspândirea cât mai largă a lucrării, — e atât de vie, încât chiar o „Jalanie a băjenarilor refugiaţi din Principate în Ardeal" întitulată *„Cântecul Străinătăţii"* apare în versuri, — cum tot astfel vedem apărând alte opere. *(„Versul pustiu", — „Vers mângăios"*, etc.), — iar către sfârşitul secolului al XVIII-lea se cunosc *„Jalnicile istorisiri sau tragedii"* de Alecu Beldiman, — chiar o naraţiune cuprinzând 235 de versuri în care e vorba de *Istoria lui Iordache Stavarache, biv vel spătar şi başicapuchiaia al Ţării munteneşti"* autor presupus fiind Ştefan Rusănescu.

In Moldova apare de pitarul Hristache, *„Istoria lui Mavrogheni Vodă şi a răsmiriţii din timpul lui"* iar tot ca fapte istorice versificate se cuvine să semnalăm acele *„Stihuri asupra Domnului Grigore Ghica Voevod al Moldovei"* apărute în 1777 de un autor necunoscut, — stihuri a căror însemnătate stă în faptul că descriind decapitarea Domnului moldovean, — cu un lux de amănunte ce fac să se creadă că autorul a fost martor ocular al sângerosului eveniment — a dat loc unei bogate literaturi populare.

* * *

O serie întreagă de traduceri cari se fac e semnul acestor legături cu diferitele culturi ce se succed şi, apoi, se suprapun. Nu sunt numai lucrări originale ca, de pildă, acea versificare a *Istoriei Ţării Româneşti de la leat 1769,* descriere în versuri a evenimentelor contimporane datorită lui Ştefan Rusănescu sau acele *Stihuri asupra Domnului Grigore Ghica Voevod al Mol-*

https://biblioteca-digitala.ro

dovei, despre cari am vorbit şi cari fac dovada unei vădite aplecări a gustului public spre literaturizare. Sau, — alte exemple, — *Versul lui Adam* ori acea *„Petiţie veselă"* scrisă în Ardeal de Gavril Chiş prin care se cere, — în versuri, — ...un gornic în Hunedoara.

Se cuvine să menţionăm, în acelaş cadru de preocupări spre cultură chiar a marilor masse, tipărirea la Braşov, — în 1733, — a celui dintâi *Calendar românesc* datorit dascălului Petru Şoanul.

La aceste lucrări originale se adaugă traducerile, — din diferitele limbi cari încep să fie cunoscute în cercurile de cultură, — şi cari înfăţişează, din punct de vedere editorial, începutul activităţii de traduceri în editura sortită să se dezvolte cu câteva decenii mai târziu. E o literatură pe care publicul o întâmpină cu entuziasm şi care progresează paralel cu cea religioasă şi istorică.

Cum am spus, traduceri din diferite limbi circulă în manuscrise, — unele izbutind să vadă şi lumina tiparului, — şi vedem tălmăciri din slavoneşte cum ar fi acea istorie naturală cu tendinţe de moralizare întitulat *„Fiziologul"* şi acele învăţături morale *Archirie şi Anadam* pe care le va prelucra mai târziu Anton Pan. Dar, mai ales din greceşte, sunt traduse *Etiopicele* lui Heliodor — *„Batjocura Fantasiei* şi *Iliodorul"* serie de poveşti orientale, *„Sindipa"* care nu reprezintă decât un fel de *„Decameron"* în care sunt povestite „vicleşuguri muiereşti", apoi *Halimaua* care nu e decât o colecţie din basmele cuprinse în *O mie şi una de nopţi,* — *Pildele lui Esop* traduse şi ele în a doua jumătate a secolului XVIII-lea în 1776. Iar cu treizeci de ani înainte s'au tradus, — cu cheltuiala Logofătului Ienache Buzilă *„Izvodul cel vechiu moldovenesc al Istoriilor lui Herodot"* şi cam din aceeaş epocă există, în manuscris, o traducere a *Odiseei.*

Şi alte traduceri sunt cunoscute din cari se desprinde preţuirea pentru textele cari să cuprindă fapte

https://biblioteca-digitala.ro

vitejești și episoade sentimentale. Astfel, pomenim *Josif și Aniseta,* apoi o traducere făcută în 1749, — a *Vieții lui Petru cel Mare* făcută de Matei Fărcășanu „biv vel sătrar", un boer oltean, Vlad Boțulescu, traduce, din germană *Istoria lumii,* o descriere a *vieții lui Scandberg,* eroul Albaniei și, din italienește, romanul *Varlaam* și *Ioasaf.*

La acestea se adaugă tălmăciri și din ruseşte, ca *„Minunile Maicii Domnului"* și traduceri „de isteţime a minţii", cum ar fi *Bertolda,* în care se vorbește de un bufon ce se cheltuește în sfaturi pline de înțelepciune, — chiar unele traduceri de opere filosofice, ca, de pildă, *Critil și Andronius,* apărută în 1794, — dintre acestea unele bucurându-se și de faptul de a fi fost tipărite.

* * *

Critica adusă acestui secol pare și mai nedreaptă dacă ținem seama de dezvoltarea învățământului românesc în tot acest răstimp. Sub Nicolae Mavrocordat, sub Gheorghe Matei Ghica și urmașii lui, școlile progresează.

Ne găsim în epoca în care, cum ne spune N. Iorga, „învățământul românesc ieșind din rosturile lui patriarhale ţintea acum, mai sus".

In locul dascălilor scriitori, a „diacilor" apar profesori aduși de peste hotare. Epoca în care oameni de cultură veniseră din străinătate la curțile domnești și imprimă o mișcare culturală, Un Del Chiaro, secretarul lui Brâncoveanu, de pildă un Conte Bartolomeu Ferrati, un medic german von Brechtenberg care a și tradus și tipărit, în românește, *Catehismul lui Luther* și alte diferite cântări, traducând chiar și pe Tucidide.

Tot atunci fii de boeri trec prin școlile apusului și aduc un suflu nou.

„Grecizarea" atât de hulită s'a tradus prin inițierea în frumusețea vechilor umanități și a marilor valori.

https://biblioteca-digitala.ro

In şcoli nu se mai învaţă exclusiv, „ciaslovul, psaltirea, octoihul, catehismul", — ci începuse să se adauge acestei „programe analitice", şi cursuri de gramatică, de geografie, şi de *„alcătuirea scrisorilor"* — adică de învăţare a stilului. Se arată semnele unei literaturi didactice prin acea tălmăcire a episcopului Amfitochie, şi chiar *„o scurtă filosofie platonească"* Demostene Russo ne spune „Alături, sau în locul ciaslovului şi octoihului, dascălii greci citeau cu învăţăceii lor poemele omerice şi tragediile lui Sofocle, dialogurile lui Platon şi pe ceilalţi clasici".

Sunt înfiinţate şcoli din ce în ce mai multe. Şcoli în latineşte, după modelul celor iezuite. Chiar la Iaşi funcţiona o asemenea şcoală „elevii obişnuind să se înfăţişeze în fiecare an la Curte, salutând pe Domn atât în latineşte şi greceşte cât şi în limba părintească".

Funcţiona o şcoală la Sf. Sava, precum şi şcoala dela Câmpulung dar, mai ales, se cuvine să vorbim de acea şcoală întemeiată de arhidiaconul Hrisant, care veni la Iaşi, ca şef al bisericei ierusalimitane, „cu misiunea anume de a creia noul învăţământ în Moldova".

Pomenim şi de şcoala aflătoare în Bucureşti, la Mânăstirea Văcăreştilor.

Dar, mai presus de toate, „noua şcoală" cu caracter european ce ia naştere prin actul de fundaţie, — dat în 1766, — a lui Grigore Alexandru Vodă Ghica. Prin acest act de fundaţie e întemeiată acea şcoală superioară de studii literare şi ştiinţifice, — sau: *„Academia învăţăturiilor şi epistimiilor"* a cărei menire e închinată „spre înmulţirea dascălilor ş'a ucenicilor", — locul fixat fiind „lângă Mitropolie într'o zidire anume".

Se mai citează acea şcoală munteană înfiinţată, — în 1776, — de Alexandru Ipsilanti, — iar, în Moldova, Alexandru Moruzi reface „Academia ieşană de filologie şi ştiinţă" având o bibliotecă de „trebuincioase cărţi, înzestrată totodată şi cu „matematiceşti instrumenturi".

https://biblioteca-digitala.ro

In acelaş an ia fiinţă şi o şcoală de învăţătură pentru feciorii de preoţi şi diaconi, având studii în româneşte: „pe limba noastră părintească". Această tendinţă de şcoală pur românească ia naştere în 1747 şi, mai ales, după 1766, anul marei reforme a învăţământului ştiinţific. Şi, astfel, găsim, după acest an, pe lângă acea şcoală pur românească dela Râmnic o şcoală foarte frecventată, la Bucureşti, având ca elevi, după cum ne informează N .Iorga în a sa „Istorie a Invăţământului românesc", pe un Barbu Ştirbey, un Darvari, un Const. Creţulescu, un Gheorghe Greceanu, un Bilciurescu, un Eufrosin Poteca, un ierodiacon al Mitropoliei, un Merişescu, un Hagi Marcu, un Const. Glogoveanu, un Lamotescu, un Nicolae Golescu, un Const. Caracaş, călugări dela Mitropolie şi alţi feciori de boeri, pe lângă mulţi greci.

* * *

Această dezvoltare a învăţământului a pus pe primul plan nu numai necesitatea traducerii cărţilor de şcoală ci şi nevoia tipăririi lor.

In afara tipografiilor existente, pomenite în capitolele anterioare, iau naştere unele noui.

Aşa, de pildă, exista tipografia adăpostită în chiliile dela biserica Trei Ierarhi ce dăinuia, cum am spus, dela Vasile Lupu unde venia un călugăr devenit dascăl al şcolii şi care, mirean fiind, „scormonia strămoşii latini ca Mucius Scaevola". La această şcoală unde a funcţionat şi Eustraţie Logofătul care a dat, — pentru trebuinţele şcoalei desigur judecând după faptul că tălmăcirea se iveşte în anii de funcţionare a şcoalei, — o tălmăcire completă a lui Herodot.

E pomenită şi acea tipografie a seminarului unde Cantacuzino se pare că tipărea, cu litere greceşti, o hartă a Ţării româneşti, — hartă ce nu s'a găsit dar

https://biblioteca-digitala.ro

de a căreii existenţă aflăm din lucrarea lui Del Chiaro, întitulată *„Revoluţiile Valahiei"*.[1]).

In Mânăstirea Neamţu, Dosoftei Calmuski, arhondarul Mânăstirei, întemeează la sfârşitul veacului al XVIII-lea o tipografie care dădea la iveală, mai ales cu sprijinul Mitropolitului Veniamin Costaki, cele mai frumoase cărţi ale epocii în legătură cu literatura bisericească. Tipografia dăinui până în anul 1883.

* * *

E interesant de ştiut ce se citea în şcoli. In 1727, la Iaşi, se citea „Homer şi Aristofane, Teocrit şi Opian, Eschil, Euripide, „Deiphosophistul", Isocrat şi Demostene, Aristotele, Xenofon, Hrisostomul şi Suidas, Părinţi ai Bisericii, Sft. Vasile şi Sft. Grigore din Nazianza, gramatici ca a lui Laskaris şi dicţionare ca al lui Gaza şi al lui Varinus, cărţi de drept ca Vlastaris, tipăriturile moldoveneşti dela Cetăţuia, — pe lângă cărţi latine, Virgiliu, Ovidiu, Cicerone, Salustiu, Cezar, Quint-Curţiu, Euclid, gramatici felurite, o istorie rusească a lui Ioan Patricius, cărţi de teologie şi logică, de retorică, de dialectică, istorie romană, universală, de geografie, de fizică, de aritmetică, de anatomie. Nu lipseau nici cărţi slavone, de şcoală şi de morală, câteva leşeşti şi un Ceaslov georgian. Cele mai multe, evident pentru şcoală"[2]).

Dintr'o scrisoare, — a lui Marcu, — deasemeni mai aflăm ce se preda în şcoala domnească, în prima jumătate a veacului XVIII-lea: „trei ştiinţe gramatice, afară de gramatica propriu zisă; la tehnologie se dau teme; dintre ştiinţele filosofice se predă fizica şi odată sau de două ori pe săptămână teme la gramatica fericitului Alexandru (Mavrocordat). Profesorii predau: „întâiul

1) *Del-Chiaro:* Le moderne rivoluzioni della Vallachia. (Veneţia, 1718).
2) *N. Iorga:* Istoria Invăţământului Românesc, pag. 65.

https://biblioteca-digitala.ro

dascăl trebuia să predeie logica, retorica, dar şi fizica şi „despre cer", „despre naştere şi peire", „despre suflet", adică psihologia şi metafizica, — al doilea avea în program cuvântările lui Isocrate, tragediile lui Eschil şi Euripid, Cuvântările Sf. Grigorie din Nazianza şi versurile acestuia, Epistolele lui Tinesiu şi cuvântarea lui despre Impărăţie, Pindar însuşi, şi Demostene... Aceasta numai dimineaţa, iar după amiază Sintaxa Exaforitului cu teme, Apostolul dar şi Xenofont, continuat cu Plutarh, dela care mintea bieţilor elevi se ridica la Tucidid, cu oarecari încercări de poetică. Celui de al treilea îi reveniau Cugetările lui Chrysoloras, lângă ale lui Caton, Focilide şi Pitagora, fabulele lui Esop, dar şi „Laudele creştinului Agapet,... şi, la capăt, Homer" [1]).

Astfel, dacă Nicolae Mavrocordat şi Hrisant au dat învăţământului caracterul strict elenic, — către sfârşitul secolului al XVIII-lea şi în primii ani ai veacului următor se simte, în şcoală, întoarcerea la limba românească, lucru ce se manifestă şi în cărţile de şcoală.

* * *

Cărţi de şcoală, — ţinând seama de această „programă analitică" în care intră o întreagă bibliotecă de cultură umanistă, — nu puteau fi tipărite la noi în condiţiile în cari se afla acest început de industrie grafică. Ele se aduceau de dincolo de hotare şi dovada o avem în dania pe care o face acel Domn cărturar Nicolae Mavrocordat, — el însuşi autor al cărţilor *„Despre datorii" şi „Teatrul politic"*, — când vesteşte că va împărţi cărţi latineşti acelora cari cunosc această limbă. Apoi, dela şcolile latineşti ale iezuiţilor, — de pildă, dela aceea din Iaşi, — s'a păstrat manualul de retorică al unor elevi, — printre cari se numărau fiii lui Miron Costin.

1) *N. Iorga:* Op. cit. pag. 50—51.

https://biblioteca-digitala.ro

Se scriu, — şi unele apar, — cărţi didactice sau în legătură cu şcoala. Teodor Corbea, acelaş care, în 1720,

ELEMENTA
LINGUÆ
DACO-ROMANÆ,
SIVE
VALACHICÆ.
COMPOSITA
AB
SAMUELE KLEIN DE SZAD,
ORD. S. BASILII M. IN COLLEGIO GRÆCI
RITUS CATHOLICORUM VINDOBONENSI
AD S. BARBARAM EPHEMERIO:
LOCUPLETATA VERO, ET IN HUNC
ORDINEM REDACTA
A
GEORGIO GABRIELE SINKAI,
EJUSDEM ORDINIS, AA. LL. PHIL.
ET SS. TH. D.

VINDOBONÆ,
Typ. Josephi Nob. de Kurzböck.
M. DCC. LXXX.
1780

Titlul Gramaticii lui Samuil Micu Clain şi Gh. Şincai.
Tipărită la Viena 1780.
Colecţia Bibliotecii Academiei Române.

versifică *Psaltirea* scrie, — din îndemnul şi cu cheltuiala episcopului de Râmnic, — un *Dicţionar Latin-*

https://biblioteca-digitala.ro

Român al cărui manuscris se află la Blaj. In 1757, într'o tipografie din Braşov, a Dascălului Petru Şoanul, în care se tipărise, în 1733, cel dintâi calendar românesc, acel Eustratie, — care se mai numea Dimitrie Eustratievici sau Eustrathiadis, — scoate *cea dintâi gramatică românească* închinată lui Const. Mavrocordat, iar la 1776 se face la Şcoala Domnească o gramatică rusomoldovenească, lucrare ce a putut vedea şi lumina tiparului.

Iar în 1772, Amfilohie, acela care, mai târziu, deveni episcop de Hotin, dă la iveală o *gramatică theologhicească* afară de alte manuale didactice, ca să le numim astfel, ca *Gheografia moldovenească* şi o *Aritmetică,* tot cărţi sortite şcolilor, ultima fiind tipărită în 1795, „pentru o nouă şcoală a Moldovei.

De altminteri, în 1774, exista o *„Geografie pentru elevi"* şi dascălul Gheorghe e citat ca autor al unei *„Istorii pe scurt a Domnilor"*.

In Ardeal surprindem nu numai o metodă a învăţării ci şi chiar o tehnică a scrierii cărţilor de şcoală.

Astfel, — citind Istoria Invăţământului Românesc a lui N. Iorga, — aflăm că: „la 12 Decembrie 1781 cele două şcoli blajene fură unite într'un singur aşezământ, Seminariul la care se adause „Seminariul nou al gramaticilor". Ignatie Darabant, viitorul episcop de Oradea Mare, fiind vicariu la Blaj, introduse în program studiile înalte. Pentru a-i da cărţi de şcoală, se puseră la lucru traducătorii şi compilatorii din noua călugărime tânără, care se formase la Institutul pazmanian din Viena, la Sfânta Varvara de acolo, „Colegiul grec de rit catolic" şi la şcolile înalte din Roma".

Şi astfel vedem că, Samuil Micul Clain lucrează la o *gramatică a limbii româneşti* care apare la Viena în 1780, cu caractere latine, ca, apoi, să apară — în 1799, — de acelaş autor, o *Teologie* şi o *Logică,* şi, rând pe rând, *Istoria bisericească, Dreptul firii, Etica,*

https://biblioteca-digitala.ro

Politica, Istoria bisericească pe scurt, Teologia morală.

Mulţumită şi acestei mişcări vedem cum un Petru Maior şi Gheorghe Şincai lucrează la manualele didactice. Când Şincai ajunge director al şcolii din Blaj el dă la iveală o serie de asemenea manuale. *Catehismul cel mare, Abecedariul cel mare, Bucoavna, Principiile limbii latine* şi o *Aritmetică,* — acestea două din urmă apărute de sub tipar, în 1783 şi 1785.

Petru Maior

Apar, spre sfârşitul primei jumătăţi a veacului trecut cărţile de şcoală ale lui Dimitrie Gusti ca, de pildă, în 1843, *Geografia nouă pentru şcolile începătoare, în colaborare* cu V. Fabian, *Geografia pentru clasele coleghiale, Ritorica română pentru tinerimea studioasă, Catihis sau învăţătură în scurt a credinţei ortodoxe* (Iaşi 1859) şi în colaborare cu Th. Codrescu cărţi de cetire şi istorii ca: *Istoria Românilor* pentru cl. II şi III, primară (Iaşi 1861) şi *Evanghelia Domnului Isus Hristos,* carte de cetire, (Iaşi 1862).

Şi Teodor Codrescu, în 1841, la Iaşi, publică o *„Gramatică franceză prelucrată".*

Dealtminteri în această perioadă înainte de Unire, Ion Brezoianu publică la Bucureşti, un *Curs elementar de agricultură* — în 1850, — chiar şi un *„Manual al Mumelor", „Manualul Societăţii de Medicină"* şi, ca semn al preocupării pentru problemele de învăţământ şi lucrarea întitulată *„Învăţătorul primar",* apărută în 1850.

* * *

Ne dăm seama prin urmare, — în cuprinsul acestui secol, — de vădita tendinţă spre culturalizare nu

https://biblioteca-digitala.ro

numai a păturilor culte dar şi a masselor. E o sete nepotolită de apropiere a cunoştinţelor ce frământă veacul. Paralel cu literatura bisericească, ia avânt chiar

Ӥсто́рїа

пентрꙋ

Ѫчепꙋтꙋл Ромѫнилѡр Ѫ Да́кїа.

Ѫтокмитъ

де

Пе́трꙋ Ма́їѡр де Дичо-Сѫнмъртин,

Протопо́п, ши ла Ѫналца́тꙋл Крѫе́скꙋл Конси́лиꙋм Локꙋмтененціале ал Оунга́рїеи

Крѫеск Ѫкърцилѡр ревизѡр.

ла Бꙋда.

Ѫ Крѫа́ска Тѵпографїе а Оунѵверситъцїи Оунгꙋрещи дин Пе́ща.

1812.

Titlul la Istoria Românilor de Petru Maior.
Tipărită la Buda în 1812.
Colecţia Bibliotecii Academiei Române.

o literatură de imaginaţie ca această dorinţă de cultură să-şi găsească expresia în şcoală a cărei dezvoltare e

https://biblioteca-digitala.ro

АНѲРОПОЛОГІА

саꙋ

СКꙊРТА КꙊНОЩЇИНЦЪ

ДЕСПІЕ ОМ

ши деспре ѧсꙋшириле сале

ѧ токмитъ ши ѧтрꙋ ачест рѫнд адꙋсъ

де

ПАѴЕЛ ВАСИЧ-ѴНГꙊРЇАН

ал Медїцїней Аꙋзиторю

Anthropologie.

ѧ БꙊДА

ла Кръїаска Тїпографїа Ѵнїверсїтатей Ѵнгꙋрещй

1 8 3 0.

Titlul volumului Antropologia de Pavel Vasic-Ungurian.
Tipărită la Buda în 1830.
Colecţia Autorului.

https://biblioteca-digitala.ro

caracteristica cea mai de preţ a acestui răstimp de viaţă culturală. Apariţia manualelor didactice e şi ea o elocventă manifestare. Desigur, nota o dădeau înşişi Domnii şi boerii. Chiar la începutul secolului al XVIII-lea vedem cu câtă mândrie îndreptăţită Radu Brâncoveanu trimite discursul său tipărit lui Hrisant care aduse pentru Brâncoveanu tratatul lui Aristotele *„Despre Virtuţi şi Vicii" lectură potrivită şi pentru şcolarii săi.*

Aceeaşi voinţă de cultură o vedem mărturisită în Hurmuzaki: „Cetirea e o datorie. Cărţile sunt scrise în condică. Peste ele se aşează „un epistat credincios, adică bibliotecariu orânduit, având a le păstra cu siguranţă şi, dacă vreunul din şcoală are nevoie de cutare carte să i-o dea pentru întrebuinţare, primind chitanţă de mâna lui, şi să i se restitue".[1])

Stăruim, deci, să vedem în această epocă pe care o cuprindem între 1720 şi 1820 un punct de plecare pentru cultura românească şi implicit, unul deopotrivă de biruitor, pentru editura românească. Ea nu va fi, ca până acum, numai religioasă şi culturală.

Din Cartea românească a lui Varlaam 1643.

1) *Hurmuzaki:* XIV, pag. 1277.

https://biblioteca-digitala.ro

VII.

EDITURA PROPAGANDISTICĂ ŞI CULTURALĂ.

Prima jumătate a veacului al XIX-lea e epoca de frământare a ideilor de libertate. Suntem în preajma anului 1848, — şi, pe plan naţional, în drum spre marele eveniment al Unirei.

Un tineret entuziast, dornic de cultură, o elită intelectuală formată în şcolile apusului şi stăpânită de ideile generoase ale timpului, — iată ce va imprima nota şi va da culoare scrisului românesc în anii cari urmează lui 1820 şi culminează cu 1859.

Influenţa culturii apusene, în special a celei franceze, începe să-şi arate roadele.

Literatura, — cuvânt luat în sensul lui cât mai cuprinzător, — nu mai e privilegiul cărturarilor aflaţi înlăuntrul sau în jurul lăcaşurilor mânăstirei. Nu mai e apanagiul exclusiv al păturii suprapuse a curtenilor şi fiilor de boeri ori dregători. Ea pătrunde în masele largi ale poporului care împărtăşindu-se din cuvântul scris înţelege să-şi însuşească şi puterea lui.

Pentru definirea acestui climat cultural e suficient să subliniem această nevoe de răspândire a cărţii. Intr'o nespus de preţioasă lucrare de bibliografie datorită D-lui N. Georgescu-Tistu[1]) citim: „Şi în câmpul atât

1) *N. Georgescu-Tistu:* Bibliografia literară Română — Academia Română: Studii şi Cercetări (XVIII), Buc. 1932.

https://biblioteca-digitala.ro

de mic al publicaţiilor româneşti dinainte de 1850 s'a simţit totuşi nevoia anunţării către public a cărţii".

Intr'adevăr, între foile volante, aflătoare la Academie se poate ceti, de pildă, o foaie volantă, — purtând data din 8 Octombrie 1820, — prin care Marele Postelnic Alexandru Beldiman din Iaşi face o „înştiinţare către toţi iubitorii de ştiinţă. Pentru cărţile ce se află din nou tipărite care sunt aceste arătate tomuri".

Aceste tomuri fiind *Moartea lui Avel, Istoria lui Orest, Numa Pompiliu.*

Sau, alte liste vechi, — manuscrise, — datând începând cu anul 1833 prin care sunt anunţate cărţi la librarii ieşeni ca Bogusz, F. Bell, Alexandru Emanuel.[1])

* * *

Vedem în aceste manifestări comerciale primele semne ale întemeerii librăriei româneşti. Numele cari domină această epocă, — mai ales sub acest raport librăresc şi editorial, — e al lui Eliade Rădulescu în Muntenia şi al lui Gh. Asachi în Moldova.

Iată, de pildă, apărând după 1830, o serie de cataloage ale librăriilor existente. Vorbim bineînţeles de cataloage cu adevărat librăreşti în cari se vede o preocupare, o disciplină, o metodă de prezentare a cărţilor apărute sau aflătoare în depozit.

Apare, — data probabilă fiind 1837, — un *„catalog de cărţile ce se află în tipografia lui Eliad"*. In aceste patru foi în 8⁰ ale catalogului tipărit cu caractere cirilice vedem anunţate cărţi, — aproape numai traduceri şi foarte puţine originale, — iar autorii înscrişi în ordine alfabetică. Sunt tălmăciri din Molière,—*„Zgârcitul"*, trad. de D. I. Russet, *„Bădăranul"* de D. Maior Voinescu II. *„Scapin"* de D. K. Rasti, — iar ca lucrări originale, *„Din ale lui Eliad Culegere de proză şi poe-*

1) *Radu Rosetti:* Despre censura în Moldova.

https://biblioteca-digitala.ro

zie", „*Din poeziile lui I. Văcărescul*", iar, lucru preţios pentru istoria librăriei româneşti, pe lângă preţurile cărţilor sunt anunţate şi cărţile aflătoare sub tipar, — deasemeni, tot traduceri şi puţine originale ca *Gil Blas*, *Cerul şi pământul* dramă de Lord Byron, *Enriada* traducere de D. Spătarul Pogor şi *Istoria Ţării* de D. Medelnicer F. Aaron.

Şi, încă un semn al acestui început de dezvoltare a librăriei şi editurii româneşti pe care le vom vedea complect biruitoare după 1860, găsim în acest catalog şi o „Inştiinţare" către librari de felul cum se vor vinde cărţile, de comisionul ce va fi acordat acestor revânzători şi de chipul cum vor fi efectuate plăţile.

* * *

Prin urmare, asistăm la naşterea unei vieţi librăreşti ce se oglindeşte în aceste „înştiinţări" şi se desprinde din străduinţele ce le vedem cuprinse în paginile cataloagelor altor librării din ţară, — fie din Moldova, fie din Muntenia.

Intr'adevăr, o librărie bucureşteană, a lui „D. Josif Romanov şi Compania" e anunţată tot într'un catalog tipărit de Eliade şi în ale cărui pagini cititorilor li se aduce vestea că aceleaşi cărţi se găsesc şi în librăria ieşeană a lui Dimitria Nika, ori una focşăneană la Hagi Calcu. E vorba de acel catalog cuprinzând opt pagini numerotate în 16⁰ prin care se anunţă *„toate cărţile ce se află în Librieriia D. D. Iosif Romanov şi Cumpania în Bucureşti, la No. 419, în Uliţa Braşovanilor*" şi pe prima pagină, aflăm înştiinţarea că aceleaşi cărţi se află *„Şi în Iaşii la D. D. Dimitria Nika, librer, în Focşani la D. Hr. Hagi Calcu, 1836*".

E cea mai bună dovadă că, încă din acest an, deci cu aproape un pătrar de veac înainte de marele act al Unirii, — o legătură din ce în ce mai strânsă începe să se închege între cele două ţări româneşti, — rod al

https://biblioteca-digitala.ro

străduinţelor lui Matei Basarab, Vasile Lupu şi Dimitrie Cantemir, aceşti străluciţi înaintaşi, vestitori ai unei uniri politice pe care cartea, prin librăria nou născută, va ajuta la desăvârşirea ei preludiind-o printr'o unire spirituală.

* * *

Dintre librăriile ce sunt întemeiate, aceea a lui Iosif Romanov, ni se pare cea mai activă, judecând după cataloagele pe cari le tipăreşte şi le răspândeşte, iscând, astfel, o mişcare librărească şi solicitând atenţia tineretului muncitor asupra unei ramuri de activitate comercială vrednică de luat în seamă.

Intr'adevăr, — în 1837, — deci un an mai târziu după apariţia catalogului pomenit, aceeaşi librărie bucureşteană publică un *„Catalog al cărţilor ce se află în Libreriea rumânească a Dumnealor Iosif Romanov şi Popovici în Bucureşti"*, — cuprinzând 8 pagini format în 12^0.

Iar, un an mai târziu, — în 1838, — mai găsim un catalog mult mai mare, — având 38 pagini în 8^0, — *„de cărţile ce se află în Libreria Rumânească din Bucureşti a D. D. Iosif Romanov şi Comp., — pe Uliţa Sf. Gheorghe-Nuou în Braşoveni, Bucureşti, în tipografia lui Eliad, 1838"*.

Intâlnim în aceste cataloage *„cărţi bisericeşti"* ca *„Minee pă 12 luni"*, *„Vieţile Sfinţilor"* şi *„cărţi istoriceşti"* ca *Telemach, Numa Pompiliu"*, *„Cărţi pentru Tiieatru Naţional din Bucureşti, — Ermiona* traducere de I. Văcărescu şi *Poeziile* lui I. Văcărescu, *Preţioasele* de I. Ghica şi *Poeziile* lui Asachi, *„cărţi profane sau mireneşti"* ca, de pildă, acel *„Plutarch nuou în 2 tomuri, coala în 8, tradus din limba franţuzească cu 24 chipuri"*.

Şi întâlnim, în paginile ultimului catalog, întruniţi, scriitori rânduiţi în ordine alfabetică din toate părţile

https://biblioteca-digitala.ro

ţărilor româneşti, — *Asachi, Barac, Bojinca, Botezatul, D. Cantemir, Chicindeal, Cihac, Eliad, I. Florescu,*

ПОЕЗІІ АЛЕСЕ

дін

але Д. марелуі

Л ОФІТ І. ВЪКЪРЕСКУ.

1830

Titlul volumului de Poezii a lui I. Văcărescu.
Colecţia Bibliotecii Colegiului Sf. Sava din Bucureşti.

Genilie, I. Ghica, C. Golescu, G. Gorjan, I. Văcărescu, — mărturie a acestui vizibil început de unitate culturală, premergătoare celei politice.

* * *

O librărie al cărei nume trebue pomenit e aceea a lui Friedrich Walbaum care, însă, şi-a îndreptat activitatea mai mult spre industria grafică.

Librăria lui Walbaum ia fiinţă în 1830, — la care se adaugă mai târziu o tipografie — dar nu dăinuie decât până în 1846 când e preluată de Winterhalder având tovarăş pe C. A. Rosetti.

Acest fapt e aflat dintr'o înştiinţare purtând data de 4 Aprilie 1846. C. A. Rosetti şi Winterhalder vestesc că au preluat *„Ashezemintul bibliografik al D-lui Fred. Walbaum, împreunând cu libreria, o tipografie, un cabinet de citire, o magazie de muzikê, de chârtie shi de obiecte de arte"*.

Un an după preluarea acestei librării, — în 1847, — apare — de data aceasta în franceză, indicaţie asupra celor cărora li se adresează, — un *„Catalogue général des livres, qui se trouvent au magasin de librairie de C. Rosetti et Winterhalder à Bucarest, Imprimerie de C. A. Rosetti et Winterhalder, 1847"*.

Deşi despre această librărie editoare vom mai avea prilejul să vorbim, — în joc fiind personalitatea lui C. A. Rosetti în această epocă de luptă şi propagandă politică, — ţinem să menţionăm că, în acest catalog de proporţii mari, — el cuprinde 95 de pagini format în 8⁰ găsim o indicaţie nespus de preţioasă de numele autorilor români cetiţi în acea vreme, — rânduiţi tot în ordine alfabetică, — la rubrica „ouvrages valaques": *C. Aricescu, C. Aristia, C. Bolliac, Eliade, G. Fălcoianu, I. Florescu, I. Genilie, Simion Marcovici, Paris Momuleanu, G. Munteanu, C. Negruţi, I. Negulici, I. Papazoglu, A. Pelimon, K. Rasti, I. Roseti, C. A. Rosetti, I. Văcărescu, Ioan Voinescu I. şi Ioan Voinescu II.*

Dintr'un catalog apărut la Iaşi putem vedea activi-

https://biblioteca-digitala.ro

I 14836

Каталогꙋл

Кърцілор ромѫнещі, Бісерічещі,
Історічещі, Трацедії, Роман-
цꙋрі, ші пентрꙋ Шкоале,
атѫт векі кът ші ноі тіпъріте,
че съ афлъ
ѫ Лібріеріѧ лꙋі
Іосіф Романов ші Товъръшіѧ
дін Бꙋкꙋрещі,
пе Ꙋліца Брашовенілор махалаоа, сфѫн-
тꙋлꙋі Георге ноꙋ Нр. 264.

BIBLIOTECA E. COL...
№
B. A. ...
BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMANE

1845, Іꙋніе 30.

Titlul Catalogului librăriei Iosif Romanov şi Tovărăşia, 1845.
Colecţia Bibliotecii Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

tatea pe acelaș tărâm a lui Asachi, paralelă cu aceea a lui Eliade Rădulescu la București. Vedem în acest *„catalog de cărțile tipărite și manuscriptele aflătoare la Institutul Albinei 1847"*, catalog apărut la tipografia „Albina" tot a lui Asachi, având 14 pagini în 8⁰, că sunt notate între altele: *„Tabloul istoric al Moldovei cu litografii de G. Asachi"*, manuale didactice, repertoriul Teatrului Național printre cari *„Alzira"* de „Volter".

Dar despre Asachi ca și despre Eliade Rădulescu vom avea, însă, prilejul să mai revenim.

* * *

Deși însemnătatea librăriei lui George Ioanid se prelungește după anii cuprinși în această epocă, avem datoria s'o semnalăm, — făcându-ne deopotrivă datoria să stăruim mai târziu asupra acestui librar ce a deschis drumul librăriei și editurii românești, — ca fiind întemeată înainte de 1848.

Mărturii ale acestei bogate activități sunt aceste prime cataloage cari mai au însemnătate prin faptul că nu mai sunt scrise în cirilice ci imprimate cu caractere latine.

Iată catalogul din 1847:

„Catalogulu cărțiloru românesci, bisericesci, istoricesci, moralicesci și romanție, ce se află în libreria George Ioanidu, București, 1847".

Iar în 1851:

„Catalog general de cărți românesci ce se află în Libreria lui George Ioanid în ulița Lipscanilor, la Păun, Bucuresci, Tipografia lui Iosif Kopainig 1851".

Librăria lui Ioanid va mai publica mai multe cataloage, — în 1853, 1856, — apoi în 1859 și 1860 iar în 1869 și 1873 deasemeni cu asociatul și ginerele său A. Spirescu.

E interesant de observat predilecția pentru tradu-

https://biblioteca-digitala.ro

B·A·R I 142068

KATALOG GENERAL

de

KÂRŢĬ ROMANEŞTĬ

че se aflъ în лiвpepia

George Ioanid

în улiца Лipskanилор ла „Пъпв."

BUCURESCI.

Imprimeria Santei Mitropolii.

1853.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Titlul Catalogului editurei George Ioanid. 1853.
Colecţia Bibliotecii Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

ceri — semn al dorinței marelui public de a lua, prin mijlocirea tălmăcirilor, contact cu cultura apuseană atât de prețuită în păturile suprapuse.

In aceste cataloage, — alcătuite cu metodă, — citim: La romane: *Adelaida, Dracul cel schiopu* a lui *Le Sage,* traducere de Cocoana Sâmboteanca, *„Don Chișote"* 2 volume, traducere de I. Eliade.

La „Opere teatrale": *„Alzira sau Americanii"* tragedie în 5 acte de Voltaire, tradusă de Grig. Alecsandrescu.

La Poesii: *Arkir cu nepotul său Anadam* de Anton Pann, *Balade* de Victor Hugo, tradus de Negruți, *Poesiile* lui Antioh Cantemir.

La „Istorie": *Agatocles sau răvașe scrise din Roma și din Grecia* în 3 tomuri de Comisul C. Gane, etc.

* * *

Această literatură a cataloagelor ce ni se pare elocventă pentru mișcarea librărească dela noi, ne îndeamnă să pomenim și de acele apărute, în acest sfârșit de epocă, la Iași ca, de pildă, *„Catalog național de cărți românești ce se află în Libreria D. D. Georgie Hristofor și Comp., Iașii, 1852.*

Tot *la Iași,* catalogul lui Th. Codrescu: *„Cataloage de cărțile românești aflătoare în Librăriea de lângă Biserica Banu, Iașii 1853* (în cirilice).

Intâlnim aci: *almanahurile* lui Kogălniceanu, ale lui Gusti și Codrescu, *Calendarele* lui Asachi, — opere literare originale și traduceri *„Arpa Română"* poezii de C. Aricescu, *Balade* (Cântece bătrânești) de V. Alecsandri, *Ierusalimul liberat* de Torquato Tasso în două volume, traducere de Pâclianu, diferite opere teatrale precum și altele.

* * *

Nu mai puțin interesant de cercetat e gustul public din acea vreme spre lectura cărților străine, — în spe-

https://biblioteca-digitala.ro

cial cele franceze. Această predilecţie e oglindită în alt gen de cataloage cari, la rândul lor, dezvălue încă

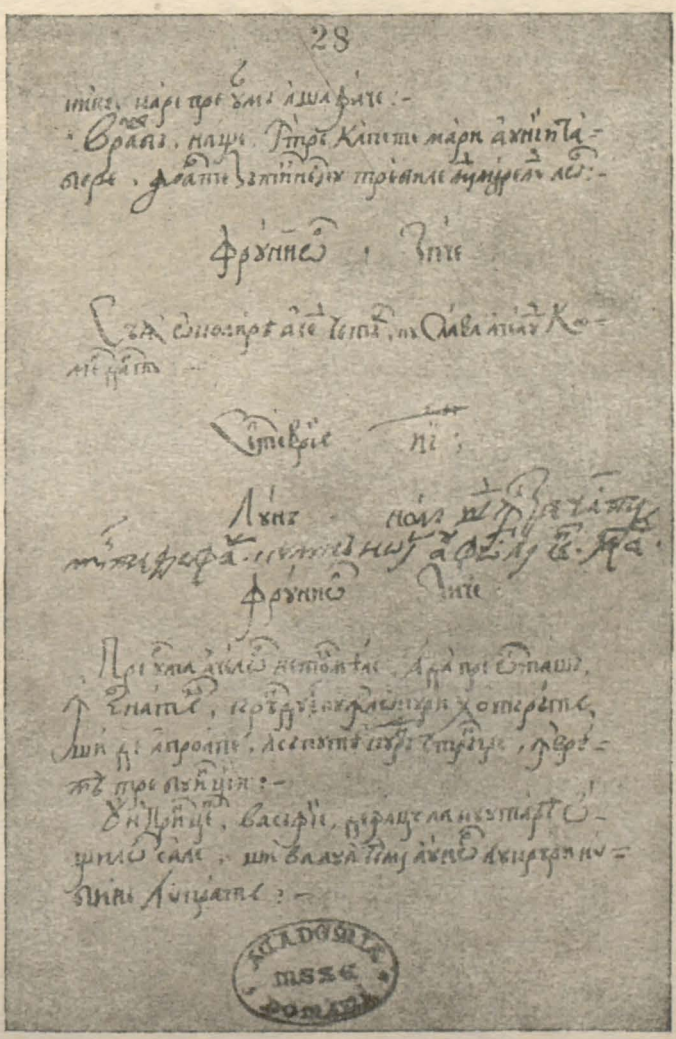

Calendarul Astrologic a lui Ion Românul,
Colecţia Bibliotecii Academiei Române.

un aspect al librăriei româneşti aflătoare la începuturile ei: apariţia cabinetelor de lectură.

https://biblioteca-digitala.ro

АЛМАНАХ

DE

ЛИВѢЦѢТУРѢ

ші

ПЕТРЕЧЕРЕ.

Публікат

де

МІХАІЛ КОГЪЛНІЧЕАН.

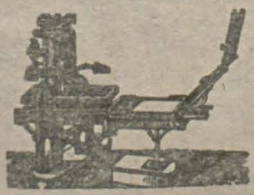

Іашіі.

Ла Каптора Фоіеі Сътещі.

1842.

Titlul Almanahului lui Mihail Kogălniceanu. 1842.
Colecţia Bibliotecii Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

КАЛЕNDAP

ПЕNТРȢ

ПОПОРȢЛ РОМЪNЕСК

ПЕ АNȢЛ

1842

каре се кȣпрinde din 365 ziле

ѧнтокmiт пе клima церiлор ромънещї шi ѧmподовiт

кȣ 26 стемпе.

АNȢЛ I.

Iашiї.

Ла Каптора Фоїеї Сътещї.

1842.

Titlul Calendarului pentru poporul românesc. 1842.
Colecţia Bibliotecii Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

КАЛЕНДАРІЮ

пє

АНЪЛ ДЕЛА ХРІСТОС

1 8 3 2.

Карєлє єстє Бісєкт, шй сє купрїндє дин 366 дє зилє.

Алкътѹит

Прє Градѹрилє шй клима Църїй Оунгѹрєщй, а Марєлѹй Прінціпат ал Ардєлєлѹй, а Цъ-рїй Ромънєщй, шй а Молдавіей.

Арътънд

Зилєлє, Дѹминичилє, Сърбъторилє шй Сєптъ-мънилє Календарїѹлѹй вєкїю, шй ачєлѹй ноѹ, Пърцилє шй Тимпѹрилє Анѹлѹй, Скимбарѣ Лѹ-нїй, Ръсърїтѹл Соарєлѹй, Гєнєалогїа Касїй Аѹ-стрїєй, Търгѹрилє, шй алтє фолосїтоарє лѹкрѹрй.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Ꙟ БѸДА

Ла Кръіаска Тѷпографіє а Оуніверситъцїй Оун-гѹрєщй.

Titlul Calendarului pe anul 1832, tipărit la Buda.
Colecţia Bibliotecii Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

Astfel, — citĕm cataloagele librăriilor mai însemnate din acea vreme:

La Bucureşti, e catalogul unui asemenea cabinet de lectură — biblioteca de împrumut din zilele noastre, — a librăriei Walbaum despre care am mai vorbit şi care a fost preluată, cum am spus, de C. A. Rosetti şi Winterhalder:

„Catalogue des livres français qui se donnent en lecture à la librairie de la Cour de Frédéric Walbaum, Bucarest imprimé chez Frédéric Walbaum, 1838".

La Iaşi apărea:

„Catalogues des ouvrages français qui se trouvent dans le Cabinet de lecture d'Adolphe Hennig, Jassi, (în 1840 şi 1841).

Şi tot la Iaşi mai avem acea:

„Librairie et cabinet de lecture de F. Bell et Cie."

„Catalogue du Cabinet de lecture français, Jassi, — a L'Imprimerie de l'Institut de l'Abeille" [1]*), Mars 1846".*

Numărul volumelor cuprinse în acest din urmă catalog se ridică la aproximativ 3000.

Dar, fie la Bucureşti, fie la Iaşi, vedem trecuţi, în majoritate scriitori francezi: Ducesa d'Abrantés, Alexandre Dumas, Alfred de Musset, Georges Sand, Victor Hugo, Racine, Lamartine, Paul de Kock, Eugène Sue, — apoi Schiller, Walter Scott şi alţii.

Fără îndoială că, de pe urma lecturilor acestor biblioteci de împrumut, a putut lua naştere gândul editorilor de a da în tălmăcire românească o serie de autori preţuiţi de publicul cetitor.

Va fi opera editorială de mai târziu cu câteva decenii a unui George Ioanid, I. V. Socec şi Teodosiu Ionniţiu, adevăraţi deschizători de drumuri pentru editura comercială.

---

1) Tipografia lui Asachi.

https://biblioteca-digitala.ro

VIII.

TIPARUL DEVINE LAIC.

Ne-am putut da seama că, până acum, — adică la începutul veacului al XIX-lea, — meşteşugul tipograficesc născut din strădania câtorva călugări nu era exercitat decât de unii cărturari ai chiliilor mânăstireşti.

Tot ce se tipărea, — cu excepţia doar a câtorva lucrări menite să treacă şi dincolo de porţile bisericilor, — era sortit trebuinţelor bisericeşti. Dacă unele din cărţile apărute, — sau numai scrise, — puteau fi folosite pentru cultura oarecum generală şi a câtorva aleşi aflători dincolo de pragul bisericii, totuşi subiectele erau inspirate tot din Biblie şi purcedau din aceste nevoi bisericeşti. In orice caz, meşteşugul tipăririi îl deţineau până în această epocă doar unii călugări cari, iniţiaţi de înaintaşii lor, în tainele meşteşugului continuau această operă formând adevărate şcoli de ucenici şi alcătuind, uneori, adevărate echipe de meşteri tipografi şi legători.

Abia în primele trei decenii ale secolului al XIX-lea se observă o mişcare mirenească pentru însuşirea acestui meşteşug.

Intr'adevăr, în anul 1817, ia fiinţă la Bucureşti, o tipografie. Ea e datorită Doctorului Constantin Caracaş. Acesta, împreună cu doi boeri, — Răducanu Clinceanu

https://biblioteca-digitala.ro

şi Dumitrache Topliceanu, — au deschis tipografia dela Cişmeaua Mavrogheni.

In tipografia nouă dela Cişmeaua Mavrogheni apar şi traduceri ca *„Brutus"*, tragedie de Voltaire, traducere în vers iambic — reprezentată pentru prima oară pe scena teatrului din Bucureşti în 17 Martie 1820, *Filip şi Orest,* „tragedie scrisă de Victor Alfieri şi tradusă din italieneşte în limba noastră vorbită" şi *Merope* „traducere liberă din franţuzeşte în noul metru iambic", — toate apărând în 1820.

Tipografia Nouă dela Cişmeaua lui Mavrogheni e vândută, — în ziua de 11 Octombrie 1830, — de eforii Răducanul Clinceanu Stolnicul şi Slujerul Dumitrache Topliceanu, (D-rul Constantin Caracaş murise) lui Eliade Rădulescu.

Contimporană tipografiei dela Cişmeaua lui Mavrogheni era şi o tipografie de muzică bisericească a lui Petru Efesirul unde s'au tipărit, printre altele, — în 1820, — *„Noul Anastasimatar"* şi *„Scurt Doxastar"*.

Dar, din punct de vedere tipograficesc, anul 1829 înseamnă poate cel mai de seamă punct de plecare al acestui tipar laic.

In acest an, la Bucureşti şi în Capitala Moldovei la Iaşi se petrec două evenimente ce merită să fie subliniate. In timp ce la Bucureşti Eliade Rădulescu întemeiează primul ziar românesc, o activitate paralelă ia naştere la Iaşi. *„Curierul de ambe sexe"*, ziarul lui Eliade Rădulescu apare în ziua de 8 Aprilie 1829, cu două luni mai târziu, — la 1 Iunie 1829, — Gheorghe Asachi, la Iaşi, începe publicarea *„Albinei"*. Dar, în timp ce acesta din urmă înfiinţează pentru nevoile publicaţiei lui, imediat, o tipografie — pe care a numit-o Institutul *„Albina"*, Eliade Rădulescu nu-şi înfiinţează tipografia decât şase ani mai târziu, — în 1835, — tipografie ce nu dăinueşte decât treizeci de ani. Răs-

https://biblioteca-digitala.ro

timp în care s'a pregătit aci, în tipografia lui Eliade, mișcarea din 1848.[1])

Despre aceste tipografii am avut prilejul să vorbim în paginile precedente și vom mai avea prilejul să pomenim de ele, pentrucă ele dominau această epocă de mișcare culturală și, mai ales, propagandistică constituind laboratorul în care fierb ideile pregătitoare ale evenimentelor de mai târziu.

* * *

Ca să arătăm cât de vădit este caracterul propagandistic al acestei mișcări editoriale, amintim apariția, pe câmpul industriei grafice, a unei alte personalități culturale dar, mai ales politice. Am pomenit numele lui C. A. Rosetti.

Cu șaptesprezece ani mai târziu decât Asachi și numai cu unsprezece ani în urma lui Eliade, vedem pe C. A. Rosetti tipograf.

In București exista o tipografie, — anexă a librăriei de care am mai pomenit și care fusese înființată în 1830, — a lui Frederic Walbaum. Această tipografie fusese comandată în Germania la Brockhaus, de „Societatea pentru literatura română", în vederea imprimării „Prietenul Tinerimii" și a diferitelor opere literare.

Aidoma tipografiilor lui Asachi și a lui Eliade Rădulescu, — tipografia lui C. A. Rosetti a jucat un rol de seamă nu numai în pregătirea ci și în desăvârșirea marilor fapte de mai târziu.

E tipografia care se poate mândri în acea vreme cu o activitate editorială nespus de îmbelșugată și care s'a putut bucura de a fi avut printre alți conducători tehnici și pe Petre Ispirescu. E a fost cumpărată de

1) In 1865 tipografia lui Eliade Rădulescu trece în stăpânirea Ministerului de Războiu. Mai târziu, ea se contopește cu Imprimeria Statului.

https://biblioteca-digitala.ro

Carol Göbl, — tipografie ce, azi, e continuată de *„Cartea Românească"*.

Prin 1880 exista la Bucureşti tipografia lui Haralambie Grandea care, în 1886, a fost cumpărată tot de Carol Göbl pe preţul de 2.000 lei.

* * *

Dar în acelaş interval de timp se cuvine să amintim şi de o serie de tipografii mai puţin strălucite dar care îşi au, de-asemeni, un loc de vrednicie în viaţa editorială a timpului.

In afara tipografiei lui Fred. Walbaum, — cumpărată de C. A. Rosetti şi Winterhalder, — e aceea a lui Zaharia Carcalechi, care învăţase meşteşugul la Pesta şi a avut un rol şi în întemeierea primului institut grafic din Oltenia, — la Craiova, — devenit azi *„Scrisul Românesc"*. Zaharia Carcalechi înfiinţează, în 1836, tipografia lui în strada Izvor. Nu dăinui decât până în 1857. Şi în această tipografie a putut apare un ziar menit să dea culoarea propagandistică a epocei. E vorba de *„Vestitorul Ţării Româneşti"*.

Vin apoi, pe rând, — tipografia Colegiului Naţional instalată în curtea Bisericii Sf. Sava,—pe locul unde azi se află, pe Bulevardul Academiei, statuia lui Gheorghe Lazăr. Şi aici s'au putut imprima în afara diferitelor lucrări oficiale, multe cărţi de şcoală şi *„Monitorul Oficial"*. Tipografia a funcţionat din 1837 până în 1863.

Urmează Tipografia Pitarului Pencovici, dăinuind dela 1838 până'n 1844, Tipografia lui Anton Pan, având şi ea o viaţă relativ scurtă, — din 1839 până'n 1854, — Tipografia lui Josif Kopaing, dăinuind din 1842 până'n 1855, Tipografia lexică a lui Nifon Bălăşescu, din 1846 până'n 1862.

La Iaşi, — în 1875, — se semnalează o tipografie foarte activă, proprietatea lui H. Goldner.

https://biblioteca-digitala.ro

IX.

INVĂŢĂMÂNTUL, DINAM AL MIŞCĂRII EDITORIALE.

Vom stărui asupra dezvoltării învăţământului pentrucă avem credinţa că dela el purcede mişcarea editorială cu care vom avea dreptul să ne mândrim mai târziu cu două pătrare de veac. Atâta vreme cât ceeace am numi învăţământul public nu era cunoscut, — el fiind privilegiul odraslelor de boeri, — cartea în general şi cea didactică în particular nu va fi decât un mijloc şi nu un scop în sine aşa cum se va petrece din clipa când prin orânduirea regulamentului organic se va face din şcoală „o instituţie permanentă de Stat".

Până la sfârşitul veacului al XVIII-lea şi începutul celui al XIX-lea fiii de boeri învăţau acasă unii, aducând profesori străini, ca, de pildă, sub Alexandru Ipsilanti un spaniol, iezuitul Emanuil d'Arriete y Berio sau un prusian Weber, francezi ca un Martinot şi Jean Baptiste Trécourt pentru copiii lui Alex. Callimachi, — iar alţii plecând în străinătate la studii, de preferinţă la Padova, Viena, Sibiu, Lipsca, Berlin sau Paris.

Dar, chiar înaintea Regulamentului Organic când începuse, după cum vom vedea, să se înfiripeze o şcoală cu caracter naţional ea nu era, după cum observă D. Răşcanu în al său „Istoric al Învăţământului secundar", decât „numai o binefacere şi o milă domnească".

https://biblioteca-digitala.ro

* * *

Şi chiar aceste şcoli întemeiate „dintr'o milă domnească" îşi căutau materialele de învăţământ nu numai în cărţile aduse de dincolo de hotar dar şi prin tălmăciri cari se făceau tot din iniţiative domneşti sau boereşti.

Cum am mai pomenit, la Iaşi ia fiinţă acea Academie de ştiinţe,—de „epistimuri"—unde învăţământul matematicilor ocupă un loc de frunte: „O Academie fără ştiinţe e o casă fără fereşti", — se spunea cu stăruinţă în epoca întemeerii acestei academii, adică în primii ani ai sec. XIX-lea.

Dar, ca să se ajungă la un asemenea învăţământ superior, — şi în Bucureşti luă fiinţă puţin mai târziu o şcoală inginerească, — desigur că, anterior, au existat şcoli de pregătire pentru un asemenea învăţământ.

Intr'adevăr, afară de acele şcoli pe cari le numim particulare, — ca acelea din casele boerilor pentru fiii lor,—se observă şi şcoli pentru odraslele oamenilor săraci. Şerban Costachi, fratele mitropolitului Veniamin, întemeează, prin anul 1803, — la Fălciu, — *„o şcoală obştească de învăţătură în limba grecească şi moldovenească"* — cu un program determinat şi cu indicaţia de a nu da prea multe „slobozenii" adică vacanţe, „ca să nu se uite cele învăţate".

Tot din 1803 datează un hrisov de întemeere a acelui seminar, — „şcoala de învăţătura feciorilor de preoţi şi diaconi", prevăzută cu o programă analitică bine definită cu studii „pe limba noastră cea părintească".

Dealtminteri, dintr'un raport din 1802, putem afla de existenţa multor şcoli nu numai la Iaşi şi Bucureşti devreme ce se poate ceti că „şcolile se află deschise

https://biblioteca-digitala.ro

atât acelea *din afara, din județe, cât și acele de aici, din București*".

Iau naștere eforii școlare, se aduc în măsura în care școala devine cu adevărat laică profesori de specialitate pentru gramatică, filosofie, matematici, latină, franceză, geografie, drept, istorie universală, se instituie examene și premii, — așa cum reiese din actul lui Caragea (Septembrie 1814), — iau ființă chiar școli sătești ca aceea a lui Alexandru Callimachi din Zorlenii Tutovei unde se va învăța „gramatică, aritmetică, teologie și ceva geografie" — iar Scarlat Vodă Callimachi s'a gândit desigur, la o școală de pregătire a profesorilor pentru aceste școli atunci când a prefăcut modesta școală dela Sft. Nicolae în „școală normalicească".

Asistăm, deci, la punerea de temelii a învățământului primar, secundar și superior, la nașterea unor programe analitice ce-și vor găsi expresia cu adevărat românească mai târziu cu câțiva ani, — la ivirea lui Gheorghe Lazăr din Ardeal, a lui Gh. Asachi și Eliade Rădulescu în țările românești.

* * *

E firesc ca acest avânt să fie luat când problema preocupa mintea unor Domni de cultură, ca un Ioan Caragea de pildă, care a scris versuri, a tradus pe Goldoni și romanul *Paul și Virginia*.

Dar se mai desprinde din aceste întemeeri de școli o tendință. Aceea de a se detrona limba grecească din învățământ în folosul celei românești, a limbei noastre „cea părintească" așa cum glăsuia pomenitul hrisov, din 1803, de întemeere a „școalei de învățătură feciorilor de preoți și diaconi" sau când Șerban Costachi cerea pentru „școala obștească" din Fălciu un învățământ „în limba grecească și moldovenească".

Din punctul de vedere al editurii strict românești, faptul e de o însemnătate deosebită. Această vădită

https://biblioteca-digitala.ro

dorinţă de şcoală pur românească aduce cu sine nevoia întocmirei de manuale şcolare.

Atunci când Gheorghe Lazăr fu chemat de Eforia munteană, el va spune că nu are manuale şi că-i trebuie timp ca să le poată tălmăci din latineşte. Un Teodor Vernescu scrie, — din îndemnul Episcopului Gherasim de Roman, — o *„gramatică românească"*, — Asachi alcătuia, şi el, cărţi de şcoală, — *„aritmetica teoretico-practicească"*, — apoi *algebra, geometria, trigonometria, geodezia;* mai înainte de el un director de şcoală, — Neofit Duca, — îl vedem autor al unei *gramatici.* In 1828 Eliade Rădulescu publica şi el, la Sibiu, *gramatica* sa.

Şi dacă după 1821 se observă o stagnare pe acest tărâm, — e vremea când Gh. Lazăr e pus, nu la şcoală, ci „să îndrepte bătaia tunurilor pe podişul dela Cotroceni". Nu e mai puţin adevărat că, după evenimentele petrecute, se născu nu nou avânt pe câmpul învăţământului, implicit în acela al cărţii româneşti.

Gh. Lazăr

„Cartea vrea să aşeze „regule", — cum ne spune N. Iorga, — pentru ca lectura să nu mai fie ca la Ceaslov, după străvechea datină, un simplu act mecanic, şi se caută a câştiga sufletele copilăreşti prin bucăţi frumoase de înţeles, luate din fabulistul bănăţean Ţichindeal" şi, — mai departe, — „ea înţelege şi a da o direcţie în cultura atâta timp rătăcită pe meleaguri străine".[1])

Gh. Asachi la Iaşi şi Eliade Rădulescu la Bucureşti sunt exponenţii acestei noui îndrumări. „Se ajunge — ne spune tot N. Iorga, — la tipărirea în Bucureşti la 1826 a unei *Logice,* din greceşte, a cărei prefaţă de

1) *N. Iorga:* Istoria Învăţământului Românesc, pag. 176, 177.

https://biblioteca-digitala.ro

Episcopul Grigorie de Râmnic, e un adevărat imn pentru învăţământul românesc".

La examenul din 20 Februarie 1829 se pot număra 300 elevi ai acestei şcoli noui.

Iar după 1829, pretutindeni, — la Iaşi, la Bucureşti, la Craiova, — profesorii şcolilor se străduesc să dea la iveală cărţi de şcoală.

La şcoala dela Sf. Sava unde se numără printre profesori şi Eufrosin Poteca, profesorul Genilie tipăreşte *cel dintâi manual de geografie,* Gh. Ioanid, profesor de greacă, prelucrează un *„Dicţionariu"* de proporţii mai vaste şi profesorul de latină Hill va lucra, în colaborare cu Florian şi P. Poenaru, *„Dicţionarul frances"*.

Chiar şi la Craiova, în aceeaşi epocă, profesorul Grigore Pleşoianu tipărea, — la Sibiu, — un *Abecedariu româno frances"* iar la Buda în 1820 tipograful Zaharia Carcalechi „cel dintâi ferlegăr" — adică editor — pentru cărţile româneşti, va deveni în Bucureşti, după cum am văzut nu numai un harnic tipograf şi un destoinic vânzător de literatură naţională, dar şi un preţios îndrumător în acest început de industrie grafică la noi.

E atâta febrilitate în această ramură a editurii didactice sub impulsul dat de noua şcoală românească şi atâta îndreptăţit entuziasm pentru această nouă orientare a învăţământului încât par nespus de elocvente versurile pe care Eliad, într'o odă, le adresează acelor boeri al căror îndemn e semnul cel mai sigur de preţuire a acestora pentru cultură.

Vouă dar, mărite inimi, ce spre-al tinerimii spor
Aşezat-aţi şcoli'n ţară, mulţumire va rămâne.
Dacă omului aice, firea dă un născător,
Dela voi adevărata tinerime viaţă vine.

https://biblioteca-digitala.ro

Această vie luptă pentru şcoala românească o va duce biruitoare mai departe Gh. Asachi şi Eliade Rădulescu şi după Constituţia pe care avea s'o dea Regulamentul Organic, — iar de aci învăţământul va păşi spre o nouă organizare sortită să dea, nu mai puţin, un avânt acestei edituri şcolare.

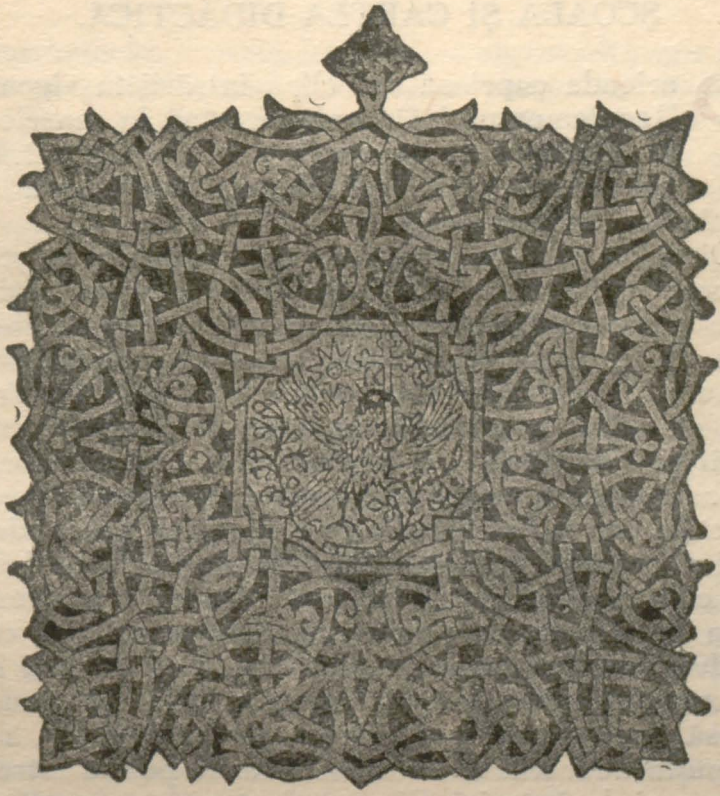

Din Liturghierul Slovenesc din 1508.

https://biblioteca-digitala.ro

X.

REGULAMENTUL ORGANIC, ŞCOALA ŞI CARTEA DIDACTICĂ.

Perioada cuprinsă din clipa intrării în vigoare a Regulamentului Organic şi până la marele act al Unirii e caracterizată printr'o statornică febrilitate a activităţii obşteşti îndreptată spre învăţământ, mai cu osebire.

Din momentul în care, aşa cum am mai spus, şcoala devine, — prin acea „constituţie" a Regulamentului Organic o instituţie de Stat cu caracter de permanenţă, viaţa obştei e statornic aplecată asupra nevoii de învăţătură. Faptul prezintă, pentru cronicarul evenimentului editorial, o însemnătate lesne de ghicit. Sporirea numărului de şcoli, — implicit acela al elevilor, — aduce cu sine nu numai punerea pe primul plan a cărţii didactice dar a dat naştere mai ales unei pături de cetitori şi creatori de atmosferă atât de prielnică dezvoltării editurii româneşti. Spunem *româneşti* pentrucă ne găsim în perioada în care limba românească şi-a câştigat definitiv drepturile în şcoală şi dacă va mai avea oarecum de luptat mai târziu cu o influenţă franceză impusă de o parte a aşa zisei pături suspuse, nu e mai puţin adevărat că dela 1830 încolo putem întrezări biruinţa ei desăvârşită. Şi acest fapt mai înseamnă pentru noi şi punctul de plecare a străduinţelor edito-

https://biblioteca-digitala.ro

riale pur româneşti, ale căror roade se vor putea vedea numai cu câteva decenii mai târziu, — în România unită, — după ce un Gheorghe Lazăr, un Asachi, un Eliade, un Mihail Kogălniceanu, un Treboniu Laurian, un Maiorescu, un Bărnuţiu, — la cari se cuvin adăugaţi sumedenia de profesori, adevăraţi apostoli ai unui învăţământ românesc — se vor fi cheltuit în această direcţie şi vor fi pus, odată cu temeliile învăţământului naţional, şi pe acelea ale unei edituri şcolare cu adevărat româneşti.

* * *

Intr'adevăr, această frământare obştească pentru punerea pe picior a unui învăţământ românesc, sortit să îmbrăţişeze păturí cât mai largi ale poporului se vede oglindită într'o serie de măsuri şi iniţiative, de recomandări şi proecte, de străduinţe şi rezultate dobândite.

Aşa, de pildă, dacă ar fi să enumărăm toate acestea, izvorîte din spiritul numitei „constituţii" a Regulamentului Organic, desigur că ele abundă.

Se stăruie, în primul rând, asupra caracterului pur românesc al învăţământului respectându-se tradiţia inaugurată de cărturarul ardelean Gheorghe Lazăr.

Se hotărăşte înfiinţarea de şcoli potrivite menirei ce li se dă: „o casă în fiecare oraş", — iar acolo unde nu se pot găsi asemenea case, „să se închirieze, de către orăşeni, o încăpere destulă".

Se fac sforţări pentru întocmirea unei cât mai bune programe analitice, — a unor „deslușiri, tălmăciri, înşiruire loghicească a ideilor, a studiilor". Astfel, la istorie, „nu se va pierde dinaintea ochilor starea Ţării Româneşti în fiecare veac", la retorică, „exempluri din istoria naţională", — la geografie, „se va începe dela pământul românesc ca dintr'un centru". In clasele I-a şi a II-a gramatica românească va ocupa un loc de frunte. Se fac, totodată, recomandări utile: se va trece

https://biblioteca-digitala.ro

în predarea cursurilor, „dela simplu la compus" — se atrage luarea aminte că „regulele sunt mijloacele iar nu sfârşit", — că, pentru învăţarea gramaticii lucrul cel mai de folos e lectura „din autorii cei mai vestiţi pentru stil curat"; — la aritmetică, „elevul să găsească singur regula"; ş. a. m. d. Se cere stăruitor înfiinţarea de noui cursuri ca, de pildă, unul de istorie generală sau altul „de cunoaştere a literaturii neamurilor vechi".

Se încearcă, dintru început, o organizare a învăţământului pe categorii şi vârste. Un învăţământ „lancastrian", cuprinzând, — în programul de clasă, — cetitul, scrisul, catehismul, aritmetica practică, principiile de geografie şi primele noţiuni de istorie a ţării. E un învăţământ care ar corespunde celui primar de azi, — o încercare de şcoală secundară, — cu aritmetica raţionată, geografia, istoria, gramatica românească şi grecească, franceza, caligrafia şi istoria sacră. Şi, în sfârşit un început de învăţământ universitar, — având în program, dreptul, literatura latină şi franceză, limba germană şi slavonă, — la care, se pare, că, în 1832, nu se prea găseau ascultători.

Se înfiinţează, în cadrul aceluiaş învăţământ superior, şcoli technice, ba chiar un început de învăţământ de medicină, — umană şi veterinară, — sporind, cu fiecare an ce trece şi cu venirea studenţilor din străinătate, — fii de boeri sau bursieri, — numărul cursurilor.

Iau fiinţă şcoli dealungul ţării, nu numai în capitale şi centrele mai mari, — la Iaşi, Bucureşti, Craiova, — dar şi în mici oraşe.

Rod al acestei febrile activităţi, reformele învăţământului se succed, — şi, drept urmare, noui şcoli iau fiinţă.

Se institue examene, se acordă burse de studii în străinătate, se înfiinţează o uniformă şcolară, se atribuie premii.

Şi, — lucru de nespusă însemnătate, — iau naştere

https://biblioteca-digitala.ro

şcolile săteşti. Pe alocuri, mai funcţiona câte o şcoală de sat. Ea luase fiinţă cam tot aşa cum funcţionau, pe vremuri, celelalte şcoli: sub titlul unei binefaceri. De data aceasta binefacerea, — pomana, — era datorită câte unui boer care întemeea o şcoală sătească tot aşa cum ar fi ridicat o biserică, o troiţă sau ar fi zidit o fântână. Asemenea şcoli, — rezultat al unei pomeni boereşti, — funcţionau în Muntenia, la Berislăveşti, de pildă, sau, în Moldova, — la Flămânzi, Bozieni, Pomârla. Dar şcoala de sat progresează, — şi aci, îşi va găsi rostul ei educativ o preoţime învăţată în seminariile deasemeni nou înfiinţate, — încât se vor putea număra, în 1839, cam aproape două mii de asemenea şcoli primare săteşti, — lancastriene.

Influenţa franceză, — în cuprinsul aceleaşi perioade, — aduce şi ea un suflu nou. Iau naştere şcoli franceze, — pensioane, — la cari au învăţat un Mihail Kogălniceanu şi un Vasile Alecsandri, — şcoli al căror număr sporeşte şi funcţionează în toată Moldova, nu numai la Iaşi ci şi la Roman, Focşani, Bârlad, Botoşani.

Chiar dacă această inflaţie de şcoli franceze a iscat lupte îndârjite împotriva lor, — lupte sfârşind în 1843 cu o totală biruinţă românească de care se pot mândri o seamă de dascăli ardeleni, — ţinem să subliniem însemnătatea lor din punct de vedere editorial ştiut fiind că ele au trezit gustul pentru anumite literaturi ce se vor cere tălmăcite în româneşte constituind deasemenea un important sector al editurii noastre.

După revoluţia din 1848, — prin izbânda principiului naţional în învăţământ, — dorinţa de învăţătură creşte. Învăţământul devine gratuit şi şcoala dobândeşte o asemenea strălucire încât vedem, întruniţi ca profesori, numai la una din ele, doar cu câţiva ani înainte de Unire, — la 1855, — pe mulţi dintre aceia cari constituie mândria unei adevărate edituri didactice: Treboniu Laurian şi Barnuţiu la filosofie; A. Papiu şi N.

https://biblioteca-digitala.ro

Ionescu, la istorie; Gr. Cobâlcescu la fizico-chimice; I. Pap şi I. Pangrati, la matematici.

Şi, astfel, dacă în 1832 se numărau, — în Moldova, — aproximativ 3000 de elevi la şcolile din Iaşi şi din provincie, iar în Muntenia, în acelaş an, 2500 elevi şi, în 1836, 3141 elevi, — ne găsim în anul Unirii, 1859, — cu 117 şcoli numărând 8700 elevi.

Din rândul acestor profesori ai şcolilor din cele două Principate se vor recruta, după cum vom vedea, autorii didactici, iar din rândurile acestei populaţii şcolare se vor ivi scriitorii şi cetitorii pasionaţi, cari vor însufleţi editura românească.

* * *

Cum am spus, această mişcare în învăţământ e creatoare a unei adevărate literaturi didactice. Când Gh. Lazăr a spus că nu va putea preda fără manuale şcolare, cuvintele lui au avut sonoritaţi de poruncă.

Incă din al patrulea deceniu al acestui veac circulau o seamă de manuale: *Istoria naturală* de Czihak, *Istoria Universală* de Săulescu, un *„Lexicon juridic sau al Pravilelor"* de Flechtenmacher, *„Gramatica româno-latină"* de Paulini, o *„Prescurtare a geografiei vechi a Daciei, a Moldovei şi a Ţării Româneşti"* de Popescu Scriban, *„Elemente de Istoria Lumii pentru trebuinţa tinerimii începătoare din aşezămintele de învăţătură şi creştere publice şi private"* de Aaron Florian. Chiar şi pentru muzică apare un manual, — în 1845, — *„Principiuri generale de musică europeană modernă"* de Wachmann. O *„Istorie generală a lumii"* de Barbu şi Gr. Gănescu apare în 1852.

Pentru tipărirea manualelor şcolare de curs primar, — a manualelor lancastriene, — se iau în 1839, — măsuri ţintind să se adauge acestor manuale „câteva cărticele de coprindere morală religioasă şi de economia

https://biblioteca-digitala.ro

câmpului, care să se poată cumpăra de şcolarii ţărani cu un preţ cât se va putea mai scăzut".

Dealtminteri, circulau, încă din 1838, cărţi şcolare pentru acele şcoli săteşti, „de începători". Pe lângă o „*Geografie* mică", o „*Aritmetică*", un „*Catehism*" şi o „*Evanghelie*", găsim un manual de „*Istorie sfântă*" de Florian Aaron, o „*Gramatică*" şi un „*Manual de caligrafie*" de Pop.

Un francez, poet şi un profesor, — Lucien Repey, — redactează, în franceză şi româneşte, o „*Istorie universală pentru trebuinţa tinerimii moldo-româneşti*".

Se tipăreau: *Dicţionarul francez,* încredinţat unei comisiuni şi menit a fi tras în trei mii de exemplare; apoi gramaticile existente, un *manual de caligrafie* de Neagoe, *Atlasul* lui Genilie. Se termina *dicţionarul* şi *gramatica* lui Vaillant, *Istoria* lui Aaron Florian, o *Algebră,* câteva traduceri din clasici. In anul 1849 se putea vorbi de 15 manuale însumând 48.000 de exemplare.

Acestea sunt rezultate ale unei perseverente acţiuni la care au contribuit profesori veniţi de dincolo de munţi, — un Treboniu Laurian, Maiorescu, Radu Tempea, Eftimie Mugur.

Iar după 1848, — prin proectul de organizare, dat în sarcina unei comisii alcătuite din Poenaru, Marcovici şi Brăiloiu, — se luară măsuri pentru redactarea manualelor didactice. Au fost însărcinaţi cu aceste lucrări profesorii Pavel, Vioreanu Gheorghe, Ioan şi Alecu Pop, G. Ioanid şi Gheorghe Hill, Marcovici, Orascu şi Zalomit, Ioan Poenaru, Genilie, Wallenstein şi alţii.

S'au redactat manuale didactice pentru toate obiectele conforme programei analitice întocmite pe temeiul nouei reforme a învăţământului şi la aceste manuale trebuesc adăugate cărţile de ştiinţe naturale ale învăţatului Dr. Iuliu Barasch, — „*Minunile Naturii*" — model de stil în această nouă direcţie a popularizării ştiinţifice.

https://biblioteca-digitala.ro

XI.

FIGURI REPREZENTATIVE.

Domină, în această epocă ce cuprinde câteva decenii de dezvoltare culturală, — deci şi editorială, — figuri de scriitori şi luptători, pentru cari cultura maselor a înfăţişat o problemă vrednică de frământări obşteşti, pentru cari progresul cultural a reprezentat, nu mai puţin, o poruncă de viaţă naţională.

Ca editori îi privim, cu îndreptăţită mândrie, ca pe nişte vrednici şi pilduitori înaintaşi nu numai pe aceia cari, prin scrisul lor s'au aplecat asupra vieţii culturale obşteşti dându-i avântul, ci şi pe aceia cari, prin lupta lor, şi-au închinat viaţa aceluiaş scop.

De aceea, pe lângă Gheorghe Lazăr, despre care am vorbit, socotit drept întemeetor al învăţământului cu adevărat românesc, pomenim numele lui Gheorghe Asachi şi Eliade Rădulescu, a lui Mihail Kogălniceanu şi C. A. Rosetti.

* * *

Am avut, în paginile de până acum prilejuri nenumărate să vorbim de Eliade Rădulescu care, în Muntenia, s'a străduit să pună bazele unei autentice mişcări editoriale, aşa cum, — în capitala Moldovei, — Gheorghe Asachi s'a cheltuit în aceeaş direcţie.

https://biblioteca-digitala.ro

Ceeace a reprezentat tipografia lui Eliade la Bucureşti, — a însemnat Institutul *„Albina"* lui Asachi la Iaşi. O permanentă cercetare spre desăvârşirea grafică, o statornică şi comună dorinţă de răspândire a culturii în marile masse ale poporului, — iată care a fost rostul *„Curierului de ambe sexe"* al lui Eliade şi al publicaţiei *„Albina românească"* a lui Asachi.

Din punct de vedere cultural — deci editorial, — efortul a fost comun şi deopotrivă de rodnic; iar politiceşte, fără îndoială că, amândoi, — în ciuda rivalităţii lor de mai târziu, — au fost precursorii unei adânciri a acelei Uniri spirituale care a constituit prefaţa celei politice dela 1859.

* * *

Activitatea de scriitor, editor şi tipograf se poate confunda la Eliade Rădulescu. Dar, mai presus de orice, prin tot ce a scris şi publicat acest spirit cu adevărat enciclopedic a izbutit să deschidă orizonturi noui vieţii editoriale dela noi, — atât în prima parte a activităţii lui de înainte de Unire şi în aceea de după înfăptuirea acestui mare act când Eliade Rădulescu s'a risipit în ramuri diferite, — în propagandă ca luptător politic, popularizator al literaturilor marilor popoare, ca traducător, iar în scrisul românesc ca scriitor.

I. Eliade Rădulescu

Tipografia lui Eliade dezvăluia una din cele mai îmbelşugate activităţi editoriale. In afara cărţilor, publicaţiunilor, cataloagelor tipărite la el de alte librării editoare nu numai din Bucureşti dar şi din Iaşi şi provincie, Eliade Rădulescu, el însuşi, e autorul şi editorul a numeroase lucrări.

In afara câtorva opere ale sale, majoritatea scrie-

https://biblioteca-digitala.ro

rilor lui au apărut în tipografia ce-i poartă numele sau în coloanele *„Curierului Românesc”* şi a *„Curierului de ambe sexe”*.

ГРАММАТІКЪ

РОМѦНЕАСКЪ.

ДЕ

D I. ЕЛІАД.

Датъ ла тупар' кꙋ келтꙋіала

D. Коконꙋлꙋі Скарлат' Росет'

1828.

Titlul Gramaticii lui I. Eliad.
Colecţia Bibliotecii Academiei Române.

Până la întemeerea tipografiei, doar *„Gramatica românească”* apare la Sibiu, în 1828, — „cu cheltuiala

https://biblioteca-digitala.ro

coconului Scarlat Roset". Seria lucrărilor de mai târziu apare în „tipografia lui Eliade": *„Culegere de prose şi poezie"*, în 1836; *„Asupra traducţiei lui Omer"*, în 1837; *„Vocabular de vorbe străine în limba română"* şi *„Biblioteca portativă"*, — iar ca traduceri, în volume, apar respectiv în 1831 şi 1837, *Mahomet* de Voltaire şi *Iulia sau Noua Heloisă* de J. J. Rousseau. Iar în *„Curierul Românesc"* şi în *„Curierul de ambe sexe"* dă, deasemeni, tălmăciri din Balzac, Bourdon, L. Blanc, Dumas, Doamna de Genlis, Janin, St. Marc de Girardin, George Sand, E. Sue, Viennet, Joubert, A. Karr, La Bruyère, A. de Lamartine, La Rochefoucauld, Massillon, Walter Scott, şi alţii.

Sunt toţi autori cari vor cunoaşte adevărate succese de librărie în traducerile româneşti ce vor apare în editura românească de după 1850 şi, prin aceasta, Eliade Rădulescu poate fi socotit nu numai un iniţiator şi îndrumător, ci şi un mare animator al editurii româneşti.

* * *

Cum am spus, toate lucrările sale apar în tipografia ce-i poartă numele. Afară de acea *gramatică* a sa tipărită în 1828, la Sibiu, — unde dealtminteri, se imprimau şi alte cărţi didactice ale autorilor profesori din Muntenia, — mai putem pomeni şi de lucrările sale cu caracter propagandistic apărute la Paris după 1848, *Souvenirs et impressions d'un proscrit*[1]), *Epistole şi acte ale oamenilor mişcării din 1848,*[2]) *şi Mémoire sur l'histoire de la régéneration roumaine ou sur les événements de 1848, accomplis en Valachie.*[3])

1) Imprimerie de Prève, Paris 1850.
2) Idem, Paris, 1851.
3) Librairie de la propagande démocratique, Paris 1851.

https://biblioteca-digitala.ro

* * *

Nu putem înlătura, în această enumerare şi activitatea desfăşurată de Eliade Rădulescu după 1848 ca, de pildă, — opere cari nu se vor mai tipări în tipografia sa, ea fiind devastată, în 1848, de către Ruşi la intrarea lor în Bucureşti: *Elemente de istoria Românilor* în 1869 la tipografia Statului, *Curs întreg de poesie generală* 3 volume la Tipografia Lucrătorilor Asociaţi, în 1868—1870, *Cristianismul şi Catolicismul* în 1870 la Tipografia Laboratorii români, *Serafita şi Oda Românilor,* poezii inedite, *Satire şi fabule* la Craiova, în 1883, *Scrisori din exil* în 1891 şi acea scriere postumă, *Istoria critică universală,* — două volume apărute în 1892—1893 la Tipografia Statului.

Se mai cuvin adăugate numeroasele articole şi studii publicate în *Curierul Românesc* şi în *Curierul de ambe sexe,* prin cari Eliade Rădulescu, acest enciclopedist al veacului trecut, a dat un impuls mişcării şcolare şi literare iar pe plan editorial dând, el însuşi, cel mai strălucit şi mai rodnic îndemn prin pildă.

* * *

Personalitatea lui Gh. Asachi, ca editor, — şi tipograf, — e prea dominantă în dezvoltarea cărţii din epoca lui şi urmele lăsate de el au fost prea adânci în anii ce s'au scurs după ce şi-a încheiat activitatea, ca să nu stăruim mai mult asupra ei.

Când a venit în capitala Moldovei, — s'a născut 1788 în târgul Herţa, după unii din biografii săi, — Gheorghe Asachi avea faimă de cărturar. Doctor în filosofie inginer şi matematician, cunoscător adânc al limbilor germană, latină şi polonă mai adaugă acestor cunoştinţe un real talent de desenator şi se mai dovedi

https://biblioteca-digitala.ro

un destoinic cunoscător al meseriei de tipograf, pe care a învăţat-o la Viena.

Editorul Gh. Asachi va fi astfel dublat de omul cu adevărat de cultură şi de un pasionat al meşteşugului tipograficesc.

Despre viaţa lui găsim elemente, date poate chiar de el, în acel „Dicţionarulu Contimporanilor" apărut la Paris în 1858. Aceste date au apărut, în 1863, într'o broşură la Institutul Albina Română din Iaşi, ca apoi, să fie tradusă în româneşte şi tipărită de Fraţii Şaraga din Iaşi, în 1890, cu prilejul dezvelirii statuei lui Asachi, — în 14 Octombrie 1890 când a fost răspândită, gratuit, în 5000 exemplare.

Gheorghe Asachi

Dar ca tipograf şi editor, N. Iorga ne-a dat, desigur, studiul cel mai complet[1]) care se cuvine cercetat.. Iar pentru înţelegerea lui Gheorghe Asachi, trebue adăogată şi lucrarea D-lui E. Lovinescu[2]).

„Albina Românească" ziarul lui Asachi apare înaintea întemeerii tipografiei. Intr'adevăr, această publicaţie, ce a jucat un rol atât de covârşitor nu numai în Moldova dar şi în Muntenia, pentru pregătirea marilor evenimente politice de aşezare a României unite, a apărut, la început, în condiţii tehnice foarte proaste, la Tipografia Mitropoliei. Autorizaţia pentru aducerea unei tipografii şi a unei litografii i se acordă de către Divan în 23 Decembrie 1830. Drept acte privitoare la întemeerea tipografiei lui Asachi avem un raport „la D. Viţ. Pre-

1) *N. Iorga:* Gh. Asachi ca tipograf şi editor. Acad. Rom. Analele Secţiei Istorice. T. XXXIV, pag. 743.

2) *E. Lovinescu:* Gh. Asachi. Bucureşti, Ed. Casa Şcoalelor.

https://biblioteca-digitala.ro

zădent, 1831, maiu 12, Nr. 57" care glăsueşte astfel:

„Intru ceea ce să atingi pentru cerire D-sale Agăi Ghiorghi Asachi de a i să da voe să deschidă aice in Iaşi o tipografie, spre tipărire de cărţi în feliori de limbi, cari asămine ceriri este cunoscută obşteştii Adunări a Divanurilor din predlojănia slobozâtă di cătră Ecselenţia Voastră, încă di la 30 Aprilie a anului trecut 1829, supt Nr. 3214.

„Această Adunare, la 23 a curgătoarei, sub presidenţii Ecselenţâei Voastre, făcând luoare aminte şi urmând tratarisâre ci să cuvini au închiet socotinţă prin jurnal şi cu cinsti căzută să predstavlisăşte Ecselenţiei Voastri copii de pe acela în alăturare pi lângă aceasta spre pliroforie şi întărire după cuviinţă".

„Iscăliţi: Veniamin, Mitropolit Moldovei, — Varlaam Sardeon, Catargiu Logofăt, Teodor Balş Logofât, Vel Logofât Paladi — Vornic Costache Sturza", şi abia în ziua de 1 Ianuarie 1832 *Albina Românească* apare, în tipografie proprie, când încă Moldova se afla sub stăpânirea rusească.

Din acest moment, Gh. Asachi devenit tipograf, păşeşte spre întemeerea unei instituţii pur editoriale, având drept conducător tehnic al atelierelor pe un grec, Dimitrie Contoleos Romanos, iar ca „meşter artistic" pe Friedrich Hoffmann.

Un gând pe care-l nutrea de mult l-a putut astfel realiza: editarea diferitelor tablouri istorice. Şi astfel, asemenea tablouri apar în tânăra editură a lui Asachi, ca, de pildă, *Ştefan cel Mare la Neamţ, Ştefan cel Mare murind, Alexandru cel Bun şi Solii dela Bizanţ, Dochia, Traian, Lupta Moldovenilor cu Crucierii,* ş. a.

Iar din clipa când, editor fiind, îşi dă seama că trebuie să participe la dezvoltarea unei industrii în strânsă legătură cu editura şi cu meşteşugul tipograficesc îl vedem pe Asachi şi fabricant de hârtie. Intr'adevăr, pe temeiul unui privilegiu pe care-l avea, Gh. Asachi întemeiază, în 1841, o fabrică de hârtie aducând

https://biblioteca-digitala.ro

materialul trebuincios dela Viena. Şi această fabrică a putut chiar funcţiona după un an ajungând să aibe, după cum ne informează în studiul său N. Iorga, trei maşini cilindrice, una „de tăiat peticele", două prese „de apă" şi trei „de uscat".

E drept că, în această ramură de activitate Gh. Asachi nu s'a arătat prea norocos el rămânând până la sfârşitul vieţii tipograf-editor. A fost chiar în epoca Unirii Principatelor directorul Tipografiei Statului.

* * *

Asupra lui Gh. Asachi ca autor se cuvin câteva cuvinte, el însuşi devenind, de cele mai multe ori, propriul său editor. Despre lucrările lui Asachi şi-au rostit cuvântul istoriografii şi criticii literari, noi mărginindu-le doar a le pomeni în măsura în care ele au înfăţişat, prin tipărirea lor, un fapt editorial petrecut în această dublă epocă, — anume până la Unire şi după săvârşirea acestui mare act, în a doua jumătate a veacului trecut.

Autor didactic ca, de pildă, cu *Elemente de matematici* (apărute în 1836—1838) ori *Catehismul Mic*, poet în ale sale *„Fabule alese"* (1854), scriitor istoric cu *Nuvelele istorice* ce au fost traduse şi în franceză, îndrumător al învăţământului în al său *Raport asupra stării învăţământului în Moldova pe anul şcolar 1839—1840* publicist şi cercetător cu *Tipuri şi costume din Moldova* (1854—1855) sau autor dramatic cu dramele sale apărute în 1863, *„Elena Dragoş de Moldaviea"*, *Petru Rareş* şi *Voichiţa*, Gh. Asachi rămâne, pentru noi, mai presus de orice, editorul harnic adevărat deschizător de drumuri rodnice şi pildă pentru editura românească de mai târziu.

https://biblioteca-digitala.ro

* * *

Intr'adevăr urmărind catalogul din 1847, Gheorghe Asachi se arată editorul care, dintru început, își întocmește un variat program de activitate.

Opere originale, ca acea *Iconomie rurală* prelucrată de unchiul mamei lui Asachi, Manolache Drăghici, traduceri ca acelea din Voltaire ale Comisului C. Gane, — *„Prințipii Filosofice"* de Weiss, o bibliotecă juridică editând diferite legiuiri, *„Codica țivilă a Moldovei"* și *„Codica Criminală"*, traduceri ca *Paulina* de Dumas tatăl în tălmăcirea lui M. Cerkez, *Ruth* a lui Florian, traducere datorită fiicei lui Asachi, Hermiona Asachi, piese de teatru din repertoriul teatrului Național ca *Armundina,* vodevilul lui Kotzebue, chiar și un volum cu *Rețete de bucătărie.*

O notă specială se cuvine *Almanahurilor* și *Calendarelor* lui Asachi, precursor în ce privește editarea acestora din urmă, a unui alt editor de mai târziu Theodosiu Ionnițiu ale cărui *Calendare, — „Calendarul ilustrat"* și *„Calendarul pentru toți"*, — au însemnat un moment ce a trecut dincolo de importanța faptului strict editorial.

Dar Gheorghe Asachi se impune atenției mai ales ca editor de cărți didactice. El însuși un pasionat al problemelor de învățământ căruia încerca să-i impună o disciplină după teoriile timpului, era firesc să dea o îndrumare mai cu osebire în această direcție editurii sale.

Și vedem apărând în editura lui Gheorghe Asachi tot, — sau aproape tot, — ce putea cuprinde învățământul public: *„Istoria naturală"* a lui Cihac, *„Anticlopedia româno-franțeză"* cu figuri, *„Abecedarul"* lui D. Stamate, *„Abecedarul latino-român"* de Drăghici, *„Abecedarul ruso-român"* de Peltechi, *„Abecedarul fran-*

https://biblioteca-digitala.ro

cez-român" al lui D. Pop, „*Catehismul mic*" al lui Asachi şi „*Catehismul mare*" al lui Veniamin Costachi după Mitropolitul rus Platon, „*Istoria Sfântă*" de Hermiona Asachi, „*Analisul franţezo-român*" al lui Stamate şi al lui Codrescu, „*Gramatica română*" a lui C. Platon, „*Gramatica analitică*" de P. Câmpeanu, „*Gramatica francezo-română*" de Codrescu, „*Enciclopedia francezo-română*" 'de Asachi şi aceea *ruso-română* a lui Peltechi, „*Sintaxa latino-română*" a lui Paulini, o traducere după Tastu datorită lui D. Pop, „*Educaţia Copiilor*", „*Istoria Moldovei*" de Albineţ, „*Geografia Veche şi Geografia Moldovei*" de D. Gusti, „*Agronomia*" lui Schlift, *Cărţile de aritmetică* ale lui Asachi şi chiar şi un *Manual de caligrafie* datorit litografului Institului „*Albina*", Partenie Antonie.

Vedem în „catalogul de cărţile tipărite şi de manuscrisele aflătoare la Institutul Albinei, — Iaşi, Tipografia Institutului Albinei, 1847", 117 lucrări în cari sunt cuprinse şi publicaţii periodice ca „*Albina Românească*" a lui Asachi şi „*Alăuta Românească*" foaia lui M. Kogălniceanu.

In aceste 117 lucrări sunt cuprinse şi 5 tablouri istorice ale Moldovei cu litografii de Gh. Asachi precum şi 39 cărţi şcolare şi diferite lucrări de interes didactic.

Iar ca manuscrise însemnate în sus pomenitul catalog ele se ridică la 79 lucrări între cari pe lângă manualele didactice ca, de pildă, diferitele abecedare, mai multe manuale de matematici, o carte de logică, trei manuale de geografie, cursuri de retorică, — şi unele cărţi originale ca *Poeziile* lui G. Seulescu şi acelea ale lui D. Gusti, precum şi numeroase traduceri din Fenelon, piese de teatru, tălmăciri din Voltaire ca „*Alzira*"; din Kotzebue „*Văduva Vicleană*", „*Vecinătatea primejdioasă*", „*Eduard în Scoţia*"; din Goldoni „*Camarierul la doi stăpâni*"; chiar şi un manuscris al lui Asachi „*Petru Rariş-Vodă*" dramă în 2 acte, — din repertoriul

https://biblioteca-digitala.ro

Teatrului Național, — tot lucrări ce solicită și azi atenția cercetătorului.

Catalogul lui Asachi din 1847 înfățișează desigur, oglindirea uneia din cele mai îmbelșugate activități editoriale și, prin caracterul ei, editura lui Asachi face, credem, transiția între epoca propagandistică și cea comercială a editurii românești trasând linia de conduită pentru aceasta din urmă.

Om politic, om de carte, Gh. Asachi a cărui viață se sfârșește în anul 1869, la 81 de ani, a rămas, mai presus de orice, tipograf și editor chiar și după anul 1847 când, așa cum spune N. Iorga „își încheie activitatea biruită de energia mai tânără a lui Mihail Kogălniceanu".

* * *

Nu intră, în cadrul acestor pagini, personalitatea politică a lui C. A. Rosetti. Nu știm însă, dacă în lupta lui pentru crearea unei autentice burghezii românești, tipografia și editura nu au constituit, pentru el, mai mult un mijloc decât un scop. Slova tipărită înfățișa, desigur, motorul acțiunei politice, iar tipografia — ca și librăria și editura, aceasta devenită comercială, — o pildă de încadrare în ramurile de producție menite să dea conturul unui început de armătură a statului burghez.

C. A. Rosetti apare ca librar și tipograf editor în 1846 deci în preajma anului revoluției.

Incă din 1839, exista, — după cum am mai spus, — o librărie, proprietatea lui Winterhalder cu care C. A. Rosetti se întovărășește. In Noembrie 1846 această asociație izbutește să cumpere, tipografia ce fusese comandată în Germania, de „Societatea pentru literatura Română" în vederea tipăririi diverselor lucrări și a publicației *„Prietenul Tinerimii"*.

In această tipografie, au putut apare, — înainte de 1848, deci înaintea exilului lui C. A. Rosetti, — în afara

https://biblioteca-digitala.ro

ziarului *„Pruncul Român”* [1]) multe lucrări secrete ale Comitetului revoluţionar. [2])

Dar, acestor publicaţii de ordin propagandistic, se cuvin adăugate lucrările literare ale diferiţilor autori ce s'au tipărit în atelierele lui C. A. Rosetti şi Winterhalder: Eufrosin Poteca, Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, Ion Ghica, Brezoianu, G. Gorjan, Cezar Boliac şi alţii.

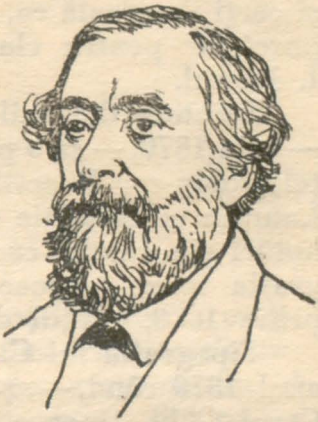

C. A. Rosetti

După întoarcerea din exil, însă, activitatea lui C. A. Rosetti, ca tipograf, se arată mai bogată. Apar cărţi literare, ale autorilor vremii, ziare şi periodice cari, laolaltă pregătesc drumul unei veritabile vieţi editoriale ce înglobează nu numai cartea literară şi cartea didactică dar şi însăşi presa în toate manifestările ei.

In 1857, C. A. Rosetti întemeează *„Românul”* şi, pe rând, apar în tipografia lui două hebdomadare ale sale, *„Traianu”*, *„Ţânţarul”*, *„Anunţătorul generaţiunii române”*, săptămânalul lui Eugeniu Carada, *„Constituţiunea”* lui Ion Pală, *„Reforma”* lui I. G. Bolintineanu, *„Mama şi Copilul”* a Mariei C. A. Rosetti, *„Revista Dunării”* a lui Gr. Serurie, *„Foaia teatrală şi literară”* apărând bisăptămânal, *„Artistul”* lui I. C. Angelescu, ziarul humoristic *„Asmodeu”*.

S'au mai tipărit, aci, o bună parte din actele pregătitoare evenimentelor din 11 Februarie 1865, publicaţia secretă *„Clopotul”*, proclamaţia pentru alegerea Conte-

---

1) Apărut în 12 Iunie 1848.

2) Când în 1848 Rosetti a fost proscris, librăria sa fu preluată de cumnatul său E. Grant. Acesta o vându, mai târziu, lui E. Graeve.

Tipografia fu reluată de Walbaum care, în 1852, o vându lui Ferdinand Ohm.

https://biblioteca-digitala.ro

lui Filip de Flandra ca Domn al României şi proclamaţia pentru alegerea principelui Carol de Hohenzollern.

Dar, în această tipografie, unde printre alţi conducători au fost Ferdinand Ohm şi Petre Ispirescu, — apar şi cărţi de şcoală ca, de pildă, *„Manualele de aritmetică practică"* pentru clasa I primară de ambele sexe, de I. Pascal.

Reîntors din exil şi refăcându-şi tipografia, încercă — prin 1870, — să o predea lucrătorilor săi dar cari neînţelegându-se, Rosetti vinde tipografia lui Dim. Aug. Laurian în asociaţie cu Conduratu. Iar când Laurian se hotărî s'o vândă, cumpărător se ivi Carol Göbl. Tipografia trecu în posesiunea acestuia în ziua de 16 Aprilie 1876, preţul de cumpărare fiind 6.600 lei.

Tipografia lui C. A. Rosetti dăinueşte deci până în anul 1876 când, — aşa cum am spus, — e cumpărată de Carol Göbl, tipografie care, azi, este intrată în patrimoniul Societăţii de Editură *„Cartea Românească"*, care păstrează încă fotoliul şi masa de lucru ale lui Rosetti.

Trecând, prin urmare, în revistă toate aceste realizări de librar, tipograf şi editor, numele lui C. A. Rosetti ne dă porunca să-l aşezăm, pe temeiul lor, printre marii înaintaşi ai editurii româneşti de azi.

Din Cartea românească a lui Varlaam 1643.

https://biblioteca-digitala.ro

XII.

EDITURA COMERCIALĂ.

Despre evoluţia editurii româneşti, paralelă cu aceea a librăriei româneşti, încadrată într'o ramură pur comercială, — şi, ca atare, constituind un factor al economiei naţionale, — s'ar putea spune că ea a început înaintea datei marelui eveniment al Unirei de când pare că se desenează, de fapt, acest caracter al editurii din ţara noastră.

Înţelegem prin editură comercială aceea care-şi păstrează caracteristicile dominante ale oricărei activităţi economice. Adică: investiţia de capital făcută aproape exclusiv din dorinţa unui eventual câştig, o organizare menită să asigure, în cele mai bune condiţii, crearea unui organism tehnic şi de specialitate sortit, deasemeni, să garanteze capitalul învestit şi contravaloarea comercială a rulmentului la care e supus, — într'un cuvânt, editorul încetează să devină un element de propagandă religioasă, politică sau culturală, ca să fie pur şi simplu negustor. Fără ca, bine înţeles, acest cuvânt să cuprindă, în el, o notă pejorativă. Pentrucă, editorul, — în această accepţie a cuvântului, — se va pune, desigur, în slujba interesului obştesc, se va face vehiculul ideilor de temelie ale neamului. Din dorinţa de câştig el, însă, nu se transformă într'un element de dezordine sau de dizolvare. Dar, în a-

https://biblioteca-digitala.ro

celaş timp, va căuta ca, prin destoinicia sa, prin hărnicia administraţiei pe care el o va organiza, prin vrednicia tuturor acelora cari îi sunt preţioşi auxiliari, — ca, de pildă, librarii, — să caute ca, fie şi în cazul unei opere de strictă propagandă culturală, politică ori religioasă, să nu nesocotească acest factor care-i răsplata firească a capitalului învestit şi a muncii cheltuite. In acest fel, şi el şi autorul sunt deopotrivă în câştig. Că există presupuşi editori cari ocolesc aceste comandamente, — e foarte adevărat. Dar asta nu înseamnă că acestora li se poate decerne titlul de editor, şi nu ştim dacă pot revendica şi pe acel de negustor.

* * *

In această lumină, putem vedea, încă din primele decenii ale veacului trecut, un început al acestei edituri comerciale. Mai exact al librăriei editoare.

S'ar părea că, încă înainte de 1830—1837, dată când vedem apărând primele cataloage librăreşti, — manuscrise sau tipărite, — nu circulau prea multe cărţi româneşti. Aşa, de pildă, în *„Disertaţia despre tipografiile româneşti"* (Sibiu 1838), Vasile Popp spune: „Io, în călătoria mea, în anul 1820 şi 1821 prin Ţara Românească şi Moldavia, am aflat multe biblioteci private care cuprindea în sine cei mai vestiţi autori greceşti, latineşti, şi mai cu seamă franţuzeşti, însă aceea ce am căutat, adecă cărţi româneşti, nu am aflat".

Desigur că afirmaţia nu cuprinde un adevăr absolut căci din paginile precedente am văzut că circulau, atât în Moldova cât şi în Ţara Românească cărţi româneşti, — şi originale şi traduceri, acestea din urmă nu numai din autori clasici dar şi din marii scriitori ai timpului din Apus. Dacă n'ar fi decât să amintim de acel „catalog" manuscris, purtând data de 8 Octombrie 1820 al Marelui Postelnic Alexandru Beldiman din Iaşi, prin care face o „înştiinţare către toţi

https://biblioteca-digitala.ro

iubitorii de ştiinţă, — pentru cărţile ce se află din nou tipărite, care sunt aceste arătate tomuri: 1) Moartea lui Avel; 2) Istoria lui Orest; 3) Numa Pompiliu, — sau să mai amintim tot acest fel de cataloage librăreşti, cari nu sunt decât liste manuscrise ai celor dintâi librari din Iaşi, F. Bell, Bogusz Alex. Emanuel, toate din jurul anului 1830.

Am vorbit de cataloagele lui Eliade Rădulescu, cele dintâi cataloage adevărate. Acelea ale librăriei lui Josif Romanov, — acesta fie singur, fie în asociaţie cu I. Popovici, — ale librăriei lui Frederic Walbaum, ale lui Adolf Hennig şi ale lui Georgie Hristofor & Comp. din Iaşi, ale editurii „Albina" lui Asachi din Iaşi, ale lui C. A. Rosetti şi Winterhalder din Bucureşti, toate cuprinzându-se între anii 1831 şi 1840—1852, tipărite cu litere chirilice.

Despre aceste cataloage am mai vorbit în paginile precedente ca să socotim de prisos să mai stăruim asupra lor.

Ele însă ne dau cea mai preţioasă indicaţie de felul cum se va dezvolta după 1859, adică după Unirea Principatelor, — şi mai ales, după venirea în ţară a Principelui Carol de Hohenzollern, care va inaugura pe acest plan al aşezării economice, o eră nouă de rodnice prefaceri.

Vedem date la iveală de editura românească şi puse în circulaţie de aceste librării, traduceri din „Molier", din „Volter", din Lord Byron, din Racine, Schiller, Balzac, Alexandre Dumas, Victor Hugo, Paul de Kock, Lamartine, George Sand, Eugène Sue, Walter Scott, — din marii clasici latini şi greci, numeroase cărţi bisericeşti, ca de pildă, *Minunile şi Vieţile Sfinţilor,* — dar, mai ales, lucrări ale autorilor români cari găsesc astfel rostul lor scriitoricesc prin mijlocirea unei edituri româneşti pe cale de formaţie. Intâlnim în aceste cataloage numele celor mai de seamă autori ai timpului: C. Aricescu, C. Aristia, Cezar Bolliac, Ion Eliade-Rădu-

https://biblioteca-digitala.ro

lescu, G. Fălcoianu, I. Florescu, I. Genilie, Simion Marcovici, Paris Momuleanu, G. Munteanu, C. Negruți, Negulici, I. Papazoglu, A. Pelimon, K. Rasti, C. A. Rosetti, I. Văcărescu, Ioan Voinescu I. și II. alături de alți scriitori.

O adevărată și plină activitate editorială și librărească vestitoare a anilor rodnici de mai târziu.

Era firesc ca, în această epocă, să înflorească și industria grafică.

Alături de cele existente, întemeiate la București și Iași, iau naștere o serie de tipografii cari, până la dobândirea independenței și după întronarea regalității, vor cunoaște o strălucire din ce în ce mai sporită.

* * *

In această atmosferă de înfrigurată activitate pusă în slujba cărții, — activitate ce se va răspândi cu egal avânt și în centrele de provincie, — se pun temeliile ce se vor dovedi bine înfipte în pământul țării, a editurii românești care, după cum vom vedea, va izbuti, numai în răstimp de câteva decenii doar, să înfrunte, biruitoare, comparația cu vechi edituri din țările apusului.

E interesant de văzut atmosfera în care ia naștere și se dezvoltă această activitate pe terenul cărții, cheltuită pe cele două planuri naturale, — al editurii propriu zise și al librăriei.

Dintr'o conferință pe care G. I. Ionnescu-Gion a ținut-o în 1896, în fața Regelui Carol I., desprindem:

„De câte ori nu am ocolit și nu voi mai ocoli încă vechea curte domnească, începând dela Poarta de sus sau Poarta de fer (azi strada Covaci) și până la poarta de jos sau poarta mică (azi strada Șelari), trecând pe la „băile turcești" (Hotel Victoria). Apuc dela Pușcărie (Piața Sft. Anton) în sus spre moara de lângă Bărăție, alimentată de apa care vine tocmai din lacul Icoanei, prin târgul Cucului din spatele și laturea Bi-

https://biblioteca-digitala.ro

sericei Sft. Gheorghe-Nou, ies prin Boiangii în târgul Lipscanilor şi trecând prin ulicioarele de lângă Boltele acestor credincioşi ai târgului dela Lipsca sau lângă Stavropoleos zidit ca şi Hanul Constantin-Vodă (devenit apoi Palatul Poştelor) pe locurile trufaşilor Bălăceni.

„Incă vre-o câţiva paşi şi iată-mă în podul Braşovului, numit din vremurile Brâncoveanului podul Mogoşoaei, azi uruitoarea Cale a Victoriei. Mă uit la stânga şi în faţă la casele Văcăreştilor (Casa Prager azi birourile C. E. C.-ului) şi pornesc la dreapta, privind când de-o parte, când de alta a podului, casele lui Damari (Hotel de France atunci, azi Grand Lafayette), casele Meitani (Prefectura Poliţiei), Casele Filipeştilor, Cantacuzinilor, Ghiculeştilor, Cocorăştilor, Creţuleştilor şi până la locul Colfescului (Palatul Regal).

„Inaintez spre stânga puţin şi iată-mă în livadea Văcăreştilor (Ateneul). Mă las la dreapta, prin Mahalaua Boteanului (Strada Clemenţei); tai la vale, apucând spre Colţea şi vechea Carbasala şi ferindu-mă la casele Corneştilor (strada Regală) de câinii cei sălbateci ai acestor boeri".

Cu prilejul acelei conferinţe Gion ne face să străbatem vestitul han al Sfântului Gheorghe-Nou, trecem pe lângă „casele Baleanului şi Bărcănescului (casa Göbl şi vechea Poştă) ajungând în mahalaua Lucacilor până la biserica Oltenilor, de unde la doi paşi, dai de pădure".

Astfel arată Gion cum s'au schimbat Bucureştii. Şi, în acest Bucureşti de prefaceri, în această capitală plină de avânt şi dornică de înoire, îşi croesc drumul primii librari şi editori români, vrednici cu adevărat de acest nume.

* * *

In primul rând, industria grafică înregistrează un avânt necunoscut până acum în Bucureşti.

Se află, în noua Capitală a ţării, după 1859, tipo-

https://biblioteca-digitala.ro

grafii cari însumează mai bine de patruzeci de mașini și peste douăsprezece prese. E tipografia lui Andrei Bialtz, înființată în 1850, fosta tipografie a lui Zaharia Carcalechi instalată în hanul Bossel, azi Pasagiul Imobiliara, despre care am mai pomenit și pe care a cumpărat-o, în 1855, Vasile Boerescu, — dăinuind până în 1863; tipografia lui Romanov și Ștefan Rasidescu, înființată în 1856 și dăinuind până în anul 1863, tipografie în care a apărut ziarul de sub direcția lui Dimitrie Bolintineanu, *„Dâmbovița"* precum și o seamă de traduceri în românește atât de mult căutate în acea vreme: *Mizerabilii* lui Hugo. *Contele de Monte-Cristo,* numeroase tălmăciri din franceză datorite lui George Baronzi și Dimitrie Bolintineanu, chiar și romanul acestuia, *„Elena"*.

Carol Göbl cumpără, în 1876, fosta tipografie a lui Rosetti și Winterhalder iar aceea a lui Eliade Rădulescu devine Imprimeria Statului, — toate aceste treceri înregistrând totodată și un progres de ordin tehnic în arta grafică.

Urmează tipografii cari, fiecare în parte, au jucat un rol — unele mai mare altele mai mic — în dezvoltarea editurii din capitala țării.

Tipografia *„Națională"*, tipografia lui *Ioan Weiss,* tipografia *Socec, Sander și Teclu,* tipografia lui *Sc. Walter și Fr. Göbl, „Lucrătorii asociați", „Tipografia Laboratorilor Români"*, condusă de P. Ispirescu și C. Georgian, Tipografia *C. Petrescu-Conduratu,* Tipografia *Teodor Mihăescu,* Tipografia *Toma Teodorescu,* Tipografia *Al. A. Grecescu,* Tipografia *Românului,* Tipografia *Anton Mănescu,* Tipografia *Andrici* și chiar o tipografie evreească *„Hajoetz"*.

* * *

Școala, deasemeni, ia, — după temeliile puse de constituția Regulamentului Organic, — un avânt me-

https://biblioteca-digitala.ro

BIBLIOTECA LITTERARIA SERIA III.

CONTELE
DE
MONTE-CRISTO.

de

ALESANDRU DUMAS.

TRADUCERE
de
C. A. Baronzi.

VOL. VIII.

BUCURESCI
Librariĭ-Editorŭ George Ioanidŭ
1858.

Titlul unui volum din numeroasele traduceri editate de George Ioanid în 1858.
Colecţia Autorului.

https://biblioteca-digitala.ro

reu crescând. Astfel, numai după un an dela Unire, — în 1860, — se puteau număra 52 şcoli la sate şi, în plus, 31 de şcoli de cateheţi şi tot atâtea pentru institutori. Mai ales, în urma ministeriatului lui Mihail Kogâlniceanu care hotăreşte învăţământul sătesc obligatoriu, numărul şcolilor sporeşte cu fiecare an nou. Populaţia şcolară — la şcolile secundare de fete numai, — căci se înfiinţează şi şcoli de fete, — e, în acelaş an, de 2461 eleve iar la şcolile de băeţi numărul elevilor se ridică la 6115. Aceasta numai în Moldova. In Muntenia, învăţământul ia, deasemeni, o mare dezvoltare şi populaţia şcolară e chiar superioară, ca număr celei din Moldova. E, — cu toate că ne aflăm după Unire, — parcă o întrecere între Muntenia şi Moldova în dobândirea unei întâietăţi în ce priveşte progresul învăţământului public. Până la unificarea normelor de învăţământ această competiţiune dăinueşte şi se prelungeşte chiar după această unificare. Şi din această continuă emulaţie fireşte că toate instituţiile şcolare păşesc pe calea progresului. Se înfiinţează şcoli normale, gimnazii şi licee, şcoli de agricultură, de silvicultură şi comerciale, şcoli de muzică şi de belle-arte, — se organizează şcoli de învăţământ superior, — o şcoală de medicină la Bucureşti şi una la Iaşi, o facultate de drept, de filosofie şi de teologie, — ca, atunci când va veni în fruntea Ministerului Instrucţiei Publice marele Haret să se pună temeliile adevărate ale învăţământului românesc ale căror urmări rodnice se prelungesc până'n zilele noastre.

Ca să ne dăm seama de climatul în care se dezvoltă învăţământul public într'o Românie în plină înflorire amintim faptul că toţi titularii departamentului Instrucţiei Publice, din 1859 sub ministeriatul lui Constantin A. Creţulescu şi cu toţi urmaşii lui dela Mihail Kogălniceanu până la Dimitrie Sturza şi Spiru Haret, preocuparea constantă era desăvârşirea învăţământului public, prin crearea unor norme sortite să

https://biblioteca-digitala.ro

dea cele mai bune rezultate. Astfel ia naştere o serie de reforme cari, în ciuda unei aparente confuzii de doc-

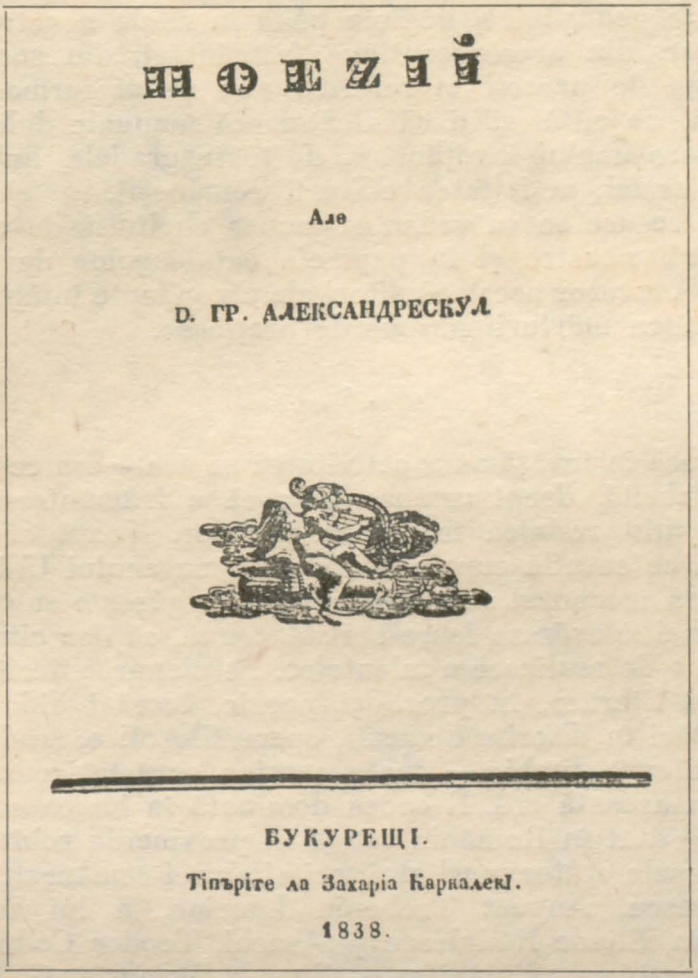
ПОЕЗІЙ

Але

D. ГР. АЛЕКСАНДРЕСКУЛ

БУКУРЕЩІ.

Типъріте ле Захаріа Каркалекі.

1838.

Titlul Poeziilor lui Gr. Alecsandrescu, ediţia din 1838. Colecţia Bibliotecii Academiei Române.

trină izbutesc, totuşi, să tragă liniile directoare ale învăţământului public românesc. Şi din înfruntarea celor două concepţii, a lui Dimitrie Sturza, — oglindită în

https://biblioteca-digitala.ro

proectul lui din 1886, — și a lui Spiru Haret a putut lua naștere forma unui învățământ care, cu mici variante, cu adausuri sau suprimări impuse de nouile curente pedagogice, dăinuie până în zilele noastre.

Dar, din aceste continue frământări, din succesia aceasta de proecte și reforme s'au putut forma profesorii de elită, siliți să alcătuiască manuale didactice necesare noului învățământ, de toate gradele, îmbogățind, astfel, activitatea editurii românești.

E ceeace se va vedea în munca cheltuită de editorii țării noastre și în paginele cataloagelor de după 1859, a tuturor acestor editori ale căror fapte înfățișează tot atâtea mărturii nespus de prețioase.

* * *

Dacă în învățământ activitatea se arată din ce în ce mai febrilă, drept urmare firească e frământarea nu mai puțin rodnică în lumea literilor. Toată această epocă ce se află cuprinsă din preajma anului Unirii și până la începutul secolului nostru, se găsește sub semnul unei adevărate febre sortită, parcă, să dea climatul necesar de realizare a talentelor. Pe planuri diferite, — scrieri literare, în proză și poezie, lucrări didactice, cercetări în diferite domenii, opere filosofice, traduceri din diferite limbi, — toate acestea caracterizează întreaga această eră. E epoca dominată în lumea scrisului, — atât în România cât și în provinciile robite, — de numele atâtor mari slujitori ai slovei românești: Ion Maiorescu, August Treboniu Laurian, a lui Aaron Florian, Eliade Rădulescu și Asachi, Teodor Codrescu, Ion Brezoianu, C. Aricescu, Simion Barnuțiu, G. Barițiu, Al. Papiu Ilarian, Eudoxiu Hurmuzachi, Mihail Kogălniceanu, Cezar Bolliac, Ion Ghica, Costache Negri; — e epoca lui Vasile Alecsandri, Alexandru Odobescu, M. Eminescu, Veronica Micle, Traian Demetrescu, D. Bolintineanu, Gr. Alexandrescu, Ioan Creangă, Petre Ispi-

https://biblioteca-digitala.ro

ISTORIA

LUI

HERODOTE

CARTEA I.

de

DIMITRIE BOLINTINEANU

BIBLIOTECA
ACADEMIEI
ROMÂNE

BUCUREȘTI.
Tipografia Națională a lui I. Romanov et Komn.
1859

Titlul Istoriei lui Herodote de D. Bolintineanu. 1859.
Colecția Bibliotecii Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

rescu, Ion Slavici, G. Coşbuc, Barbu Delavrancea, I. L. Caragiale, Al. Vlahuţă, Al. Macedonschi, Duiliu Zamfirescu; — epoca lui A. D. Xenopol, Gr. Tocilescu, V. A. Urechia, A. I. Lambrior, B. P. Haşdeu; a lui Vasile Conta, Titu Maiorescu şi Dobrogeanu-Gherea; — a lui Ion Bianu, Iuliu Baraş, M. Gaster, Tiktin, Al. Philippide; — a lui Matei Millo, Teodor Burada, Petre Dulfu, Theodor Speranţia, D. Teleor, G. Ionnescu-Gion, Anton Bacalbaşa, Anton Pan; — a lui Iacob Negruzzi, George Panu, Vasile Pogor, Al. Depărăţeanu, N. Gane, Gr. Ventura, — şi numeroşi alţi vrednici şi credincioşi slujitori ai scrisului românesc, căruia pe diferite planuri, unii poate cu rezultate mai puţin strălucite decât alţii, dar cu egală credinţă, i-au închinat viaţa şi s'au realizat în literatură şi ştiinţă, în filosofie, în cartea de popularizare ca şi în cartea de şcoală, cheltuindu-şi sufletul în cuvântul tipărit.

E o activitate scriitoricească ce se vede oglindită dealungul câtorva decenii, până în 1900, al cărei ecou se prelungeşte, până în zilele noastre şi, desigur, va cuprinde epoci şi dincolo de noi. Ea se va manifesta în viaţa editorială care păstrează, şi azi, pecetea vremei de atunci şi o vedem ori de câte ori editorii noştri reeditează vechi pagini sau dau la iveală autori trecuţi, fireşte pe nedrept, la rubrica celor „uitaţi".

Sunt scriitorii cari, constituind mândria culturii româneşti au izbutit ca, îmbogăţind literele să dea, în acelaş timp, un impuls editurii româneşti a cărei dezvoltare se va adânci şi mai mult, odată cu ivirea veacului nostru până la dezlănţuirea marelui război din 1916.

* * *

La scrierile originale, desigur că adăugăm toată seria de traduceri nu numai din franceză dar şi din germană, — tălmăciri din marii autori ai secolului al

https://biblioteca-digitala.ro

XVII-lea francez, — Molière şi Racine mai cu osebire, din al XVIII-lea şi al XIX-lea, în special Voltaire, Victor Hugo, Lamartine, Alfred de Musset, Georges Sand, circulând, mai ales, romane ca acele ale D-nei de Genlis, François Coppée, André Theuriet, Alexandre Dumas, Eugène Sue, Augier şi Sandeau, Bernardin de Saint Pierre, Walter Scott, chiar şi din ruseşte ca de pildă, acele „Depline anecdote ale lui Balakirev" — traducere datorită lui Teodor, Constantin şi Mihail Burada. Intâlnim traduceri chiar şi din autori ca Ponson du Terrail cari, pentru criticul literar, sunt compensate de acelea din autorii antichităţii, mai ales din Plutarc.

Şi numărul acestor cărţi cari circulă e mărit cu acela al cărţilor populare, legende care circulau în veacurile trecute şi în cari s'a dovedit neîntrecut, printr'o meşteră adaptare, Anton Pan, apoi cărţile acelea de exaltare a vieţilor vitejeşti sau sfinte, — broşuri cu viaţa haiducească sau din vieţile sfinţilor, — ca, de pildă, *„Haiducii"* şi *Basmele* lui N. D. Popescu, *Sf. Sisoe, Visul Maicii Domnului,* — cărţi cari, dacă păcătuesc poate din punctul de vedere al înaltei literaturi îşi pot revendica meritul de a fi netezit drumul şi mai ales, de a fi trezit, în anumite pături, gustul de lectură, fapt pentru dezvoltarea căruia îşi pot însuşi, deasemeni un merit, editori ca H. Steinberg sau Pinath.

Pentru acei cărora, încă de mult, li s'a aşezat zăpada anilor pe tâmple, e suficient ca, o clipă, să se dăruiască amintirilor copilăriei, ca să decearnă toată însemnătatea acestor nume şi acestor cărţulii.

* * *

Acestea se aflau, mai cu osebire, în coşurile acelor librari ambulanţi, ce cutreerau bâlciurile vânzându-şi marfa aidoma acelor negustori cu sau fără dughiană cari îşi desfăceau, prin acelaş mijloc, articolele de bra-

https://biblioteca-digitala.ro

șovenie. Dealtminteri, înainte de a se deschide librării propriu zise în țară, cărțile ca și hârtia și celelalte articole librărești denumite, azi, „de papetărie" nu erau socotite drept un grup separat. Și cărțile intrau ca produse asemănătoare celor de băcănie și brașovenie. Așa cum ne informează V. A. Urechia cărțile erau socotite, prin 1837, drept un supliment de marfă în prăvăliile brașovenilor, — a acelor veniți de dincolo de munți sau a negustorilor ce aduceau marfă din Brașov. Și aceste cărți se găseau spre vânzare între fierării, bidinele, perii ba chiar alături și de „brânza de Svițera".

Și, în aceste condiții, funcționau, în afara librăriilor pomenite în paginile precedente cari au avut și o activitate editorială, și altele pe cari le putem considera drept înaintașe ale comerțului librăresc de azi.

De fapt, încă înainte de a se fi instituit, în 1833, acea cenzură aspră în ce privește comerțul de librărie[1]) a existat o librărie propriu zisă. Se pare că cea mai veche librărie în București a fost aceea înființată în 1826, de francezul Thierin de Meronville pe locul unde azi se află Palatul Regal. Se cuvine să ne oprim asupra acestei librării pentru că ea este aceea care, mai târziu cu câțiva ani, e cumpărată de Friedrich Walbaum și Weisse, și apoi e preluată de C. A. Rosetti și Winterhalder care, după cum am spus, i-a adăugat o tipografie ce devine proprietatea lui Carol Göbl ca azi să continue în cadrul „Cărții Românești". Astfel se poate spune că această instituție care-i azi *„Cartea Românească"* e continuarea unei întreprinderi librărești, tipografice și editoriale care datează de mai bine de un secol.

1) In „Buletinul Oficial" din 1833 se pot ceti ca „măsuri pentru cenzură" în care se spune că *„nimeni nu poate să se negustorească cu vânzare de cărți, fără a avea într'adins voie dată de la stăpânire"*, — și această autorizație *„se va da numai la obraze cu purtări bune"*.

https://biblioteca-digitala.ro

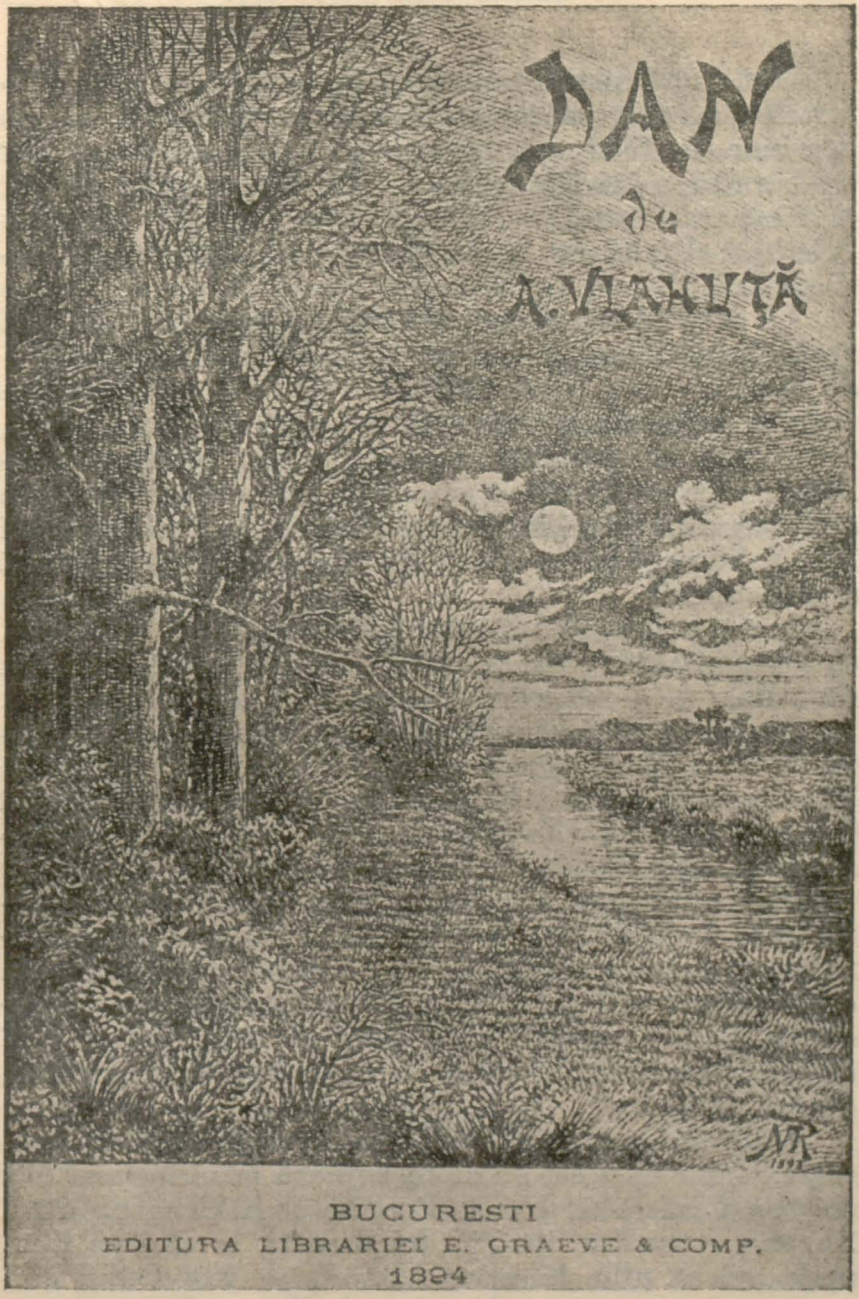

Titlul romanului *Dan* de A. Vlahuță.

https://biblioteca-digitala.ro

Dar, după instituirea cenzurii, — care, în urma protestelor rostite, măsurile dictate se îndulciră, — se deschide, în 1836, — cam în acelaș timp cu aceea atât de harnică a lui Romanov, — librăria Fraților Mihail și Simeon Hristidi — iar un an mai târziu, în 1837, Friedrich Walbaum ia succesiunea lui Thierin de Meronville.

La acestea se adaugă librăriile despre cari am mai vorbit până acum, iar, după 1848, se pot cita cele mai de seamă, — ca aceea înființată în 1838 a lui George Ioanid, veritabilă pepinieră librărească, — care, în 1852, e condusă în asociație cu ginerele său Spirescu. E librăria care va deveni apoi, aceea a Fraților Theodosiu și Constantin Ionnițiu, aceiași librărie de unde va porni Ion V. Socec, întemeietorul librăriei editoare ce-i poartă și azi numele.

In acest timp funcționează librăria lui C. A. Rosetti și Winterhalder despre care am mai vorbit, în fosta casă Bossel, — precum și aceea a lui *Adolphe Ulrich.*

In 1855 există și o librărie școlară a lui Ioanin, an în care ia ființă aceea a lui I. V. Socec, fost ca și Theodosiu și Constantin Ionnițiu, în slujba librăriei lui George Ioanid și tot în acelaș an, e înființată o librărie mai mică, Librăria *Rusu și Petriu.*

Mai subliniem activitatea unei alte librării bucureștene, — *Librăria Bălăceanu și Varta,* — care tipărește un catalog destul de bogat sortit să oglindească o activitate vrednică de luat în seamă: *„Catalogu alfabeticu despre numele autoriloru de cărți classice și de fondu franceze, latine și elene, — Bucuresci, Imprim. Ștefan Rasidescu, 1863".*

Incepând cu anul 1870, numărul librăriilor sporește. Chiar în acest an se înființează librăria unui fost slujbaș al lui Adolf Ulrich. E vorba de E. Graeve a cărui librărie urmașă a librăriei lui Rosetti, se afla pe locul unde azi se află, în calea Victoriei, — fost Podul Mogoșoaei, — magazinul de coloniale Dragomir Niculescu.

https://biblioteca-digitala.ro

E. Graeve a încercat, deasemeni, — aidoma altor librari şi tipografi, — să aibe o activitate editorială. Nu a avut, însă continuitate, ea mărginindu-se să fie ocazională. In editura lui E. Graeve a apărut printre altele acel prea cunoscut *„Moş Teacă"*, al lui Anton Bacalbaşa, *Dan* romanul lui A. Vlahuţă, iar ca manuale didactice *„Cartea de Limba Germană"* de Em. Grigoroviţa, această activitate manifestându-se în 1894.

Librăria lui E. Graeve va fi preluată, mai târziu, de Emil Storck.

In faţa librăriei lui Graeve, — mai exact: tot pe calea Victoriei colţ cu Pasagiul Român, unde azi se află un magazin cu aparate de radio şi electrice, — exista, librăria lui Carol Müller, întemeietorul *„Bibliotecii pentru toţi"*, prima bibliotecă de popularizare la noi în ţara care ia fiinţă.

Şi cam în acelaş timp pe baze modeste, librăria lui H. Steinberg, în hanul Golescu — unde azi se găsesc casele Nierescher, — e punctul de plecare a actualei edituri ce se numeşte *„Cultura Românească"*.

Cam tot atunci editura Ig. Haimann dă la lumină cele dintâi cărţi ilustrate în culori pentru copii, iar în 1872, apare în aceiaşi editura, primul volum de versuri a lui Alexandru Macedonsky, întitulat *„Prima Verba"*.

Amintim librăria lui Alessandru Degenmann care, după ce a lucrat la librăria lui Ion V. Socec se stabileşte pe cont propriu. Acest librar a scos şi o publicaţie preţioasă pentru viaţa editorială şi, mai ales, librărească din acea vreme. E vorba de *„Bibliografia română. Buletin mensual al librăriei generale din România şi al librăriei române din străinătate.* Bucureşti, Editor Alessandru Degenmann, Tipografia Al. A. Grecescu 1879—1890".[1]).

Bineînţeles, în această enumerare nu poate lipsi, —

1) Seria nouă a acestei bibliografii dată la iveală de Alessandru Degenmann, apare în ultimii ani la tipografia Carol Göbl.

https://biblioteca-digitala.ro

ca apărând în cuprinsul aceleaşi epoci, — librăria lui Leon Alcalay despre care, ca şi despre alţii aparţinând acestei pleiade de înaintaşi ne vom face datoria să revenim în rânduri mai puţin avare.

Prin 1885 exista librăria lui Eniu Bălteanu care în 1891 a fost preluată de Constantin Sfetea, manifestându-se apoi printre librăriile fruntaşe căreia, deasemeni, i se vor închina, în acest volum, pagini speciale, — tot astfel şi editurei Institutului de Arte Grafice Carol Göbl, S-sor Ion St. Rasidescu, care scoate şi un „catalog general" în 1905 şi 1908.

Carol Göbl a fost, — e drept numai ocazional, — şi editor. Activitatea lui nu a fost continuă. Au apărut în această editură ocazională a Tipografiei Carol Göbl S-sor Ion St. Rasidescu, lucrări ca, de pildă, *„Dorul"* — cântece naţionale din cari parte aranjate pe note de Năstase Ionescu, chitarist, *„Anuarul Bucureştilor"* apărut în 1884, 1895 şi 1899, — *„Călăuza institutoarelor"*, *„Invăţământul manual metodic şi simultaneu"* de Aretia Ott *„Cele patru evanghelii, Matei, Marcu, Luca şi Ioan"* (1894).

Tot în editura Carol Göbl au apărut şi diferite cărţi didactice ca de pildă cele de Ştiinţe fizico-chimice ale lui St. N. Brăiliţeanu, şi în timpul monopolului cărţilor didacticee primare, instituit de Spiru Haret editura Carol Göbl a fost una din concesionarele acestui monopol împreună cu librăria-editoare I. V. Socec şi efemera Librăria Naţională a profesorilor secundari.

In 1896 o librărie bucureşteană E. Robin Dupont, calea Victoriei No. 40 publică un catalog de cărţi.

Pentru a ilustra această mişcare editorială şi librărească a vremii, notăm că, în ultimul an al secolului trecut, se numărau — numai în Bucureşti, — cincizecişipatru de librării dintre cari patru erau de colportaj. Iar la acestea se adăugau zece anticării al căror sediu a fost, până în 1897, pe Bulevardul Academiei, — în fosta grădină proprietatea Cantacuzino, pe locul unde, azi, se află

https://biblioteca-digitala.ro

„*Cartea Românească*", — de unde au fost siliţi să se mute pe bulevardul Elisabeta lângă strada Brezoianu

BIBLIOGRAFIA ROMANA.

BULETIN MENSUAL

A LIBRĂRIEI GENERALE DIN ROMÂNIA

ŞI A LIBRĂRIEI ROMÂNE DIN STRĂINĂTATE

Anul I, No. 7 — 1879 — Iuliu

Romănia, Transilvania şi Bucovina 5 Leĭ pe an. — Strĕinătate 10 Leĭ.

Un numĕr 50 bani

Editor : DEGENMANN, Bucurescĭ

Tŏte cărţile în orĭ ce limbă, apărute în ţĕră, şi cele în limba română sĕu atingătóre de România apărute în străinătate, se publică gratis în acéstă Bibliografiă.

DD. Autorĭ, Editorĭ şi Typographĭ sunt rugaţĭ, a ne trămite nu numaĭ titlurile, ci cărţile lor în natură, pe cât s'ar putea, imediat după apariţiune. De uă dată cu trămiterea cărţilor să ni se arate şi preţu fie-căreia; acéstă indicaţiune este fórte necesariă pentru completarea anunciuluĭ şi contribue mult la împrăscĭarea opuluĭ respectiv.

Imediat după inserţiune, cărţile primite pentru acest scop se vor înapoia franco. Scrisorile nefrancate nu se primesc.

948. **Alexie I.**— *Conductorul scolar*, conţinĕnd : Caligrafie, Numeraţiune, Calculu, Rugăciunĭ şi liniile principale conform cu nuoul program, a şésea ed. în 18º, 47 p., Bucurescĭ, 1879, fraţiĭ *Ioniţiu et comp.* 35 b.

(Carte aprobată şi autorisată în scólele publice de D-nu Ministru al Instrucţiuneĭ publice şi Culte pentru scolariĭ de ambe sexe din clasa I primară).

949. **Calendarul** lectoruluĭ român, pe anul 1879. 1 l. 50 b.

Campoducele arbore, vedĭ *Fragment istoric.*

950. **Clocanelli Aristid P.** — *Despre administraţiunea tutorilor* în dreptul roman şi dreptul civil, Thesă pentru licenţă, în 8º, 74 p. Bucurescĭ, 1879, Typ. *Rădulescu.*

951. — *Colecţiunea legilor* pentru atribuţiunile ministerului public, anularea clauseĭ penale, manţinerea şi esecutarea art. 7 din legea rurală de la 15 August 1864, legea rurală, legea pentru judecătoriile comunale şi de ocóle, în 12º, p. 71 Buc. 1879, Typ. *Rădulescu.* 80 b.

952. **Christu Petre.** — *Instituţiunea căsătorieĭ* în legislaţiunea română şi română, tesă pentru licenţă, susţinută înaintea juriuluĭ esaminator al facultăţeĭ de drept din Bucurescĭ, în 8º, 183 p.

Prima pagină a Bibliografiei Române 1879.
Colecţia Autorului.

ca, de aici, să-i vedem plecaţi dealungul cheiului Dâm-

https://biblioteca-digitala.ro

boviței — pe porțiunea dintre podul Mihai Vodă și podul numit, azi, al Senatului, — și în sfârșit, prin strădania marelui Iorga, prețuitor al acestui comerț ținut de autentici iubitori ai cărții, să-i vedem, în sfârșit, statorniciți în „Casa Anticarilor" de lângă Vama Poștei.

* * *

Și tot în cuprinsul aceleeași epoci iau ființă, la Iași și în principalele orașe de provincie, o serie de librării editoare cari pot fi socotite drept pietre de temelie a vieții librărești și editoriale de mai târziu.

In fruntea lor stă, — la Iași, — librăria Fraților Șaraga bogată în curajoase inițiative editoriale despre cari vom mai pomeni în paginile următoare, — librăria „cea rumanească" a lui Dimitrie Nica, întemeiată în 1840, aceea a lui Adolf Hennig, întemeiată în același an, a lui F. Bell, având data înființării anul 1850 ca și librăria lui Teodor Codrescu, înființată tot în jurul lui 1850, — librărie purtând numirea „de lângă Biserica Banu", în al cărei prim catalog, — cuprinzând 22 de pagini în 8°, apărut în 1853, — vedem trecute *Almanahurile* lui Mihail Kogălniceanu, Gusti și Codrescu, *Calendarele* lui Asachi pe lângă ziarele și publicațiile periodice ale vremii, *„Buciumul Român"*, *„Curierul de ambe sexe"*, *„Zimbrul"* etc.

Prin 1876 mai axista, la Iași, o librărie desigur însemnată, e vorba de aceea a lui Dimitrie Daniel, din strada Mare, judecând după un bogat catalog publicat de această librărie la tipografia Buciumului Român (Iași 1876) din al cărui cuprins desprindem o latură a vieții culturale ieșene în ultimul pătrar al veacului trecut, Cetim în „avisu" acestui catalog că el solicită atențiunea „Domnilor Directori de pensionate, a junimei studioase din gimnazii, licee, seminarii, — a onorabililor Comitete permanente a Primăriilor pentru cărți de premii", același catalog fiind întocmit „și pentru Domnii studenți din

https://biblioteca-digitala.ro

Universitatea dela Iaşi, cari vor găsi uvrage de ştiinţe, litere, jurisprudenţă, economie politică, finanse, comerciu", — toţi aceştia găsind „şi în privirea lecturii cele mai noui scrieri beletristice, theatrale, romane, nuvele, etc. ai aloru mai celebri autori".

Răsfoind filele catalogului avem o oglindă a vieţii librăreşti ieşene din acea vreme şi a circulaţiei cărţilor în cuprinsul acelei epoci.

Printre cărţi de drept, găsim acelea de Nacu, Nânoveanu, M. Panonană, Tacu, — şi *Pravilele* lui Vasile Lupu de Eustratie Logofătul, editate de G. I. Sion.

Iar, în afara cărţilor de şcoală, printre cărţile „în privirea lecturii ai celoru mai celebri autori" întâlnim numele lui Alecsandri, Beldiman, M. Kogălniceanu, N. A. Caranfil, Th. Codrescu, I. P. Florantin, A. Gorjan, Haşdeu, Eliade, T. Maiorescu, I. Negruzzi, Al. Odobescu, V. A. Urechia, A. Xenopol, — iar ca tălmăciri din Dumas, La Fontaine şi ceilalţi autori preţuiţi ai vremei,— chiar şi traducerea lui Otello datorită lui *P. P. Carp*.

Dar, mai presus de toate, trebue menţionată librăria editoare a lui Asachi depe lângă Institutul *„Albina"*.

La Craiova, solicită atenţia munca fraţilor Ralian şi Ignat Samitca, urmaşi ai lui Ilie Samitca întemeetor, în 1835, al unui aşezământ editorial care-i punctul de plecare al strălucitei edituri de azi din capitala Banilor, ce poartă numele *„Scrisul Românesc"*.

Tot la Craiova, ia fiinţă spre sfârşitul secolului — în 1890, — „Librăria Centrală" a lui Filip Lazăr şi Fii.

La Ploeşti, în jurul anului 1880, e întemeeată librăria lui George Carjan care, ca şi I. V. Socec şi Theodosiu Ionniţiu, şi-a făcut ucenicia în breaslă la librăria George Ioanid.

Şi la Focşani, menţionăm librăria Hr. Hagi Calcu, înfiinţată încă din 1835 şi care a jucat un rol de seamă în schimbul de cărţi dintre Muntenia şi Moldova, înaintea Unirii.

Tot în oraşele de provincie, — ca la Galaţi de

https://biblioteca-digitala.ro

pildă, e *librăria G. D. Nebunelli şi Fii* care, urmând pilda librăriilor din Bucureşti şi Iaşi dă, deasemeni la iveală două serii de cataloage unul cuprinzând şi cărţi apărute în propria editură alături de cele sosite din Bucureşti şi Iaşi, şi alt catalog pentru cărţile în limba franceză.

In acelaş oraş, o librărie nu mai puţin activă e aceea a lui H. Langer care îşi are şi un cabinet de lectură.

Librăria ieşană — din 1858 — a lui Th. Codrescu, Petrini & Co. e urmaşa librăriei A. Hennig despre care am mai pomenit.

* * *

Iar în jurul anului 1885 exista şi la Buzău o librărie posesoară a unei tipografii care dovedeşte o activitate editorială prin catalogul său, — sub formă „listă de cărţi" adresată celor interesaţi. E vorba de *„Librăria Alessandru Georgescu"*.

In Ardeal o strălucită mişcare a librăriei româneşti se desenează spre sfârşitul secolului trecut şi în fruntea acestor librării editoare româneşti e aceea a lui W. Krafft care a acordat prin cataloagele sale, — acelea din 1887 : *„Catalog de cărţi romanesci" din Librăria română a lui W. Krafft, Sibiu"* ca şi în acela din 1889, până la acel din 1905 o atenţie cu totul specială cărţilor româneşti cari circulau în Ardealul încă nedezrobit.

Chiar şi la Gherla aflăm, prin anul 1880, o librărie românească „Auror'a" din al cărei catalog vedem deasemeni preocuparea de răspândire a cărţilor româneşti în Ardeal. Intr'un *„Extras din Catalogulu Librăriei „Auror'a" din Gherl'a Szamosujvar, Gherl'a, Imprimeri'a „Auror'a" p. A. Todoranu 1884"* găsim trecute cărţi venite din România: Eliade, Negruzzi, Maiorescu, Ba-

https://biblioteca-digitala.ro

ronzi şi se apărea mai de seamă din autorii români rămaşi dincolo de Carpaţi.

Coperta unuia din Cataloagele librăriei W. Krafft din Sibiu.

In aceste rânduri nu am făcut decât să trecem în revistă începuturile librăreşti şi editoriale. Fireşte nu

https://biblioteca-digitala.ro

ne-am oprit la acelea rămase fără rezultate şi nici la acelea cari au avut o viaţă efemeră şi lipsită de realizări.

Ne-am oprit la acelea cari au lăsat, în amintirea noastră şi în pagini de cataloage, urmări. Prin străduinţele întemeetorilor ele au dat pilde de viitor şi îndrumări preţioase, şi închinându-se, cu pasiune, acestei bresle au dat la iveală rezultate sortite să dăinuiască arătând urmaşilor calea iniţiativei în slujba scrisului românesc. Intr'un cuvânt am pomenit editurile cari prin ceeace am numi curaj editorial şi elan librăresc, au ajutat la tipărirea şi răspândirea scrisului românesc şi gândirei româneşti.

Vom desprinde din această înşiruire de nume câteva asupra cărora atenţia se îndreaptă mai cu osebire, — vom reţine figuri vrednice de aşezat în galeria înaintaşilor cu cari editura românească se mândreşte.

Din Noul Testament tip. la Alba Iulia 1648.

https://biblioteca-digitala.ro

XIII.

VREDNICI URMAŞI AI LUI GEORGE IOANID.

In istoricul librăriilor dela noi din ţară, am înşirat nume de cari se leagă începutul acestui comerţ. Dar, aidoma oricărei activităţi nu toţi lasă urme luminoase menite să deschidă drumuri noui şi rodnice. Firește că şi acei a căror trudă a fost vremelnică îşi au şi ei un titlu de revendicat în galeria celor cari au pus temeliile editurii comerciale la noi, aşa cum e înţeleasă azi, — adică nu numai simplu oficiu de înregistrare a unui manuscris predat şi supraveghetor fără răspundere a lucrării tehnice. Editura de azi, iniţiată de premergători ca George Ioanid, se depăşeşte pe sine. Ea are intuiţia nevoilor culturale ale obştii, stimulează energii, stârneşte talente, dă chiar îndemnuri scriitoriceşti şi, prin aceasta, ea devine nu numai iniţiatoarea unei activităţi exclusiv comerciale, ci chiar şi a unei activităţi literare.

* * *

Numele lui George Ioanid stăruie ori de câte ori se va vorbi de începuturile acestei epoci a editurii cu adevărat comerciale. George Ioanid nu a fost omul politic pentru care editura reprezinta un mijloc. Pentru el, cartea, — dela alcătuirea ei până la răspândirea cât mai largă, — înfăţişa un scop în sine. George Ioanid a fost negustor, — pur şi simplu.

https://biblioteca-digitala.ro

S'a născut în Bucureşti, la începutul secolului trecut, — în anul 1817. Comerţul de librărie, — căruia puţin mai târziu i-a adăugat pe acela de editură, l'a început în anul 1838. „Patenta de neguţător" o primeşte, — dela Departamentul Visteriei— (adică a Ministerului de Finanţe de azi care îngloba şi pe acel al Industriei şi Comerţului de mai târziu) — abia în anul 1854 purtând No. 51. Ceea ce ce face dovada că, în această breaslă a neguţătorilor bucureşteni, George Ioanid ocupa unul din primele locuri.

George Ioanid

A murit, — având vârsta de 90 de ani, — în anul 1907, tot în Bucureşti, în casa sa din strada Polonă 126, în casa cu grădină care a fost proprietatea sa şi care a rămas ca loc de odihnă pentru bucureşteanul zilelor noastre. E vorba de grădina ce-i poartă numele: Parcul Ioanid.

George Ioanid pe care-l socotim, pe bună dreptate, un precursor a avut meritul de a fi creeat, în librăria lui, — încărcată cum am mai spus, mai mult cu articole de braşovenie, decât cu articole de librărie, — un început de şcoală a viitorilor librari: în fruntea lor aşezăm pe Ion V. Socec şi pe Theodosiu Ionniţiu.

* * *

Era prin anul 1848 când Ion V. Socec, — părăseşte Braşovul. Sosit în Bucureşti, intră la librăria lui George Ioanid. Stăruim asupra acestui amănunt: în librăria lui George Ioanid, marfa de temeiu era constituită de articole de braşovenie. E drept că, în acea vreme de prefaceri, a mai existat o librărie mai mare a cărei exis-

https://biblioteca-digitala.ro

КЛАСА а 3-а

DEПАРТАМЕНТѪЛ BISTIEPII.

Негуцътор, фiind de ал треiлеа класъ а патентелор кѫ No. 3, аре тоатъ воеа шi слобозенia а цinea прăвăлie шi а се негуцътори кѫ амърънтал ԓн лочул съ-лъшлуiреi сале шi ea докѫndi тоате ԓресnтърiле че сѫнт хотърite пентрѫ асеменеа негуцъторi. Деci спре а се шtiinцe шi кѫноаште ԓресnтърiле сале ла тоате ԓрегъторiile локалi, i с'ау dat ачеастъ Патентъ ла мънъ ԓнкредiнцатъ кѫ печетеа СФАТѪЛѪI ADMINICTРАТIВ шi adеверitъ de BICTIEPIE.

Шефул Dепартаментулui

Сесia

Анул 1854 луна

Шефул сесiei

No 51

БѪКѪРЕШТI.

Patenta de negustor a lui George Ioanid din 1854.

https://biblioteca-digitala.ro

Clasa a 3-a.

DEPARTAMENTUL VISTIERIEI

Gheorghe Ioanid, fiu de boier de neam din mahalaua Sfântului Nicolae V.(opseaua) *Roșie din corporația mărchitanilor. Negustor fiind de al treilea clasă a patentelor cu No. 3, are toată voia și slobozenia a ținea prăvălie și a se negustori cu amăruntul în locul sălășluirii sale și va dobândi toate drepturile ce sânt legiuite pentru asemenea negustorie. Deci spre a fi știute și cunoscute drepturile sale la toate dregătoriile locului, i s'a dat această patentă la mână, încredințată cu pecetea sfatului administrativ și adeverită de visterie.*

Șeful Departamentului.

Secția I.

Anul 1854, luna Iunie.

Șeful Secției.

No. 51.

București.

Textul cu litere latine al actului de patentă a librarului Gheorghe Ioanid.

https://biblioteca-digitala.ro

tenţă se arată de scurtă durată. E vorba acea librărie a lui C. A. Rosetti şi Winterhalder unde chiar dacă se făcea librărie nu e mai puţin adevărat că se făcea mai multă politică. Lucrul e explicabil: suntem doar în plină epocă a editurii propagandistice. Luptele politice au dat naştere câtorva ziare: *„Trompeta Carpaţilor"* a lui Cezar Bolliac, *„Pruncul Român"* devenit apoi, *„Românul"* al lui C. A. Rosetti.

La George Ioanid, găsim o librărie cu o organizare rudimentară. Cărţile se găseau înfăşurate şi legate cu frânghii laolaltă cu mărfurile de braşovenie. Meritul lui Ion V. Socec, a fost că, din clipa intrării în librăria lui George Ioanid să despartă, aşa cum voia stăpânul lui, articolele de librărie de cele de braşovenie ca apoi, încetul cu încetul, să îndepărteze pe acestea din urmă. Magazinul lui Ioanid luă, în sfârşit, înfăţişarea şi caracterul librăriei.

Citäm din M. Rudinescu:[1]) „Editura nu exista pe acele vremi: Cărţile populare ale lui Anton Pan, autorul şi le tipărea singur şi le vindea tot aşa pe la prieteni binevoitori şi cunoscuţi cu cari repeta cântece religioase.

„Curând Librăria G. Ioanid începu să publice o serie de traduceri de romane franceze căutate în Apus, ca ale lui Alex. Dumas, Eugène Sue şi alţii. Astfel înaugura comerţul românesc de editură".[2])

Toate acestea, în legătură cu librăria George Ioanid care, cum vedem iniţiază din îndemnul lui Ion V. Socec

---

1) Colaboratorul cel mai apropiat al lui I. V. Socec. A rămas în fruntea editurii Socec până la moartea întemeietorului, apoi şi în timpul urmaşilor lui, — Fraţii Socec — ca să-şi continue activitatea, în acelaş loc, până când s'a retras, la vârsta de 83 de ani, fiind în slujba editurii Socec mai bine de 60 de ani.

2) Pentru aceste traduceri, sub conducerea lui G. Baronzi, au fost angajaţi mai mulţi traducători. Plata se făcea cu coala, indiferent de valoarea traducerii. E firesc că, în aceste condiţiuni să nu punem prea mare temeiu pe valoarea lor literară. După câţiva ani, în urma retragerii lui I. V. Socec, această activitate editorială a librăriei Ioanid ia sfârşit.

https://biblioteca-digitala.ro

un serios început de editură. Şi tot la librăria lui George Ioanid, I. V. Socec începe să creeze centre şi legături de desfacere în provincie unde, în capitalele de judeţe, negustori de tot felul de mărfuri îşi mai îngăduiau, — drept anexă susceptibilă să aducă, fără investiţii şi fără riscuri, — şi puţin din comerţul de librărie.

La Iaşi, oraş de cărturari, Socec doreşte să se stabilească. Se duce în capitala Moldovei şi intră în legătură cu tipograful editor Theodor Codrescu, cu librarul editor G. S. Petruci, aducând, din editura lor, cărţile apărute, — dicţionare, legi, etc.

George Ioanid se împotriveşte proectului lui Socec. E veşnica poveste a emancipării slujbaşului cu adevărat destoinic. Ion V. Socec, iniţiat în misterele comerţului de librărie şi editură, pătruns de siguranţa unei adevărate izbutiri, stăpânit de dorinţa realizărilor în care credea, părăseşte librăria lui G. Ioanid, în ciuda împotrivirii stăpânului, ca să-şi înceapă străduinţele în vederea stabilirei pe cont propriu.

* * *

In toamna anului 1856, Ion V. Socec, ajutat de Banca lui Mehedinţeanu şi Hagi Ilie, într'o construcţie abia terminată, a cărei schelă încă nu se ridicase, în Calea Mogoşoaei No. 7 — azi Calea Victoriei — alături de casa Baronului Meitani unde azi e Prefectura de Poliţie, deschide o librărie sub firma Socec & Co chiar în acelaş loc pe care se află şi azi.

In clipa în care Ion V. Socec ia această hotărîre pe care o duce la bun sfârşit cu sprijinul bancar mai sus pomenit, o activitate librărească şi editorială din ce în ce mai sporită începe.

In *„Anuarul General al Editurii şi Librăriei Româ-*

https://biblioteca-digitala.ro

neşti" pe 1937[1]) găsim date preţioase privitoare la acest început al editurii lui I. V. Socec. Cităm:

„Editura de cărţi de şcoală, care ar fi fost mai folositoare nu exista. Puţinele cărţi de şcoală, ca *Abecedarul* de Dim. Iarcu, *Geografia* de Gr. Vlădescu, *Lectura* de Barbu Ştefănescu, *Istoria Naturală* de Dr. Iuliu Baraş şi altele, — despre cari vom avea prilejul să vorbim cu prilejul răsfoirei celor dintâi cataloage, — le tipărea Tipografia Statului şi le vindea direct clienţilor ca şi prin librării.

I. V. Socec

„I. V. Socec a luat, atunci, iniţiativa editării cărţilor de şcoală şi de literatură. Au apărut, în decursul anilor, — citäm pe cele mai însemnate, — *Abecedare* (Barbu Constantinescu), *Cetiri* (Invăţătorii Asociaţi), *Geografii* (Gorjan), *Istoria* (Tocilescu), *Aritmetica* (Haret), *Limba Română* (Manliu) apoi, pentru cursul secundar: *Româna* de Ir. Civca, *Latina* de Bădilescu, *Germana* de Arnold, *Franceza* de Pontbriant, *Italiana* de Spinazzola, *Ştiinţele Naturale* cu ilustraţii în text de B. Nanianu, *Istoria Generală* pentru cursul universitar de Cernătescu şi multe altele.

Dar, în afară acestei edituri didactice, I. V. Socec iniţiază o editare a operelor autorilor români. In acea vreme, — desigur mai mult decât azi, — o asemenea întreprindere era plină de riscuri. Un public cetitor, — care să asigure epuizarea unui tiraj cât mai redus, dar sortit să acopere cheltuelile inerente editării unei lucrări — părea inexistent. Totuşi, I. V. Socec îndeamnă o serie de scriitori ai epocei să-şi publice operele, pe

1) *M. Toneghin - Bogdan Varvara:* „Anuarul General al Editurii şi Librăriei Româneşti", 1937, pag. 101—113.

https://biblioteca-digitala.ro

cari editorul le cumpără într'un număr de exemplare determinat şi pe cari le plăteşte anticipat. Astfel, s'a putut ajunge la publicarea *Letopiseţilor* şi a *Chestiei Dunării* de Mihail Kogălniceanu ca şi *Istoria Critică* a *României* de B. P. Haşdeu, — lucrare de vaste proporţii dar din care nu a apărut decât primul volum.

Din cuprinsul aceleiaşi lucrări[1]) mai aflăm că, „în faţa lamentabilelor condiţiuni de tipar în care apăreau cărţile şi în faţa altor dificultăţi cu tipografii din localitate, I. V. Socec hotărî să înfiinţeze o tipografie proprie. Folosindu-se de strămutarea în Bucureşti a atelierului grafic „Teclu" din Braşov, Socec se asociază cu proprietarul întreprinderii, investeşte capitalul necesar şi, în toamna anului 1871, ridică în trei săptămâni, în strada Academiei, sub ameninţarea iernii, o sală vastă pentru tipografie, aduce, din străinătate, lucrători competenţi şi şefi de echipe. Tipografiei îi adaugă apoi şi Litografia Sander & Co., tot o creaţiune a sa, şi pune temelia primului „Stabiliment de toate Artele Grafice" din România, sub firma „Socec, Sander şi Teclu". Această firmă era pur internă, pentru relaţiile sau conturile cu terţii ea depinzând de firma fondatoare. Firma rămâne astfel până când Socec, desfăcându-se de orice obligaţiuni străine, rămâne singurul proprietar.

Instituţia şi-a făcut repede reputaţia, devenind model pentru toată ţara. Lucrătorii în arte grafice formaţi în acest institut, dădură un impuls puternic şi celorlalte ateliere, determinându-le la reforme şi la îmbunătăţirea producţiei".

Aci Socec poate tipări cărţi cu înfăţişare nouă, putând introduce ilustraţii în text, — eveniment grafic al acelei vremi, — şi astfel, publică o serie de cărţi în ediţii cu adevărat de lux, ale epocei, ca de pildă, seria întreagă de „Documente" ale lui Hurmuzachi, *Ateneul Român* cu planşe în culori, *Istoria Bucureştilor, Colec-*

1) Anuarul general al Editurii şi Librăriei Româneşti, pag. 102 şi urm.

https://biblioteca-digitala.ro

ţia de Covoare, colorate de Carmen Sylva, *Cartea de Rugăciuni* de Melhisedec, cărţi pentru copii cu figuri colorate şi altele.

* * *

In ramura editării de cărţi literare şi juridice, Socec publică pentru biblioteca de amatori, în cadrul aceluiaş program de activitate editorială, operele complete ale lui V. Alecsandri, Const. Negruzzi, Alex. Odobescu, T. Maiorescu, Eminescu şi alţii — asupra cărora vom avea prilejul să mai revenim. Deasemenea şi cărţi în limba franceză de scriitori români ca, de pildă, prima traducere în franceză a operei lui Schopenhauer — *Le Monde comme volonté* — şi *Critique de la philosophie Kantienne* de I. A. Cantacuzino, — cărţi puse în vânzare, de librăria editoare şi pe pieţele străine.

* * *

Dar, totodată, mai vedem în activitatea desfăşurată de această librărie editoare petrecându-se un fenomen pe care din nefericire nu-l mai vedem reprodus în editura noastră modernă. Şi anume, editarea unor reviste menite să croiască drum nouilor cetitori şi, totodată, să grupeze în jurul unei edituri pe scriitorii epocii. Pilde a acestei întreprinderi le avem cu *„Revista Nouă"* a lui Hasdeu şi *„Convorbirile Literare"* la mutarea acestora din Iaşi la Bucureşti.

Apar, astfel, rând pe rând, la Socec lucrările mai importante ale scriitorilor vremii: Vlahuţă, Caragiale, Dobrogeanu Gherea, Gh. Coşbuc şi alţii.

Progresul se arată cu fiecare zi mai vădit, atelierele se măresc, — se mută din str. Academiei în strada Berzei în săli mai încăpătoare toate acestea în permanentă

https://biblioteca-digitala.ro

legătură telefonică — deasemeni eveniment al epocei — cu centrala din Calea Victoriei.

După o muncă de patruzeci de ani, acest pionier al editurii româneşti moare în anul 1896. Urmaşii săi îi continuă opera când, în 1905, librăria editoare Socec se transformă în societate anonimă, cei doi fii ai întemeetorului, — Jean şi Emil I. V. Socec, — fiind administratori delegaţi ca, în 1919, întreprinderea să intre sub o nouă conducere căreia i se cuvine acordat meritul de a fi continuat cu cinste opera începută de întemeetor fără să-i fi dat o sporire sau o strălucire în plus.

* * *

Cercetând cataloagele librăriei editoare Socec & Co., găsim în cel dintâi — apărut în 1868, — (şi din care aflăm că apelul la încrederea „onorabililor comitenţi" e solicitată pe temeiul a doisprezece ani de existenţă) — în afara diverselor publicaţii, ca de pildă *„Acatistieru de Buzău"*, *„Aghiazmataru de Buzău"* operele lui V. Alecsandri[1]), Grigore Alexandrescu[2]), Cezar Bolliac, — cu ale sale *„Colecţiuni de Poezii vechi şi noui"* sau *„Călătorii Arheologice"*, — Dim. Bolintineanu, T. Maiorescu, B. P. Hasdeu, — întâlnim în paginile acestui prim catalog şi numele celor cari dominau viaţa ştiinţifică şi aceea învăţământului din acea vreme: C. D. Aricescu, Ciocanelli, Theodor Codrescu, Iuliu Baraş şi alţii.

Dar, ceea ce e mai vrednic de semnalat e numărul mare al traducerilor înscrise în acest catalog al anului 1868. E o abundenţă de traduceri din care vedem drumul străbătut în această direcţie de I. V. Socec dela începu-

---

1) *„Doinele şi lăcrămioare"*, — acestea anunţate chiar în ediţia II. *„Poesii populare alle Românilorŭ"*, *„Repertoriulu dramaticŭ"*, *„Lipitorile Satelor"*, *„Rusaliile"*, *„Sgârcitulu risipitoru"*, *„Ultra demagogulu şi „Ultra liberalulu"*, *„Păcală şi Tândală"*.

2) *Meditaţii, Elegii, Epistole, Satire şi Fabule*

https://biblioteca-digitala.ro

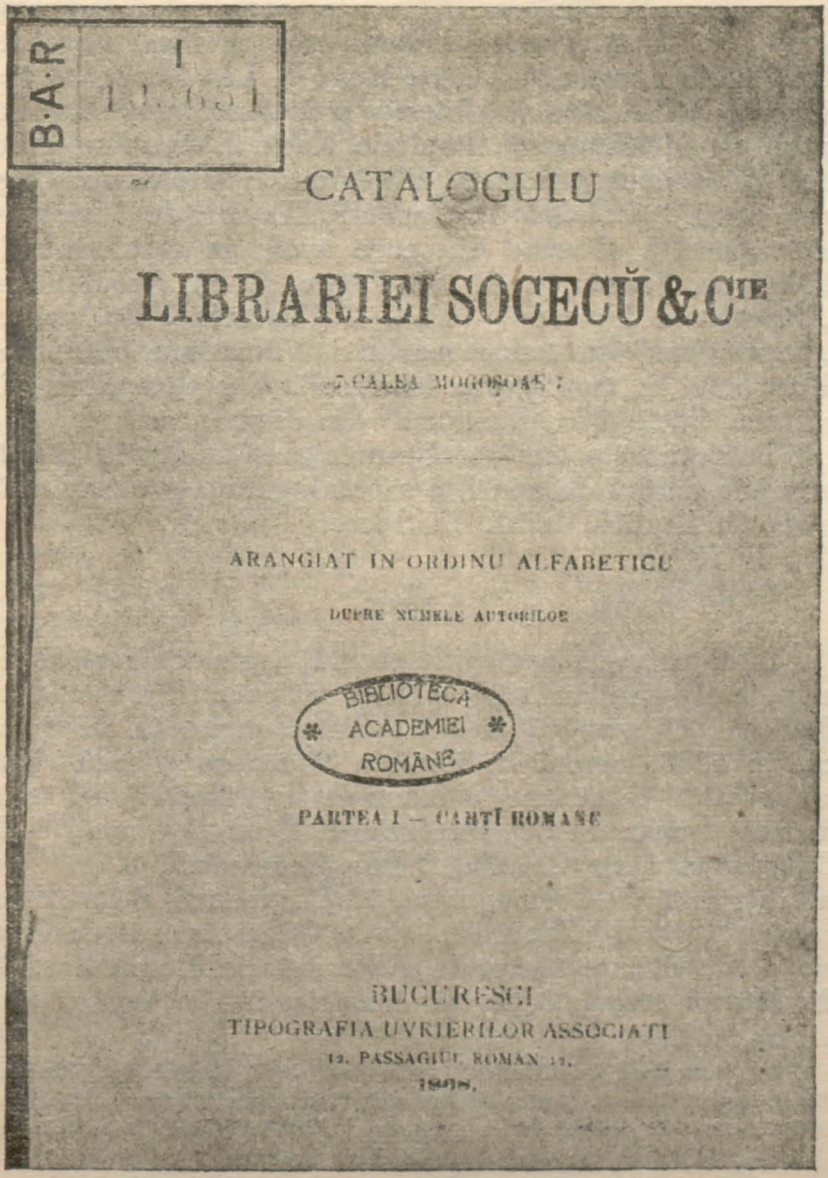
B·A·R
I
19.651

CATALOGULU

LIBRARIEI SOCECŬ & CIE

[illegible]

ARANGIAT IN ORDINU ALFABETICU

DUPĂ NUMELE AUTORILOR

BIBLIOTECA
ACADEMIEI
ROMÂNE

PARTEA I — CĂRȚI ROMÂNE

BUCUREȘCI
TIPOGRAFIA UVRIERILOR ASSOCIAȚI
12. PASSAGIUL ROMAN 12.
1868.

Coperta Catalogului Librăriei Socecu & C-ie din 1868.
Colecţia Bibliotecii Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

turile făcute în librăria lui George Ioanid până în pragul anului 1870. Alexandre Dumas[1]) apoi Paul Féval cu *„Misterele Londrei"*, Victor Hugo[2]), Léo Lespès,[3]) traducerea lui G. Sion a *„Istoriei şi întâmplărilor Baronului de Münhausen"*, Paul de Kock, Lamartine, Abelard şi Heloisa, trad.: N. Bilciurescu; *Istoria lui Ciceron,* trad.: Colonel T. Casimir, Xavier de Maistre[4]) Marmontel[5]), Goethe din care avem în catalogul din 1868, pe *Faust* (trad. V. Pogor şi N. Scheleti) şi *„Ifigenia în Taurida"* (trad. I. Puşcariu), Racine, cu *„Britannicus"* în traducerea lui I. Văcărescu, *Othello şi Mackbeth* în traducerea lui P. P. Carp (acestea din editura Societăţii „Junimea" din Iaşi, ş. a.)

Toate aceste traduceri bineînţeles unele tipărite în preajma anului de apariţie a catalogului, — altele aflătoare în librăria lui I. V. Socec.

* * *

In ce priveşte cartea de şcoală, acelaş catalog ne dă o indicaţie preţioasă de avântul pe care îl ia manualul didactic. O numărătoare a acestor manuale ne arată că, în 1868, numai în librăria Socec se găseau după autori: 10 Abecedare, 5 manuale de Algebră, 10 Aritmetici, 1 manual de Astronomie, 2 de Botanică, 3 de Caligrafie, 1 de Chimie, 2 de „Comerciu", 3 de Contabilitate, 2 de Cosmografie, 13 Dicţionare, 5 de „Educaţiune", 14 de Geografie, 6 de Geometrie, 8 de Istorie, 9 de Ştiinţe Naturale, 6 de Istoria Românilor, 16 de Istorie Sacră, 3 de Mineralogie, 2 Mitologii, 7 ma-

---

1) *„Aventurele lui Lidericu"*, traducţiune de E. G. Rafael; *„Columbo"*, (trad. Josif Vulcanu), *„Cutia de Argintu"* (trad. Dem. Păltineanu), *„Murat, Don Bernardo di Zuniga"* (trad. I. Raletu), *„Paulina"* (trad. E. Anghelescu).

2) *„Balade"* în traducerea lui Constant Negruzzi.

3) *„Fetele lui Barabas"*, traducţiune de Nicolae Zachariade, 2 vol. m. 8.

4) *„Călătorii în jurul odăii mele"* (trad.: C. D. Aricescu).

5) *„Belizarie"* (trad.: Alexandrina Magheru).

https://biblioteca-digitala.ro

nuale de Filosofie, 5 de Fizică, 1 de Stenografie, 46 manuale pentru studiul limbilor.

I. V. Socec a fost şi unul din întemeietorii primei fabrici de hârtie „Letea", fiind unul din cei mai de seamă acţionari, precum şi la fabrica de hârtie „Câmpulungul" unde a fost unul dintre fondatori împreună cu bancherul Ştefan Ioanide şi Nicolae Ioanid.

* * *

Spre deosebire de I. V. Socec, Theodosiu Ionniţiu nu-i venit de dincolo de hotare. E român, născut în Bucureşti în ziua de 23 August 1842 din părinţi şi ei români tatăl său fiind, la naşterea lui Theodosiu Ionniţiu staroste de meseriaşi în capitala Ţării.

Theodossiu Ionniţiu

In 1847 îl vedem înscris la şcoala primară dela biserica Radu Vodă. Dar, în urma invaziei trupelor ruseşti cari îşi stabilesc cartierul general în localul bisericii, Theodosiu Ionniţiu îşi întrerupe şcoala ca s'o continue, după obiceiul vremii, la un dascăl grec, numit Iane, care, necunoscând limba română, îşi învăţa elevii în greceşte. Astfel, Theodosiu Ionniţiu a putut învăţa, încă din fragedă copilărie, limba care avea să-l iniţieze mai târziu în cultura humanistă, ceea ce-i va fi de nespus folos atunci când îl vom vedea editor cu adevărat luminat. Dar această iniţiere în limba grecească nu l-a împiedicat să înveţe şi româneşte cetind, — din îndemnul aceluiaş dascăl Iane, — Biblia şi alte cărţi religioase sortite să-şi însuşească învăţătura românească.

La dascălul Iane urmează şcoala Theodosiu Ionniţiu până în 1850 când trece elev la Şcoala Domnească din Culoarea de Verde. Aci a putut termina el şcoala

https://biblioteca-digitala.ro

primară dobândind un premiu care i-a fost înmânat de însuşi Mitropolitul Nifon în prezenţa Domnitorului fapt de care editorul cărturar de mai târziu îşi va aduce aminte cu îndreptăţită plăcere.

A urmat apoi cursurile secundare, — gimnaziale cum se numeau atunci, — la Sft. Sava cu profesorii Alecu Popp, Andrei Nestor, Arhidiaconul Dionisie, Limburg şi alţii.

Odată sfârşite aceste studii se înscrie la şcoala de medicină a doctorului Davilla, şcoală pe care nu o continuă neputând suporta — aşa cum s'a întâmplat şi se mai întâmplă chiar în zilele noastre mai puţin duioase cu alţi candidaţi la această carieră, — lucrul pe cadavre.

Incearcă, apoi, să îmbrăţişeze cariera militară înscriindu-se la şcoala de ofiţeri, — comandant fiind, atunci, Colonelul Costaforu, — de unde a fost nevoit să se retragă în urma împotrivirei părinţilor.

Şi astfel, Theodosiu Ionniţiu se face negustor, — intrând în această breaslă plină de greutăţii dar îmbelşugată şi în satisfacţii, care-i librăria şi editura.

Ucenicia şi-o face la librăria purtând emblema „La „Vultur" a lui Russu şi Petriu, despre care am pomenit, cu un salariu anual de patru sute de lei. La librăria Russu şi Petriu, Theodosiu Ionniţiu rămâne până în anul 1860 când trece la librăria lui George Ioanid & Co. unde se va găsi coleg cu I. V. Socec şi cu Cârjan, viitor librar la Ploeşti, — ca, în 1866, — să poată prelua această librărie stabiliindu-se pe cont propriu, în asociaţie cu fratele său Constantin.

Librăria lui George Ioanid — care-şi asociase pe ginerele său Spirescu, — se afla pe podul Mogoşoaei, azi calea Victoriei, pe locul unde se găseşte Hotelul Continental. De aci a preluat Theodosiu Ionniţiu, — cu fratele său Constantin Ionniţiu, — librăria lui Ioanid care se va muta din acest loc. Firma nouei librării e Fraţii Ionniţiu & Co. După câţiva ani librăria se mută în strada Lipscani, — fraţii Ionniţiu înfiinţând două

https://biblioteca-digitala.ro

librării: una în Casa Hillel unde se găseşte azi, librăria Hachette, condusă de Theodosiu Ionniţiu iar cealaltă în faţa străzilor Lipscani-Şelari, condusă de Constantin Ionniţiu.

In 1882 asociaţia dintre fraţii Ionniţiu se desface rămânând două firme distincte. Aceea a lui Constantin Ionniţiu care continuă un comerţ de strictă librărie şi papetărie şi aceea a lui Theodosiu Ionniţiu care adaugă acestor ramuri aceea de editură căreia îi dă strălucirea ce stăruie în amintirea tuturor iubitorilor de carte.

Theodosiu Ionniţiu îşi instalează librăria sa în strada Şelari No. 18 unde a stat până în anul 1896 când se mută pe aceeaş stradă la No. 12 şi unde mai târziu fiii săi preiau conducerea până în 1918, iar după moartea lui Theodosiu Ionniţiu, această veche librărie, bogată în activitate editorială, trece în constituirea societăţii „Cartea Românească".

* * *

Urmărind activitatea editorială a lui Theodosiu Ionniţiu, atenţia e solicitată de sumedenia de tomuri apărute dintre cari majoritatea au umplut goluri simţite în viaţa cărţii, — unele înfăţişând adevărate eroisme editoriale.

Fireşte, nu putem înşirui toate cărţile apărute în editura lui Theodosiu Ionniţiu. Vom reţine însă, pe acelea cari cum am spus, au umplut realmente un gol şi au îndeplinit un rol bine determinat.

Incepând cu anul 1876 vedem o serie de cărţi pe cari, dacă le-am încadra într'o clasificare, ne dăm seama de diversitatea lucrărilor editate.

Sunt cărţi populare ca, de pildă, acea *Epistolie a Maicii Domnului, Cântecele de Stea, Dorul şi Amorul* de N. D. Popescu, *Tălmăcirea viselor, Genoveva de Brabant,* dar, mai ales, cărţi didactice cari înfăţişează cu adevărat un moment în dezvoltarea editurii româneşti. Pomenim *Istoria Naturală* după Belèze de Dimitrie

https://biblioteca-digitala.ro

Iarcu, — o încercare de stilistică, acel *„manual de artă epistolească"*, manualul de *„Economie domestică"*, *Istoria Sacră"* şi *„Abecedarul"* de Dimitrie Iarcu, *„Noul Metod de Geografie elementară"* de A. Gorjan, *„Gramatica Română"* de Stelescu, *„Metoda franceză"* de F. Ahn, *„Istoria Limbii Franceze"*, *„Manual de Sintaxă Română"* de C. S. Stoicescu şi D. St. Călinescu, *„Aritmetica"* lui Barbu Ştefănescu, *„Gramatica Istorică a Limbii Franceze"* prelucrată de Fr. Damé, *„Metodul practic pentru limba italiană"* *„Cartea de Cetire"* de I. Ionescu, *„Abecedarul"* lui V. Haram, *„Abecedarul"* lui Serafim Ionescu, *Istoria Română* a lui Gr. Tocilescu, manualele de limba română ale lui Manliu, de matematică ale lui Mirescu, de geografie ale Elenei Dâmbeanu şi alţii.

La acestea se cuvine adăugat *„Calendarul ilustrat* şi *„Calendarul pentru toţi"*, ale căror efemeride politico-istorice erau redactate de către Dimitrie Sturdza, fost prim-ministru şi secretar general al Academiei Române şi pentru care, timp de peste trei decenii, Theodosiu Ionniţiu a făcut reale sacrificii.

Şi, în legătură cu aceasta se mai cuvine să amintim, că, în calitatea sa şi de librar, Theodosiu Ionniţiu a adus, în urma unei călătorii la Paris, o inovaţie. Anume, introducerea, în 1866, aşa numitului *Calendar american,* — adică a acelui calendar de perete cu foi zilnice, importându-l din străinătate la început ca, apoi, să poată fi tipărit în ţara noastră. Cele mai multe din toate aceste lucrări apărând încă la Fraţii Ionniţiu ca, apoi, firma rămânând Theodosiu Ionniţiu acesta să continue singur opera editorială prin reeditări şi noui imprimări.

Şi tot în prima perioadă, apare, — în 1870, — *Dicţionarul Român-Francez,* al lui Ion Costinescu. Operă de mare respiraţie editorială ţinând seama de faptul că lucrarea cuprinde 1300 pagini, că pentru executarea ei se cerea, desigur, o bună pregătire tehnică şi că,

https://biblioteca-digitala.ro

DICTIONARU

ROMANO-FRANCESU

LUCRAT DUPE DICŢIONARUL ACADEMIEI FRANCESE

DUPE AL LUI

NAPOLEONE LANDAIS

ŞI ALTE DICTIONARE LATINE, ITALIANE, etc.

de

ION COSTINESCU

Aprobatŭ de Eforia şcoalelorŭ.

BUCURESCI

—

LIBRARIA FARŢII JOANIŢIU & COMP.

No. 27. — Strada Lipscanĭ No. — 7.

Titlul Dicţionarului Românо-Francez, 1870.
Colecţia Autorului.

https://biblioteca-digitala.ro

în acel an, tipărirea unui asemenea dicţionar de mari proporţii, — adresându-se unui număr restrâns de interesaţi, — reprezenta, fără îndoială, un adevărat curaj editorial. Tot în editura lui Theodosiu Ionniţiu a apărut şi cunoscuta colecţiune de tablouri colorate ale pictorului Dembitzki, reprezentând scene din Războiul Neatârnării din 1877—78 precum şi depunerea jurământului şi încoronarea primului nostru Rege Carol I-iu.

Ca librar, s'a dovedit un mare furnizor de hârtie şi se menţionează faptul că dela el C. A. Rosetti a putut primi, în momente critice, hârtie de tipar pentru *„Românul"* său.

Theodosiu Ionniţiu moare în vârstă de 76 ani, în anul 1918, — când fiii săi, ca ofiţeri, luptau pe front în trecutul război al României.

La moartea lui, Nicolae Iorga, aflător în Moldova refugiului de atunci, a scris[1]):

„La Bucureşti a murit şi cunoscutul librar Theodosiu Ionniţiu. Puţini cari cunoşteau curata lui prăvălie din Şelari şi care căutau la dânsul hârtie care nu lipsea niciodată în bogatele lui depozite, îşi vor fi aducând aminte că el a fost, cândva, editorul frumoaselor calendare ilustrate, care erau, pe vremea aceea, o inovaţie şi un sacrificiu".

1) „Neamul Românesc" ce apărea la Iaşi, purtând data de Vineri 9 Februarie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro

XIV.

IN MARILE CENTRE DE PROVINCIE ALE ŢĂRII.

Incă înaintea marelui act al Unirei, am văzut că se dezvolta la Iaşi şi la Craiova o activitate editorială ce se vestea intensă.

In capitala Olteniei se observă o mişcare editorială de dată chiar foarte veche. Dacă ar fi să cercetăm aceste începuturi, am ajunge să constatăm că, încă din primele decenii ale veacului trecut, în cetatea Banilor ia naştere un puternic avânt cultural generator de viaţă editorială. O boierime dornică de cultură, în statornică legătură cu viaţa spirituală din Apus, primind cărţi, ziare, reviste şi diverse publicaţii prin mijlocirea negustorilor din Sibiu, — şi mai ales sub influenţa ideilor propovăduite de Gheorghe Lazăr şi Eliade Rădulescu, această boierime dobândeşte putinţa de a avea o şcoală. In locul vechei *Şcoale Greceşti dela Obedenaru* e întemeeată *Şcoala Naţională* având drept conducători pe doi discipoli ai lui Eliade Rădulescu, — Căpăţineanul şi Grigore Pleşoianu, — cărora mai târziu li se adăugă şi Florian Aaron. Numărul elevilor sporeşte. La început nu erau decât 50, ca în 1832 să fie cam două sute iar în 1837, când Ion Maiorescu devine organizator al învăţământului, Craiova să ia proporţiile unui mare centru şcolar şi cultural. Şi astfel, se simţi nevoia cărţii româneşti. Un atelier de legătorie al lui Iosif Samitca zis Ilie

https://biblioteca-digitala.ro

Logofătul, instalat în curtea bisericii Sft. Ilie,—în 1833,— va fi punctul de plecare al unei mari întreprinderi grafice pe care cei de azi o recunosc în atelierele grafice Samitca, azi „Scrisul Românesc".

Dintr'o monografie a acestei instituţii grafice[1]) aflăm cum sub îndemnul lui Stanciu Căpăţineanul şi Grigore Pleşoianu, harnici traducători, ia naştere o serie de tălmăciri în româneşte a operelor străine şi de cărţi de folos învăţământului. Chiar şi boierimea olteană, — până atunci doar strângătoare de cărţi, — participă la acest curent iscat în rândul dascălilor şi începe să traducă şi să scrie. Această activitate publicistică era firesc să trezească nevoia unei tipografii. Un profesor — şi pictor totodată, — Constantin Leca cunoscuse, la Viena încă din 1829 pe Zaharia Carcalechi, vestit tipograf şi editor în Buda[1]), dela care, de bună-seamă, a primit îndemnul şi îndrumările. El adresează o cerere către stăpânire — în 1837, — pentru a primi *„Inalta Slobozenie a ţinea un teasc de tipărire în oraşul Craiovii"* ceea ce i se acordă şi, în Noembrie 1837 cu materialul furnizat chiar de Zaharia Carcalechi, mutat, cu un an înainte, în Bucureşti, — ia fiinţă, în casele marelui Clucer Grigore Otetelişanu, primul atelier tipografic. Atelier care cunoaşte realizări strălucite, — revista *„Mozaicul"* de pildă, — iar pe terenul editurii propriu zise acea *„Carte metodică de a învăţa limba franceză"* întocmită, în 1844, de Grigore Miclescu.

Când Leca, nevoit să plece din Craiova, predă tipografia, legătorul Iosif, iniţiat în tainele meşteşugului, a fost acela care continuă în tovărăşie cu Iancu Moise opera începută.

Revoluţia din 1848, marcând şi aici pentru mişcarea

---

1) „Anuarul General al Editurii şi Editurii şi Librăriei Româneşti 1937", pag. 91 şi urm.

2) Încă din 1820 Zaharia Carcalechi tipărea cărţi şi calendare — şi mai ales, vestita *Bibliotecă Românească.*

https://biblioteca-digitala.ro

publicistică o oprire în loc, nouii conducători aşteaptă trecerea evenimentelor ca activitatea editorială să continue. Inceputul e făcut, în 1850, prin tipărirea vestitei cărţi a dr. Iuliu Baraş, *Minunile Naturii,* — adevărat moment în istoria editurei româneşti din 1865. In urma unei tovărăşii legate cu profesorul Teodor Macinca, el însuşi proprietar al unei tipografii, — progresul editorial e vădit. Apar: Un *„Curs de Aritmetică Raţionată"* de Profesorul I. Grecescu, *Ecube* în traducerea lui P. Ioanide, *„Compendiul de Istorie Naturală"* de Profesorul Simeon S. Michalescu, *„Primele cunoştinţe pentru uzul copiilor cari încep a ceti"*, tălmăcire datorită Elenei Zissu după Pierre Blanchard, — ca şi alte diferite lucrări cum ar fi, de pildă, cele *„Două scrisori ale M. Sale Domnitorului Alexandru Ioan I"*. — una către Patriarhul Constantinopolei şi alta către Marele Vizir al Inaltei Porţi.

După retragerea lui Teodor Macinca în 1878 şi intrarea lui Ralian Samitca alături de fratele său Ignaţ, — o nouă activitate rodnică începe — şi e continuată 29 de ani, adică până în 1907, activitate din cuprinsul căreia desprindem în afara cărţilor de şcoală acea *„Bibliotecă de popularizare"*, *„Colecţia Romanelor celebre"*, tălmăcirea în româneşte, datorită Mariei P. Chiţu, a *Divinei Comedii.*

Răsfoind cataloagele acestui institut de editură craioveană a fraţilor Ralian şi Ignat Samitca, vedem cum încă dela sfârşitul secolului trecut se desfăşoară o bogată activitate cristalizată în diverse Biblioteci, — „de popularizare", „a romanelor celebre" — şi în „colecţii de scrieri originale".

Printre acestea din urmă desprindem printre alţii numele lui Tr. Demetrescu, Z. Arbure, G. Coşbuc, — în afara cărţilor didactice .

Dar, mai ales, această activitate editorială, e îndreptată spre traduceri din cei mai de seamă scriitori ai timpului, — nu numai ai literaturii franceze şi germane dar şi din operele marilor scriitori nordici şi ruşi,

https://biblioteca-digitala.ro

cari constituiau un punct de atracţie şi stârneau aprinse dezbateri, teme de discuţii în acest răstimp cuprins între ultimul deceniu al secolului trecut până la războiul cel mare din 1914.

Putem spune că mulţumită străduinţelor institutului de editură Samitca din capitala Olteniei s'au făcut cunoscuţi în massele mai mari ale poporului, scrisul lui Korolenco, Björnstjerne Björnson, Tolstoi, Jan Neruda, I. P. Jacobsen, Georges Brandes, Puşkin, Dostojewski, Edgar Poë, Petöffi, — precum şi acelora ce au mai cunoscut tălmăciri în româneşte ca Balzac, Maupassant, Al. Dumas, Goethe, Heine, Paul Hervieu, Jules Lemaître şi alţii.

Intreprinderea trece, în 1922, în alte mâini şi această nouă activitate, intrată în preţuirea noastră, o cunoaştem, de atunci până azi, sub firma „Scrisul Românesc", ajunsă la strălucita desvoltare prin priceperea şi hărnicia d-lor Em. Tătărescu şi Virgil Molin.

E epoca după marele războiu când, în capitala Olteniei se desenează un avânt editorial polarizat nu numai în jurul *„Scrisului Românesc"* ci şi a unor edituri mai tinere ca, *„Ramuri"* şi *„Editura Şcoalelor"* cea dintâi datorită străduinţelor publicistului C. Saban-Făgeţel, cea de a doua unui vechiu librar al Craiovei, Lazăr Sanft, trecută azi sub conducerea D-lui J. D. Fortunescu.

* * *

In aceeaş epocă, — mai exact, tot în 1834, — se menţionează, în capitala Moldovei, un atelier de legătorie de cărţi. El se află, în Iaşul acelei vremi, pe uliţa Bucşinescu, şi aparţinea unui bătrân Şaraga Aizic de care Th. Codrescu în al său „Uricariu"[1]) pomeneşte. „Era în vârstă înaintată, în 1834", spune Th. Codrescu.

Se pare că tot acest atelier de legătorie a fost lea-

1) *Th. Codrescu:* Uricariul, pag. 447.

https://biblioteca-digitala.ro

gănul unui început de viață editorială cu caracter pe care-l numim comercial. Fenomenul se repeta aidoma celui din capitala Olteniei. O boierime dornică de cultură, avută în cărți străine aduse de dincolo de hotare, — mai cu osebire cărți franceze, — cu biblioteci cari cereau să fie umplute cu tomuri legate după modelul celor din Apus. Urmașii lui Aizic Șaraga, — fiii săi David și Ihil, mai cu osebire acesta din urmă, — continuând meseria părintelui, dau legătoriei de cărți o oarecare extindere datorită, mai ales, lui Gh. Asachi și mișcării dela „Albina Românească" ca, în curând, legătoria fraților Șaraga să devină și anticărie.

Se pare că ceea ce am numi comerțul de librărie era, după cum am văzut din cataloagele și înștiințările semnalate, foarte vechiu în Iași. De-altminteri, chiar înainte de 1833, exista, cum am mai pomenit, o cenzură ce se arăta aspră în ce privește îndeletnicirea vânzătorilor de cărți, nimeni neputând să le răspândească *„fără a avea întradins voie dată de stăpânire și care voie se va da numai la obraze cu purtări bune"*. Și Prințul A. Demidoff în a sa *„Călătorie în Rusia Meridională și Crimeia, prin Ungaria, Valahia și Moldova"* — carte publicată în 1841, — pomenește de „o librărie și un cabinet de cetit, franțuzesc" aflător pe Ulița Mare.

Mișcarea lui Gh. Asachi dela *„Albina Românească"* și oamenii evenimentelor dela 1848 au găsit, cum vedem, un început de organizare librărească menită să dea și mai mult avânt activității editoriale, — a celei propagandistice și culturale dela început, a celei comerciale ce se va schița mai târziu, în preajma anului 1878 când, la Iași, găsim, în ființă, înfloritoare ateliere tipografice, în plină dezvoltare, — a lui Codrescu, tipografia *„Națională"* având drept coproprietar pe Ion Creangă alături de institutorii Costachescu și Preot I. Enăchescu și unde a apărut, vestită în acea vreme, — ajunsă la a 23-a ediție, — *„Metoda nouă de scrieri și cetire pentru uzul clasei I-a primară"* de in-

https://biblioteca-digitala.ro

stitutorii: I. Creangă, C. Grigorescu, G. Enăchescu, M. Clinescu, V. Răceanu şi A. Simionescu.

* * *

Prin 1875, existau, la Iaşi, mai multe librării: Gh. Petrini, Haifler — librarul despre care se spune că avea obiceiul să trimită clienţilor ultimele noutăţi la domiciliu, ceea ce constituia o curiozitate în acea vreme, — librăria lui Theodor Codrescu, „de lângă biserica Banu", librăria „Junimea" a lui Lewandowsky, librăria lui O. Popovici în Uliţa Mare, librăria lui Th. Maximovici şi D. Alexa, o tipografie şi editură şcolară a asociaţiei P. Iliescu şi Grosu, librăria lui Baraş, — iar în 1877 librăria fraţilor Şaraga care, ca editori, vor cunoaşte meritate succese. Aşa, de pildă, în catalogul din 1886 găsim în afara *„cărţilor populare şi romansurilor românesci"* colecţii de tablouri din *„Istoria Românilor"*, tablouri de scriitori, — ca în catalogul din 1884 să găsim la fraţii Şaraga, un catalog îmbelşugat de cărţi didactice, — ca autori întâlnind numele lui A. D. Xenopol, A. Lambrior, I. P. Florantin, Ioan Nădejde, Al. Philippide, iar în 1892 să găsim în afara diferitelor lucrări semnate de Ar. Densuşianu, Eduard Gruber, Al. Philippide, — cu a sa *„Introducere în istoria limbei şi literaturei române"*, — a *Poesiilor populare* lui Canianu, a *„Poesiilor"* lui C. Konaki şi cele două volume cuprinzând operele lui Ion Creangă, — primul fiind apărut în 1890, drept rezultat al străduinţelor unui comitet alcătuit din A. D. Xenopol, Gr. Alexandrescu şi Eduard Gruber, — iar ca precursor al *„Bibliotecii pentru toţi"* iniţiată la Bucureşti de Carol Müller, apare, la Iaşi, *„Colecţia Şaraga"*, în al cărei catalog, întâlnim dintru început numele lui N. A. Bogdan, A. Vlahuţă, — tipă-

https://biblioteca-digitala.ro

rindu-se în Nr. 9 al acestei colecţii *„Nuvelele"* [1]) N. Beldiceanu, N. Iorga, cu ale sale *„Schiţe din literatura română"* [2]) I. L. Caragiale, V. Conta, Carmen Sylva, N. Gane, Traian Demetrescu, Haralamb Lecca, Gr. Alexandrescu, Al. Philippide, A. Steuermann-Rodion, etc. [3]).

* * *

Se cuvine să subliniem faptul că toată această mişcare a fost iniţiată de marele Asachi. Din spiritul care prezida întreaga trudă dela Institutul „Albina" a pornit, desigur, îndemnul rodnic al activităţii editoriale desfăşurate în capitala Moldovei.

Din această pricină opera editorială a lui Asachi o cuprindem într'un capitol special.

Din Cartea românească a lui Varlaam 1643.

1) *„Din Durerile Lumii"*, *„De-a Baba oarba"*, *„Amintiri"*, *„Epraxia"*, *„Vişan"* şi *„Cassian"*.

2) Două Vol. I (No. 18): Alecsandri; Bălcescu; Filimon (1893); Vol. II (No. 22): Bolintineanu, Creangă, Veronica Micle; doi nuvelişti: Slavici, Gane; A. Naum (1894).

3) Colecţia a apărut în 70 de numere.

https://biblioteca-digitala.ro

XV.

ALTE NUME DE LIBRARI-EDITORI

Ar fi nedrept ca numele acestor înaintaşi în fruntea cărora stau George Ioanid, I. V. Socec şi Theodosiu Ionniţiu, — adevăraţii deschizători de drumuri pentru editura comercială, — să nu fie însoţite de acelea ale altor librari editori cari au lăsat şi ei urme luminoase în viaţa editorială românească.

Şi ei au pus o piatră de temelie la acest edificiu al cărţii, — şi ei s'au străduit, în măsura mijloacelor de cari dispuneau şi a trudei cheltuite, — să ducă mai departe opera precursorilor.

* * *

Incepem cu Leon Alcalay a cărui izbutire în breaslă nu e explicată decât prin marea lui preţuire pentru slujitorii scrisului.

Acest om despre care cei iniţiaţi afirmă că era neştiutor de carte, — singura lui reuşită fiind, şi asta foarte târziu, semnătura cu utilitate exclusiv comercială, — a fost unul din cei mai mari îndrăgostiţi ai cărţii, unul din cei mai credincioşi slujitori ai ei şi al celor cari, prin gândul şi talentul lor, au întocmit-o.

Mulţumită acestui elan Leon Alcalay a putut, în răstimpul câtorva decenii, să transforme un dulap îm-

https://biblioteca-digitala.ro

provizat într'una din cele mai frumoase librării-editoare din inima Bucureştilor.

Era prin 1860. Cărţile se vindeau prin iarmaroace, printre bărăcile cu femeea şarpe, cu viţelul cu două capete şi cu scamatori gălăgioşi. Băeţi purtând coşuri pe braţ, încărcate cu *„Visul Maicii Domnului"*, *Meşterul Perdaf şi fiul său Guguţel"*, *„Înţeleptul Arghir"*, calendare.

Leon Alcalay, în 1860, la vârsta de 15—16 ani, era unul din aceşti băeţi librari ambulanţi. După trei ani de colindare prin ţară, — se fixează. Prima lui librărie, doar un dulap, pe podul Mogoşoaei în poarta fostei legaţii ţariste.

Dulapul se popula cu cărţi. Nu se mai vindea, din dulapul aflător în poarta acestei legaţii, numai *Alexandria* şi *Genoveva de Brabant*, dar trecuse şi la vânzarea altor cărţi. In 1886 se mută în localul din Palatul Nifon, de aci se mută în localul din clădirea Hotelului Boulevard unde începe editura didactică şi cea literară. In acest local se află azi librăria Remus Cioflec.

Ajutat de harnici şi pricepuţi colaboratori, — un Isac Gabriel, Carol Segal, H. Penchas, I. Benvenisti, — după câţiva ani de activitate pur librărească păşeşte la primele încercări editoriale. In primul rând se specializează în editare de opere juridice ce culminează cu acel *Cod general al României* cuprinzând întreaga legislaţie românească care, prin apariţia, an cu an, a unui volum de aproximativ 1000 de pagini realiza o punere la punct a acestei opere începută şi continuată cu nespus elan de marele om al Dreptăţii care a fost C. Hamangiu. La aceste cărţi se adaugă o seamă de lucrări de-asemeni cu caracter juridic sortite a fi preţioase îndrumătoare a oamenilor de drept.

O bogată editură didactică e iniţiată, cuprinzând nu numai cursul primar dar şi cel secundar. Şi în această activitate editorială, librăria editoare a lui Leon Alcalay înregistrează succese egal de îndreptăţite. Dar, mai pre-

https://biblioteca-digitala.ro

sus de orice, opera editorială a lui Leon Alcalay e încununată prin preluarea, în 1899, dela Carol Müller a *„Bibliotecii pentru toţi"*, — această Bibliotecă numărând astăzi mai bine de 1500 numere înglobând numele tuturor scriitorilor români şi străini ce se cuveneau reţinute de toţi autenticii iubitori de lectură. Cei cari, azi, nu sunt pasionaţi numai de ultimele performanţe sportive, ştiu ce a însemnat această *Bibliotecă pentru toţi*, pentru şcolarul sârguitor ca şi pentru adultul dornic să găsească într'o lectură un refugiu şi un reconfort.

Leon Alcalay moare în anul 1920, — în vârstă de 73 de ani, — lăsând în urma lui o operă editorială pe care urmaşii lui nu au continuat-o, întotdeauna, cu aceeaş strălucire nici cu egal elan.

* * *

Nu se poate pomeni de *„Biblioteca pentru toţi"* ca, prin ea, să nu se evoce numele unui alt librar mai puţin fericit, necunoscând această luminoasă cale a izbutirii, dar deopotrivă de entuziast. E vorba de Carol Müller, adevăratul întemeetor al *„Bibliotecii pentru toţi"*.

Din prima clipă a înfiinţării librăriei lui Carol Müller, s'a simţit în atmosfera pe care acest librar a creiat-o, nevoia înfăptuirilor editoriale. Un adevărat cenaclu literar începu să se înfiripeze în jurul biroului aflător în librărie.

Prin 1895, exista pe calea Victoriei, — fost Podul Mogoşoaei — unde azi e colţul cu Pasagiul Român, librăria Carol Müller care deveni loc de întâlnire a cărturarilor şi scriitorilor, luând naştere un cerc literar care iniţia deocamdată teoretic,—după exemple din străinătate, — biblioteci. Şi astfel, sub conducerea lui Dumitru Stăncescu, Carol Müller începe editarea *„Bibliotecii pentru toţi"*. Primele numere — traduceri şi opere originale, — o revelaţie — după modelul bibliotecii *„U-*

https://biblioteca-digitala.ro

niversal-Reclam", „*Poveştile lui Andersen*", „*Păsările noastre şi legendele lor*" de Simion Florea Marian, „*Despre educaţie*", de Spencer, „*Icoane şterse*" de Vlahuţă, „*Poveştile Peleşului*" de Carmen Sylva, proză de Duiliu Zamfirescu, Titu Maiorescu şi altele.

După moartea lui D. Stăncescu, în 1899, ivindu-se şi criza economică generală, din acel timp, Carol Müller se vede silit să-şi lichideze editura şi să părăsească ţara, plecând în Germania, după ce a predat „Biblioteca pentru toţi" aşa cum am văzut, lui Leon Alcalay.

* * *

Constantin Sfetea, pe care editura românească modernă îl poate de asemeni revendica drept unul din întemeetorii şi îndrumătorii ei, e originar din Ardeal. S'a născut în Braşov şi, când a venit în Bucureşti, ucenicia şi-a făcut-o la librăria lui I. V. Socec. Odată iniţiat nu numai în tainele librăreşti şi editoriale dar şi în acelea ale artei grafice, aflătoare în plină ascensiune, are prilejul să ia conducerea unei tipografii din Ploeşti. Aci, ca director al Institutului grafic „Progresul", rămâne până în anul 1891 când, urmând pilda înaintaşilor săi, — I. V. Socec, fostul său stăpân, şi Theodosiu Ionniţiu, — vrea să se stabilească „pe cont propriu" ca să folosim un termen curent. Preluând, în acest an, librăria aflătoare la Bucureşti, în piaţa Sf. Gheorghe, a lui Eniu Bălteanu înfiinţează „*Librăria Şcoalelor*" care, dintru început, cunoaşte biruinţa. Ceea ce îi îngăduie ca, mai târziu cu câţiva ani, să instaleze şi o tipografie şi o litografie, — construind un local în calea Moşilor, unde azi se

Constantin Sfetea

https://biblioteca-digitala.ro

găseşte încă librăria şi secţia de „en gros" a „Cărţii Româneşti".

Astfel înarmat, Constantin Sfetea a putut întreprinde o activitate editorială de proporţii mai mari dintru început.

Alcătuind, în jurul librăriei lui, un cerc literar al cărui centru era Gh. Coşbuc, a editat revista *„Vatra"* care a mărit acest cerc şi prin promovarea în gustul public a multor scriitori, C. Sfetea a dat îndemnul editării scriitorilor români dând el însuşi pilda prin publicarea volumelor de versuri ale lui Gh. Coşbuc şi Theodor Speranţia. Pentru acei cari ştiu, — sau îşi aduc aminte, — ce însemnau greutăţile pentru răspândirea unei cărţi de proză românească, faptul de a fi editat versuri şi de a se fi străduit să le răspândească apoi, e un fapt ce înfăţişează fără urmă de îndoială un netăgăduit curaj editorial.

Editura Constantin Sfetea imediat după marele război trecut, intră în patrimoniul Societăţii *„Cartea Românească"* deabia înfiinţată, Constantin Sfetea continuându-şi activitatea sa editorială mai departe fiind unul dintre conducătorii ei, până la moarte, — adică până în anul 1924.

* * *

Aparţinând aceleaşi generaţii de harnici librari-editori se numără pe bună dreptate şi Haim Steinberg, născut, ca şi Constantin Sfetea, în 1864, — la Bucureşti, fiu al lui Hascal Steinberg, unul din primii editori stabiliţi în cetatea lui Bucur. Intr'adevăr, tatăl său Hascal Steinberg, care-şi avea o anticărie pe Podul Calici (azi calea Rahovei) în Hanul Golescu (unde azi se găsesc casele Nierescher) a început editarea unor cărţi populare, — ca de pildă, *„Visul Maicii Domnului"*, *„Sf. Sisoe"*, *„Haiducii"* lui N. D. Popescu, cărţi cari dacă au păcătuit poate văzute în lumina unei severe critici literare,

https://biblioteca-digitala.ro

Titlul volumului de Poezii ale lui Al. Vlahuță. 1894.

https://biblioteca-digitala.ro

şi-au îndeplinit totuşi un rol şi, mai presus de orice, au izbutit să creeze pentru mai târziu un contigent de cetitori recrutaţi dintr'o lume nu prea răsfăţată în materie de îndemn spre literatură.

Din acest punct de vedere, un editor al unor cărţi asemănătoare, — e vorba de Pinath — poate revendica şi el un îndreptăţit merit.

Fiul lui Hascal Steinberg şi-a putut face, aici, ucenicia la părintele său şi această colaborare s'a dovedit rodnică. In 1884 vedem înfiinţată librăria H. Steinberg în care fiul devine asociat ca, mai târziu cu patru ani, — în 1888, — bătrânul Hascal Steinberg retrăgându-se, Haim Steinberg rămâne singur proprietar.

Din acest moment se poate vorbi de ascensiunea librăriei editoare H. Steinberg, la primul ei sediu în casele Ionniţiu, — str. Şelari No. 18, — şi apoi, în casa Rusescu, în str. Gabroveni 10, din nou în str. Şelari, la No. 7, apoi în str. Lipscani ca, în sfârşit să se stabilească în imobilul propriu din str. Pitagora No. 18, actualul sediu al Institutului de editură „Cultura Românească" condus, în zilele noastre de nepotul lui Hascal Steinberg, — adică de un reprezentant al celei de a treia generaţie de editori.

In acest local propriu, H. Steinberg a putut centraliza toate depozitele resfirate — precum şi atelierele grafice aflătoare în calea Şerban Vodă No. 204,— întreprinderi anexe necesitate de dezvoltarea din ce în ce mai mare a librăriei sale.

In tot timpul lungii şi rodnicei sale vieţi — avea 72 de ani, în 1936, când a murit, — Haim Steinberg are înscris în activul său de harnic şi onest editor pe lângă seria de cărţi populare, cărţi didactice din cele mai căutate, lucrări de interes didactic şi pedagogic şi numeroase tălmăciri din marile literaturi străine.

https://biblioteca-digitala.ro

XVI.

EDITURI DE STAT.

Editura religioasă, — leagăn al întregii edituri românești, — s'a văzut silită să urmeze acelaş ritm, să adopte nouile metode şi, deci, să-şi rânduiască o organizaţie pe aceleaşi temelii comerciale.

Dacă, la început, tipăriturile se făceau în chilii mânăstireşti, nu înseamnă că, odată editura trecută la mireni, vechile întemeeri tipografice să-şi fi încheiat activitatea. Chiar dacă unele au dispărut, altele s'au contopit constituind puncte de plecare pentru activităţi viitoare.

E cazul fostei tipografii dela Mitropolie care, după ce s'a despărţit de părţi din inventar, s'a repus din nou pe picioare către jumătatea secolului trecut.

Printre alte tipografii cari s'au contopit cu aceea a Mitropoliei, a fost şi tipografia şcolii Văcăreştilor, în care au apărut în 1741 mai multe cărţi, printre cari *„Invăţătura bisericească"*, *„Intrebări bogoslovești"* şi o *„Liturghie"*.

Contopirea s'a săvârşit mai târziu din porunca lui Grigore Ghica Voevod.

Intr'adevăr, în ziua de 1 August 1852 e zidită „din temelie" *tipografia Nifon,* pe locul unde se află azi *Tipografia Cărţilor Bisericeşti,* în strada Principatele Unite, tipografie care-i urmaşa celei dintâi.

https://biblioteca-digitala.ro

Tipografia editoare dela Mitropolie a jucat un rol prea important ca să nu stăruim mai îndelung asupra ei pomenind de transformările pe cari le-a suferit.

Această tipografie de editură bisericească care încă dela 1852 se numea Tipografia „Nifon Mitropolitul" e preluată de Stat printr'un vot al Adunării Elective a Ţării Româneşti[1]). Aşa ia naştere Tipografia Statului care, mai târziu cu un an, preia şi tipografia Colegiului Sf. Sava ca, în 1863, să se adauge acestei tipografii şi aceea — înfiinţată în 1860 — a Comisiunii Centrale din Focşani, pentru tipărirea protocoalelor comisiunii şi a legilor întocmite pentru Principatele Unite.

Denumirea de *Imprimeria Statului* e luată în anul 1863.

Ne folosim de acest prilej ca să dăm şi acest istoric al Imprimeriilor Statului al căror început vedem că a fost modest.

In primii ani de funcţionare, se afla această Imprimerie a Statului în aripa de jos a Academiei, în încăperile unde era Senatul din Palatul Universităţii.

Cu sprijinul lui Mihail Kogălniceanu, ca ministru de Interne, tipografia îşi îmbogăţeşte inventarul, se mută în localul fostei Şcoale Politechnice, la bariera Podului Mogoşoaiei, ca, în 1869, să se mute iar într'un local mai mare, pe locul unde se află, azi, Banca Naţională după ce, cu un an înainte, tipografia se mărise prin preluarea Tipografiei Ministerului de Războiu care, după cum ştim, se afla în posesia inventarului tipografiei lui Eliade. Din acest moment, o sporire an cu an a fost adusă tipografiei Statului ca, apropiindu-ne de zilele noastre, să culmineze cu cumpărarea de către Stat în 1930, a instalaţiilor editurii „Cultura Naţională".

---

1) In şedinţa din 26 Iunie 1859, în urma propunerii lui Ion Brătianu, sprijinit de C. A. Rosetti.

https://biblioteca-digitala.ro

* * *

Activitatea editorială a tipografiei Mitropoliei, — care alcătueşte sâmburele tipografiei Nifon şi apoi a tipografiei „Cărţilor Bisericeşti", e prea bogată în înfăptuiri cari dezvăluie frământările editoriale din ultimele decenii ale veacului trecut ca să nu-i închinăm rânduri menţionându-i obârşia.[1])

De-altminteri, proectul unei edituri exclusiv de cărţi bisericeşti era în aer încă din clipa când ideea revizuirei şi retipărirei cărţilor de ritual şi-a croit un drum din vremea lui Cuza Vodă.

Iar atunci când, în 1863, s'a hotărît introducerea alfabetului latin atât în cancelariile oficiale cât şi în cărţile de şcoală, era firesc ca acest lucru de vădită însemnătate să cuprindă şi cartea bisericească.

E foarte adevărat că bisericile şi preoţii mai foloseau vechile cărţi de slujbă, tipărite cu litere chirilice. Dar, în măsura în care trecea timpul, alfabetul latin devenea tot mai necesar căci preoţii bătrâni dispăreau înlocuiţi fiind cu tineri cari cunoşteau mai greu, — sau deloc, — slova veche.

In anul 1874, un tipograf, — A. Mănescu, — ceru Sf. Sinod învoirea ca el să tipărească, folosind literele latine, cărţile de slujbă bisericească. Sf. Sinod a respins cererea hotărând totodată ca să resolve el această problemă. Fără îndoială că, în această hotărîre, se află cauza care a dat îndemnul bogatei activităţi de mai

---

1) Pe o inscripţie săpată în piatră deasupra uşii de intrare a vechei tipografii se poate cei:

„Tipografia Nifon.

Această tipografie s'a zidit din temelie cu binecuvântarea Prea Sfinţitului Arhiepiscop şi Mitropolit al Ungro-Vlahiei D. D. Nifon, în al doilea an al arhipăstoriei sale, — Anul 1852 August 1".

https://biblioteca-digitala.ro

târziu a tipografiei Cărţilor Bisericeşti, urmaşă a vechei tipografii Nifon.

Chiar dacă vreme de câţiva ani nu se mai vorbeşte tot atât de stăruitor despre o editare de cărţi bisericeşti vedem că, în 1879, Episcopul Melhisedec citeşte în şedinţa Sf. Sinod[1]) raportul privitor la tipărirea *Cărţii de Tedeum* şi, cu acest prilej, se hotărăşte ca tipărirea să se facă prin licitaţie în 12.000 de exemplare. Proectul nu a fost realizat. In orice caz, cinci luni mai târziu, Mitropolitul Primat Calinic Miclescu[2]) constată că dorinţa nu a fost satisfăcută şi că, în locul tipărirei de către organele sinodale a cărţilor bisericeşti, nu s'a oferit decât „un domn izrailit" care întreprinde retipărirea acestor cărţi bisericeşti cu litere latine printre cari *„Mineele"* pe care însuşi Mitropolitul Primat le-a şi corectat.

Acest fapt, trezind luarea aminte a sinodalilor s'a pus, din nou, în discuţie chestiunea revizuirei şi retipăririi cărţilor de slujbă ce nu se mai găseau, mai ales că erau căutate cărţi tipărite cu litere latine.

S'a alcătuit atunci, o comisie, — compusă din Mitropolitul Moldovei Iosif Naniescu, Episcopul Melhisedec al Romanului, Episcopul Inochentie al Buzăului şi arhiereii Silvestru Bălănescu şi Inocenţiu Ploeşteanu, — având menirea să întocmească un regulament pentru executarea acestei revizuiri şi tipăriri a cărţilor de ritual. Raportul Comisiei, întocmit de Episcopul Melhisedec, a fost prezentat Sf. Sinod, împreună cu proectul de regulament.[3])

Au avut loc discuţiuni aprinse căci se mai găseau apărători ai literelor chirilice între cari se număra şi Episcopul Melhisedec. Dintru început s'a cerut amânarea discuţiei ca problema să fie mai bine studiată în

1) Şedinţa din 18 Ianuarie 1879.
2) Şedinţa Sf. Sinod din 4 Iunie 1879.
3) In sesiunea din toamna anului 1880.

https://biblioteca-digitala.ro

legătură cu nevoile vremii, unii pretinzând încă prezenţa cărţii de slujbă cu litere chirilice ştiut fiind că mare parte din preoţi erau grămătici, cari nu puteau ceti cărţile tipărite cu litere latine.

Prin stăruinţa însă a Ministrului Cultelor, V. A. Ureche, regulamentul a fost votat, fiind apoi sancţionat.[1])

Articolul 2 din acest regulament prevedea înfiinţarea *Tipografiei Cărţilor Bisericeşti.*

Articolul 11 din acelaş regulament mai prevedea că Preşedintele Sf. Sinod să aibe grije ca retipărirea cărţilor bisericeşti să se facă fără întârziere prin procurarea mijloacelor necesare pentru înfiinţarea, întreţinerea şi organizarea tipografiei în vederea tipărirei cărţilor de slujbă. Ministrul Cultelor punea la dispoziţie suma de 15.000 lei.

In vederea acestui scop, comisia, din îndemnul Sf. Sinod, cere prin Ministrul Cultelor tipografia luată de Stat din Mânăstirea Neamţu precum şi aceea a Mitropoliei Ungro-Vlahiei şi chiar resturile tipografiei dela Episcopia de Buzău.

Episcopul de Buzău dărueşte nouei tipografii a Cărţilor Bisericeşti două prese şi litera chirilică cu clişeele din tipografia pe care o mai avea.[2])

Materialul tipografic şi presele ce aparţineau tipografiei bisericeşti întemeeată de Mitropolitul Nifon în 1852 şi cari se cuveneau, cum era firesc, nouei tipografii a cărţilor bisericeşti, nu au mai ajuns la această destinaţie ele fiind date după cum am mai spus, de Ministerul Cultelor, Imprimeriei Statului.

In schimb, Ministerul Cultelor a pus la dispoziţia tipografiei Cărţilor Bisericeşti localul în care se află

---

1) *Monitorul Oficial* No. 140 din 25 Sept. 1881.

2) Mai târziu, una din aceste prese a fost dăruită unor călugări dela Atos. Pe când o transportau spre Sf. Munte, ea a fost confiscată de Turci. Cealaltă presă a fost vândută ca fier vechiu.

https://biblioteca-digitala.ro

şi azi şi care, atunci, era şcoala primară No. 3, iar mai înainte, după cum pomeneşte inscripţia citată, fusese tipografia Nifon.

In felul acesta Mitropolitul Calinic a putut spune, în Noembrie 1881, la deschiderea Sf. Sinod că tipografia Cărţilor Bisericeşti atât de mult dorită de membrii Sf. Sinod este aproape a fi instalată şi că, în urma stăruinţelor depuse Primăria a înapoiat Mitropoliei casele „ce erau anume cu această destinaţiune" iar comisiunea aleasă de Sf. Sinod a şi procurat, din străinătate, literă trebuitoare pentru un început de editură.

Tipografia a folosit călugări drept lucrători ceeace-i îngăduia să tipărească mai eftin, conducător fiind Ioan Penescu.

Alţi mireni cari mai lucrau la Tipografia Cărţilor Bisericeşti erau Fr. Göbl adus, — odată cu presele şi literele, — dela Viena, unde lucra la tipografia Imperială, precum şi Ştefan Rasidescu.

* * *

Cum Tipografia Cărţilor Bisericeşti o socotim urmaşă a Tipografiei Nifon, credem că se cuvine să amintim de unele tipărituri eşite din presele acesteia din urmă, între anii 1852—1862. Fireşte că nu e vorba decât de cărţi de slujbă :*Apostolul, Liturghii, Octoihul, Ceaslovul, Molitvenicul, Triodul, Evanghelia, Tipicul, Chiriacodromion, Mineele* (12 vol.) şi *Tipicul bisericesc.*

In Tipografia Cărţilor Bisericeşti, cea dintâi tipăritură a fost fascicula 1 (No. 1), an. VI. (1882) al revistei Sf. Sinod, *„Biserica Ortodoxă-Română"*.

Cea dintâi carte de slujbă pusă în lucru la Tipografia Cărţilor Bisericeşti a fost *Orologiul Mare*[1]) (Ceaslovul). Tiparul acestei cărţi, început în 1882 s'a termi-

1) După textul *Orologiului Mare,* tipărit de Mitropolitul Veniamin şi revizuit de Sf. Sinod.

https://biblioteca-digitala.ro

nat în 1887. Cartea aceasta s'a tras în 1000 de exemplare cuprinzând 100 coale în folio. Cu tipărirea ei s'a cheltuit, în acea vreme, suma de 60.000 lei şi s'a pus în vânzare cu preţul de 15 lei exemplarul. Până azi a rămas cea mai voluminoasă şi mai împodobită carte de ritual, bineînţeles cu mijloacele technice de atunci. Cuprinde icoane în culori, litere iniţiale xilografiate şi numeroase vederi de mânăstiri şi biserici din ţară. Lucrările de xilografie au fost executate de Iuliu Pop.

Intre primele cărţi de slujbă tipărite la Tipografia Cărţilor Bisericeşti însemnăm în afara *Orologiului Mare* tipărit cum am spus între 1882—1887, — *Orologiul mic* (1886), *Psaltirea Mare* (1887), *Psaltirea Mică* (1883) *Evanghelia* (1889) *Prohodul* (1889) *Aghiazmatar* (1891) *Molitfelnicul* (1889) *Apostol* (1893) *Triodul* (1893) *Liturghii* (1894) *Catavasier* (1895) *Mineele* (1897).

Tipografia Cărţilor Bisericeşti îşi continuă activitatea pe acelaş tărâm şi în anii cari au precedat marele războiu din 1916 iar după 1918 a putut îndeplini ca editură specializată un rol însemnat ca, azi, să fie socotită, pe bună dreptate, cea mai de seamă editură bisericească şi de cărţi în legătură cu problemele religioase.[1])

* * *

Fără urmă de îndoială că, dintre instituţiile de stat cu ramuri de activitate editorială, Academia Română ocupă locul de frunte.

Rostul acestor rânduri nu e să îmbrăţişeze toată vasta activitate şi întreaga dezvoltare a Academiei Române cuprinsă între anii 1866, data întemeerii ei, — şi până azi. Ci acela de a reţine doar acea parte de activitate, atât de bogată, care revendică pentru această

1) Cele mai multe din notele privitoare la trecutul Tipografiei Cărţilor Bisericeşti — al cărui director actual e Părintele Grigore Oancea, ne-au fost comunicate prin bunăvoinţa Părintelui Diacon Gheorghe I. Moisescu, asistent universitar, căruia îi aducem toate mulţumirile noastre.

https://biblioteca-digitala.ro

instituţie culturală dreptul de a fi aşezată printre marile edituri ale ţării la care, firește, interesul ştiinţific e singurul care călăuzeşte programul de lucru.

Această activitate începe puţin după înfiinţarea Academiei Române, — a cărei denumire iniţială a fost, pe temeiul Decretului Locotenenţei Domneşti a Principatelor Unite Române din 1 Aprilie 1866, *Societatea Literară Română.*

Chiar din scopul care a călăuzit înfiinţarea Societăţii Literare Române se desprinde activitatea editorială din primele timpuri ale acestei instituţii.

Intr'adevăr, C. A. Rosetti care fusese însărcinat şi cu raportul suspomenitului decret al locotenenţei Domneşti a pornit dela ideea că scopul acestei Societăţi, — sâmbure al viitoarei Academii Române, — era, după cum remarcă Dl. Prof. C. Rădulescu Motru[1]) nu de a face din limba naţională o limbă de circulaţie universală cum a voit Richelieu cu limba ţării sale la întemeerea Academiei Franceze ci „de a face din ea o dovadă a latinităţii şi un mijloc pentru realizarea unităţii de cultură".

Astfel, primele preocupări ale Societăţii Literare Române, ca şi mai târziu când, după întocmirea statutelor, s'a numit *„Societatea Academică Română"* şi după 1879 când, devenind instituţie naţională ia numele de *Academia Română,* — au fost alcătuirea unei ortografii, a unei gramatici şi a unui dicţionar al limbei române.

Când s'a trecut la realizarea practică, în faţa a mai multor sisteme de aşezare a ortografiei româneşti[2]) a fost adoptat acela al lui Timoteiu Cipariu care s'a publicat sub titlul: *„Principie de ortographia romana"*.

Cu această lucrare putem spune că se inaugurează activitatea editorială a Academiei Române de azi, ur-

1) LXXV de ani dela înfiinţarea Academiei Române (Cuvântare rostită în şedinţa festivă din 29 Mai 1941). Academia Română, Buc. 1941.

2) Se înfruntau sistemele de ortografie ale lui I. E. Rădulescu, Timoteiu Cipariu, Gavril Munteanu, Ion Sbiera şi C. Massim.

https://biblioteca-digitala.ro

DICTIONARIULU

LIMBEI ROMANE

DUPO INSARCINAREA DATA DE SOCIETATEA ACADEMICA ROMANA

ELABORATU CA PROIECTU

DE

A. T. LAURIANU si J. C. MASSIMU.

BUCURESCI.
NOUA TYPOGRAPHIA A LABORATORILORU ROMANI.
19. STRATA ACADEMIEI 19
1871.

Titlul Dicţionarului limbei române de A. T. Laurianu şi I. C. Massimu. 1871.
Colecţia Autorului.

https://biblioteca-digitala.ro

maşa „Societăţii Literare Române" şi a „Societăţii Academice Române".

A urmat, apoi, întocmirea gramaticei pentru care s'a instituit şi un concurs, premiat fiind, — în 1868, — manuscrisul lui Timoteiu Cipariu care a fost publicat un an mai târziu, — în 1869 — în prima sa parte (Analitica) iar partea doua (Sintactica) pusă deasemeni la concurs iar manuscrisul premiat a fost tot al lui T. Cipariu, publicat în 1877.

In ce priveşte *Dicţionarulu limbei romane* care a stârnit atâtea discuţii aprinse, mulţumită străduaniilor lui Laurian şi Massim, cari au fost însărcinaţi cu coordonarea şi revizuirea materialului, întregul proect al acestei lucrări a putut fi prezentat în şedinţa din 7 Septembrie 1876 şi în răstimp de şase ani a fost tipărită în 2 volume, format în — 8^0 cuprinzând 2890 pagini iar glosarul cuprinzând 584 pagini.

In acest chip, programul editorial schiţat dela începuturile Societăţii Literare Române a putut fi realizat în întregime.

* * *

După 1879, dată când în şedinţa din 29 Martie a acestui an ia denumirea de azi iar prin legea special întocmită se acordă o subvenţie anuală pentru publicaţiile sale, — în afara localului ce i-a fost dat în 1890 pentru depozitul de cărţi şi documente, — începe epoca de înflorire a editurii iniţiată de Academia Română.

La aceste încurajări se adaugă aceea a participării active a primului Rege al României la lucrările Academiei şi din îndemnul Său încep să lucreze şi celelalte trei secţiuni, — prevăzute în organizarea din 1867, şi anume: secţiunea literară filologică, secţiunea istorică arheologică şi secţiunea ştiinţelor naturale.

Se cuvine să spunem că, tot din îndemnul Regelui Carol I, s'au început lucrările acelui *Etymologicum*

https://biblioteca-digitala.ro

Magnum Romaniae, — lucrare cu care au fost însărcinaţi, succesiv, B. P. Haşdeu, iar mai târziu când lucrarea e denumită *„Dicţionarul limbei româneşti"* Al. Philippide şi apoi Sextil Puşcariu şi care-şi aşteaptă, şi azi, realizarea.

Sporirea producţiei, pe plan editorial, creşte an cu an începând dela 1879.

Pe lângă lucrările amintite au fost date la iveală, după cum afirmă în cuvântarea sa fostul preşedinte, D-l Prof. Rădulescu-Motru, o serie de retipăriri după texte de literatură veche, lucrări de etnografie şi folklor, o bibliografie ştiinţifică a României, lucrări de istorie şi critică literară, de artă şi filosofie, comunicările făcute şi apărute în memoriile secţiunilor, — din care au apărut până acum numeroase volume pe cari le vom enumera.

Secţia istorică s'a arătat nespus de activă prin rodnica participare a marelui N. Iorga. Ea a putut publica texte de scrieri istorice, documente externe şi interne, studii şi cercetări, rapoarte pentru culegeri de documente şi pentru exploatări arheologice, propuneri şi comunicări, — acestea din urmă fiind cuprinse în cincizeci de volume, — iar celelalte secţiuni publică buletine ştiinţifice, memoriile secţiunii ştiinţifice, lucrări originale cari au apărut până acum într'un număr de 61 de volume, studii şi cercetări ştiinţifice, monografii ştiinţifice, într'un cuvânt, Academia Română izbutind să înglobeze, în activitatea ei editorială, toate ramurile în cari s'a cheltuit gândirea românească.

* * *

E această activitate ce se oglindeşte în *Catalogul* pe care Academia Română l-a dat la iveală în 1937, întocmit cronologic, în prima parte a lui şi alfabetic

https://biblioteca-digitala.ro

în partea doua şi a cărei sinteză o putem da în următoarea enumerare[1]):

1) Analele, — seria I, vol. I—XI; seria II, vol. I—LXII.

2) *Memoriile* (literare, istorice, ştiinţifice) — seria I (în Anale); seria II, (vol. I—XLI); seria III, (vol. I—IX, vol. I—XXV, vol. I—XVIII).

3) *Bulletin de la Section historique (vol. I—XXIV),*

4) *Bulletin de la Section scientifique* (vol. I—XXIV).

5) *Bulletin de la Section littéraire* (vol. I—II).

6) *Colecţia Documentelor Hurmuzachi* (vol. I—XX, supl. I: 5 vol. II: 3 vol).

7) *Din viaţa poporului român* (vol. I—XL).

8) *Anuarul Arhivei de Folklor* (vol. I—VI).

9) *Autori clasici traduşi* (7 autori în 14 volume).

10) *Publicaţii economice* (8 vol.).

11) *Publicaţii bibliografice* (4 autori în 23 vol.).

12) *Publicaţii etnografice* (18 autori în 20 vol.).

13) *Publicaţii filologice* (22 autori în 30 vol.).

14) *Publicaţii istorice* (28 vol.).

15) *Publicaţii ştiinţifice* (7 vol.).

16) *Publicaţiile Fond. Simu* (5 vol.).

17) *Publicaţiile Fond. Al. Ştirbey* (12 vol.).

18) *Publicaţiile Fond. Adamachi* (10 vol.).

19) *Studii şi cercetări* (vol. I—LX).

20) *Etudes et recherches* (vol. I—XVI).

21) *Discursuri de recepţie.*

Avem, la data când scriem aceste rânduri, — un total de 510 volume, ceea ce ţinând seama că această operă editorială se adresa numai oamenilor de specialitate, a acestui cerc restrâns de cercetători în diferitele domenii, accentul activităţii nu cădea pe nota comercială ci exclusiv pe aceea de îndrumare spirituală, de propagandă ştiinţifică şi de cunoaştere a gândirei ro-

1) Pe care o avem din comunicarea ce atât de binevoitor ne-a dat-o d-l G. Băiculescu, bibliotecarul Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

mâneşti şi dincolo de hotarele ţării. Tirajul cărţilor nu a putut fi, deci, mare. El este, pentru publicaţiile Academiei Române, — de 1000 exemplare. Deci, ţinând seama că s'au tipărit 510 volume, avem un tiraj total de 510.000 exemplare care, în acest răstimp, cuprins în trei pătrare de veac reprezintă, de bunăseamă, o cifră destul de însemnată mai ales dacă subliniem faptul că activitatea editorială deşi începută în 1869, adică trei ani după Decretul Locotenenţii Domneşti a Principatelor Unite, — ea nu a luat dezvoltarea pe care o cunoaştem decât din 1879 când devine cu adevărat o instituţie naţională şi începe să se bucure de o subvenţie anuală pentru tipărirea publicaţiilor ei. Adică într'un interval de timp de aproximativ 60 de ani.

E foarte adevărat că această prodigioasă activitate editorială s'a bucurat de îndrumările celor mai luminaţi oameni ai neamului, începând cu un Eliade Rădulescu şi C. A. Rosetti, ei înşişi după cum am văzut, cunoscători ai vieţii şi problemelor editoriale, cu Dimitrie Sturza, Ion Bianu, N. Iorga, G. Ţiţeica, C. Rădulescu-Motru şi Al. Lapedatu, şi sfârşind cu actualul preşedinte al Academiei Române, D-l Prof. I. Simionescu, care, aflat, — sub acest raport al dragostei pentru editura românească şi pentru tot ce se leagă de viaţa cărţii — pe linia lui I. Eliade Rădulescu, Asachi şi C. A. Rosetti, nu e numai omul de ştiinţă, omul de mare cultură şi de gust, scriitorul de talent atât de preţuit de cititorul român dar şi în ceeace ne interesează — în cadrul vieţii noastre editoriale, fiind preşedintele consiliului de administraţie al editurii „Cartea Românească" — e, totodată, prin constanta participare la rânduirea editorială dela noi, îndrumător de preţ şi sprijin statornic pentru întreaga editură românească. Era firesc ca, şi la *Academia Română,* al cărei preşedinte e azi, să dea, prin pasiunea de carte ce-l însufleţeşte, un avânt editurii acestei instituţii, ceea ce se vede dealtminteri, prin nouile publicaţii apărute şi prin

https://biblioteca-digitala.ro

proectele, ce, desigur, vor fi realizate şi vor purta pecetea acestei personalităţi aparţinând nu numai culturii româneşti dar şi editurii româneşti.

* * *

Către sfârşitul veacului trecut, — în 1896, — ia fiinţă o editură care, în dezvoltarea cărţii româneşti şi a materialului didactic, — a avut unul din cele mai însemnate roluri. Sub ministeriatul lui P. Poni şi din iniţiativa ministrului se întemeează acea *„Casă a Şcoalelor"*, căreia i s'a dat menirea de a suplini unele lipsuri ale editurii particulare, care nu-şi putea îngădui luxul întreprinderilor sortite dintru început deficitului. Erau o seamă de lucrări pe cari numai Statul, — în organizarea defectuoasă la care era supusă cartea, — le putea tipări şi răspândi neţinând seama de acele consideraţii de ordin strict comercial care porunceşte anumite percepte, ca să le spunem astfel, de balanţă comercială.

E foarte adevărat, că, dacă întreprinderile comerciale,—măcar acelea cari au făcut dovada unei destoinicii necontestate, — s'ar fi bucurat de un sprijin cât de mic din partea Statului pentru iniţierea de lucrări oarecum speciale, fireşte că această editură de Stat n'ar fi înregistrat atâtea deficite, cartea s'ar fi bucurat de o mai adâncă răspândire şi iniţiativa particulară ar fi fost învrednicită de un meritat şi încurajator impuls. Niciodată, în istoria mai apropiată a editurii româneşti, nu a fost semnalat cazul când s'ar fi cerut, de către Stat, editarea pe baze comerciale, a unor lucrări cărora să li se asigure o răspândire minimă, sortită să acopere, — cel puţin o parte din cheltuelile învestite, — adică o răspândire fie pentru biblioteci publice, fie pentru nevoia cercurilor interesate. Şi azi, orice editură românească e asaltată, — la apariţia unei cărţi — de atâtea cereri din partea tuturor bibliotecilor publice, populare, săteşti,

https://biblioteca-digitala.ro

învăţătoreşti, încât ar putea epuiza un tiraj. Şi ne gândim dacă acest rol de înfiinţare, organizare, control şi aprovizionare a tuturor acestor biblioteci solicitante nu şi l-ar putea îndeplini însuşi Statul cu folos şi pentru aceste nevoi obşteşti şi pentru o dreaptă încurajare a cărţii.

Din această pricină, cei mai mulţi editori, — în ciuda bunelor intenţii ce-i însufleţesc, — sunt siliţi să ţină seama, în primul rând, de consideraţii mai puţin sentimentale şi mai mult comerciale, şi fără îndoială, că, tot din această pricină a luat fiinţă acum cincizeci de ani o editură de stat ca această *Casă a Şcoalelor* iar, mai aproape de noi, acea editură regală de mare hărnicie care, de-asemeni, — prin numeroasele sprijine acordate, — a putut împlini goluri.

Aceasta nu înseamnă că aceste goluri nu au fost împlinite, de multe ori, şi de editura particulară, — adică de acea editură care nu se bucura de niciun sprijin, atunci când nu i se aruncau în cale greutăţi. Dar numai cei iniţiaţi în tainele editurii româneşti din ultimele opt decenii cunosc sacrificiile îndurate.

Casa Şcoalelor, trebue să recunoaştem şi-a îndeplinit cu cinste rolul de mare editură care i s'a atribuit.

Numai după doi ani de funcţionare tipăreşte, — între 1898 şi 1900, — numeroase tablouri istorice, tablouri religioase şi icoane, tablouri demonstrative pentru unităţile de măsură şi corpuri geometrice, hărţi, — ale României şi ale continentelor, — tablouri intuitive de botanică şi zoologie, albume de cusături şi ţesături, albume de ouă încondeiate, de covoare, — deci tot lucrări necesare şcolilor de diferite feluri.

Iar ca editură propriu zisă se cuvine să notăm că, dela întemeere, *Editura Casei Şcoalelor* a dat la iveală treisprezece biblioteci în cari au apărut 1372 lucrări totalizând până'n preajma războiului, 7.606.157 exemplare.

https://biblioteca-digitala.ro

E o bogată activitate editorială care se adaugă la seria tablourilor amintite.

Aceste treisprezece biblioteci sunt:

Biblioteca populară, — care a tipărit, în acest răstimp, 216 lucrări cu un tiraj total de 2.086.730 exemplare.

Biblioteca „Steaua", — totalizând 216.000 exemplare.

Biblioteca pedagogică numărând 148 de lucrări într'un tiraj total de 640.154 exemplare.

Biblioteca traducerilor clasice având editate 183 de lucrări în 918.332 exemplare.

Biblioteca cărților didactice, — pentru școli speciale, — cu 182 lucrări înregistrând un tiraj total de 613.000 exemplare.

Biblioteca pentru tineret și școlari, cu 203 lucrări în 1.233.850 exemplare.

Biblioteca literară cu 145 lucrări în 720.156 exemplare.

Biblioteca cursurilor universitare, având 41 de lucrări în 121.135 exemplare.

Biblioteca artistică numai de 2 lucrări dar într'un tiraj de 60.000 exemplare.

Biblioteca științifică de sub conducerea unor savanți ca profesorii David Emanuel, I. Simionescu, Dr. A. Babeș, Dr. P. Bogdan, — având tipărite 17 lucrări în 51.000 exemplare.

Biblioteca filosofică-pedagogică și juridică cu 22 lucrări în 182.300 exemplare.

Biblioteca filosofică cu 10 lucrări în 33.500 exemplare.

Biblioteca istorică, — ce a fost sub conducerea lui N. Iorga, — și care a dat la iveală 7 lucrări în 47.000 exemplare.

Numai această însușire e suficientă pentru oglindirea unei activități cu adevărat îmbelșugată care dacă s'a arătat, uneori, din pricina organizării ei în cadrul

https://biblioteca-digitala.ro

Statului, oarecum defectuoasă sub raportul strict comercial, s'a dovedit, în schimb, plină de învăţământ pentru editura particulară. Privită în această lumină, activitatea editorială a *Casei Şcoalelor* poate fi judecată sub titlul unor folositoare experienţe, — să le spunem de laborator, — nespus de preţioase editurii particulare.

* * *

In cadrul editurilor de Stat putem îngloba şi Fundaţiile Regale, a căror activitate, aidoma celor dintâi, cu toată autonomia de care dispune, se bucură de încurajarea Statului, fără a fi însă sub controlul lui, Fundaţiile Regale fiind din acest punct de vedere asemănătoare cu editurile particulare. Fundaţiile în număr de cinci — nu sunt de dată recentă, ci numai unirea lor într'o singură organizaţie datează din *Aprilie 1933*. Cea mai veche dintre fundaţii, — e vorba de *„Fundaţia Universitară Carol I"*, împlineşte aproape cinci decenii dela întemeiere, — apoi *Fundaţia „Principele Carol"*, azi *„Fundaţia Culturală Regele Mihai I"*, *„Fundaţia Ferdinand I"* la Iaşi, *„Institutul de Cercetări ştiinţifice"* din Cluj şi, în sfârşit, a cincea din 1933 *„Fundaţia pentru Literatură şi Artă"*. Toate aceste fundaţii au fost întrunite într'un organism central de conducere, sub denumirea de *Uniunea Fundaţiilor Culturale Regale*.

In jurul acestor fundaţii s'au înfiripat rodnice activităţi editoriale, — lucrări ştiinţifice şi publicaţii periodice, — dar, mai ales, s'au pus bazele uneia din cele mai active edituri de către cea mai nouă dintre Fundaţii, am pomenit *„Fundaţia pentru Literatură şi Artă"*.

Diferite colecţii şi biblioteci caracterizează activitatea editorială a acestei fundaţii culturale regale.

Biblioteca *„Energia"* care, prin volumele publicate, — originale şi traduceri, — a realizat scopul de „a sti-

https://biblioteca-digitala.ro

mula spiritul de inițiativă, curaj și sacrificiu atât de necesar în dezvoltarea națiunilor". Biblioteca „Energia" a întâmpinat un netăgăduit succes în marele public, — mai cu osebire în rândurile tineretului, — ceeace a îngăduit tiraje destul de ridicate.

Colecția *„Enciclopedică"* al cărei titlu închide, în el, programul, a cunoscut de-asemeni un îndreptățit succes. Cărțile apărute în această colecție înfățișează o autentică biruință editorială, ele purtând semnătura Profesorului Giurescu cu a sa *Istorie a Românilor,* lucrare cu care s'a inaugurat colecția. Printre cei cari au colaborat la această colecție, menționăm: Prof. I. Simionescu, Dr. G. Banu, Prof. Cartojan, G. Călinescu și alții.

In *„Colecția Autorilor Români Contemporani"* s'au publicat operele scriitorilor români din cei consacrați cât și promovându-se scrisul multor tineri.

Pentru cei dintâi a luat dealtminteri naștere, în cadrul suspomenitei colecții, acele *„Ediții Critice Definitive"* în care a apărut și va mai apare opera comentată a celor mai de seamă reprezentanți ai scrisului românesc, din trecut ca și din zilele noastre, fără a fi dați la o parte chiar și acei „scriitori români uitați"..

Au apărut deci în cadrul acestei activități editoriale toate manifestările spiritului contemporan, — nu numai cele românești, — apărând, prin străduințele *„Fundației pentru Literatură și Artă"* romanul, versul, cartea de știință, cartea de popularizare, esseul, critica.

Tot de către această Fundație se tipărește *„Revista Fundațiilor Regale"* care prin linia ei sobră și obiectivitatea de conducere dă prilej unei manifestațiuni de înaltă ținută culturală.

De către *„Fundația Culturală Regele Mihai I"* s'au tipărit acele minunate volume intitulate destul de sugestiv: *„Cartea Satului"*, care au umplut cu sfaturi, datini și slovă neaoșe toate meleagurile țării noastre, com-

https://biblioteca-digitala.ro

pletând gustul cetitului la sate cu prea frumoasa revistă populară „Albina".

Printre editurile cari nu pot fi trecute în rândul instituţiilor de iniţiativă particulară, *„Fundaţia pentru Literatură şi Artă"* împreună cu celelalte patru Fundaţii se înscriu fără urmă de îndoială, — graţie realizărilor lor, — printre editurile cele mai harnice şi mai vrednice de recunoştinţa iubitorului de carte din România.

* * *

Cum editura particulară nu a putut să-şi însuşească un program de tipărire a cărţii ştiinţifice şi de specialitatea, acestea s'au bucurat de un sprijin oarecare din partea Statului atunci când asemenea lucrări nu constituiau o preocupare editorială a autorilor noştri.

De-aceea suntem ispitiţi să încadrăm această ramură de activitate editorială în acest capitol.

Intr'adevăr, cartea ştiinţifică trebuie să constatăm, desigur cu îndreptăţită părere de rău, că încă nu dispune de edituri a căror activitate să se îndrepte exclusiv asupra acestor fel de lucrări. Nu avem edituri de ştiinţă pură, — ca, de pildă, Gauthier-Villars la Paris, — sau I. Springer din Berlin, sau specializate cum ar fi, în medicină de exemplu, Maloine şi Masson tot în capitala Franţei sau Georg Thieme din Leipzig, cum nu avem nici o editură militară de felul aceleia pe care ne-o înfăţişează tot Franţa prin Berger-Levrault sau Lavauzelle.

Aceasta nu înseamnă că, şi la noi, cartea ştiinţifică nu s'a bucurat de dezvoltare.

Cum bine observă D-l Petre Sergescu, profesor de matematici la Universitatea din Cluj şi membru corespondent al Academiei Române[1]), cartea de ştiinţă a

1) Conferinţă rostită la microfonul postului nostru de radio-difuziune, în ziua de 15 Martie 1943 despre „Istoria Cărţii Ştiinţifice".

https://biblioteca-digitala.ro

circulat, la noi, până chiar după întemeerea Academiilor, sub formă de manuscrise. Dintre acestea se mai păstrează o parte din cele rămase de pe urma cursurilor predate la Academia din Iaşi şi Academia din Bucureşti, — aflătoare în biblioteca Mitropoliei şi a Seminarului din Iaşi, ca, de pildă, manuscrisele lui Teofil Coridoleu cu o *Astronomie* şi o *Fizică,* Nikifor Teotokis cu o *Aritmetică* (1758) şi o *Geometrie* (1764), — Forneiu cu o *Trigonometrie* sau Cercel cu un curs de matematici.

Abia la sfârşitul secolului al XVIII-lea încep să apară manuale în locul manuscriselor.

Cum am văzut, Românii din Ardeal dispuneau de tiparul din Viena, Buda şi Blaj tipărindu-se cărţi de ştiinţă de pildă la tipografia românească dela Universitatea din Buda unde cenzori şi corectori pentru aceste lucrări erau Samuil Micu Clain, Gh. Şincai şi Petru Maior.

In străbaterea pe care am făcut-o dealungul diverselor epoci ale editurii româneşti am pomenit de aceste cărţi de ştiinţă în majoritatea lor manuale didactice ori lucrări de popularizare.

Cartea de ştiinţă, aşa cum e ea înţeleasă de cercetători, şi de oamenii de specialitate, nu a fost cunoscută, de fapt, la noi, decât din străduinţele Academiei Române, care, în această direcţie, a dat, desigur, un punct de plecare. Un punct de plecare nu încă pentru iniţiativa particulară ci pentru alte instituţii ştiinţifice. Astfel, — tot D-l Petre Sergescu ne informează, — Universitatea din Cluj şi-a organizat un oficiu de editură ştiinţifică. Pentru tipărirea lucrărilor, această organizaţie editorială a Universităţii Clujene cheltuia, anual, 600.000 lei. In douăzeci de ani, Universitatea din Cluj a putut publica peste 350 volume însumând 110.000 pagini, 20 manuale universitare, 30 colecţii periodice cu 218 volume, 20 colecţii neperiodice cu 113 volume.

https://biblioteca-digitala.ro

Mutat la Timişoara acest oficiu de editură al Universităţii din Cluj îşi continuă activitatea.

Fără urmă de îndoială că aceste iniţiative deschid drumul, — pentru mai târziu, — acelor edituri particulare româneşti cari, prin sporirea instituţiilor universitare şi a numărului celor cari se interesează de cartea ştiinţifică, îşi vor putea asigura debuşeul necesar sortit să pună la adăpost de nereuşită orice întreprindere având caracterul comercial.

Nu e mai puţin adevărat, — şi acest lucru ni-l îngăduim să-l spunem în paranteză, deci fără să stăruim prea îndelung asupra lui, — că, printr'o metodică organizare la care, fireşte, se impune să participe şi Statul acordând o efectivă încurajare, s'ar putea ajunge la întemeerea unei edituri pur ştiinţifice la care colaborarea oamenilor de specialitate să fie obligatorie.

Iată problema ce îndrăznim să o ridicăm şi cu a cărei rezolvare fericită nădăjduim că se va însărcina ziua de mâine.

Din Noul Testament tip. la Alba Iulia 1648.

https://biblioteca-digitala.ro

XVII.

EDITURI ROMÂNEŞTI DINCOLO DE HOTARELE VECHEI ROMÂNII.

Nu mult înainte de întregirea României, — încă din prima jumătate a veacului trecut, — o mişcare editorială pe care o vedem destul de puternică se desenează nu numai dincolo de Carpaţi dar chiar şi mai departe.

Am vorbit de activitatea editorială românească la Buda a lui Zaharia Carcalechi, după cum vom vedea atunci când vom pomeni de cărţile apărute în capitala Ungariei.

Dar, o editură românească şi-a semnalat activitatea şi în Stiria, la Graz.

Intr'adevăr cunoaştem un catalog de cărţi editate la librăria *Paul Cieslar din Graz, Hamerlinggasse 1.*

Cum s'a făcut ca această editură românească să ajungă în Stiria sau cum s'a putut ajunge ca un librar din Graz să devină în acest oraş editor român şi cine-i acest librar editor Paul Cieslar, ne lămureşte o notă manuscrisă semnată I. Moisil adăugată la sfârşitul menţionatului catalog aflător la Academia Română.

„Incă de pe la anul 1870 — ne informează această notă, ce poartă data Octombrie 1929 — studenţii români cari urmau la Universitatea din Graz (Stiria) stăteau în relaţiuni cu librarul de acolo Paul Cieslar. Astfel au fost studenţii ardeleni: Artamiu P. Alexi şi

https://biblioteca-digitala.ro

Paul Tanco, — mai târziu profesori la Liceul românesc din Năsăud I. C. Drăgescu (medic la Constanţa-Craiova) ş. a. şi mai târziu, Aug. Frăţilă, G. Candrea, Sever Ganea, ş. m. a.

A. P. Alexi, profesor de ştiinţe naturale la Năsăud (dela 1893—1896) împreună cu profesorul de religie şi istorie Maxim Pop, tot de aici, (1865—1892) au publicat *„Resbelul oriental ilustrat"* în anul 1878, editat de P. Cieslar şi, în special, partea relativă la războiul româno-turc. (Pentru care au şi fost decoraţi de Regele Carol I).

Tot la Cieslar a apărut şi *„Resbelul franco-german din 1870—71"* de A. Bujor, pe vremea aceea student acolo.

Un alt student, Nicolae Enescu, a publicat trei lucrări: *„Schiţe geografice"*, *„Tipuri din antichitate"* şi *„Asasinul invizibil"*.

Nicolae Enescu era din comuna Bran (Braşov), a urmat medicina în Graz şi în urmă fu medic în com. Novaci (Gorj) unde muri între anii 1905—1908. Din vânzarea cărţilor pe cari le-a publicat, autorul a putut să-şi urmeze studiile acolo.

Toate cărţile din editura lui Cieslar erau foarte frumos tipărite şi ilustrate.

După cum îmi spunea Nic. Enescu, acest librar P. Cieslar ar fi fost român istrian".

Dar, pe lângă aceste cărţi semnalate de nota I. Moisil mai găsim în catalogul librăriei editoare P. Cieslar din Graz o *„istorie naturală"* (pentru cursul I) de E. Andreescu pe care editorul o anunţă că „este aprobată deja pentru şcoalele poporale din Ungaria şi sperăm că se va aproba şi de celelalte autorităţi şcolare române". Apoi, *„Globul pământesc şi misterele lui"*, de G. Nicolescu, — un roman istoric, intitulat *„In Exil"*, de J. Codrescu şi tot de acelaş autor, un roman în trei tomuri, *„Vânătoarea de aur"*, — chiar şi tălmăciri din diferite limbi străine, ca, de pildă, *Pillone*, de Bergsoë,

https://biblioteca-digitala.ro

„naraţiune interesantă a renumitului scriitor şvedian", descriind „viaţa unuia din cei mai renumiţi bandiţi italiani", — apoi alt roman de G. Buzdugan intitulat „Sibille Sates", „naraţiune californică dându-ne viaţa minerilor din California", — o altă „naraţiune" — de data aceasta „italiană" — *„Banditul fără voie"* — istorioară care „are meritul de a fi adevărată".

Nu lipsesc nici culegeri de glume ca acea „umorescă foarte nostimă conţinând o mulţime de scene interesante şi iritatoare" sau acele *„Picături întăritoare"* semnate Păcală G. Glumeţul.

Vedem dar o activitate editorială care, chiar dacă nu e prea bogată e destul de eclectică. La cărţile de şcoală şi de literatură puţin sensaţională adaugă, după cum vedem, o literatură umoristică minoră care e compensată, însă, şi de editarea unor tablouri istorice ca, de pildă, *„Luarea unui drapel turcesc de un roşior român"*, *„Ocuparea Plevnei"*, *„Reîntoarcerea Regimentului 13 de Dorobanţi şi primirea lui în Iaşi"*, *„Foia memorabilă la Impăratul Josif II"*, în care se vede „între altele când primesce în audienţă pe Horia".

* * *

De-altminteri, dincolo de Carpaţi a pulsat dintru început, o intensă viaţă editorială. Fiecare centru românesc din Ardeal, prin străduinţele cărturarilor şi luptătorilor de aici, a înfăţişat o constantă preocupare pentru tipărirea de cărţi.

Mai mult, chiar mai departe de Ardeal, — la Budapesta, — aceşti cărturari ai Ardealului găseau mijlocul tipăriturilor şi vom vedea că, în capitala Ungariei, chiar înaintea instalării lui Zaharia Carcalechi, apăreau cărţi pentru folosul învăţământului românesc din Ardeal, mai ales.

Nu intrăm în consideraţii de ordin istoric menite să ne lămurească pricina pentru care românii ardeleni căutau să tipărească lucrări, — mai cu osebire de interes

https://biblioteca-digitala.ro

didactic, — chiar mai departe de graniţele Ardealului, ca, de pildă, la Buda sau cum am văzut, la un Paul Cieslar din Graz. Insemnăm acest fapt sub titlul unui moment editorial românesc, adăugând observaţia că, dela o anumită dată, această editură românească refugiată în centre atât de puţin româneşti se va cheltui în cuprinsul Ardealului şi anume în cât mai multe oraşe.

Cum se poate lesne observa, interesul editorial era aproape exclusiv îndreptat spre viaţa şcolarului, pentru grija şcoalei româneşti şi pentru problemele de ordin didactic. Iată dece vom vedea, încă din primii ani ai secolului trecut, un belşug de cărţi cu acest conţinut.

Intr'un catalog al cărţilor pedagogice româneşti, aparţinând librăriei Arhidiecezana din Sibiu[1]), găsim o oglindă a acestei vieţi editoriale risipită în centrele ardeleneşti şi prelungită până la Budapesta. Catalogul întocmit de Dr. Onisifor Ghibu, ne dă prin această sistematizare a cărţilor cuprinse în el, prilejul să desprindem un aspect al acestei vieţi editoriale ardeleneşti.

Sunt, afară de Buda, Sibiul, Caransebeşul, Aradul, Blajul, Braşovul, Făgăraşul şi Gherla, cari slujesc drept adăpost unei activităţi editoriale stârnită fie de cărturarii grupaţi în jurul centrelor religioase, ca, de pildă, acela dela Seminarul Greco-Catolic din Blaj sau dela editura Librăriei Diecezane din Arad, fie de iniţiativa particulară, fie chiar de librari-editori pur şi simplu cari vedeau, în tipărirea şi răspândirea cărţilor româneşti în Ardeal nu numai un interes exclusiv cultural dar şi unul comercial.

* * *

Din cercetarea acestor cataloage ca, de pildă, cele pomenite dela librăria Arhidiecezană din Sibiu, dela editura Diecezană din Arad, dela librarul Filtsch din

1) Apărut la Sibiu, în 20 Sept. 1910 la Librăria Arhidiecezană şi întocmit de Dr. Onisifor Ghibu.

https://biblioteca-digitala.ro

Sibiu şi mai târziu, — în acelaş oraş, dela librăria editoare W. Krafft, urmaş al lui Filtsch, cuprindem cele mai de seamă cărţi apărute în Ardeal dela începutul secolului trecut şi până nu mulţi ani înainte de dezlănţuirea marelui război din 1914.

Insemnăm o parte din cărţile apărute la Buda ca să ne dăm seama de acest început de activitate editorială românească desfăşurată în capitala Ungariei.

In primul rând lucrarea lui Gh. Lazăr, — *„Povăţuitorul tinerimei către adevărata şi dreapta citire"*, — a apărut la Buda în 1826, — după ce, înainte cu opt ani, în 1816, apăruse tot la Buda şi o tălmăcire după Campa, datorită lui I. Theodorovici, *„Descoperirea Americei"*, iar, în 1833, o „carte morală" intitulată *„Theophron sau iscusitul sfătuitor pentru neiscusita tinerime"*. Dar chiar înainte de aceste lucrări a apărut la Buda, volumul intitulat: *„Regule scolastice"*. (Buda, 1806). *„Pedagogia"* şi *„Metodica"* lui Naum Petrovici apar în 1818. *„Invăţăturile pentru tinerime"* apar la Buda în 1827 iar în 1830 apare lucrarea *„Diregătorul bunei creşteri"* de D. Bojinca.

Se cuvine adăugată, la toate aceste lucrări apărute dincolo de graniţele românismului dar pentru folosul exclusiv al Românilor din Ardeal şi acea *„carticea pentru învăţătorii Nuuniţilor românescilor mai mici în şcoale în împă- şi crăeştilor ţări"*, apărută la Viena încă la sfârşitul sec. al XVIII-lea, în 1785.

Tot la Viena au apărut de asemeni cărţi încă la sfârşitul sec. al XVIII-lea ca de pildă acele *„Observaţii grămăticeşti asupra limbii române"* de Enache Văcărescu şi, tot de acelaş autor, *Gramatica Română* (Viena 1787).

* * *

La Sibiu se pare că a fost centrul cel mai activ, judecând după numărul cărţilor apărute semnalate de bibliografii şi de cataloagele librăriilor-editoare locale.

https://biblioteca-digitala.ro

I. 142.100.

ВІА́ЦА,

ши

ПИ́ЛДЕЛЕ

прѣ ꙟцелепцꙋлꙋй

Е́СО́П.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

СИБІЮ,

ꙟ Тѵпографіа лꙋй Геѡргїе де Клозїꙋс.

1834

Titlul volumului Viaţa şi pildele prea înţeleptului Esop. Sibiu 1834.
Colecţia Bibliotecii Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

Notăm la întâmplare o parte din acestea, în ordinea apariţiei, cari ne dau aspectul căutat al vieţii editoriale ardeleneşti înainte de Intregire. *„Icoana creşterii rele cu mijloacele de a o face şi mai rea"*, „Prelucrare pentru români" după Saltzmann de Andrei Mureşanu (Sibiu 1848); *„Modul de educaţie la Romani, Greci, etc."* de M. Bota (Sibiu, 1858); O *„adunare a cuvântărilor comisarilor şcolari din anii 1863—1864"* (Sibiu, 1864); *„Instrucţiunile pentru învăţători"* ale Baronului A. de Şaguna (Sibiu 1865 şi 1869); *„Despre simţăminte"* de N. Cristea (Sibiu 1871); Manualele didactice ale lui I. Popescu, *„Compuctul în şcoala poporală"* (Sibiu 1875) şi *„Compendiu de pedagogie"* (Sibiu, 1876); *„Principii de pedagogie generală"* de Dr. T. Puşcariu (Sibiu 1880); o *„Pedagogie"*, o *„Psihologie"*, o *„Metodică pentru stadiul religiunii"* (Sibiu, 1882); lucrările D-rului D. P. Barcianu, *„Lucrul de mână în şcoalele de băeţi şi institutele pedagogice* (Sibiu 1885) şi *„Elemente de istorie naturală pentru şcoalele poporale"* (Sibiu 1881); *„Igiena şcolară"* de I. Beu (Sibiu 1904); *„Exerciţiile de stil în şcoala poporală"* de D. Lapădat; *„Conferinţele învăţătoreşti arhidiecezane"* (Sibiu 1898); lucrările didactice de Span (Sibiu 1903—1909); un *„Dicţionar de muzică"* de T. Popovici (Sibiu 1905); *„Studiile pedagogice şi discursurile"* de Dr. V. Bologa (Sibiu 1909) şi multe altele.

La acestea vom adăuga acelea apărute la editura W. Krafft care pare a fi polarizat, în jurul ei, la un moment dat, această viaţă editorială românească încadrând-o într'o organizaţie cu adevărat comercială. Privită din acest punct de vedere, — al editurii comerciale, — vom închina rânduri speciale acestei edituri sibiene.

* * *

La Arad, Braşov, Caransebeş, Blaj, Gherla, Făgăraş, deasemeni apar cărţi româneşti luând fiinţă tot-

https://biblioteca-digitala.ro

odată librării menite să răspândească aceste cărţi precum şi acelea trimise de editorii din vechiul regat cu cari se aflau în statornică legătură.

Aşa, de pildă, *„Despre institutul preparandial"* de D. Ţichindeal (Arad, 1813); *„Iubirea faţă de copii"* de Dr. St. Petrovici (Arad, 1873); *„Compendiu de pedagogie"* (Arad, 1880); *„Istoria pedagogiei"* de Dr. P. Pipoş (Arad, 1906); *„Prelegeri metodice din istorioare biblice"* (Arad, 1908); *„Cuvântare scolaricească"* de G. Bariţiu (Braşov, 1837); *„Disciplina şi Devotamentul în serviciul educaţiei"* şi *„Idealul învăţătorului român"* de I. Dariu (Braşov, 1883); *„Greşelile Învăţătorilor"*, traducere după I. Hughes de V. Goldiş (Braşov, 1894); *„Promovarea elevilor"* de D. Făgărăşanu (Braşov, 1897); *„Chemarea Învăţătorului"* de I. Bota (Braşov, 1899); *„Conferinţele Pedagogice"* de V. Oniţiu (Braşov, 1897-1900); *„Istoria Şcoalelor Româneşti din Braşov"* de A. Bârseanu (Braşov 1902); *„Analize psihologice pentru învăţământul secundar"* de Dr. I. Blaga (Braşov, 1903); *„Lecţii de istorie naturală"* de R. Trişcu (Braşov, 1907). Iar la Caransebeş *„Cugetări asupra creşterii omului"* de T. Barzu (Caransebeş 1885); *„Convorbiri pedagogice"* de Hodoş Enea; seria de cărţi didactice ale lui G. Joandrea, *„Religia în şcoala veche şi în şcoala nouă"*, *„Religia în şcoala poporală"* de Dr. P. Barbu (Caransebeş 1899) etc.

Şi, în aceeaşi epocă, apar la Blaj, cărţi având în cuprinsul lor aceleaşi preocupări:

„Educaţie şi instrucţie generală de S. Muntean (Blaj, 1874); o *„schiţare de prelegeri pedagogice"* după Fr. I. Herbart (Blaj 1901); *„Educaţia la Romani"* de G. Precup (Blaj, 1910); tot la Blaj au apărut *„Acte şi Documente lat.-romanesci"* de T. Cipariu (Blaj, 1855);

Sub acelaş titlu de informaţie găsim, la Gherla şi Făgăraş, printre altele: *„Carte conducătoare la propunerea calculării în şcoalele poporale"* de G. Trifu (Gherla 1886); *„Merinde dela şcoală sau învăţături*

https://biblioteca-digitala.ro

Ѥкстракт

а'

Ѻ р д о г р а ф і е

(cu litere latinesci,

пре темеюла лимбеі ши ѻрдографіеі Бесе-речещи, ши ѡсебиреі Діалектелѡр; прекꙋм саꙋ оурмат ꙟдела 1835. ꙟ Тѷпографіа де маі жос.

ὅτῳ δὲ μὴ τάδ' ἐστὶν ἐν γνώμῃ φίλα,
κεῖνός τ' ἐκεῖνα στεργέτω, κἀγὼ τάδε.
Α. μαξιγ.

Блаж, 1841.

ꙟ Тѷпограф. Семинарꙋлꙋи.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Titlul unui tratat de Geografie tipărit la Blaj în 1841.
Colecţia Bibliotecii Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

pentru popor" de Dr. G. Popa (Gherla, 1888) „*Cântul în școala poporală*" de I. Pop (Gherla, 1893); „*Metodul fenomenic aplicat la învățarea cititului și scrisului în românește*" de Gh. Boeriu și B. Condrea (Făgăraș, 1908) precum și altele.

Bineînțeles, editurile din vechiul regat, trimiteau, — în măsura în care lucrul era posibil ținând seama de opreliștele cenzurii maghiare, — cărțile didactice și literare aflătoare în circulație în țările românești fiind răspândite după cum vom vedea de librarii ardeleni cărora colegii lor din Regat li se adresau prin cataloagele lor și chiar în cercuri mai restrânse prin adunările culturale cari constituiau un mijloc de propagandă. Asociația „*Astra*" a jucat și din acest punct de vedere un rol de mare însemnătate, în afara aceluia de a fi dat curs multor inițiative editoriale.

* * *

Dar, dintre librăriile editoare din Ardeal, aceea care a jucat unul din cele mai de seamă roluri nu numai în tipărirea ci, mai ales, în răspândirea cărților românești în ținuturile de dincolo de Carpați a fost aceea a lui W. Krafft din Sibiu.

E foarte adevărat că nu e vorba de o librărie editoare curat românească dar, pentru serviciile aduse cărții românești în Ardeal ea poate fi încadrată printre întreprinderile editoriale având caracterul românesc.

Se cuvine să adăugăm, însă, că activitatea acestei întreprinderi nu era călăuzită decât de principii strict comerciale și, ca atare, dela aceste considerente a pornit, de bună seamă, acțiunea editorială românească a firmei W. Krafft.

E drept că tradiția de librărie românească W. Krafft a moștenit-o oarecum dela înaintașii acestei librării și anume dela aceea a lui Samuel Filtsch, aflătoare tot la Sibiu, întemeeată fiind încă din 1825.

https://biblioteca-digitala.ro

W. Krafft a fost ginerele lui Filtsch dela care a preluat conducerea şi, apoi, proprietatea librăriei, a tipografiei şi editurii punând bazele celei mai puternice organizaţii librăreşti şi editoriale din Ardeal.

Despre dezvoltarea acestei librării ne vorbeşte într'o prefaţă a catalogului librăriei W. Krafft (1905) D-rul C. Diaconovich, autorul Enciclopediei române şi D-l N. Georgescu-Tistu pomeneşte în a sa Bibliografie literară română de o lucrare pe care D-sa a văzut-o la D-l Horia Petra-Petrescu, secretarul literar al „Asociaţiei Transilvane" din Sibiu[1]). Această lucrare nu am putut-o ceti şi firma Krafft căreia ne-am îngăduit să-i cerem date, nu ne-a comunicat-o cu toate stăruinţele noastre. Credem că, în ipoteza că vor fi necesare unele completări, să avem prilejul a le face într'o ediţie viitoare pe care îndrăznim s'o nădăjduim, — când desigur, vom putea aduce, şi în cuprinsul altor capitole, completări utile acestei „încercări" de istorie a editurii româneşti.

Date preţioase privitoare la librăria editoare Krafft ne furnizează, însă, şi cataloagele.

Astfel, atât din *Catalogul de cărţi românesci din librăria română a lui W. Krafft în Sibiu,* 1889, cât şi din acelea apărute ulterior putem trage concluzii de folos.

Aşa, de pildă, înţelegem cum cartea românească avea o căutare în straturi cât mai mari şi aşa se explică faptul că, în special W. Krafft, a dat expresia comercială acestei nevoi a obştei româneşti din Ardeal. In *„Oesterreich-ungarische Buchhändler-Korrespondenz"*, din care extrage, pentru catalogul său, părţi privitoare la „Negoţul cu cărţi româneşti în Austro-Ungaria" găsim, în legătură cu acest lucru, date preţioase. Fără urmă

1) Lucrarea e scrisă, — spune d-l N. Georgescu-Tistu, — la maşină şi e intitulată: Die Entwicklung der Firma W. Krafft in Hermannstadt, Buchdruckerei, Verlags- und Sortimentsbuchhandlung, gegründet von Samuel Filtsch — 1825—1827 zusammengestellt von C. W. Krafft, Hermannstadt, Krafft u. Drotleff A. G. für graphische Industrie, 1928.

https://biblioteca-digitala.ro

de îndoială că acest negoţ în fosta monarhie austro-ungară şi, mai cu osebire, în Ardeal era foarte rentabil. Dar un asemenea comerţ nu era liber. De aceea ginerele lui Filtsch, primul Krafft, a cerut, prin 1860, dreptul de a importa cărţi româneşti în Ardeal, — drept ce i-a fost acordat. Din acest moment librăria Krafft din Sibiu a putut să adaoge şi calitatea ei de „românească" pe coperta cataloagelor adresate librarilor români din Ardeal pe cari, dealtminteri, într'unul din cataloage Krafft îl pomeneşte.

Era natural ca, odată pornit pe acest drum care s'a arătat bogat în perspective, Krafft să se gândească şi la editarea unor lucrări româneşti cerute fie de şcoală, fie de o propagandă culturală românească. Şi astfel, a început editarea unor publicaţiuni periodice româneşti. Cel dintâi a fost *„Luceafărul"* care a apărut în 1906—1914 a lui O. Goga şi Tăslăoanu, apoi un *„Calendar"* (Almanach), *„Amicul poporului"*, care a intrat în al 75-lea an de apariţie. *„Albina Carpaţilor"* (1879—1880), *„Observatoriul"*, diariu politicu-nationalu, economicu şi literariu de Gheorghe Bariţiu (1878—1885). *„Calendarul săteanului"* care împlineşte acum 51 de ani dela apariţie şi o seamă de cărţi bisericeşti.

Vin pe rând: *Enciclopedia română* de Dr. C. Diaconovich, lucrare editată la sfârşitul secolului trecut, în 1895, şi care a însemnat un moment în viaţa cărţii româneşti din Ardealul robit.

Apar rând pe rând în această perioadă *cărţi alese* de istorie a Transilvaniei de G. Bariţiu (1889—1891). *„Calicul"* umor şi satiră de I. Popa (1884—1895), *„Calendarul Calicului"* (1886—1895) redacţia I. Popa, *„Poznaşul"*, calendar umoristic (1896—1916) redacţia Emil Borcia.

Dintre autorii editaţi de Krafft Sibiu, este şi N. Iorga cu o *Istorie a Românilor* în limba germană şi altă lucrare, *„Portretele Domnilor Români"*. D-l Sextil Puşcariu a scos tot la editura Krafft, a sa *„Istorie a litera-*

https://biblioteca-digitala.ro

Titlul „Halimalei" tipărită la Braşov, 1836.
Colecţia Bibliotecii Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

turii române", — apoi un *Dicționar român-german* de Sava P. Barcianu, *„Părți alese din istoria Transilvaniei"* de George Bariţiu, ş. a.

Cataloagele librăriei editoare Krafft-Sibiu (azi Krafft şi Drotleff S. A.) — ne dau cele mai preţioase indicaţii privitoare la cărţile editate şi de această librărie, ca şi de alte librării editoare ardelene precum şi de cărţile aduse din Regat şi aflătoare la Krafft *„In comisiune"* — adică *„în compt comision"* sau *„în consignaţie"* cum spunem azi. Intâlnim, în paginile acestor cataloage afară de lucrările mai sus pomenite şi altele ca, de pildă: *„Elemente de Istoria Românilor"* de Tr. Laurian, — „oprită pentru şcoalele din Ungaria" cum glăsueşte catalogul, — o *„Istorie literară română"*, *„Elemente de poetică română"* un *„Dicţionar româno-maghiar"* de Lazariciu, *„Biografii"* de Petra-Petrescu, cărţi de şcoală de I. Popescu, o *„Antologie a poeziei române"* de Pop Retegan, *Cărţi de citire* de I. Rusu şi Viciu, în afara cărţilor de rugăciune şi a cărţilor populare cari circulau în regat. La aceste se adaugă cărţile aflătoare, cum am spus, „în comisiune" care deasemeni ne dau lămuriri de circulaţia cărţilor româneşti în cuprinsul Ardealului.

Vedem că, în a doua jumătate a secolului trecut şi la începutul acestui secol, numele scriitorilor români din Regat circulau şi se pare că întâmpinau în Ardeal o primire mai entuziastă chiar decât în România. Vasile Alecsandri, Gr. Alexandrescu, N. Bălcescu, Dim. Bolintineanu, C. Negruzzi, A. Odobescu, Gr. Urechia, A. Bacalbaşa, I. L. Caragiale, G. Coşbuc, Barbu Delavrancea, Tr. Demetrescu, A. Densuşianu, Mihail Eminescu, M. Gaster, N. Gane, C. Dobrogeanu-Gherea, B. P. Haşdeu, Ionnescu Gion, N. Iorga, Petre Ispirescu, T. Maiorescu, I. Negruzzi, Ion Slavici, Th. Speranţia, A. Vlahuţă, — sunt autorii pe care îi vedem preţuiţi în Ardeal, în aceeaşi epocă în care numele lor le întâlnim în paginile tuturor cataloagelor de librărie din România.

https://biblioteca-digitala.ro

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
ΡΩΜΑΝΙΚΗ,
ΗΤΟΙ
ΜΑΚΕΔΟΝΟΒΛΑΧΙΚΗ.

ΣΧΕΔΙΑΣΘΕΙΣΑ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΝ ΕΙΣ ΦΩΣ ΑΧΘΕΙΣΑ

ΥΠΟ

ΜΙΧΑΗΛ Γ. ΜΠΟΪΑΤΖΗ,

ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΤΗΣ ΕΝΤΑΥΘΑ ΑΠΛΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ.

Romaniſche,

oder

Macedonowlachiſche

Sprachlehre.

Verfaßt und zum erſten Mahle herausgegeben

von

Michael G. [illegible]jadſchi,

öffentlichen griechiſchen Lehrer der hieſigen National-Schule.

ΕΝ ΒΙΕΝΝΗ ΤΗΣ ΑΟΥΣΤΡΙΑΣ.

ΕΝ ΤΗ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΝΥΡΕΡ.

1 8 1 3.

Titlul la Gramatica Macedo-Română de Mihail Boiadji, tipărită la Viena, 1813.
Colecţia Autorului.

https://biblioteca-digitala.ro

In anul 1922 librăria editoare W. Krafft fuzionează cu firma Jos. Drotleff, — aceasta din urmă înfiinţată în 1850, — si care de asemenea a editat printre altele *„Albumul de crestături în lemn"* de prof. Comşa şi *„Din ornamentica română"* de Maria Comşa, *„Albumul de broderii şi ţesături"* precum şi *„Albumul de broderii şi ţesături româneşti"* iar timp de treizeci de ani, Jos. Drotleff a tipărit un *„abecedar"* şi un *„legendar"* pentru şcolile româneşti din Ardeal.

În anul 1941, editura Krafft şi Drotleff trece în proprietatea grupului etnic german.

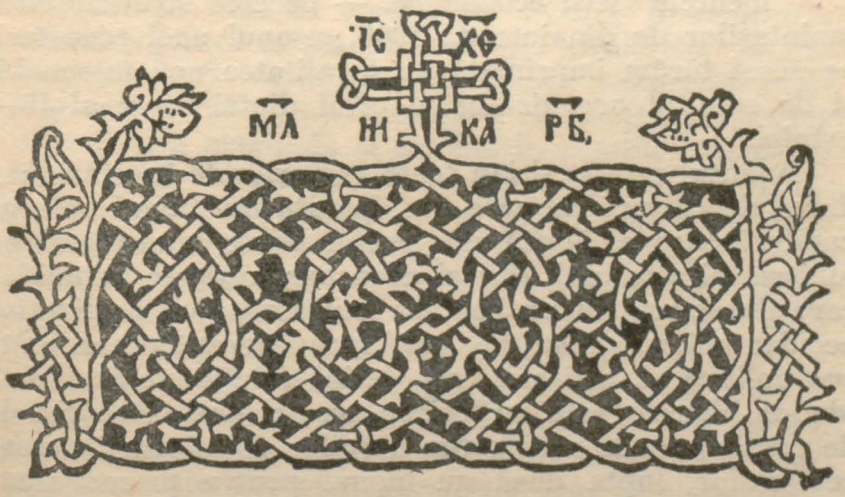

Din Tetraevanghelul lui Coresi, 1561.

https://biblioteca-digitala.ro

XVIII.

1900—1916 şi 1918—1939.

Începutul secolului nostru poartă, în viaţa editorială, — ca, dealtminteri în mai toate compartimentele vieţii economice, — pecetea străduinţelor înaintaşilor de dinainte de 1900, semnul unei renaşteri pe acest tărâm imprimată de regalitatea nou întronată şi de spiritul organizator al celui dintâi Rege al României.

Avântul pe care-l iau toate ramurile de învăţământ, dorul de cultură de care e stăpânită nu numai pătura conducătoare alcătuită din vechii boeri cunoscători şi iubitori ai apusului, dar şi acea burghezie în formaţie care deasemeni ia un contact mai strâns cu civilizaţia occidentală, progresul pe care-l înregistrează presa, atât cea politică şi, mai ales, cea de informaţie, vehicularea ideilor liberale prin mijlocirea acestei prese, începutul de participare la rezolvarea nevoilor obşteşti a tuturor cetăţenilor, lupta dusă nu numai pentru promovarea la viaţa publică a claselor năpăstuite dar şi acţiunea acelor „tineri generoşi" grupaţi fie în jurul cluburilor politice, fie în jurul cercurilor culturale, acţiunea împotriva analfabetismului, — toate acestea au constituit elemente de temeiu sortite să dea un ritm nou şi viu vieţii româneşti în general, a celei editoriale în particular.

https://biblioteca-digitala.ro

Deaceea, încă din primii ani ai secolului nostru se vede dezvoltarea pe care va avea să o ia tânăra editură românească.

Nu sunt mulţi editori cu adevărat vrednici de acest nume, dar toţi sînt stăpâniţi de o egală râvnă pentru realizări cu preţul unor sacrificii ce pot fi şi mai preţuite, azi, în perspectiva anilor cari au trecut.

Sunt editori cari, în perioada dintre 1900 până în 1916, anul intrării României în marele război trecut, asupra cărora am scris şi cari, în acest răstimp, îşi consolidează poziţii dobândite cu un deceniu sau două înainte, adică la sfârşitul secolului trecut.

E Ion V. Socec a cărei editură ia înfăţişarea cu adevărat occidentală, Theodosiu Ionniţiu, Constantin Sfetea — aceştia doi cari vor alcătui după războiul din 1916—1918 pietrele de temelie ale *„Cărţii Româneşti"*, H. Steinberg care nu va edita numai *„Haiducii"* lui N. D. Popescu ci îşi va extinde activitatea editorială, tipărind o seamă de manuale şcolare, de cărţi pedagogice şi o literatură originală şi străină în corecte tălmăciri, punând bazele editurii „Cultura Românească", Leon Alcalay a cărui activitate am avut prilejul s'o pomenim în rândurile ce au fost închinate acestei edituri, — la Craiova editura Samitca, nucleu al viitoarei edituri oltene, *„Scrisul Românesc"*, — la Iaşi trăindu-şi ultimii ani, vechea şi modesta editură a Fraţilor Şaraga.

Bineînţeles mai iau avânt în această epocă, o serie de edituri de însemnătate oarecum minoră dar cari şi-au găsit un rost şi, desigur, au îndeplinit un rol în îndrumarea unei autentice vieţi editoriale. Dar cari, probabil tocmai din pricina acestor preocupări minore în întocmirea şi executarea programelor editoriale au avut o viaţă efemeră, fără alte urmări decât acelea ale unei vremelnice izbutiri comerciale. Astfel, se cuvine să amintim editura Ig. Hertz care a reuşit să dea un aspect de mare întreprindere editorială în tipărirea pe scară mare cu o inteligentă exploatare a colportajului şi a li-

https://biblioteca-digitala.ro

teraturi de sensaţie, dar fără rezultate pozitive în mişcarea culturală românească.

Din întreprinderea de arte grafice „*Minerva*" înfiinţată în anul 1898 sub forma unei asociaţiuni de către G. Filip-Moroianu-Popovici şi Tălăşescu, ia fiinţă în 1910 Societatea anonimă de editură „Minerva" cu un vast şi bogat program editorial. Editând ziarul „*Minerva*" obţine un succes desăvârşit, trece mai departe şi lansează „*Biblioteca Minerva*" — care ocupă un loc de frunte ca mijloc de difuzare a literaturii universale şi autochtone prin grija cu care au fost redactate şi selecţionate lucrările. A publicat pentru marele public o colecţie cu preţ redus întitulată „*Autori clasici*" şi-o alta „*Autori Moderni*" în care au fost publicate operele mai tuturor scriitorilor români cum sunt Regina Maria a României, Mihail Sadoveanu, I. L. Caragiale, D. Anghel, St. O. Iosif, E. Lovinescu, C. Teodorian-Carada, Al. Vlahuţă, Al. Cazaban, Pompiliu Eliade, N. N. Beldiceanu, Petre Locusteanu, Haralamb Lecca, A. de Herz, I. Minulescu, Octavian Goga, Victor Eftimiu D. Nanu, V. Demetrius şi alţii.

Şi ca încheere trebuie să pomenim de „*Biblioteca Teatrului*" care a contribuit în mod vădit la desvoltarea gustului publicului pentru teatrul românesc.

In cadrul acesta trebue, desigur înglobată editura, înfiinţată, — în 1910, — în jurul unei reviste literare „*Flacăra*" sub direcţia unui autentic om de carte, Constantin Banu şi cu colaborarea scriitorului Petre Locusteanu.

„*Flacăra*" — a cărui intenţie a fost desigur, gruparea în jurul editurii înfiinţate a scriitorilor ce-şi dădeau întâlnire în paginele revistei, a putut tipări o serie de cărţi întrunite în trei colecţii.

„*Biblioteca istorică*" în care aflăm „romanţarea" celor mai de seamă evenimente istorice ca, de pildă „Tragedia de la Meyerling", „Napoleon în Rusia", „Napoleon

https://biblioteca-digitala.ro

la S-ta Elena", „Drama de la Serajevo", „Domnia şi detronarea lui Cuza Vodă".

„Biblioteca Flacăra" cuprindea mai cu osebire traduceri din Honoré de Balzac, H. G. Wells, Edmond Rostand.

Colportajul, adică vânzarea cărţilor editurei *„Flacăra"*, a fost încredinţat librăriei-editoare Leon Alcalay.

Şi viaţa acestei edituri a fost efemeră, a dăinuit până după marele războiu trecut, când a fost cumpărată de editra „Cartea Românească" odată cu editura „Minerva".

E un fenomen ce se desprinde în această epocă: un început de activitate editorială în jurul marilor ziare de informaţie. E vorba de *„Universul"* şi *„Adevărul"*. Stăpâne a două puternice mijloace de propagandă şi a unei întinse organizaţii de colportaj, era firesc să se nască ideea întemeerii editurii în jurul acestor ziare, — edituri ce vor cunoaşte strălucite succese mai cu osebire în anii cuprinşi după războiul trecut până în zilele noastre.

La acestea se adaugă acele edituri de stat sau susţinute de Stat asupra cărora am avut prilejul, în paginile precedente, să stăruim: *Editura Academiei Române, Editura Fundaţiilor culturale Regale, Editura Casei Şcoalelor* şi *Editura Tipografiei Cărţilor Bisericeşti*, — precum şi acelea cari, păstrând încă nota propagandistică din trecut, îşi desfăşoară activitatea în jurul cluburilor politice ale diferitelor partide, cum ar fi, de pildă, acea activitate editorială cheltuită de cărturarii Partidului Liberal tipărindu-se în cadrul *„Aşezământului Cultural Ion C. Brătianu"*, o serie de cărţi de mare valoare documentară istorico- geografică şi, mai ales editura *„Datina Românească"*, întemeeată în 1908 de N. Iorga, la Vălenii de Munte, în jurul *„Neamului Românesc"* care îşi extinde activitatea, — dată fiind puternica personalitate a întemeetorului, — şi în domenii de cercetare ştiinţifică nu numai de acţiune propagandistică sau de luptă politică.

https://biblioteca-digitala.ro

* * *

Această viaţă editorială în care se munceşte cu râvnă e oglindită în avântul pe care-l ia tipografia şi librăria românească.

Intr'o lucrare despre tipografiile din România dela 1801 până în 1910, profesorul Gr. Creţu face o numărătoare a tipografiilor aflătoare în cincizeci de comune reşedinţe şi nereşedinţe de judeţ — între cari şi cele patru oraşe cu scaune mitropolitane şi episcopale, — Bucureşti, Iaşi, Buzău, R. Vâlcea, — la cari adaugă trei mânăstiri, — Neamţ, Căldăruşani şi Manolea-Suceava, — plus şapte comune rurale.

In 1909 erau, — după lucrarea lui Gr. Creţu, — numai în capitala Ţării 54 tipografii, la Iaşi 16, — după ce fuseseră 13 în 1906, — apoi 5 tipografii la Buzău, 3 la R.-Vâlcea, 8 la Craiova, 9 la Brăila, 10 la Galaţi, 5 la Focşani, 5 la Botoşani, 7 la Ploeşti, 5 la Bacău, 4 la T.-Severin, 3 la Bârlad, 3 la Roman, — şi câte una sau două tipografii în alte localităţi ca, de pildă, Giurgiu, Sulina, Huşi, T.-Măgurele, Fălticeni, Târgovişte, etc.

Notăm că Gr. Creţu într'o notiţă publicată în Revista pentru istorie, arheologie şi filosofie[1]) număra până la 1830 opt tipografii.

Librăriile iau un vădit avânt în fiecare capitală de judeţ şi chiar nereşedinţă de judeţ, un comerţ strict librăresc ia fiinţă şi progresează ca, în ajunul războiului trecut, să nu existe târguri în cari să nu se semnaleze o librărie care, alături de articole de papetărie să poată vinde cartea. Iar dezvoltarea învăţământului public a dat loc de sigur unui adevărat „sezon" pentru toţi aceşti modeşti librari aflători nu numai

1) Tom. XI 1900, pag. 96.

https://biblioteca-digitala.ro

în marile oraşe şi centre nereşedinţe de judeţ, dar chiar în orăşele şi târguri, mai cu osebire în Moldova.

* * *

Anii de război, — 1916-1918, — au fost, desigur, o stagnare pentru editura românească, aşa cum a fost pentru cele mai multe din activităţile comerciale ale ţării. Invazia, refugiul în Moldova, greutăţile inerente ale unui război atât de aspru în care energiile se polarizau numai în jurul ţelurilor de război, toate acestea au fost hotărîtoare nu numai în a încetini ritmul vieţii editoriale dar chiar de a-l simţi nimicit. Era, dealtminteri, firesc dacă ţinem seama că Bucureştii unde se găsea sâmburele acestei activităţii se afla sub ocupaţie iar Iaşul aflător pradă tuturor greutăţilor şi desnădejdilor refugiului.

Totuşi, pentru nevoi strict urgente s'au tipărit cărţi şi s'au dat la iveală publicaţiuni, de data aceasta, însă, iniţiativa particulară lăsând pasul iniţiativei statului. Aşa, de pildă, se cuvine să subliniem, sub acest titlu, activitatea editorială a unei instituţii militare. E vorba de *Serviciul Geografic al Armatei* care, în cuprinsul acestor ani grei, a tipărit diverse lucrări cu caracter militar precum şi publicaţii pentru ostaşii de pe front printre cari menţionăm *„Calendarul Regina Maria"* pe 1918, şi, totodată, slujind învăţământul public, tipăreşte din iniţiativa profesorului şi savantului ieşan, Ion Simionescu, actualul preşedinte al Academiei Române, pe atunci Secretar General al Ministerului Instrucţiunii Publice, cărţi de şcoală: *un abecedar* şi o *carte de cetire*, destinate special populaţiei desrobite din Basarabia, căreia i-au fost distribuite gratuit.

Tot în Iaşul refugiului nostru, în anul 1918, a luat fiinţă tipografia „Răsăritul" N. Ionniţiu & Co., care printre primele manifestări editoriale ale acelui timp, a dat la lumină întâiul volum al cunoscutului scriitor C. Arde-

https://biblioteca-digitala.ro

leanu *„Pe străzile Iaşului"*, precum şi revista *„Răsăritul"*, de sub auspiciile Caselor Naţionale.

La încheerea păcei, această tipografie a fost mutată la Bucureşti şi pusă în serviciul Caselor Naţionale, în forma unei societăţi anonime.

Au fost, desigur, ani grei pentru tot neamul, — au fost, cum e şi firesc, ani deopotrivă de grei şi pentru editura românească pe care o vom vedea recucerindu-şi poziţiile şi înflorind în anii ce vor urma după terminarea războiului.

* * *

Intr'adevăr, odată pacea încheiată, vechile edituri îşi reiau, cu mai mult elan, activitatea: *Socec, Leon Alcalay,* ce va deveni mai târziu cu câţiva ani, sub o nouă direcţie *Universala Alcalay, Samitca,* la Craiova devenind în curând *„Scrisul Românesc"* şi punându-se astfel, în capitala Olteniei bazele unei întreprinderi model de editură, editurile din jurul ziarelor despre cari am pomenit iau un avânt neaşteptat. Editura *„Adevărul"* care pe lângă literatura originală, traduceri, colecţii, biblioteci îşi extinde activitatea şi în domeniul editurii didactice ca, la un moment dat, să înglobeze toate ciclurile învăţământului, primar, supra-primar, secundar şi superior. E o editură care şi-a încetat activitatea în anul 1938 odată cu încetarea apariţiei ziarelor aparţinând aceleaşi edituri.

Editura ziarului *„Universul"* deasemeni cunoaşte o prosperitate meritată tipărind opere originale şi tălmăciri din literatura străină, lucrări de popularizare ştiinţifică şi cărţi de şcoală primare şi secundare.

Editura lui H. Steinberg, transformată în societate pe acţiuni, sub denumirea *„Cultura Românească"* devine una din cele mai înfloritoare edituri didactice.

Alte edituri vechi cu un bogat trecut de realizări se contopesc ca să se pună temeliile unor organizaţii editoriale mai puternice. Astfel librăriile editoare ale lui

https://biblioteca-digitala.ro

Theodosiu Ionniţiu şi C. Sfetea participă la întemeerea Societăţii *„Cartea Românească"*, azi cea mai însemnată intituţie editorială, editura lui I. V. Socec, după moartea fondatorului trece sub conducerea fiilor săi ca, apoi, trecând sub o nouă direcţie care cumpără şi editura lui Leon Alcalay devenită *Universala-Alcalay* se continuă o tradiţie, — participând la întreaga activitate editorială — e drept însă cu elanuri întrerupte.

Editura „Cartea Românească" concepută în refugiu la Iaşi, de un grup de intelectuali în frunte cu regretatul profesor Ion Athanasiu şi cu actualul preşedinte al Academiei Române, profesorul Ion Simionescu, a fost realizată la Bucureşti de către două principale întreprinderi de specialităţi Institutul de arte grafice „Carol Göbl S-sor Ion St. Rasidescu şi librăria-editoare Theodosiu Ionniţiu fii cu concursul financiar al marelui animator al întreprinderilor româneşti Vintilă Brătianu.

La acestea sau mai adăogat prin cumpărare librăria editoare şi tipografia C. Sfetea, Institutul de arte grafice şi editura „Flacăra" şi Institutul de arte grafice „Minerva".

Activitatea editurii „Cartea Românească" pe toate planurile vieţei editoriale este foarte bogată şi a fost un stimulent puternic pentru toate celelalte întreprinderi similare, ea consacrându-se în special în promovarea literaturii româneşti, a celei didactice şi de popularizare, continuând astfel cu succes programul de activitate a editurilor ce au intrat în compunerea ei.

Noui edituri iau deasemeni naştere cunoscând o izbutire fără durată dar cari, într'un anumit moment, au imprimat un ritm acestei mişcări a cărţii. E, în primul rând, editura S. Ciornei, fost librar în Craiova, — editură care în cursul a două decenii a îmbrăţişat toate ramurile dar care şi-a încetinit activitatea în anul 1940 odată cu plecarea proprietarului acestei edituri dincolo de hotarele Europei, Intreprinderea e continuată de către G. Mecu, fost librar la Chişinău.

https://biblioteca-digitala.ro

O instituţie editorială care, fără îndoială, a înfăţişat un efort vrednic de toate elogiile a fost aceea iniţiată de Aristide Blanc. Am pomenit numele editurii *„Cultura Naţională"* care dela conducerea dintâi a lui Vasile Pârvan şi a d-lui Marin Simionescu-Râmniceanu şi până la cea din urmă direcţiune a d-lui prof. Al. Rosetti a înfăţişat strădania oamenilor de cultură şi de gust ai ţării, puşi în slujba cărţii. Toate sacrificiile materiale făcute pentru această editură nu au slujit decât să însemne, pentru viaţa editorială românească de după războiu, un moment luminos prin cuprinsul, alegerea, execuţia grafică şi prezentarea cărţilor, fără însă ca să adăugăm la aceste merite şi pe acela al unei drepte recompense comerciale. *„Cultura Naţională"* şi-a încetat activitatea după aproape două decenii dela înfiinţare şi, fără urmă de îndoială că, în cuprinsul acestei activităţi, urmaşii noştri vor găsi bune exemple şi rodnice motive de inspiraţie în alcătuirea programelor editoriale de viitor.

Edituri cari au avut existenţe vremelnice, — fără să se fi bucurat de strălucirea unora ca *Naţionala Ciornei* şi *„Cultura Naţională"* au fost şi *„Eminescu"*, aceea a lui *Ig. Hertz* care-şi încetează cu desăvârşire activitatea în 1933, *„Ramuri"* la Craiova, *Tipografiile Române Unite* la Bucureşti, şi altele de însemnătate mai redusă.

In schimb, alte edituri, cu începuturi modeste au cunoscut o ascensiune sau o preţuire ce dăinuie şi nădăjduim că va stărui şi în anii ce vor urma după noi. Notăm editura *„Cugetarea Delafras"* cu o bogată activitate editorială atât în domeniul cărţilor literare, cât şi a celor didactice, aceea a D-lui *Pavel Suru,* a cărturarului I. E. Torouţiu *„Bucovina"*, şi a *Librăriei Academice S. A.*

La toate acestea se cuvin adăugate, bineînţeles, acele edituri de Stat sau încurajate de autorităţi de Stat, ca editura *Academiei Române,* a *Casei Şcoalelor* şi *Culturii Poporului* şi mai ales, aceea a *Fundaţiilor Cultu-*

https://biblioteca-digitala.ro

rale Regale cari, toate, îşi continuă o activitate sporită cu fiecare an ce trece.

Sunt mici înfiripări editoriale în provincie cari nu au decât un caracter accidental sau propagandistic, ca, de pildă, la Buzău editura Călinescu, la Dorohoi editura librarului Saidmann, la Timişoara a unui Polatscheck şi a Fraţilor Morawetz, la Cluj a unui Alexandru Anca, pe lângă acelea ale instituţiilor religioase din Ardeal, ca, de exemplu aceea a librăriei Diecezane din Arad, înfiinţată în 1909 de Eparhia Ortodoxă Română a Aradului şi care a editat *„Semănătorul"*.

In Ardeal, editura Krafft & Drotleff din Sibiu îşi continuă o activitate rodnică fără însă a avea un caracter românesc, ca în 1941 această editură să treacă, în proprietatea grupului etnic german.

Ca factor important de cultură este şi *„Astra"* — asociaţiunea transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român — înfiinţată în 1861 de Mitropolitul Andreiu Şaguna la Sibiu, — a publicat întâia „Enciclopedie română" în trei volume (1898 — 1904) şi multe cărţi cu caracter ştiinţific şi didactic dar mai ales cărţi populare, — având filiale prin centrele ardelene — au avut şi acestea o activitate editorială destul de importantă.

Desigur am omis multe alte nume de edituri, simple încercări editoriale, aceste omisiuni nu sunt însă voite. Dintre acestea unele au dispărut, iar altele supuse judecăţii istoriei prin activitatea lor încă neconturată.

Dealtminteri, în perioada aceasta cuprinsă între 1918 până azi nu am avut intenţia decât să trecem în revistă viaţa editorială aflătoare pe calea dezvoltării ei firești.

Notăm, însă, faptul că, în acest răstimp, editura românească nu a făcut decât să urmeze pildele acelor înaintaşi dinainte de 1900 urmând ca viitorul să-şi rostească asupra lor verdictul.

Menţionăm însă faptul, vrednic de reţinut, că o febrilă activitate editorială a dominat dealungul acestor

https://biblioteca-digitala.ro

4214

EDIȚIUNILE DESP. LUGOJ,
ale Asociațiunei pentru literatura rom. și cultura poporului român.
I.

Victor Vlad Delamarina.

POESII

Bănățeșesci. — Întocmiri.

Adunate și arangeate din însărcinarea Despărțământului Lugoj al Asociațiunei de

Dr. Valeriu Branisce.

Prețul 30 bani.

LUGOJ 1902.

Coperta cărților de popularizare, editate de Soc. „Astra".

https://biblioteca-digitala.ro

ani depe urma căreia scrisul românesc şi toţi slujitorii lui, — ca şi toţi acei cari pot străbate slovele unei cărţi şi ţin un condeiu în mână, — au cules numai foloase.

* * *

E o activitate ce se poate vedea în numărul tipografiilor şi librăriilor înfiinţate.

Astfel, în materie de industrie grafică, avem în 1938—1939, înaintea dezmembrării României prin răpirea Basarabiei, cedării Cadrilaterului şi bucăţii din Ardealul rupt din trupul ţării după arbitrajul dela Viena, — 670 tipografii din cari 124 numai la Bucureşti, — în afara litografiilor în număr de 32. La cari se adaugă 151 de legătorii speciale de cărţi, — în afara celor instalate în tipografii, — dintre cari 30 numai la Bucureşti.

Numărul librăriilor se ridică la aproape 800 dintre cari 81 aflătoare în Bucureşti iar în marile centre notăm: 11 la Iaşi, 12 la Cluj, 18 la Timişoara, 22 la Cernăuţi, 9 la Craiova, 8 la Chişinău, 13 la Braşov, 8 la Constanţa, 14 la Galaţi, 7 la Sibiu, 18 la Ploeşti.

Amintindu-ne de numărătoarea făcută în 1909, datorită prof. Gr. Creţu, progresul e vădit şi încheerile trase din această confruntare sunt, desigur, în favoarea editurii româneşti în constantă luptă pentru progres.

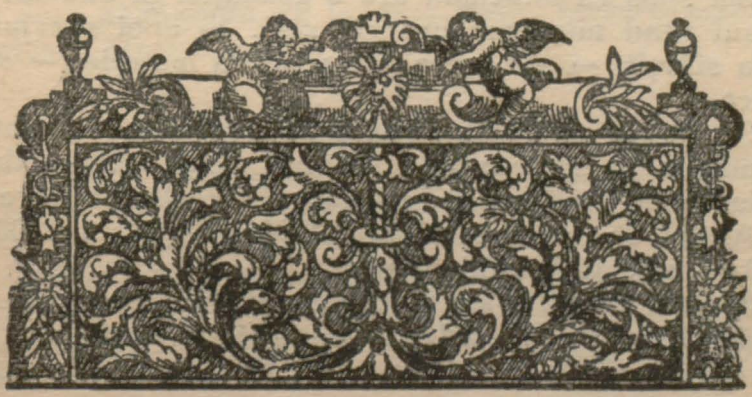

Din Cartea românească a lui Varlaam 1643.

https://biblioteca-digitala.ro

XIX.

INCHEERE.

In această încercare de istorie a editurii româneşti nu am avut altă dorinţă decât aceea de a întocmi un schelet care să constitue punctul de plecare al cercetărilor de mai târziu. Rândurile acestui volum vor avea darul, poate, pentru unii să dea îndemnul unor completări de pe urma cărora se va desprinde mai limpede drumul străbătut de editura românească. Un drum greu dar care s'a dovedit rodnic prin truda cheltuită de toţi slujitorii cărţii încă din primii ani ai veacului al XVI-lea.

* * *

S'a spus că minciuna are o gradaţie. Şi anume: în primul rând minciuna propriu zisă, — apoi sperjurul şi, în sfârşit, — atingerea perfecţiei în materie, — statistica...

Şi, totuşi, nimic nu ni se pare mai elocvent pentru oglindirea acestui drum străbătut, decât câteva date statistice pe cari le dau la iveală diversele bibliografii.

Astfel în tot secolul al XVI-lea, — dela 1500—1600 — s'au tipărit 14 lucrări.

Secolul al XVII-lea înregistrează tipărirea a 94 de lucrări din cari 20 dela 1600—1650 şi restul de 74 dela 1650—1700.

https://biblioteca-digitala.ro

In secolul al XVIII-lea numărul cărţilor tipărite trece la 336 dintre cari 101 între anii 1700—1750 şi 233 dela 1750—1800.

Un adevărat salt se face simţit în secolul al XIX-lea. Numărul cărţilor tipărite creşte an cu an şi faptul e vizibil, urmărind această curbă ascensională deceniu cu deceniu.

Dela 1801—1810 se tipăresc 86 de cărţi.
Dela 1810—1820, — 118.
Dela 1830—1840, — 622.

Aci deschidem o paranteză pentrucă, în cuprinsul acestui deceniu, — 1840—1850, — intervin anii revoluţiei în cari editura stagnează.

Astfel, între 1840—1847 se tipăresc 540 cărţi ca între anii 1848—1850 să nu se tipărească decât 226 lucrări.

Dar, imediat, — dacă am căuta să redăm faptul într'o reprezentare grafică, — curba îşi urmează cursul ei ascensional, făcând adevărate salturi.

Dela 1851—1860, se tipăresc 1384 cărţi adică aproape dublu cât s'a tipărit în tot deceniul precedent şi dela 1861—1870 fenomenul pare că se repetă tipărindu-se, în acest răstimp, 2420 de lucrări.

Dela această dată ia dezvoltare editura pe care o numim comercială în care o numărătoare cere cercetări pe cari nădăjduim să le dăm într'o lucrare închinată exclusiv acestei epoci.

* * *

Dar, tot din parcurgerea cataloagelor şi tomurilor apărute dealungul anilor, mai putem trage unele concluzii vrednice de a fi reţinute.

Astfel, dacă în primele timpuri singurele cărţi în circulaţie erau cele bisericeşti, de ritual, — mai târziu apar cărţi cu conţinut religios menite să intre şi în mâni mirene.

https://biblioteca-digitala.ro

Spunem aceasta pentrucă astfel desprindem şi o latură a colportajului, — această ramură atât de însemnată încadrată în activitatea editorială.

In primele timpuri era firesc ca răspândirea să se facă direct dela chiliile mânăstireşti la slujitorii altarului. Apariţia Bibliei în limba ţării a adus o modificare în acest mod de răspândire în sensul că a putut îndemna şi pe unii mireni mai luminaţi de a-şi apropia lectura unor cărţi sfinte.

Iar din clipa în care apar, tot din grija călugărilor cărturari, cărţi cu cuprins religios, — ca de pildă pagini din vieţile sfinţilor, — răspândirea se făcea fie prin cereri directe adresate cu prilejul unei vizite la mânăstirea editoare, fie prin mijlocirea unor Domni sau boeri cărturari cari luând asupra lor un număr de exemplare le dăruiau celor din jurul lor, mai ales fiilor de boeri în curs de studii.

De abia în secolul al XVIII-lea se poate vorbi cu adevărat de înfiriparea unei mişcări editoriale care ar putea fi socotită drept precursoare a celei din zilele noastre în sensul că ea revelează întreaga filieră a tehnicei editoriale cu un caracter în care se desenează nota comercială, — adică încercarea de a dobândi un preţ în funcţie de preţul de revenire a lucrării tipărite. Vrem să spunem, prin tehnica editorială, întreaga gamă care cuprinde îngrijirea manuscrisului şi a tipăritului, apoi răspândirea în straturi cât mai largi, fireşte dintr'un interes cultural sau religios în primul rând şi, în al doilea rând, cu scopul ca, în acest chip, un tiraj mai mare să asigure cel puţin acoperirea cheltuelilor investite.

Pilde de asemenea cărţi sortite răspândirei cât mai largi ni le oferă acele cărţi religioase cum ar fi *„Mărgăritare sau cuvintele Sfântului Ioan Gură de Aur şi a altor Sf. Părinţi”* (acea tălmăcire din greceşte datorită lui Manoilă Apostol, *„Pilde filosofesci”* 1713) iar către sfârşitul secolului chiar şi unele cărţi sortite îndrumă-

https://biblioteca-digitala.ro

rii săteanului ca, de exemplu, acele *„Oarecari secrete ale lucrării pământului şi sădirei"* (1785), iar în plus cele cărora le-am putea spune literare, ca, de pildă, *„Alexandria"* de Dim. Iorcovici (1794), carte ce apare în diferite versiuni *(„Istoria lui Alexandru Cel Mare"* — 1797) *„Istoria lui Arghir şi a pré frumosei Elena"* (1799) cărţi al căror conţinut va alcătui materialul pentru cărticelele de aşa zisă literatură populară ce vor circula în bâlciurile dela sfârşitul veacului trecut şi vor constitui punctul de plecare al multor edituri prospere dela începutul secolului nostru.

Chiar şi o literatură originală, — *„Poesiile"* lui A. Văcărescu (1796) — şi traduceri din limbi străine ca, *„Bertoldo, Bertoldino fiulu seu şi Casino nepotulu seu"* la cari se cuvin adăugate cărţile de şcoală, — semn al apariţiei editurii didactice, — ca acea *„Gramatică română"*, cu litere latine de Ierom. Samuil Clain (1777) sau acea *„Geografie"* şi *„Aritmetică"* de Amfilochie episcop al Hotinului (Iaşi, 1795).

Secolul al XIX-lea, din primii ani, dă posibilitate observatorului să schiţeze o adevărată clasificare a mişcării editoriale.

Astfel, — o literatură originală care începe cu acele *„Versuri veselitoare"*, *„Fabule moralicesci"*, trecând prin *„Poesiile deosebite sau cântece de lume"* şi *„Fabulele şi istorioarele"* în versuri ale lui A. Pan (1838) *„Sfaturile"* lui Ţichindeal şi culminând cu literatura marilor noştri scriitori, al căror cuvânt va stărui permanent în amintirea generaţiilor.

Apoi, o mare mişcare a traducerilor, — Voltaire, („Henriada" în tălmăcirea lui V. Pogor), Puşkin („Ţiganii" traducere de Al. Donici) Schiller („Guillom Tell"), Robinson Crusoe (1835) şi sfârşind cu toată seria de scriitori mondiali pomeniţi cu prilejul enumerării traducerilor apărute în această epocă, — Plutarc, Molière, *(„Domnulu Pursoniacu"*, *„Zgârcitulu"*, *„Vicleniile lui Scapin"* traducere de K. Rasti, *„Amfitrion"*,

https://biblioteca-digitala.ro

traducere de Eliad, *„Prețioasele"* traducere de I. Ghica), Racine, Fenelon, La Fontaine, Lord Byron, Alfieri, Goldoni, V. Hugo, Lamartine, A. de Musset, Balzac, Maupassant, Eug. Sue și alții.

Cărți de economie domestică și începutul îl fac acele *„Cuvinte despre altuirea versatului de vacă"*, *„Povățuire pentru sporirea stufilor* (1808) sau *„Descrierea boalei versatului cellu mare și a vaccinei"* ca la sfârșitul secolului să avem adevărate colecții și biblioteci sortite acestor îndrumări.

Iar cartea de școală cunoaște din primii ani ai secolului un avânt prevestitor al celui ce se va arăta în ultimul deceniu al sec. XIX-lea ca, *„Ortografia română"* și *„Istoria pentru începutulu Romaniloru în Dacia"* de Petru Maior, *„Gramatica"* lui C. Diaconovici-Loga, *„Dicționarulu"* lui P. Maior și S. Clain, *„Gramatica"* lui Eliade, *„Elementele de filosofiă, Logică și Etică"* de Eufr. Poteca, *„Abecedarul"* și *„Cartea de Cetire"* de Gr. Pleșoianu, *„Geografia"* lui Genilie, ș. a. ca această editură didactică să cunoască un progres vrednic de a fi subliniat, nu numai în alegerea textelor dar și în execuția grafică, la sfârșitul secolului trecut și la începutul secolului nostru după reforma marelui Haret și în urma strădaniilor urmașilor lui.

* * *

Anii cari s'au scurs dela 1900 până la începerea războiului trecut au constituit, credem, epoca de stratificare și de consolidare a editurii românești ca, după stagnarea anilor de război, să cuprindem epoca dela 1918 până'n zilele noastre când editura românească, impunând, prin avântul luat, progresul tehnic, a izbutit să rivalizeze cu marile mișcări editoriale ale apusului realizând lucrări în toate domeniile. Numărul sporit al cetitorilor a dat îndemn pentru realizări din ce în ce mai mari editurilor noastre și, implicit, de-

https://biblioteca-digitala.ro

săvârşirea a fost consecinţa. E epoca ce se află încă în judecarea istoriei.

Nu spunem cu aceasta că editura românească a atins perfecţia. Dar prin strădaniile de cari ea dă constant dovadă avem bucuria să observăm că tinde spre această perfecţie.

Or, aidoma oamenilor, şi întreprinderilor comerciale li se poate aplica adagiul care spune că perfecţia înseamnă să tinzi spre ea.

Că editura românească are misiunea să mai dea la iveală realizări cari să depăşească pe cele trecute şi pe cele de azi, — fără îndoială că da.

E problema a cărei rezolvare cade în sarcina urmaşilor noştri cărora editorii de azi le lasă, aşa cum am mai spus, moştenirea unei oneste şi trudnice activităţi, plină de greutăţi dar tot atât de îmbelşugată în satisfacţii.

Din Noul Testament, tip. la Alba Iulia, 1648.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

BIBLIOGRAFIE

Annale bibliografice române. (Repertoriu chronologicu sau catalogu generalu de cărţile române imprimate de la adoptarea imprimeriei, diumetate seclu XVI şi până astadi, 1550—1865 exclusivu. Processu de două serii, una de date istorice relative la Bibliografia în genere: invenţiuni, decisiuni, scriitori, etc., şi alta relativă la imprimeria şi în parte la imprimeriele nostre românesci. Adunate de mai multu timpu şi redigiate astfelu de *Dimitrie Iarcu,* vechiu Profesore şi Inspectoru de Şcole. Imprimate cu cheltuiala din fondulu Onor. Minist. allu Cultelor şi Instrucţiunii publice). *Bucuresci,* Imprimeria Statului, 1865.

ADAMESCU (Gheorghe): *Contribuţiune la Bibliografia Românească.*
Easc. I. Fasc. II. Tip. Rom. Unite. 1923.
(din publicaţiile Casei Şcoalelor).
Fasc. III. Ed. Casa Şcoalelor, 1928.

ATANASIU (V.): *Biografia şi operile lui Gh. Asachi.*
(Iaşi. Editura Librăriei Dimitrie Daniel. 1890).

BACILA (I. C.): *Bibliografia Domniei Regelui Carol I,* Bucureşti, 1916.

BIANU (Ion): - CARACAŞ (R.): *Catalogul manuscriptelor Româneşti,* Bucureşti, 1913.

BIANU (Ion), HODOŞ (Nerva) şi SIMONESCU (Dan): *Bibliografia Românească,* Bucureşti, 1936.

BIANU (Ion) şi HODOŞ (Nerva): *Bibliografie.*
Tom. I 1508—1830.
Tom. III. 1809—1830.
Academia Română 1903—1912.

BIBLIOGRAFIA ROMÂNĂ *(Buletin al librăriei generale din România şi al librăriei româneşti din străinătate).*
Editor Alexandru Degenmann, Bucuresci, 1879—1890.

BIBLIOGRAFIA ROMÂNIEI, Bucureşti, Editor C. Sfetea, 1893.

BULETINUL BIBLIOGRAFIC, Institutul Samitca, Craiova, 1897—1899.

https://biblioteca-digitala.ro

BULETINUL BIBLIOGRAFIC al ASOCIAȚIEI GENERALE a LIBRARILOR DIN ROMÂNIA, București I, 1903—1904.

CARTOJAN (N.): *Istoria literaturii vechi Române,* 2 volume. Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1942.

CATALOG PENTRU TOATE CĂRȚILE CE SE AFLĂ IN LIBRARIA D. IOSIF ROMANOV și Comp., București, 1836—1840.

CATALOG GENERAL DE CĂRȚI ROMÂNEȘTI CE SE AFLĂ LA LIBRĂRIA G. IOANID, București, 1851—1857—1866.

CATALOG NAȚIONAL DE CĂRȚI ROMÂNEȘTI CE SE AFLĂ LA LIBRĂRIA GH. HRISTOFOR și Comp., Iași. 1852.

CATALOG DE CĂRȚI ROMÂNEȘTI AFLĂTOARE IN LIBRARIA DE LÂNGĂ BISERICA BANU, Iași, 1853.

CATALOG GENERAL AL LIBRĂRIEI G. IOANID, București, Ianuar 1860.

CATALOG GENERAL AL LIBRĂRIEI G. IOANID și A. SPIRESCU, București, 1869.

CATALOG GENERAL DE CĂRȚI ROMÂNEȘTI AL LIBRĂRIEI FILTSCH, Sibiu, 1869.

CATALOGUL LIBRĂRIEI ȘI ANTICĂRIEI H. STEINBERG, București, 1885—1887—1888—1889.

CATALOG DE CĂRȚI ROMÂNEȘTI DIN LIBRĂRIA ROMÂNA W. KRAFFT, Sibiu, 1887.

CATALOGUL CĂRȚILOR RARE ȘI CURIOASE PIVITOARE LA ISTORIA MOLDOVEI, a VALAHIEI și a TRANSILVANIEI, Librăria Șaraga, Iași, No. 1: 1891. No. 2: 1892.

CATALOGUL PUBLICAȚIUNILOR APĂRUTE IN INSTITUTUL DE EDITURĂ RALIAN și IGNAȚ SAMITCA, Craiova ,1897.

CATALOGUL CĂRȚILOR EDITATE, Minerva, 1912.

CATALOG GENERAL AL CĂRȚILOR TIPĂRITE IN EDITURA „CASA ȘCOALELOR", București, 1925.

CATATOGUL EDITURII „CASA ȘCOALELOR".

CATALOAGELE EDITURII SOCEC, toți anii.

CATALOGUL PUBLICAȚIILOR ACADEMIEI ROMÂNE (1867—1937). I. Cronologic; II. Alfabetic. (Academia Română, Buc. 1937).

CRĂCIUN (I.): *Cartea Românească în decursul veacurilor* (Conferință ținută la extensiunea universitară din Cluj în ziua de 16 Aprilie 1937). Cluj, Tipografia Eparhiei Ortodoxe Rom. 1937.

CREȚU (Gr.): *Tipografiile din România dela 1801 până astăzi,* București, Imprim. Statului, 1910.

DEMIDOFF (A. de).: *Viaggio nella Russia Meridionale e nella Crimeea per l'Ungheria, la Moldavia e la Valachia.* — Stabilimento tipografico Fontana, Torino 1841.

FURNICA (D. Z.): *Din Istoria comerțului la Români,* București, 1924.

FURNICA (D. Z.): *Documente privitoare la Comerțul Românesc,* 1473—1868, București, 1931.

https://biblioteca-digitala.ro

GEORGESCU-TISTU (N.): *Bibliografia Literară Română* (Academia Română, — Studii şi Cercetări, XVIII). Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1932.

GIURESCU (C. C.): *Istoria Românilor.* Ed. „Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă". 3 vol., 1942.

HAŞDEU (B. P.): *Un tezaur de tipoxilografie română.* Traian I., 1869, pag. 92.

IARCU (D.): *Bibliografia chronologică română.* Ed. II., Buc. 1873.

IONESCU (George): *Călăuza tipografului,* Bucureşti, 1906.

IONNESCU-GION (G. I.): *Istoria Bucureştilor.* Buc. Stab. grafic. I. V. Socecu, 1899.

IORGA (N.): *L'ornementation du vieux livre roumain.* (Communication faite au Congrès des bibliographes à Paris). Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale, X, pp. 51—53.

IORGA (N.): *Istoria literaturii religioase,* Bucureşti, 1904.

IORGA (N.): *Istoria Românilor. Datina Românească,* Văleni de Munte, 1936.

IORGA (N.): *Istoria Literaturii Române în veacul al XIX-lea,* 3 volume. Minerva, Institut de Arte Grafice şi Editură, Bucureşti, 1907.

IORGA (N.): *Istoria Bisericii româneşti şi a vieţii religioase a Românilor,* 2 volume, Bucureşti, 1928—1930.

IORGA (N.): *Istoria Comerţului Românesc.* 2 vol., Bucureşti, 1925.

IORGA (N.): *Istoria Învăţământului Românesc.* Ed. „Casa Şcoalelor", Bucureşti, 1928.

IORGA (N.): *Gh. Asaki ca tipograf şi editor.* Academia Română: Anale, Seria II. Memoriile Secţiei Istorice, XXXIV, pag. 743.

INDICE BIBLIOGRAFIC AL CĂRŢILOR PUBLICATE ROMÂNESCI IN ROMANIA SAU DE ROMÂNI IN ANII 1874, 1875, 1876. *Trei ani de literatură românească.* Bucureşti. Noua tipografie a Laboratorilor Români. 1877.

LOVINESCU (E.): *Asachi,* Bucureşti, Ed. Casa Şcoalelor, 1927.

NOTIŢIE BIOGRAFICĂ: *supliment la articolul Asaki, publicat în „Dicţionarulu Contimporanilor",* Paris, 1858.
Inst. Albinei Române, 1863, Broşură apărută în franceză, tradusă în româneşte şi răspândită gratuit, în 5000 ex., cu prilejul înaugurării statuii lui Asaki, la Iaşi, în 14 Oct. 1890. Libr. Fraţii Şaraga, 1890.

MUŞLEA (Ion): *Viaţa şi opera doctorului Vasilie Popp* (1789—1842) în „Anuarul Institutului de istorie naţională", Cluj, vol. V. (1928-1930), p. 86—157. Extras: Cluj, „Ardealul", 1928.

ODOBESCU (A.): *Prima tipografie din Ţara Românească.* (Revista Română" I. 1861, pag. 807).

OPRESCU (Gh.): *Grafica Românească în sec. al XIX-lea* (vol. I). „Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă", Bucureşti, 1942.

https://biblioteca-digitala.ro

PANAITESCU (P. P.): *Octoihul lui Macarie* (1510) şi *originele tipografiei în Ţara Românească*. Bucureşti, Tip. Cărţilor Bisericeşti, 1939.

POPESCU (George): *Diece ani din literatur' A Română*.
(Catalogu generalu de cărţie publicate în Tiara şi străinătate dela 1 Januariu 1873 până la ultima Julie 1879). Bucureşci, Tip. Al. A. Grecescu. MDCCCLXXIX.

POPESCU (Mihai): *Fabrici de Hârtie în Transilvania, — în artă şi tehnică grafică*, 1940.

POPESCU (Mihai): *Fabrici româneşti de hârtie*, Bucureşti Imprimeria Statului, 1941.

POPOVICI (D.): *Ideologia Literară a lui I. Heliade Rădulescu* (Inst. de Istorie literară şi Folclor) Ed. „Cartea Românească" Buc. 1935.

PICOT (E.): *Coup d'oeuil sur l'histoire de la typographie dans les pays roumains au XVI-e siècle*, Paris, 1895.

PUŞCARIU (Sextil): *Istoria Literaturii Române (epoca veche)*. Ed. II. Tiparul şi editura Krafft şi Drotleff S. A., Sibiu, 1930.

PUŞCARIU (Sextil): *Calendare şi almanahuri* (Almanahul Graficei române), Bucureşti, 1927.

RALLY (Al.) et RALLY (Geta-Hélène). *Bibliographie Franco-Roumaine* Paris, Ernest Leroux 1930. 2 vol. Imprimerie des Presses Universitaires de France.

RĂŞCANU (D.) : *Istoria învăţământului secundar*, Iaşi, 1906.

REPERTORIU BIBLIOGRAFIC AL PRODUCŢIUNII DIN ŢARĂ (în „Transilvania") 1899, 1900, 1901, 1902, 1903, 1904, 1905.

RINTZLER (L.), TONEGHIN (M.), VARVARA (Bogdan) : *Anuarul general al industriei grafice din România*, Bucureşti, 1938.

ROSETTI (Radu): *Despre censura în Moldova*, Academia Română, 1907.

LXXV DE ANI DELA INFIINŢAREA ACADEMIEI ROMÂNE (1866—1941). *Cuvântare rostită în şedinţa festivă din 29 Mai 1941*. (Academia Română, Bucureşti, 1941).

SIMONESCU (Dan.): *Din activitatea tipografica a Bucureştilor* (1678—1830). Bucureşti. Tip. F. Göbl Fii S. A. 1935.

TABLOU DE CĂRŢILE TIPĂRITE IN 1879 („Românul" 6 file 1880).

THIEL (Victor): *Geschichte der Papiererzeugung im Donauraum*, 1940 Günther Staib Verlag in Biberach an der Riss.

TIPOGRAFUL CAROL GOBL, — *XXV de ani de muncă*.
(MDCCCLXXVI—MCMI) — volum jubiliar.
Inst. de arte grafice „Carol Göbl., S-sor Ion St. Rasidescu, Bucureşti, 1901.

TONEGHIN (M.) şi VARVARA (Bogdan): *Anuarul general al Editurii şi Librăriei Româneşti*, Bucureşti, 1937.

URECHIA (V. A.): *Istoria şcoalelor*, (1800—1864), 3 vol. Bucureşti ,1892.

URECHIA (V. A.): *Istoria Şcoalelor*, Tom. I—IV. Imprimeriile Statului, (1892)—1901).

https://biblioteca-digitala.ro

URECHIA (V. A.): *Istoria Românilor,* 13 vol., 1891—1902.
VARTOSU (Em.): *Eliade ca tipograf.* („Revista Arhivelor)" Bucureşti, vol I. No. 1—3, — 1924—1926).
XENOPOL (A. D.): *Istoria Românilor din Dacia-Traiană,* 14 vol. Editura „Cartea Românească", Bucureşti, 1929.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

INDEX ALFABETIC

NUME PROPRII

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Aaron (Florian) 102, 108, 109, 131, 165.
Aaron (Medelnicer) 81.
Abrantès (Ducesa d') 93.
Adamescu (Gh.) 9, 234.
Aftanasie (Ieromonahul) 27.
Ahn (F.) 162.
Albineţ 119.
Alcalay (Leon) 139, 172, 173, 174, 175, 217, 219, 222.
Alecsandri (V.) 88, 107, 132, 143, 155, 156, 171, 213.
Alexa (D.) 170.
Alexandrescu (Gr.) 88, 121, 131, 132, 156, 170, 171, 213.
Alexandru cel Bun 11, 31.
Alexi (Prof. A. P.) 201.
Alexievici (Ţarul Teodor) 27.
Alfieri (Vittorio) 95, 232.
Amfilochie (Episcopul) 69.
Amfidochie (Episcopul Hotinului) 74, 231.
Anca (Alexandru, editor Cluj) 224.
Andersen 175.
Andreescu (E.) 201.
Andrici (M.) 128.
Angelescu (I. C.) 121.
Anghel (D.) 218.
Anghelescu (E.) 158.
Antim (Ivireanul) 25, 41, 46, 63.
Antonie (Partenie) 119.
Arbure (Z) 167.
Ardeleanu (C.) 221.
Aricescu (C.) 84, 88, 125, 132, 156, 158.
Ariete y Berio (Emanuil d') 98.
Aristia (C.) 84, 125.
Aristofan 71.
Aristotel 71, 78.
Aron Vodă 54.
Arnold 153.
Artamiu (Alexi) 200, 201.
Asachi (Gheorghe) 9, 80, 82, 86, 88, 93, 95, 96, 100, 101, 102, 103, 105, 110, 111, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 125, 132, 142, 143, 169, 171, 191, 234, 236.
Asachi (Hermiona) 118.
Atanasiu (V.) 234.
Athanasie (Patriarhul) 12, 25, 47.
Athanasiu (Prof. I.) 223.
Augier 135.
Axintie (Uricariul) 51, 52.

Babeş (Dr. V.) 194.
Bacalbaşa (Anton) 134, 139, 213.
Balş (Teodor) 116.
Balzac (H. de) 113, 125, 168, 219, 232.
Barac 82.
Baraş (librar Iaşi) 170.
Barasch (Dr. Iuliu) 109, 134, 153, 156, 167.
Barbu (M.) 108.
Barbu (Dr. P.) 207.
Barcianu (D. P.) 206.
Barcianu (Sava) 213.
Barois Fils (editori Paris) 59.
Barzu (T.) 207.
Banu (Constantin) 218.
Banu (Dr. G.) 196.
Bariţiu (G.) 132, 207, 211, 213.
Barnuţiu (Simion) 105, 107, 132.
Baronzi (G. A.) 128, 144, 151.
Băcilă (I.) 234.

https://biblioteca-digitala.ro

Bădilescu 153.
Baiculescu (G.) 190.
Bălăceanu (din firma Bălăceanu și Varta), 138.
Bălănescu (Arhiereu Silvestru) 182.
Bălășescu (Nifon) 97.
Bălcescu (Nicolae) 171, 213.
Bălteanu (Eniu) 140, 175.
Bărseanu (A.) 207.
Beagner (Hanăș) 37.
Beldiceanu (N. N.) 171, 218.
Belèze 161.
Beldiman (Alecu) 66.
Beldiman (Mare Postelnic Alexandru) 80, 124, 143.
Bell (F.) 80, 93, 125, 142.
Benvenisti (I.) 173.
Berger (Georg) 29.
Berger-Levrault (editor francez) 197.
Bergsoë 201.
Beu (I.) 206.
Bialtz (Andrei) 128.
Bianu (Ion) 134, 191, 234.
Bilciurescu (N.) 70, 158.
Birthalmer (Mihail) 29.
Björnson (Björnstijerne) 168.
Blaga (Dr. I.) 207.
Blanc (Aristide) 223.
Blanc (L.) 113.
Blanchard (Pierre) 167.
Bob (Mitropolitul Ioan) 19.
Boerescu (Vasile) 128.
Boeriu (G.) 209.
Bogdan (N. A.) 170.
Bogdan (Dr. P.) 194.
Bogusz 80, 125.
Boianji (Mihail) 214.
Bojinca (G.) 82, 204.
Bolintineanu (D.) 121, 128, 132, 133, 156, 171, 213.
Bolintineanu (I. G.) 121.
Bolliac (Cezar) 84, 121, 125, 132, 151, 156.
Bologa (Dr. V.) 206.
Borcea (Emil) 211.
Bossel 138.
Bota (I.) 207.
Bota (M.) 206.
Boțulescu (Vlad) 63.
Bourdon 113.
Brancovici (Sava) 41, 46.
Brandès (Georges) 168.
Brăiliteanu (St. N.) 140.
Brăiloiu 109.
Brâncoveanu (Constantin) 25, 40, 46, 47, 49, 50, 56, 59, 68, 78.
Brâncoveanu (Radu) 78.
Brătianu (I. C.) 180, 219.
Brătianu (Vintilă) 223.
Brechtenberg, von 68.
Brezoianu (Ion) 75, 121, 132.
Brockhaus (editor german) 96.
Buhăescul (Vasile) 64.
Bujor (A.) 201.
Burada (Teodor) 134, 135.
Burada (Teodor, Constantin și Mihai) 134, 135.
Buză (Dascălul Grigore) 50.
Buzdugan (G.) 202.
Buzilă (Ienache) 67.
Byron (Lord) 81, 125, 232.

Cacavela (Ieremia) 56.
Calcu (Hagi Hr.) 81, 143.
Călinescu (editor Buzău) 224.
Călinescu (D. St.) 162.
Călinescu (G.) 196.
Callimachi (Alexandru) 98, 100.
Callimachi (Scarlat Vodă) 100.
Calmuski (Dosoftei) 71.
Calvin 35, 45.
Campa 204.
Câmpeanu (P.) 119.
Candrea (G.) 201.
Canianu (M.) 170.
Canta (Ioan) 65.
Cantacuzino (A. I.) 155.
Cantacuzino (Cneazul Mihai) 65.

https://biblioteca-digitala.ro

Cantacuzino (Şerban) 24, 25, 40, 46, 47, 48, 52.
Cantacuzino (Stolnicul) 40, 46, 49, 55.
Cantemir (Antioh) 56, 57, 58.
Cantemir (Constantin) 59.
Cantemir (Dimitrie) 40, 46, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 82, 83.
Căpăţineanul (Stanciu) 165, 166.
Caracaş (Constantin) 70.
Caracaş (Dr. Constantin) 94, 95.
Caracaş (R). 234.
Carada (Eugen) 121.
Caragea 64, 100.
Caragiale (Ion Luca) 134, 155, 171, 213, 218.
Caranfil (A.) 143.
Carcalechi (Zaharia) 97, 102, 128, 166, 200, 202.
Cârjan (George) 143, 160.
Carmen Sylva 155, 171, 175.
Carp (P. P.) 143, 158.
Cartojan (Prof. N.) 196, 235.
Casimir (Colonel T.) 158.
Catargiu (Logofătul) 116.
Caton 72.
Cazaban (Al.) 218.
Cercel 198.
Cerkez (M.) 118.
Cernătescu 153.
Cezar 71.
Chesarie (Episcopul) 63.
Chichindeal 83, 101.
Chiş (Gavril) 67.
Chiţu (Maria) 167.
Chrysoloras 72.
Cicerone 71.
Cieslar (Paul) 200, 201, 203.
Chichindeal 83,
Ciocanelli 156.
Cioflec (Remus) 173.
Ciornei (S.) 223, 224.
Cipariu (Timotei) 16, 186, 188, 207.
Civca (Ir.) 153.
Clain (Samuil Micu) 18, 73, 74, 98, 198, 231, 232.
Clinceanu (Răducanu) 94, 95.
Clinescu (M.) 170.
Cobălcescu (Gr.) 108.
Codrescu (J.) 201.
Codrescu (Teodor) 75, 88, 119, 132, 142, 143, 144, 152, 156, 168, 169, 170.
Comşa (Maria) 215.
Condrea (B.) 209.
Conduratu (C.) 122, 128.
Constantinescu (Barbu) 153.
Conta (Vasile) 134, 171.
Coppée (François) 135.
Corbea (Teodor) 66, 73.
Coresi (Diaconul) 18, 20, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 46.
Coridoleu (Teofil) 198.
Costăchescu 196.
Costachi (Şerban) 99, 100.
Costaforu (Colonel) 160.
Coste (Pisarul) 32.
Costin (Miron) 41, 46, 52, 54, 72.
Costin (Nicolae) 41, 46, 51, 52, 55.
Costinescu (Ion) 162, 163.
Coşbuc (Gheorghe) 134, 155, 167, 176, 213.
Crăciun (Prof. Dr. Ioachim) 15, 16, 28, 235.
Creangă (Ion) 132, 169, 170, 171.
Creţu (Gr.) 220, 227, 235.
Creţulescu (Const. A.) 130.
Creţulescu (Constantin) 70.
Cristea (N.) 206.
Cuza (Alexandru Ion) 167, 181.
Czihak 108.

Damaschin (Mitropolit) 41, 46, 63.
Dâmbeanu (Elena) 162.
Damé (Fr.) 162.
Daniel (Dimitrie) 142, 234.
Danovici (Pătraşcu) 50.
Dante (Alighieri) 38.

https://biblioteca-digitala.ro

Darabant (Ignatie) 74.
Dariu (I.) 207.
Darvari 70.
Davilla (Dr. Carol) 160.
Degenmann (Alessandru) 139, 141, 234.
Delavrancea (Barbu) 134, 213.
Del-Chiaro (Maria Anton) 49, 68, 71.
Dembitzki (pictor) 164.
Demetrescu (Traian) 132, 167, 171, 213.
Demetrino (V.) 219.
Demetrius (V.) 218.
Demidoff (A.) 169, 235.
Demostene 71, 72.
Densușianu (Ar.) 170, 213.
Depărățeanu (Al.) 134.
Despot Vodă 20.
Diaconovich (Dr. C.) 210, 211.
Diaconovici-Loga (C.) 232.
Dionisie (Arhidiaconul) 160.
Dionisie (Eclesiarhul) 65.
Dionisie (Monahul) 27.
Dobre (Dascălul Popa) 21, 27.
Dobrogeanu-Gherea (C.) 134, 155, 213.
Donici (Al.) 231.
Dosoftei (Mitropolit) 27, 41, 43, 44, 45, 46, 66.
Dostoiewski 168.
Drăgescu (I.) 20.
Drăghici (Manolache) 118.
Drotleff (Josef) 210, 213, 215, 225, 237.
Duca George Vodă 27.
Duca (Neofit) 101.
Dulfu (Petre) 134.
Duma (Radu) 64.
Dumas (Alexandre) 93, 113, 118, 125, 143, 151, 158, 168.
Dumitrache (Stolnicul) 65.

Efesirul (Petru) 95.
Eftimiu (Victor) 218.
Elena (Doamna) 21.
Eliade (Pompiliu) 218.
Eliade (v. I. E. Rădulescu)
Emanuel (Alexandru) 80, 125.
Emanuel (David) 194.
Eminescu (Mihai) 132, 155, 213.
Enăchescu (G.) 170.
Enăchescu (Preot I.) 169.
Enescu (Nicolae) 201.
Eschil 71, 72.
Esop 72, 205.
Euclid 71.
Euripide 71, 72.
Eustratievici (Dimitrie Eustrathiadis) 74.
Eustrație (Logofătul) 41, 49, 52, 70, 143.

Fabian (V.) 75.
Făgărășanu (D.) 207.
Fălcoianu (G.) 84, 126.
Fărcășanu (Matei) 68.
Fenelon 119, 232.
Ferrati (Bartolomeu) 68.
Féval (Paul) 158.
Filimon (N.) 171.
Filip (G.) 218.
Filofteiu (Sfântogorețul, ieromonah la Sft. Munte) 35, 50.
Filtsch (librar la Sibiu) 203, 204, 209, 210, 211, 235.
Flandra (Filip, Conte de) 122.
Flechtenmacher 108.
Florantin (Ion Pop) 143, 170.
Florescu (I.) 83, 84, 126.
Florian 118.
Focilide 72.
Forneiu 198.
Fortunescu (J. D.) 169.
Frățilă (Aug.) 201.
Früh (Hannes) 29.
Furnică (D. Z.) 235.
Fust (Johann) 8.

Gabriel (Isac) 173.
Galiatowsky 22.

https://biblioteca-digitala.ro

Gane (Comisul C.) 88, 118.
Gane (N.) 134, 171, 213.
Ganea (Sever) 201.
Gănescu (Gr.) 108.
Gaster (M.) 134, 213.
Gauthier-Villars (editor francez) 197.
Gavril (Călugărul) 12.
Gaza 71.
Genilie (I.) 83, 84, 102, 109, 126, 232.
Genlis (Doamna de) 113, 135.
Georgescu (Alessandru) 113, 135.
Georgescu Delafras (P.) 224.
Georgescu-Tistu (N.) 9, 79, 210, 236.
Georgian (C.) 128.
Gering (Urich) 7, 8.
Ghenadie (Mitropolitul Ardealului) 27, 28.
Gheorghe (Dascălul) 74.
Gherasim (Episcop de Roman) 101.
Ghibu (Dr. Onisifor) 203.
Ghica (Gheorghe) 53.
Ghica Vodă (Grigore Alex.) 69.
Ghica Voevod (Grigore) 66, 179.
Ghica (Ion) 82, 83, 121, 132, 232.
Ghica (Matei Gheorghe) 68.
Ghica Vodă (Scarlat) 29.
Giurescu (C. C.) 25, 30, 49, 196, 236.
Glogoveanu (Constantin) 70.
Göbl (Carol) 97, 122, 128, 136, 139, 140, 223, 238.
Göbl (Franz) 128, 184, 237.
Goethe 158, 168.
Goga (O.) 211, 218.
Goldiş (V.) 207.
Goldner (H.) 97.
Goldoni 100, 119, 232.
Golescu (G.) 83.
Golescu (Nicolae) 70.
Gorjan (A.) 143, 162.
Gorjan (G.) 83, 121, 153.
Graeve (E.) 120, 138, 139.
Grandea (Haralambie) 97.
Grant (E.) 120.
Greceanu (Gheorghe) 70.
Greceanu (Şerban şi Radu) 24, 52.
Grecescu (Al.) 128, 139, 237.
Grecescu (I.) 167.
Grigorescu (C.) 170.
Grigorie (Episcop de Râmnic) 102.
Grigoroviţa (Em.) 139.
Grosu (din firma P. Iliescu şi Grosu) 170.
Gruber (Eduard) 170.
Gusti (Dimitrie) 75, 88, 119, 142.
Gutenberg 8, 18.

Haifler 170.
Haimann (Ig.) 139.
Hamangiu (C.) 173.
Haram (V.) 162.
Haret (Spiru) 130, 131, 140, 153, 232.
Haşdeu (Alexandru) 31.
Haşdeu (Bogdan Petriceicu) 134, 143, 154, 155, 156, 189, 213, 236.
Heine (H.) 168.
Heliodor 67.
Hennig (Adolf) 93, 125, 142, 144.
Herbart (Fr. I.) 207.
Herodot 70.
Herold (Christian) 59.
Hervieu (Paul) 168.
Hertz (Ig.) 217, 224.
Herz (A. de) 218.
Hill (Gh.) 102, 109.
Hodoş (Enea) 207.
Hodoş (Nerva) 234.
Hoffmann (Friedrich) 116.
Hohenzollern (Carol de) 122, 125, 126, 164, 188, 201.
Homer 71, 72.
Honter 29.
Hrisant 69, 72, 78.
Hrisostomul 71.
Hristache (Pitarul) 66.
Hristidi (Mihail şi Simeon) 138.
Hristofor (Giorgie) 88, 125, 235.
Hughes (I.) 208.

https://biblioteca-digitala.ro

Hugo (Victor) 88, 93, 125, 128, 135, 158, 232.
Hurmuzachi (Eudoxiu) 132, 154.
Hurmuzaki 78, 190.

Iacomin (Filologul) 56.
Iane (Dascălul) 159.
Iarcu (Dimitrie) 153, 162, 234, 236.
Ienache (Stolnicul) 64.
Ieremia 28.
Ifrim (Dascălul) 32.
Iliescu P. (din firma P. Iliescu și Grosu) 170.
Inochentie (Episcopul Buzăului) 182.
Ioachim (Mitropolitul) 27.
Ioanid (George) 86, 87, 93, 138, 143, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 158, 160, 172, 235, 240.
Ioanid (Prof. Gh.) 102, 109.
Ioanid (Nicolae) 159.
Ioanide (P.) 167.
Ioanide (Ștefan) 159.
Ioanin 138.
Ion (Dascălul) 32.
Ionescu (George) 236.
Ionescu (I.) 162.
Ionescu (N.) 108.
Ionescu (Năstase) 140.
Ionescu (Serafim) 162.
Ionnescu-Gion (I. G.) 24, 126, 127, 134, 213, 230.
Ionniţiu (Constantin) 138, 160, 161.
Ionniţiu & Co. (N.) 221.
Ionniţiu (Theodosiu) 93, 118, 138, 143, 148, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 172, 175, 217, 222, 223.
Iorcovici (Dim.) 231.
Iorga (Nicolae) 9, 11, 28, 29, 30, 31, 33, 68, 70, 71, 72, 74, 101, 115, 117, 120, 142, 164, 171, 189, 191, 194, 211, 213, 219, 236.
Iosif (St. O.) 218.
Ipsilanti (Alexandru Vodă) 30, 64, 69, 98.
Isocrat 71, 72.
Ispirescu (Petre) 96, 122, 128, 132, 213.

Jacobsen (I. P.) 168.
Janin 113.
Joandrea (G.) 207.
Jonquières (M. de) 59.
Jörg 29.
Joubert 113.

Karr (A.) 113.
Kock (Paul de) 93, 125, 158.
Kogălniceanu (Mihail) 9, 88, 90, 105, 107, 110, 119, 120, 130, 132, 142, 143, 145, 154, 180.
Konaki (C.) 170.
Kopainig (Iosif) 86, 97.
Korolenco (V.) 168.
Kotzebue 118, 119.
Krafft (W) 144, 145, 204, 206, 207, 209, 210, 211, 213, 215, 225, 235, 237.

La Bruyère 113.
La Fontaine (Jean de) 143, 232.
Lamartine 93, 113, 125, 135, 158, 232.
Lambrior (I. A.) 134, 170.
Lamotescu 70.
Langer (H.) 144.
Lapadat (D.) 206.
Lapedatu (Al.) 191.
Laurian (August Treboniu) 105, 107, 109, 131, 187, 188, 213.
Laurian (Dimitrie August) 122.
Lavauzelle (editor francez) 197.
Lazăr (Filip) 143.
Lazăr (Gh.) 97, 100, 101, 105, 108, 110, 165, 204.
Laskaris 71.
Lazari (Nicolae și Iane) 30.
Lazariciu 213.
Leca (Constantin) 166.
Lecca (Haralamb) 171, 218).
Lemaître (Jules) 168.

https://biblioteca-digitala.ro

Leroux (Ernest, editor francez) 237.
Le Sage 88.
Lespès (Léo) 158.
Lewandowsky 170.
Limburg 160.
Liubavici (Dimitrie) 20.
Locusteanu (Petre) 218.
Longinescu (S.) 41.
Lorantffy (Sofia) 27.
Lovinescu (E.) 115, 218, 236.
Ludescu (Stoica) 52.
Lupu (Vasile) 19, 25, 28, 40, 41, 43, 45, 53, 61, 70, 81, 143.
Luther (Martin) 35, 68.

Macarie (Călugărul) 18, 19, 20.
Macedonschi (Al.) 134.
Macinca (Th.) 167.
Magheru (Alexandrina) 158.
Maior (Petru) 19, 75, 76, 198, 232.
Maiorescu (Ion) 105, 109, 132, 144, 165.
Maiorescu (Titu) 134, 143, 155, 156, 175, 213.
Maistre (Xavier de) 158.
Maloine (editor francez) 197.
Manliu (I.) 153, 162.
Marcovici (Simion) 84, 109, 126.
Marcu (Hagi) 70.
Maria (Regina României) 218, 222.
Marian (Simion Florea) 175.
Marmontel 158.
Marot (Clément) 45.
Martinot 98.
Massillon 113.
Massim (C.) 186, 187, 188.
Masson (editor francez) 197.
Matei Basarab 19, 20, 21, 22, 27, 28, 30, 40, 41, 43, 45, 81.
Maupassant (Guy de) 168, 232.
Mavrocordat (Alexandru) 71.
Mavrocordat (Constantin) 63, 64, 65. 74.
Mavrocordat (Nicolae) 51, 52, 53, 63, 68, 72.
Mavrogheni 66.
Maxim (Călugărul) 20.
Maximovici (Th.) 170.
Mănescu (Anton) 128, 181.
Mănuilă (Ap.) 230.
Măzăreanu (Bartolomeu) 63.
Mecu (G.) 223.
Meitani (Baronul) 152.
Meletie (Macedoneanul) 20, 21.
Melhisedec 21, 155.
Melhisedec (Episcopul) 182.
Mehedinţeanu şi Hagi Ilie (Banca) 152.
Merişescu 70.
Meronville (Thierrin de) 138.
Michalescu (Simeon) 167.
Micle (Veronica) 132, 171.
Miclescu (Mitropolitul Calinic) 182, 184.
Miclescu (Grigore) 166.
Mihăescu (Teodor) 128.
Mihnea 20.
Milescu (Spătarul) 41, 46, 47, 53, 54.
Millo (Matei) 134.
Minulescu (I.) 218.
Mirescu (D.) 162.
Mitrofan (Episcop) 24.
Moise (Iancu) 166.
Moisescu (Diaconul Gheorghe I.) 185.
Moisil (I.) 200—201.
Molière 80, 125, 135, 231.
Molin (Virgil) 168.
Momuleanu (Paris) 84, 126.
Morawetz (editori Timişoara) 224.
Moroianu 218.
Moruzi (Alexandru) 69.
Moţoc (Varlaam) 25.
Movilă (Petru) 25.
Mucius Scaevola 70.
Mugur (Eftimie) 109.
Muntean (S.) 207.
Munteanu (G.) 84, 126.
Munteanu (Gavrilă) 186.
Mureşanu (Andrei) 206.

https://biblioteca-digitala.ro

Musset (A. de) 93, 135, 232.
Muşlea (Ion) 236.
Müller (Carol) 139, 170, 174, 175.

Nacu 143.
Nădejde (Ioan) 170.
Naniescu (Mitropolitul Iosif) 182.
Nanianu (B.) 153.
Nânoveanu 143.
Nanu (D.) 218.
Năsturel (Udrişte) 40, 43, 46, 50.
Naum (A.) 171.
Neagoe Basarab Voevod 16, 17, 18, 20, 50, 63.
Neagoe 109.
Nebunelli (G. D.) 143.
Neculce (Ion) 41, 46, 55.
Negri (Costache) 132.
Negruţi (C.) 84, 88, 126, 213.
Negruzzi (Constantin) 155, 158.
Negruzzi (Iacob) 134, 143, 144, 213.
Negulici (I.) 84, 126.
Neruda (Jan) 168.
Nestor (Andrei) 160.
Nica (Dimitrie) 81, 142.
Nicodim (Călugărul) 13, 15.
Nicolescu (G.) 201.
Niculescu (Dragomir) 138.
Nifon (Mitropolit) 160, 181, 183.
Nifon (Patriarh) 50.
Nistor (Ion I.) 15.

Oanea (Preot Grigore) 185.
Odobescu (Al.) 132, 143, 155, 213. 236.
Ohm (Ferdinand) 122.
Oniţiu (V.) 207.
Opian 71.
Oprea (Logofătul) 35.
Oprescu (Gh.) 236.
Orăscu 109.
Otetelişanu (Grigore) 166.
Ott (Aretia) 140.
Ovidiu 71.

Paladie (Călugărul) 12.
Palladi (Logofăt) 116.
Pală (Ion) 121.
Pan (Anton) 51, 67, 88, 97, 134, 135, 151, 231.
Panaitescu (P. P.) 237.
Pangrati (I.) 108.
Panonană (M.) 143.
Panu (Gheorghe) 134.
Pap (I.) 108.
Papazoglu (I.) 84, 126.
Papiu (A.) 107.
Papiu Ilarian (Al.) 132.
Partenie 25.
Partenie (Antonie) 119.
Pascal (I.) 122.
Patricius (Ioan) 71.
Paulini 108, 119.
Pavel 109.
Pâclianu 88.
Păltineanu (Dem.) 158.
Pârvan (Vasile) 223.
Pelimon (A.) 84, 126.
Peltechi 118, 119.
Penchas (H.) 173.
Pencovici (Pitarul) 97.
Penescu (Ioan) 184.
Petrescu Conduratul (C.) 128.
Petrescu Petra (Horia) 210, 213.
Petriceicu Vodă 27.
Petrini (G.) 144, 170.
Petriu (din firma Russu şi Petriu) 138, 160.
Petrovici (Naum) 204.
Petrovici (Dr. St.) 207.
Petru cel Mare 57, 59.
Petruci (G. S.) 152.
Petöffi 168.
Philippide (Al.) 134, 170, 171, 189.
Philippus Pictor (Philipp Maler) 35.
Picot (E.) 237.
Pilutio (Vita) 49.
Pinath 135, 178.
Pindar 72.

https://biblioteca-digitala.ro

Pipoş (Dr. P.) 207.
Pitagora 72.
Platon 69.
Platon (C.) 119.
Platon (Mitropolit rus) 119.
Pleşoianu (Grigore) 102, 165, 166, 232.
Ploeşteanu (Arhiereul Inocenţiu) 182.
Plutarc 72, 135, 231,
Pociaţchi (Sofronie) 25.
Poenaru (Ioan) 109.
Poenaru (C.) 102, 109.
Poenaru (P.) 102.
Poë (Edgar) 168.
Pogor (Vasile) 134, 158, 231.
Pogor (Spătarul) 81.
Polatschek (Editor Timişoara) 224.
Poni (P.) 192.
Ponson du Terrail 135.
Pontbriant (Raoul de) 153.
Pop (Alecu) 109, 160.
Pop (D.) 119.
Pop (I.) 209.
Pop (Ioan) 109.
Pop (Iuliu) 185.
Pop (Maxim) 201.
Pop-Retegan 213.
Popa (Dr. G.) 209.
Popa (I.) 211.
Popa (Vasile) 52.
Popescu Gheorghe) 237.
Popescu (I.) 206,213.
Popescu (Mihai) 237.
Popescu (N. D.) 135, 161, 176, 217.
Popescu (Radu) 40, 46.
Popescu (Scriban) 108.
Popovici (D.) 237.
Popovici (I.) 125.
Popovici (O.) 170.
Popovici (T.) 206.
Popovici (Pisarul Toader) 32.
Popp (Vasilie) 124, 236.
Poteca (Eufrosin) 70, 102, 121, 232.
Precup (G.) 207.
Putneanul (Iacov) 63.
Puşcariu (I.) 158.
Puşcariu (Sextil) 9, 11, 12, 19, 27, 33, 34, 50, 52, 189, 211, 237.
Puşcariu (Dr. T.) 206.
Puşkin (Al.) 168, 231.

Quint-Curţiu 71.

Racine (J.) 93, 125, 135, 158, 232.
Racoviţă (Dumitraşcu) 30.
Radu cel Mare 20.
Rafael (E. G.) 158.
Rakoczy (Gheorghe) 27, 28.
Rakoczy (Sigismund) 27.
Raletu (I.) 158.
Rally (Al.) 237.
Rally (Geta-Hélène) 237.
Rasidescu (Ion St.) 140, 223, 237.
Rasidescu (Ştefan) 128, 138, 184.
Rasti (K.) 80, 84, 126, 231.
Răceanu (V.) 170.
Rădulescu (Ion Eliade) 9, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 88, 93, 95, 96, 100, 101, 102, 103, 105, 110, 111, 112, 113, 114, 125, 126, 128, 132, 138, 143, 144, 165, 180, 186, 191, 232, 237.
Rădulescu-Motru (C.) 186, 189, 191.
Răşcanu (D.) 98, 237.
Renaudot (Théophraste) 37.
Repey (Lucien) 109.
Rewel (Merten) 29.
Richelieu 186.
Rintzler (L.) 237.
Robin-Dupont (E.) 140.
Rochefoucault 113.
Romanos (Contoleos Dimitrie) 116.
Romanov (Josif) 81, 82, 85, 125, 128, 138, 235.
Romansky (St.) 16.
Românul (Ion) 47, 89.
Roset (Scarlat) 113.

https://biblioteca-digitala.ro

Rosetti (Prof. Alexandru) 223.
Rosetti (C. A.) 9, 84, 86, 93, 96, 97, 110, 120, 121, 122, 125, 126, 128, 136, 138, 151, 164, 180, 186, 191.
Rosetti (I.) 84.
Rosetti (Maria) 121.
Rosetti (Radu) 237.
Rostand (Edmond) 219.
Rousseau (J.-J.) 113.
Rudinescu (M.) 151.
Rummel (Hannes) 29.
Rusănescu (Ștefan) 66.
Ruset (Nicolae) 52.
Russet (I.) 80.
Russo (Demostene) 16, 69.
Russu (din firma Russu și Petriu) 138, 160.
Russu (I.) 213.

Saadi (Efendi) 56.
Sadoveanu (M.) 218.
Saidman (editor Dorohoi) 224.
Saint-Pierre (Bernardin de) 135.
Saint Marc de Girardin 13.
Salustiu 71.
Sâmboteanca (Cocoana) 88.
Samitca (Ignat) 143, 167, 222, 234, 235.
Samitca (Iosif zis Ilie) 143, 165, 166.
Samitca (Ralian) 143, 167, 223, 235.
Sand (George) 93, 113, 125, 135.
Sandeau 135.
Sander (Tipografia) 128, 154.
Sanft (Lazăr) 168.
Săulescu (G.) 108, 119.
Sbiera (Ion) 186.
Scandberg 68.
Scheleti (N.) 158.
Schiller 93, 125, 231.
Schlift 119.
Schopenhauer 155.
Schöffer (Peter) 8.
Scott (Walter) 93, 113, 125, 135.
Segal (Carol) 173.
Sergescu (Petre) 197, 198.
Serurie (Gr.) 121.
Seulescu (G.) 119.
Sfetea (Constantin) 140, 175, 176, 217, 222, 223, 234.
Simeon 52.
Simionescu (A.) 170.
Simionescu (Prof. Ion) 191, 194, 196, 221, 223.
Simionescu-Râmniceanu (Marin) 223.
Simonescu (Dan) 234, 237.
Sion (G. I.) 143, 158.
Slavici (Ion) 134, 171, 213.
Socec (Emil) 156.
Socec (I. V.) 93, 128, 136, 139, 140, 143, 148, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 172, 175, 217, 222, 235, 237.
Socec (Jean) 156.
Sofocle 69.
Span 206.
Spencer (H.) 175.
Speranția (Teodor) 134, 176, 213.
Spinazzola 153.
Spirescu (A.) 86, 138, 160, 235.
Springer (J., editură germană) 197.
Stamate (D.) 118, 119.
Stamati (Iacov) 63.
Stăncescu (Dumitru) 174, 175.
Steinberg (Haim) 135, 139, 176, 178, 217, 222, 235.
Steinberg (Hascal) 176, 177, 178.
Stelescu 162.
Steuerman-Rodion (A.) 171.
Stoicescu (C. S.) 162.
Storck (Emil) 139.
Sturza (Costache) 116.
Sturza (Dimitrie) 130, 131, 162, 191.
Sue (Eugène) 93, 113, 125, 135, 151, 232.
Suidas 71.
Suru (Pavel) 224.

Șaban Făgețel (C.) 168.

https://biblioteca-digitala.ro

Şaguna (Mitropolitul Andrei) 206, 225.
Şaraga (Aizic) 168, 169.
Şaraga (Fraţii David şi Ihil): 115, 142, 169, 170, 217, 236, 237.
Şerban (Diaconul) 18.
Şincai (Gheorghe) 18, 73, 75, 198.
Şoanul (Petru) 67, 74.
Ştefan (Gheorghe) 53.
Ştefan (Mitropolitul) 21, 22, 41.
Ştefan (Monahul) 21.
Ştefan (Simeon) 41, 46.
Ştefănescu (Barbu) 153, 162.
Ştirbey (Barbu) 70.
Şuţu (Gh.) 65.

Tacu 143.
Tălăşescu 218.
Tanco (Paul) 201.
Tăslăoanu (O.) 211.
Tasso (Torquato) 88.
Tastu 119.
Tătărescu (Em.) 168.
Teodorescu (Toma) 128.
Teodorian Carada (C.) 219.
Teodorovici (I.) 204.
Teocrit 71.
Teclu (atelier grafic) 128, 154.
Teleor (D.) 134.
Tempea (Radu) 64, 109.
Teodosie (Mitropolit) 25, 41, 46, 47, 49.
Teodosie Voevod 16.
Teofil (Mitropolit) 21.
Teotokis (Nikifor) 198.
Theuriet (André) 135.
Thiel (Viktor) 29, 237.
Thieme (editura germană Georg) 197.
Tiktin (H.) 134.
Tindal 59.
Tinesiu 72.
Tocilescu (Gr.) 134, 153, 162.
Todoranu (A.) 144.
Tolstoi (L.) 168.
Tomşa (Ştefan) 12.
Toneghin (M.) 9, 153, 237.
Topliceanu (Dumitrache) 94, 95.
Torouţiu (I. E.) 224.
Trécourt (Jean Baptiste) 98.
Trifu (G.) 207.
Trişcu (R.) 207.
Tucidide 68, 72.

Ţamblac (Grigore) 12, 14.
Ţichindeal 101, 207, 231.
Ţiţeica (G.) 191.

Ulrich (Adolphe) 138.
Ureche (Grigore) 41, 46, 52, 55, 213.
Urechia (V. A.) 9, 11, 30, 134, 136, 143, 183, 237, 238.

Vaillant 109.
Varinus 71.
Varlaam 21, 22, 24, 26, 41, 43, 47.
Varlaam (Sardeon) 116.
Varta (din firma Bălăceanu şi Varta) 138.
Varvara (Bogdan) 153, 237.
Vasic-Ungurian (Pavel) 77.
Văcărescu (Alecu) 231.
Văcărescu (Enache) 204.
Văcărescu (I.) 81, 82, 83, 84, 126, 158.
Văcărescul (Constantin) 52, 53.
Vârtosu (Em.) 238.
Veniamin (Mitropolitul) 71, 99, 116, 119, 184.
Ventura (Gr.) 134.
Vérard (Antoine) 7, 8.
Vernescu (Teodor) 101.
Viciu 213.
Viennet 113.
Vioreanu (Gh.) 109.
Virgiliu 71.
Vlad cel Tânăr 20.
Vlahul (Gherman) 35.
Vlahuţă (Al.) 134, 137, 139, 155, 170, 175, 177, 213, 218.

https://biblioteca-digitala.ro

Vlastaris 71.
Vlădescu (Gr.) 153.
Voinescu I (I.) 84, 126.
Voinescu II (I.) 80, 84, 126.
Voltaire 86, 88, 95, 113, 118, 119, 125, 135, 231.
Vulcanu (Josif) 158.

Wachmann 108.
Walbaum (Friedrich) 84, 93, 96, 97, 121, 125, 136, 138.
Wallenstein 109.
Walter (Scarlat) 128.
Weber 98.
Weiss 118, 136.
Weiss (Ioan) 128.
Wells (H. G.) 219.
Widmann (Walter) 29.
Wilhelm (marele Elector Friedrich) 53.
Winterhalder 84, 93, 97, 120, 121, 125, 125, 128, 136, 138, 151.

Xenofon 71, 72.
Xenopol (A. D.) 134, 143, 170, 238.

Zachariade (Nicolae) 158.
Zalomit 109.
Zamfirescu (Duiliu) 134, 175.
Zissu (Elena) 167.

https://biblioteca-digitala.ro

TABLA DE MATERII

		Pag.
	Cuvânt înainte.	7
I.	Inceputuri	11
II.	Spre cea dintâi tipăritură românească	33
III.	O epocă înfloritoare	40
IV.	Domni şi boeri, cărturari, tipografi şi editori	46
V.	Un prinţ al cărţii	56
VI.	1720—1820. Un veac de şoseluire editorială	62
VII.	Editura propagandistică şi culturală	79
VIII.	Tiparul devine laic	94
IX.	Invăţământul dinam al mişcărei editoriale	98
X.	Regulamentul organic, şcoala şi cartea didactică	104
XI.	Figuri reprezentative	110
XII.	Editura Comercială	123
XIII.	Vrednici urmaşi a lui George Ioanid	147
XIV.	In marile Centre de provincie din ţară	165
XV.	Alte nume de librari-editori	172
XVI.	Edituri de Stat	179
XVII.	Edituri româneşti dincolo de hotarele vechii Românii . .	200
XVIII.	1900—1916 şi 1918—1939	216
XIX.	Incheere	228
	Bibliografie	235
	Indicele alfabetic al numelor proprii	242

https://biblioteca-digitala.ro

Apărută în Editura
CARTEA ROMÂNEASCĂ S. A.
în luna Octombrie 1943
Tiparul „Cartea de Aur" S. A. R.
București, Lucaci 35. R. C. 339/935.

https://biblioteca-digitala.ro

PREȚUL LEI 500.—

PREȚUL LEI 500.—

https://biblioteca-digitala.ro

De acelaş autor :

CĂLĂUZA PRACTICĂ A LIBRARULUI

TÂRGURI IN GENERAL, TÂRGUL DIN LIPSCA IN PARTICULAR

DESPRE CARTE ŞI SLUJITORII EI

https://biblioteca-digitala.ro